

112

Fragmentul dedicat Autonomiei Bisericești
p. 210-490

Dr. Augustin Bunea.

Discursuri,
Autonomia bisericescă,
Diverse.

Blas 1903
Tipografia Seminarului Arhidiecezan

B 1 :
Tipografia Semi

Însă unde va pute aflu Ministru între profesorii școlilor românești nise trădători atât de lași ai neamului lor? Și tocmai fiind-că el scie, că ast-fel de trădători nu pôte afla, opresce manualele existente, pentru ca să pôtă zice, că gimnasiile românești ne-având manualele de lipsă, scrise în limba română, trebuie să primescă manualele magiare și ast-fel să se magiarizeze. Scopurile urmărite de dl ministru sunt destul de evidente, ér realizarea acestor scopuri nu se va pute împedecă, dacă Românii se vor tot certă și calumniă unii pe alții, ci numai atunci, dacă se vor înțelege ca frați între sine asupra ulterioarelor mijloce, ce trebuie să le întrebuițăm spre a împedecă desvoltarea tot mai amenințătoare a politicei exclusivismului de rassă. Ce s'a făcut, nu putem face, ca să fie nefăcut, orî cât de mult ne-am dispută, dar toți ne putem înțelege, și trebuie să ne înțelegem, ca să facem pe viitor, ce trebuie să se facă pentru mântuirea neamului nostru.

5. TEMERİ ȘI SPERANȚE.

Articol reproduc din foia »Unirea,« numărul 34 din 1892.

Abia a devenit vacant scaunul mitropolitan de Alba-Iulia și Făgăraș prin mórtea nemuritorului nostru Archiepiscop și Mitropolit Ioan Vancea, și lumea românească a și început a-și esprimă temerile și îngrijirile față cu atitudinea guvernului în cesțiunea restaurării acelu scaun.

Aceste temeri și îngrijiri caracteriséză foarte bine situația bisericească și politică a Românilor din țările coroncei Sfântului Ștefan.

Când un popor este pururea îngrijat de sórtea sa și a bisericei sale, și acestei temeri îi dá espre-siune în fiesce care zi și la ivirea fiesce cărei cesțiuni politice și bisericesci mai importante, avem un semn învederat, că acel popor este tratat mașter în patria sa, căci poporul tratat cu dragoste și după principiile dreptății și ecuității nu se teme, că-și pôte perde drepturile sale, ci privesce cu deplină încredere la guvernul său.

Însă cu tóte că Românii privesc cu óre-care neîncredere la pașii, ce-î va face guvernul nostru în cesțiunea umplerii scaunului mitropolitan, totuși sunt foarte multe motivele, cari trebuie să îndemne pe guvern a fi în acéstă cesțiune cu mult mai prudent, de cât ca să justifice temerile și îngrijirile nóstre.

Abstrăgând de la împrejurarea, că un drept așa important și întemeiat, cum este dreptul de alegere de Mitropolit, nu se pôte nici de cum ignorá, noué ni-se pare, că guvernul nu pôte avé nici un motiv serios, ca să desconsidere acest drept, împedecând alegerea Mitropolitului nostru, căci tóte interesele de stat militéză pentru liberul exercițiu al acelu drept.

Unicul motiv, care l-ar face pe guvern, să propună Maestății Sale sistarea dreptului de alegere, ce-l are preoțimea noastră, este ca să ajungă pe scaunul mitropolitan din Blaș un individ, care — cum se zice — este »persona grata« celor de la putere.

Însă aci îndată ni-se ivesce întrebarea, că omul plăcut, saú mai bine zis nu neplăcut guvernului, — căci un Român ca atare anevoc este astăzi plăcut în sferile mai înalte ale guvernărilor nostri, are

óre pe lângă sine și stima, iubirea și încrederea Românilor greco-catolici?

Dacă omul acesta nu întrunește însușirile, ce se cer de la un dignitar bisericesc atât de înalt, cum este un Mitropolit, și dacă acela nu este încunjurat și de iubirea, venerațiunea și încrederea credincioșilor bisericești noastre, înzădar va mișcă guvernul totă pētra, ca să ni-l numescă Mitropolit, căci realizarea scopurilor politice legate de această numire nu se va pute ajunge nici odată. Un Mitropolit impus óre-cum cu forța și pe lângă aceea pōte și discreditat în opiniunea publică a Românilor, va fi întimpinat din partea clerului și poporului nostru cu rēcělă, neîncredere, și pōte chiar și cu adîncă amărăciune; ceea ce ar pute ușor produce în biserica noastră un curent puternic de opozițiune, care se va încercă pe tōte căile a paralísă tōte acțiunile Mitropolitului, chiar și când acelea ar fi pōte bune și salutare.

Noi însă credem, că un guvern consciu de misiunea sa, și care are numai o schintee de prudință politică, nu se va încercă, să sisteze dreptul nostru de alegere, numai pentru-ca să pōtă aședă pe scaunul mitropolitan un prelat, care din partea credincioșilor sēi va fi considerat nu de Român, ci de străin, nu de Archiereu, ci de agent politic, și care prin urmare nu-și va pute împlini sublima sa misiune de Archiereu adevărat, ci va fi osîndit a stă isolat și urgisit de aceia, fără de iubirea și încrederea cărora nu pōte face nimēnuī nici un serviciu, și cu atât mai puțin statului, întocmai pe cum nu i-a făcut nici un serviciu nici unul din acei Archierei, cari au fost impuși

fără a se ține seamă și de dispozițiunile inimilor credincioșilor și clerului față cu dinșit.

Dacă însă guvernul ar voi, să ajungă pe scaunul nostru mitropolitan un bărbat, care în sus nu este persoană neplăcută, ér în jos se bucură și de iubirea și stima Românilor, atunci nu este nici o lipsă, ca guvernul să încerce a sistă dreptul nostru de alegere, pentru-că un ast-fel de bărbat cu ocaziunea alegerii ar întruni în tot cazul atâtea voturi, câte se cer, pentru-ca să între în numărul ternar, ce se propune Maestății Sale, numai cât să scie și guvernul purcede în această afacere cu tact și prudință.

Dar guvernul nu numai nu pōte avé nici un motiv serios, ca să se încerce a ne sistă dreptul de alegere, ci din contră chiar și interesele statului pretind respectarea acestui drept.

Este fapt, netăgăduit acuma nici chiar de foile magiare, că poporul românesc este agitat de o adîncă nemulțămire față cu stările actuale politice și cu tratamentul, de care s'a făcut părtaș în urma sumutărilor continue ale preseii șoviniste. Cine însă nu pricepe, că interesul vital al statului este, ca această nemulțămire să înceteze cât mai curênd? și cine nu vede, că aceea nu numai nu va încetă, ci din contră va cresce și mai tare, dacă în loc de a da Românilor drepturile politice cerute cu atâta insistință, li-se vor luă și drepturile bisericesci?

Un guvern, care este chemat a apără interesele statului, nu pōte, nu-i este iertat, — orî cât de orbit ar fi de interese exclusiviste de rassă, — să producă nouē motive de nemulțămire și amărăciune în sufle-

tele Românilor, pe cum ar produce atunci, când ar voi să le răpescă dreptul de alegere, care l'au respectat chiar și principii calvini înainte de sfinta Unire, și guvernul absolutist de la anul 1850.

În ziua de astăzi toți bărbații de frunte ai Românilor au ajuns la convingerea, care este și a Magiarilor, că atât pentru elementul românesc, cât și pentru cel magiar și chiar și pentru celelalte popoare europene Rusia constituie pericolul cel mai mare.

Acastă putere însă atât în războiele sale, cât și în luptele sale diplomatice a folosit tot-de-una și religioana ca mijloc spre a-și întinde influința și cuceririle sale.

È drept, că conducătorii politici ai Românilor, fără deosebire de confesione, sunt inaccesibili pentru politica muscălescă, și că acțiunile lor politice nu sunt influențate de interesele generale ale »ortodoxiei muscălesci,« ci numai de iubirea lor de patrie și neam, dar cel-ce a studiat cu atențiune istoria omenimii, scie, că masele poporului, între anumite împrejurări, de nici un motiv de pe lume nu pot fi mișcate într'o direcțiune sau alta așa de ușor, ca tocmai de motive religioase. Ast-fel de împrejurări pot să se ivescă în totă ziua, căci în totă ziua ne temem de război cu Rusia, și noi credem, că această putere, în cas când teatrul războiului ar fi pe pământul patriei noastre, ar cercă să amăgescă și masele poporului nostru în favorul său, parte promițându-le îmbunătățirea sorții lor materiale, parte ademenindu-le cu identitatea credinței.

Este chiar în interesul statului nostru, să nu slăbescă pozițiunea, ce o are biserica unită în mijlocul poporului românesc, căci această biserică tinde a separă pe Români de influința reprezentantului celui mai puternic al bisericeii orientale, adevă de influința imperiului muscălesc.

Este însă evident, că pozițiunea și prestigiul bisericeii unite s'ar slăbi foarte mult, dacă i-s'ar răpi dreptul acela, ce l'a exercitat tot-de-una până în ziua de astăzi cu ocaziunea restaurărilor scaunului vacant arhiepiscopesc de Alba-Iulia și Făgăraș, èr slăbirea pozițiunii bisericeii noastre ar fi nu numai în detrimentul ei, ci, între anumite împrejurări, ar pute strică foarte mult chiar și statului nostru.

Acestea sunt, după părerea noastră, considerațiunile, ce un guvern consciu de misiunea sa trebuie să le aibă cu ocaziunea umplerii scaunului nostru mitropolitan.

Noi nu scim, ce va face guvernul, dar una scim, că ne-am făcut datorința, când am desfășurat motivele politice, cari trebuie să-l îndemne și pe el, ca să nu ne împedec în exercițiul liber al dreptului nostru de alegere. Èr dacă cu tôte acestea guvernul nu va ține samă de dreptul nostru și de unanimele dorințe ale clerului și poporului nostru, atunci responsabilitatea pentru urmări va căde numai asupra lui. Să sperăm însă, că nu se va realisa și casul acesta.

6. DREPTUL DE A NE ALEGE ARCHIEPISCOP.

Nouă articoli reproduși din fîia »Unirea,« numării 35—13 din 1892.

În numărul precedent al »Unirii« am afirmat, că dreptul nostru de a ne alege Archiepiscop este un drept vechi și întemeiat, pe care guvernul țării chiar și numai din punctul său de vedere este dator să-l respecte, și în interesul statului să lucreze pentru respectarea lui.

Însă nu este destul, ca preoții și credincioșii bisericei noastre să cunoscă adevărul afirmat în numărul precedent al »Unirii«, ci între împrejurările de astăzi este bine și chiar de lipsă, ca toți să cunoscă și bazele, pe cari este așezat dreptul nostru de a ne alege Archiepiscop, pentru ca, dacă s'ar ivi necesitatea, toți cu mic cu mare să apere acest drept avitic al bisericeii.

Fundamentul cel mai puternic al dreptului nostru de alegere îl avem noi în însăși praxa neîntreruptă de aproape două vécuri, adecă de la timpul, când ne-am unit cu biserica Romei până în ziua de atăzi.

În șirul acesta lung de ani am avut 10 Mitropoliți, respective Episcopi, dintre cari nici unul nu a fost numit de Regele apostolic, fără să fi fost ales și propus de clerul archidiecesei, respective diecesei noastre de Alba-Iulia și Făgăraș, ceea ce dovedesc atât actele sinodale, cât și scriitorii cei mai vechi, cari s'au ocupat cu trecutul bisericeii noastre.

Cel dintăiū Archiepiscop și Mitropolit unit a fost Atanasiū Anghel (1698—1713), carele înainte de a trece la sfînta Unire a fost ales după norma îndigitată în *Zaconic* sau cartea legilor citată de Cipariū în »acte și fragmente« la pag. 259, unde să cetesce: »Alegerea Vlădicăi nostru romănesc aici în Ardeal este din mila și voia craiului, care lucru ne este nouă îngăduit de la craii cei mai de demult răposați, când va fi lipsă, să se strîngă toți protopopii și încă și dintre ceialalți preoți și din voia a tot săborul, unindu-se toți la un cuvînt, așa să-l alégă, care de se va părê și craiului, că este harnic, așa-l va întări în vlădicie.«

După mórtea lui Atanasiū Anghel întimplată în 19 August 1713¹⁾ îndată s'a ținut sinod electoral, în care cu unanimitate de voturi a fost ales Venceslau Frantz, care fusese 14 ani secretar lângă răposatul Mitropolit Atanasiū, și care de și eră de origine din Silesia, totuși se romănizase deplin în timpul petrecerii sale în mijlocul Romănilor, așa încât pe lângă limba germană și cehă sciă scrie și vorbî perfect romănesce și eră fôrte plăcut clerului. Alegerea lui însă nu a fost întărită de Maestatea Sa pe motivul, că alegătorii »n'au avut timp suficient, ca să se pôtă aduna cu toții«; cea ce este lesne de cređut, dacă cugetăm, că la începutul lunei lui Septembrie din 1713 numitul secretar era deja ales.²⁾

În urma acestei hotărîri Clerul a ținut în anul 1715 alt sinod electoral și cu unanimitate de

¹⁾ Nilles, *Symbolae*, v. I. p. 390.

²⁾ Nilles, l. c. p. 393—404.

voturi a ales episcop pe Ioan Giurgiu alias Pataky, care în același an a fost numit de împăratul-rege Carol VI, însă abia în 18 Mai 1721 a fost confirmat de Scaunul Apostolic al Romei și după ce fu consacrat de episcopul gr. cat. din Criș în Croația,¹⁾ se instalează în 6/17 Aug. 1723²⁾.

După mărta episcopului Ioan Pataky întimplată la 29 Octombrie 1727 în Sâmbăta de jos lângă Făgăraș³⁾, împăratul-rege Carol al VI-lea a dat ordin, să se țină sinod electoral, în care să i-se candideze și propună *trei persoane*, precum se vede din diploma sa de dto 17 April 1728 publicată de Nilles l. c. pag. 497. În urma acestui mandat s'a ținut sinod electoral în 4 Iunie 1728 în Alba-Iulia, fiind de față în calitate de comisar împărătesc-regesc Episcopul latin transilvan Ioan Antalfi.

Cu această ocaziune au fost aleși și propuși Împăratului trei indivizi, între cari însă cel mai părtinit de cercurile puternice de atunci a fost Ioan Inocențiu Klein,⁴⁾ pe care regele l'a denumit în 25 Februar 1729, ér Pontificale l'a confirmat în 13 Septembrie 1730, și s'a consacrat în Muncaciú la ^{25 Octombrie} 5 Novembrie 1730.⁵⁾

În urma stăruințelor sale pentru fericirea neamului și bisericeii Klein a fost silit a se refugia, în

¹⁾ Nilles l. c. p. 404—443.

²⁾ Stinghe, Istoria bisericeii Șcheilor pag. 63.

³⁾ Vezi I. Hodorean, Biserica din Gherla, 1900. p. 45.

⁴⁾ Nilles, Symb. v. I. p. 487 v. și II, p. 499. Vezi acum și scrierea mea despre Klein.

⁵⁾ Vezi despre Klein, scrierea mea.

anul 1744, la Roma, de unde numi în locul său ca Vicar pe Petru Paul Aron, care administră diecesă nu numai până la an. 1746, când curtea împărătescă a suspins pe episcopul Ioan Inocențiu de la esercițiul puterii episcopesci, ci până la anul 1751, când același episcop își dede abdicarea și se făcu alegere de nou episcop.

Sinodul electoral se întruni în 4 Novembre v. an. 1751 și după *vechiul obicei*, cum zice Samuil Clain, alese pe Petru P. Aron, Grigorie Maior și Silvestru Caliani, cari toți trei își făcuseră studiile în Roma și dăduseră dovezi eclatante despre erudițiunea și zelul lor apostolic. Curtea întâi dintre acești trei pe Petru Paul Aron, care prin viața lui sfântă și prin deschiderea școlilor din Blaș în anul 1754 și prin fundațiunile sale mari și-a câștigat nume neperitor în istoria bisericeii și națiunii noastre.¹⁾

După mărta episcopului Petru Paul Aron întimplată în ^{25 Februar} 9 Martie 1764, sinodul electoral se întruni în 30 Iunie v. din același an și alese pe Grigorie Maior cu 90, episcopul Klein cu 72, Silvestru Caliani cu 16 și Atanasiú Rednic cu 9 voturi. Curtea neluând, pe cum se crede, în considerațiune voturile date episcopului Klein, a numit pe Atanasiú Rednic, care a păstorit până în 2 Maiú 1772, când a murit »lăsând toate ale sale Seminariului diecesan«.

Între aleși Sinodului de la 15 August 1772, au fost Grigorie Maior cu peste 100 voturi, și Ignație

¹⁾ Vezi despre Aron scrierea mea: Episcopii Aron și Novacovicii.

Dorobant și Iacob Aron, dintre cari Curtea numi pe Grigorie Maior în 27 Octobrie 1772.

În sinodul electoral de la 12 August 1782 energeticul și poporalul Episcop Grigorie Maior și-a depus demnitatea episcopescă între lacrimile întregului cler adunat, care alege pe Ignație Dorobant cu 63, Iacob Aron cu 57 și Ioan Bob cu 37 voturi, dintre cari curtea numi pe acest din urmă, care încărcat de merite reposează în etate de 91 ani, în 2 Octobrie 1830.

În 15 Maiu 1832 se făcu alegerea de episcop, când Ioan Lemeni întruni 179, Isidor Alpini 20 și Teodor Pop 8 voturi. Dintre acestia curtea numi în 23 August 1832 pe Ioan Lemeni, care după ce și-a câștigat mari merite prin reformarea și amplificarea școlilor din Blaș, în urma turburărilor din 1848 abzise de episcopie.

În 30 Septembrie 1850 se aleseră Alexandru Șt. Șuluț cu 96, Constantin Alutan cu 79 și Constantin Papfalvi cu 12 voturi, ér Maestatea Sa în 18 Novembre 1850 numi pe cel dintăiu ales, care după grele și neobosite lupte pentru drepturile noastre naționale, reposează în 7 Septembrie 1867, lăsând frumoșă fundațiune, ce pörtă numele lui de vecinică amintire.

În 11 August 1868 se aleseră Ioan Vancea cu 59, Timoteu Cipariu cu 49 și Ioan F. Negruț cu 36 voturi. ¹⁾ Maestatea Sa numi în 21 Novembre 1868 pe Ioan Vancea, care ne-a ocărmit părințesce până în 31 Iuliu a. c., când Dumnezeu l'a chemat la sine

¹⁾ Veđi Moldovan, Acte si. t. I. p. 174—176.

spre a-l remunera pentru nenumăratele merite și sacrificii aduse pe altarul bisericeii și națiunii noastre, cărora multe și mari fundațiuni a lăsat și grandioșe institute de creștere a ridicat, încât nu este mirare, dacă lacrămile noastre de durere și recunoscintă, ce ne podidesc, de câte ori eugetăm la acest păstor prea bun, nici peste ani nu vor înceta.

Din cele ce le-am desfășurat până acum, este evident, că dreptul nostru de a ne alege pe Episcopii respective Archiepiscopii nostri de Alba-Iulia și Făgăraș nu este un drept de erii de alaltăeri, ci este un drept avitic, pe care l'am exercitat tot-deuna de la sfinta Unire încóce, fără să fi cutezat cineva a ne despoia de el, ceea ce dovedesce tot-odată, că dreptul acesta este atât de înrădăcinat în constituțiunea bisericeii noastre, și a intrat așa de adinc în obiceiurile noastre bisericesci, încât nimeni nu se pôte atinge de el cu mâni sacrilege, fără de a sguduii însă-și biserica noastră.

* * *

Pe lângă praxa veche și neîntreruptă de la sfinta Unire până în ziua de astăzi, noi avem și o mulțime de legi, diplome și alte acte publice, cari ne asigură dreptul de a ne alege Archiepiscop, și în virtutea cărora ne-am folosit de acest drept nu numai după sfinta Unire, ci și înainte de aceea.

Spațul îngust al foii noastre nu ne permite a cită per extensum tóte actele publice, pe cari se basază dreptul nostru, dar credem a face cetitorilor nostri un servițiu plăcut și fórte oportun, dacă vom indica

măcar actele din cesțiune și vom arăta locul, unde se pot ceti mai pe larg.

Înainte de sfânta Unire clerul românesc nu numai avea dreptul de a alege pe mitropolitul său, dar avea și dreptul de a alege numai o *singură* persoană, pe care o propunea principelui spre întărare.

Despre acest drept vorbește articolul 3 din legea adusă la anul 1579 în dieta de la Turda, în care se zice: »Preoții românesci să-și aleagă episcop românesc, pe cine vor voi, dacă va fi murit episcopul lor de până aci. Și Domnitorul să întărească pe cel ce vor fi ales ei dintre sine.«¹⁾

În »Approbatæ Constitutiones« partea primă titlul 8 art. 1. aflăm următoarele dispozițiuni legislative: »Deși națiunea română în patria acésta nici nu s'a numărat între staturi, nici religiunea ei nu se ține de cele recepte, totuși bisericanii români, până vor fi suferiți propter regni emolumentum, să se țină de acestea: 1. Să cêră de la principe ast-fel de episcop, pe care preoții români cu învoirea comună îl cunosc apt; dacă principii vor judeca că alesul este potrivit, să-l confirme.«²⁾

Deși principii calvinesci au fost cei mai mari inimici ai bisericeii românesce, și au lucrat neconținut, ca să o surpe și să o prefacă în biserică calvinescă, ei totuși au respectat tot-dé-una acest drept de alegere.³⁾

¹⁾ Archiv pentru filol. și ist. pag. 302 și 360.

²⁾ Moldovan Acte sin. t. 1. p. 169.

³⁾ În scrierea mea: »Vechile Episcopii românesce« se poate vedé, cum au fost aleși Episcopii românesce începând din 1579 până la s. Unire.

Ast-fel d. es. principele George Rákoczi în diploma sa de la 10 Octobrie 1643 ne spune, că s'a ținut sinod general de toți protopopii și preoții românesci, în care au depus pe mitropolitul Ilie Iorest și au ales în locu-i pe Ștefan Popa Simon, pe care principele l'a întărit. Principele Mihail Apafi I. în diploma sa de dto 28 Decembre 1680 spune, că sinodul general al protopopilor și preoților români au depus din demnitatea de metropolit pe Sava Brancovics și au ales pe Iosif Budai, pe care principele, la cererea clerului, l'a întărit. Cu un cuvânt alegerea și întărirea Mitropoliților români înainte de sfânta Unire se făcea așa, pe cum am arătat și în numărul precedent cu cartea legilor numită »Zaconic,« în sensul căreia clerul alegea o singură persoană, pe care o propunea principelui spre întărire.¹⁾

Prima alegere după unirea bisericeii noastre cu Roma, s'a întâmplat în anul 1713, imediat după mórtea Mitropolitului Atanasiu Anghel, ceea ce se vede din epistola sinodului electoral de dto 9 Septembrie 1713 adresată către primatele din Strigoniu, unde se zice: »Unitis tandem *omnium votis* iudicavimus pro successore proponendum D. Wenceslaum Frantz.« Din acésta epistolă și din alte acte publicate de Nilles²⁾ apare destul de limpede, că clerul nostru și de astă-dată a ales și propus numai o *singură persoană*, spre întărire din partea curții împărătesce. Acésta alegere a fost anulată,

¹⁾ Moldovan Ibid. pag. 170—172.

²⁾ Symbolac I. p. 394—398.

însă nu din cauză, că nu s'ar fi propus spre alegere și întărire *trei persoane*, ci din motivul just, că sinodul s'a ținut așa de curând după mórtea Mitropolitului Atanasiu Anghel, în cât n'au putut să convină toți, cari aveau drept de alegere, pe cum am arătat și în numărul precedent al »Unirii.«

După ce s'a anulat alegerea lui Wenceslau Frantz, se vede, că în clerul și poporul unit s'a răspândit faima, că nu se va mai concede alegerea de episcop, ci acesta se va numi de curtea împărătescă, fără a se mai întrebă și părerea și a se cere și votul clerului. Existența acestei faime se vede din o epistolă de dto 13 Decembre 1714 scrisă de Mihail Puiu și Ștefan Raț, curatorii bisericei românesce, către primatele Ungariei, în carea se cetesce: »Sane non esset cautum ipsis episcopum obtrudere; sed secundum jam citatum clementissime collatum privilegium caesareum propriae eorum electioni comittere.« Adecă n'ar fi lucru înțelept, să li-se impună episcop, ci să li-se lase să-și alegă ei înșiși episcopul după privilegiul împărătesc deja citat și preagrațios dat ¹⁾.

Privilegiul, la care se provacă curatorii bisericei românesce (a Leopoldo imperatore Valachorum creati), este diploma împăratului Leopold numită a doua de dto 19 Martie 1701. Însă cu tóte că în articolul XII al acestei diplome se zice, că au să se propună Regelui *trei persoane* spre alegerea și întărirea uneia de episcop, totuși se pare, că alegerea proximă după

¹⁾ Ibid. pag. 403.

anularea alegerii lui Wenceslau Frantz, nu s'a făcut în sensul acelei diplome, de-óre-ce David Maxai notar public în Transilvania, curator al clerului greco-catolic și asesor jurat al comitatului Dobăcei ast-fel scrie: »Contigit interea e vivis decedere Athanasium, praesulem unitorum, cujus loco suffragiis omnium... candidatus est Ioannes Pataki ¹⁾.« Adecă pe românesce: »S'a întâmplat într'aceea, că a murit Atanasiu, arhierul uniților, în locul căruia cu voturile tuturor a fost candidat Ioan Pataki.« Din acestea se vede, că Ioan Pataki succesorul lui Atanasiu a fost unicul candidat al clerului greco-catolic, și ast-fel nu s'au propus trei persoane Maestății Sale Regelui.

După mórtea episcopului Ioan Pataki întâmplată în 1727 s'a ținut sinod electoral în primăvara anului 1728. Sinodul acesta este descris de scriitorul contimporan Francisc Kazy, la care cetim: »Prima aestate anni 1728 Alba-Carolina clerum universum collegit... Itum dein in suffragia, quae temperante Patre Adamo, sine strepitu, eo omnia decurrerunt, ut *candidati*, qui exierunt, ad tantum munus cum dignitate sustinendum idonei viderentur ²⁾.« Adecă: »În primăvara anului 1728 a adunat tot Clerul. Au purces după aceea la voturi, cari sub influința părintelui Adam (Fitter) fără sgomot au eșit tóte ast-fel, încât candidații s'au părut destoinici a purtá cu demnitate un oficiu atât de mare«. Din cuvintele acestea se vede, că pe lângă Ioan Inocențiu Klein

¹⁾ Nilles Symb. I. p. 409.

²⁾ Nilles, Symb. v. I. p. 486, 487.

aŭ fost candidate la episcopie din partea clerului și alte persoane vrednice, ér numărul *ternar* al acestor persoane apare din diploma regelui Carol VI de dto 17 Aprilie 1728, unde se cetesce: »*Quem in finem benigne indulsumus et volumus, ut clerus ille unitus, in certo loco et termino per Vos ipsi competenter praefigendo, confluat triaque subjecta apta, idonea et qualitibus ad id necessariis rite ac debite praedita e confluxu suo, penes clementissimam instantiam suam Nobis pro benigna electione et nominatione Nostra humillime proponat*¹⁾.«

Este deci evident, că primul cas, când clerul nostru a ales și propus *trei persoane* la episcopie, a fost la anul 1728 cu ocasiunea alegerii episcopului Inocențiu Klein, și de atunci până în ziua de astăzi tot *trei persoane* s'aŭ ales din partea clerului. Ar fi foarte interesant, să se scie, că pe ce basă s'a introdus datina de a se candida *trei persoane*, dar despre acésta vom tratá în numărul proxim.

* * *

Din cele ce le-am desfășurat până acum, apare destul de limpede, că clerul nostru de la începutul sfintei Uniri tot-de-una și-a ales pe Mitropolitul, respective episcopul său de Alba-Iulia și Făgăraș; mai departe este evident, că înainte de sfinta Unire clerul propunea numai un singur candidat pentru a fi întărit de Mitropolit din partea Domnitorului, ér după sfinta Unire încă s'aŭ întâmpat două alegeri și anume la an. 1713 și an. 1715, în

¹⁾ Ibid. v. II. p. 498.

carî probabil s'aŭ propus de succesori ai lui Atanasiu Anghel numai câte un singur candidat, și că abia la anul 1728, cu ocasiunea alegerii lui Ioan Inocențiu Klein, s'aŭ propus *trei candidați*.

Să vedem acuma, că pe ce basă s'a introdus datina de a se alege și propune ca episcopi tot-de-una câte *trei candidați*?

Spre a puté cerceta acest lucru trebuie să cităm actele mai momentóse, privitoare la dreptul de alege de la înființarea sfintei Uniri până la anul 1728.

Primul act în privința acésta este însu-sî textul manifestului, ce l'a formulat sinodul de la anul 1698, în care s'a declarat unirea Românilor cu biserica Romei. În acest Sinod se zice între altele: »Însă întru acest chip ne unim și ne mărturisim a fi mădulările sfintei catolicescei biserice a Romei, cum pe noi și rămășițele noastre din obiceiul bisericei noastre a răsăritului să nu ne clătescă . . . și pe cinstitul Vlădica nostru Atanasie nime până în mórtea sfinției Sale să n'aibă putere a-l clăti din Scaunul Sfinției Sale. Ci tocmai de i-s'ar tîmpla mórte, *să steie în voea Soborului pe cine ar alege, să fie Vlădică, pe care Sfinția Sa Papa și înălțatul împărat să-l întărescă* care lucru l'am întărit cu pecetea Mitropoliei noastre pentru mai mare mărturie.«¹⁾

În manifestul acesta nu numai nu se face nici o amintire de propunerea a 3 candidați pentru scaunul mitropolitan, ci din contră se vorbește numai de un singur ales; ceea ce se dovedesce cu atât

¹⁾ Nilles, Symb. I. p. 204.

mai virtuos, că cuvintele din acest manifest sunt aproape identice cu cuvintele din legile aduse înainte de s. Unire și citate în numărul 36 al »Unirii«, ¹⁾ cu singura deosebire, că pe când în legile acelea se vorbește de întărirea alesului din partea principelui, pe atunci în manifestul Sinodului din an. 1698 se vorbește de întărirea alesului din *partea Papei și împăratului*, ceea ce este lucru natural în urma schimbării întreprinse în raporturile bisericesci și politice.

Așa dară când Românii greco-catolici s'au unit cu biserica Romei, ei și-au rezervat apriat dreptul de a-și alege un singur individ destoinic pentru scaunul mitropolitan, și ast-fel usul de a se alege 3 candidați nu s'a introdus cu voea și învoirea Sinodului bisericeii noastre, nici la începutul sfinteii Unirii.

Împăratul Leopold I. căruia s'a raportat despre hotărârile Sinodului din 1698, nu numai nu le-a reprobato, ci *implicite* le-a aprobat în tot cuprinsul lor, întru cât pe basa lor a dat renumita sa diplomă din 16 Februar 1699, prin care a împărțit Românilor greco-catolici și în special Clerului unit mai multe favoruri.

Din aceste se vede, că razimul principal pentru apărarea dreptului nostru de a ne alege pe Mitropolit și chiar și pe ceialalți episcopi ai provincieii noastre bisericesci, ar trebui să-l căutăm în însuși actul Unirii îndeplinite în Sinodul de la 1698, în

¹⁾ Veđi mai sus pag. 222.

care ne-am unit sincer cu biserica adevărată, dar tot-odată ne-am rezervat și obținut și unele drepturi speciale, între cari este și dreptul important de a ne alege pe capiî nostri bisericesci, și dacă noi am păzit această Uniune cu sfințenie și am apărat'o cu bărbăție în timp de două veacuri și suntem gata cu trup și suflet a o apăra și pe viitor, atunci avem tot dreptul să pretindem, ca și alții să ne respecte drepturile noastre și întru cât nu ni-le-ar fi dat încă, sau ni-le-ar fi răpit, să ne pună în posesiunea lor neconturbată.

Prima amintire despre 3 candidați pentru scaunul nostru mitropolitan se face în actele conferinței ținute în Viena în anul 1701, ¹⁾ îndată ce Mitropolitul Atanasiu a sosit acolo în 5 Februar din acela-și an. La această conferință între alții au fost de față cardinalul primate al Ungarieii Kollonits, vice-cancelarul Samuil Kálnoky și Mitropolitul Atanasiu. Acesta între altele a cerut, ca toate scutițele și drepturile, cari le dăduseră principii Transilvaniei episcopilor și clerului românesc, să se întărescă din nou cu auctoritatea împăratului. Cardinalul a asigurat la început pe Mitropolitul nostru, că împăratul va întări aceste privilegii, însă cu toate acestea mai târziu în alt loc s'a pronunțat în modul următor:» Alienum esse a Caesaris et Romanae Ecclesiae mente, ut graeci ritus uniti sua tranquillitate dejecti ullo unquam tempore exturbentur e rebus humanis, sed contra, ut foveantur et consolidentur, optari ex animo.

¹⁾ Nilles, Symb. I. p. 274 287.

Liberum itaque dari clero valachico, quoties sedem suam episcopalem vacare contingeret, tres arbitrio suo delectos pontificii candidatos offerendi in scriptis. Caesarem uni ipsorum suo adfuturum suffragio, ut is demum prae reliquis collocetur in cathedra et *valachicam* gubernet ecclesiam.» Adecă pe românesce: »Este departe de intențiunea împăratului și a bisericei române, ca uniții de rital grecesc să fie conturbați în liniștea lor și să fie scoși vre-odată din bunurile omenesci, ci din contră se doresce din inimă, ca să fie favoriți și întăriți. Deci se va da libertate deplină clerului românesc, ca de câte ori va deveni vacant scaunul episcopesc, să pótă presenta în scris pentru demnitatea episcopescă trei candidați aleși după voea sa. Împăratul se va alătura cu consensul său la unul din acești trei, ca acesta față cu ceialalți să fie așezat în catedră și să ocârmuească biserica românească.»

Aci întâmpinăm așa dară prima intențiune de a se restringe dreptul clerului nostru în alegerea de Mitropolit, întru cât adecă acest cler în actul Uniunii a stăruit pe lângă dreptul de a alege și propune numai o singură persoană pentru scaunul mitropolitan, ér primatele promite, că se va obține numai favorul de a se candidá, nu una, ci trei persoane pentru acea demnitate.

Intențiunea acésta s'a realizat fórte curénd prin diploma împăratului Leopold I. de dto 19 Martie 1701 numită a doua. În articolul 12 din acésta diplomă se cetesce: »Ac proinde modernis, pariter et futuris temporibus in futura vacantia, tres personas

pro dignitate episcopali aptas et idoneas nostrae Majestati Regiae proponant, et quem eligere ex his, et denominare dignabimur, ille si episcopali dignitate graeci ritus prout et alii ecclesiastici majoribus officii gaudere voluerint, collationes, seu donationes per Cancellariam Nostram Aulico-Transilvanicam expediendas a nemine, sed a Nobis impetrabunt, ab aliis vero impetrata praesentium per vigorem nullius tenebuntur esse vigoris¹⁾.«

Acésta diplomă prescrie apriat pentru tóte timpurile, ca ori de câte ori ar deveni vacant scaunul episcopesc de Alba-Iulia, să se propună din partea clerului trei candidați Curții regesci.

Autenticitatea acestei diplome nu se póte trage la îndoelă, și ast-fel trebuie să susținem cel puțin deo-cam-dată, că al doilea document, în care se face amintire despre candidarea a trei persoane pentru scaunul mitropolitan, și în care se chiar impune acésta candidare, este diploma Leopoldină numită a doua de dto 19 Martie 1701. La acésta diplomă s'au provocat curatorii bisericei românești Mihail Puiu și Ștefan Raț la anul 1714, pe cum am vèdut în numărul precedent al »Unirii«. Este însă probabil, că până la anul 1728 clerul nostru nu a propus nici odată câte 3 candidați pentru scaunul mitropolitan, respective episcopesc de Alba-Iulia și Făgăraș, ci numai un singur candidat, ér 3 candidați a propus numai în an. 1728 cu ocaziunea alegerii lui Klein, când însu-și împăratul Carol al VI-lea a

¹⁾ Ibid. p. 299.

pretins'o acésta prin diploma sa de dto 17 Aprile 1728 citată în numărul trecut al foii noastre (p. 226).

Revenind deci la întrebarea pusă în fruntea acestui articol constatăm, că datina de a se propune 3 candidați pentru scaunul mitropolitan de Alba-Iulia se basază pe actele conferinței Vieneze din 1701, pe diploma a doua Leopoldină de dto 19 Martie 1701 și pe diploma lui Carol al VI-lea de dto 17 Aprile 1728 și că acésta datină s'a observat tot-de-una până în ziua de astăzi.

* * *

Dreptul de a ne alege Mitropolit nu ni l'aŭ tras la îndoelă și nu aŭ voit să ni-l răpescă nici principii calvinii din secolul al 17-lea, nici marii principii ai Transilvaniei, din veacul al 18-lea, nici guvernul lui Iosif al II-lea, de la sfârșitul veacului trecut, care nu voia să scie de drepturi constituționale, nici guvernul absolutistic de la 1850, care cu mână de fier apesă asupra țarei întregi.

Gloria de a se atinge de acest drept cardinal al bisericeii noastre se cuvine guvernului, sub care s'a inaugurat era constituțională de la 1867, deși conceptul de eră constituțională invólvă în sine lărgirea și asigurarea drepturilor și libertăților, ér nu confiscarea ori restrângerea lor.

E drept, că deja în conferința ținută la anul 1850 în Viena în ceștiunea »reactivării« Mitropoliei greco-catolice de Alba-Iulia și înființării episcopatelor de Gherla și Lugosș s'a enunțat următórea părere aprobată și de Maestatea Sa și anume: »Mai departe

unanima părere a conferinței se concentreză într'aceea, că denumirea Mitropolitului, pe cum și a celor doi episcopi de Gherla și Lugosș, *până la viitórea când-va în următórele casuri regulate*, să atirne nemijlocit de la Maestatea Sa împératul.« Însă ori cine póte vedé din contextul acestei păreri, că Maestatea Sa și-a rezervat numai numirea primului Mitropolit și a primilor episcopi de Gherla și Lugosș, ér cu privire la »viitórele casuri« trebuia să se facă o regulare din partea factorilor competenți.

Cu tóte acestea, guvernul constituțional de la anul 1867, îndată după mórtea Mitropolitului Alexandru Șterca Șuluț, întâmplată în 7 Septembrie din acela-și an, în loc să reguleze afacerea completării scaunului mitropolitan, n'a avut alt cuget, decât să ne confisce dreptul de a ne alege Mitropolit.

Îndată ce a ajuns la cunoscința Consistorului arhidiececan din Blaș intențiunea guvernului din Budapesta, acel Consistor a adresat Maestății Sale în 23 Septembrie 1867 o rugare, în care cu tótă insistința cerea respectarea dreptului de alegere, în tocmai cum s'a întâmplat acésta și în anul 1850 după abdicarea episcopului Ioan Lemeni. Acésta rugare s'a trimis guvernului transilvan, ca să o așternă la înaltul tron, ér cu nunțiul apostolic și cu episcopii sufragani din Lugosș, Gherla și Oradea-mare s'a comunicat în copie, ca să stăruescă și ei pentru respectarea dreptului avitic. Într'aceea chiar și sinódele protopopesci din mai multe protopopiate aŭ trimis la Consistorul arhidiececan din Blaș mai multe suplice, ca să se concédă liberul exercitiu al dreptului

din ceștune, cari toate în 4 Novembre an. 1867 au fost înaintate la guvernul transilvan spre a le aduce la cunoștința Maestății Sale.

Guvernul nici în urma acestor cereri nu a abzis de cugetul de a completa scaunul nostru mitropolitan prin simplă denumire, căci comisarul regesc din Transilvania, Emanuil Péczy, în 7 Novembre 1867 a cerut informații de la episcopul Gherlei Ioan Vancea, că ore adevărat să fie, că Românii greco-catolici doresc așa de tare să-și aleagă Mitropolit, încât dacă nu li-s'ar concede acesta, s'ar produce într'înșii amărăciune și generală nemulțămire? și că ore consult ar fi atât din punct de vedere politic, cât și bisericesc, ca să se concedă și pe viitor exercițiul liber al dreptului de alegere?

Episcopul Gherlei Ioan Vancea, deși i-s'a spus în mod confidențial, că guvernul numai pe dînsul îl doresce de Mitropolit în Blaș, totuși în răspunsul său din 10 Novembre 1867, desprețuind ademenirea comisariului regesc, a avut puterea sufletescă de a pune la o parte interesele sale personale și a răspunde cu totă hotărîrea, că după cum a avut ocaziune a se convinge din declarațiunile fruntașilor români greco-catolici cu ocaziunea înmormintării Mitropolitului Șuluț, și din cele ce s'au publicat până atunci în ziare, Românii greco-catolici fără nici o excepțiune doresc să li-se lase neștirbit dreptul de alegere, și că ignorarea acestui drept ar produce o nemulțămire tot așa de generală, pe cât de generală este dorința de a se exercita acest drept. Mai departe a declarat episcopul, că atât din punct de vedere bise-

ricesc, cât și politic ar fi foarte consult, să se concedă exercițiul dreptului de alegere, de ore-ce acesta ar liniști spiritele și ar stîrni simțăminte de mulțămite față de guvern, ceea ce este nu numai în interesul statului, ci și în al bisericeii.

În urma acestei declarațiuni, guvernul, respective ministrul Eötvös, care și de la alte persoane și mai cu samă de la deputații români din Budapesta¹⁾ căpătase informațiuni sigure, că Românii greco-catolici cu nici un preț nu voesc să abzică de dreptul de alegere, s'a lăsat de cugetul de a completa scaunul mitropolitan prin simplă denumire și a făcut Maestății Sale propunerea, ca să concedă alegerea. Însă și în această propunere s'a silit Ministrul a ne despoia de dreptul nostru, căci el a cerut de la Maestatea Sa, să se învoască la alegere numai condiționat și cu ore-care restringere, și ast-fel, conform propunerii Ministrului, a emanat de la Maestatea Sa preainalta hotărîre de dto 27 Februar 1868, în virtutea căreia Maestatea Sa se învoesce, ca în cazul presente, — pe lângă susținerea clară a dreptului Său de denumire și fără nici o consecință pentru viitor, — să se completeze scaunul mitropolitan prin alegere și după modalitatea propusă de ministrul de culte și instrucțiunea publică. Acastă preainaltă hotărîre Ministrul de culte și instrucțiunea publică a comunicat'o separat și în tot cuprinsul ei cu episcopul Gherlei deja în 13 Martie 1868, trimițînd acesteia și textul propunerii, ce o făcuse Maestății

¹⁾ Vezi mai sus biografia lui Papfalvi pag. 138.

Sale, dar cu Vicariul capitular din Blaș a comunicat'o numai în 6 Iunie 1868, și și atunci nu separat și în tot cuprinsul ei, ci numai întretesută în scrisoarea ministerială de dto 6 Iunie 1868 Nr. 504 pres., în care se prescrie modul, cum are să se facă alegerea¹⁾.

În sinodul electoral ținut în 11 August 1868 s'a putut apoi vedé nemulțămirea și indignarea, ce a produs'o rescriptul ministerial citat mai sus. Atunci adecă s'a luat următorul conclus remarcabil: »Sinodul, pe lângă tótă omagiala supunere și aderință către Maestatea Sa c. r. și venerațiune către înaltul regim constituțional, protestéză cu solemnitate înaintea lui Dumnezeu și a lumii în contra atacării, știrbării ori despoierii clerului de dreptul de alegere al arhiepiscopului pe scaunul mitropolitan de Alba-Iulia—Făgăraș din cauză, că dreptul acesta al clerului nostru archidieceșan este drept istoric, întemeiat pe dreptul eclesiastic și al patriei, ér usul și deprinderea neconturbată și neîntreruptă se trage nu numai dinaintea sfintei Uniri făcute cu biserica Romei la 1700, ci chiar și de la acest act al Unirii în cóce sub tóte formele de ocârmuire până la alegerea acésta de acum; — érá Maestatea Sa c. r. ap. cu ocasiunea strălucitei sale încoronări a jurat susținerea și apărarea cu braț înalt a drepturilor și privilegiilor bisericesci și respective a bisericelor și cultelor recunoscute prin lege. Ér în cât pentru amestecarea Escelenței Sale a Domnului Ministru de cult în celea

¹⁾ După acte din Arhivul metr. din Blaș.

interne ale deprinderii dreptului nostru sfint și necontestat, ne rugăm umiliți, să binevoéscă Escelența Sa a ne cruță pe viitor de asemenea inviațiuni, pe cari numai disciplina și ordinea noastră ierarhică, pe cum și praxa de până aci aș să ne-o prescrie și re vera ne-o și prescriu.»

Pe lângă acest conclus luat la protocol, Sinodul a mai așternut la Maestatea Sa și o rugare de dto 11 August 1868, în care între altele se zice: »Clerul și poporul nostru se alipesce cu tótă căldura de acest drept sacru, și fiind-că e de acea firmă convingere, cum-că nu lovesce în drepturile maestatiche, pe cari auguștii antecesori ai Maestății Vóstre și le-aș câștigat în decursul timpurilor ca regi apostolici: cu omagială aderință, supunere și nemărginită încredere cutéză a Vê rugá, ca să Vê îndurați preagrațios a susține Biserica noastră și pe viitor în acest sacru drept al seú¹⁾.«

Ast-fel și-a apêrat clerul nostru la anul 1868 dreptul de alegere, și noi suntem convinși, că dacă cineva ne-ar atacá astăzi acest drept, clerul și poporul nostru archidieceșan ar protestá cu aceea-și solemnitate, ca și în anul 1868, căci alipirea de acest drept este astăzi încă și mai mare ca în acel an.

Dar să vedem, că procedura Ministrului de culte și instrucțiunea publică de la 1868 este óre corectă ori ba? Înșă despre acésta în numărul proxim al »Unirii.«

* * *

În numărul trecut am pus întrebarea, că óre corect a lucrat guvernul în anul 1868, când s'a în-

¹⁾ Moldovan Acte sin. t. I. p. 38 și 46.

cercat să ne răpescă dreptul de alegere și a propus Maestății Sale, ca pentru cazul de atunci să concedă alegerea de Mitropolit, însă fără ca din această să se pōtă deduce vre-o consecință pe viitor?

La această întrebare trebuie să răspundem, că guvernul a purces în 1868 nu numai necorect, ci și nelegal.

Maestatea Sa, gloriosul nostru Monarch, în anul 1867 s'a încoronat ca Rege apostolic și cu ocaziunea aceea a dat o diplomă solemnă, care fiind inarticulată între legile Ungariei sub titlul de articolul de lege 2 din 1867, nu se pōte înfrânge prin nici o ordonanță. În această diplomă, sau mai bine zicând lege fundamentală, se promite solemn, că se vor observa cu tōtă sfințenia libertățile, privilegiile și obiceiurile legale (tōrvényszerü szokásait) ale Ungariei și ale țărilor asociate.

Între obiceiurile legale ale Transilvaniei însă a fost fără îndoială și obiceiul de a se completa scaunul mitropolitan din Blaș, nu prin simplă denuțiere, ci prin alegere din partea Clerului.

Acest obicei a existat din timpuri străvechi și nu numai nu a fost atăcat de nimeni, ci din contră a fost recunoscut prin legi aduse de dieta țărei, pe cum am vędut în numărul 36 al »Unirii« (pag. 226).

Dacă însă Maestatea Sa a jurat, că va ține cu sfințenie obiceiurile legale ale Transilvaniei, este lucru evident, că Ministrul nu avea dreptul să atace obiceiul nostru legal, nici să propună Maestății Sale restrângerea dreptului de alegere prin o simplă hotărâre emanată de la capul statului, pentru-că ast-fel

obiceiuri legale într'un stat constituțional se pot înfrânge, modifica ori cassa numai prin o lege adusă de dieta țărei și sancționată de Maestatea Sa. Ce ar putea de es. protestanții magiari, dacă Ministrul le-ar da chiar și numai un neînsemnat drept autonomic prin o simplă ordonanță? Oare pe un ast-fel de Ministrul nu l'ar mătura îndată de pe fotoliul de catifea? Dacă dreptul nostru basat în lege și garantat prin jurământul Maestății Sale, se pōte sista prin o simplă ordonanță, atunci nu ni-se mai spună, că trăim într'un stat constituțional, într'un stat de drept.

Este deci evident, că procedura Ministrului de culte și instrucțiunea publică de la anul 1868 este contrară jurământului depus de Maestatea Sa și inarticulat în legile fundamentale ale patriei noastre și vatămă greu legile Transilvaniei privitoare la dreptul nostru de alegere, pe cari corpurile legiuitoare și Maestatea Sa nu le-au abrogat până în ziua de astăzi.

Dar procedura Ministrului de culte și instrucțiunea publică a fost contrară și legilor fundamentale ale bisericei noastre, recunoscute atât de Sfintul Scaun apostolic al Romei, cât și de Maestatea Sa Regele apostolic al Ungariei.

În manifestul Sinodului bisericesc de la anul 1898 întreg clerul bisericei noastre, pe cum am vęzut în numărul 37 al »Unirii«, ¹⁾ a declarat solemn, că se unesc cu biserica Romei pe lângă condițiunea,

¹⁾ Veți la pag. 227.

ca din obiceiul bisericeii noastre a răsăritului să nu ne clătască și să steie în voia sinodului pe cine ar alege, să fie Vlădică, pe care Sfinția Sa Papa și înălțatul Împărat să-l întărescă.

Acastă condițiune a fost acceptată de înălțatul împărat Leopold I, întru cât pe basa manifestului din cesțiune a dat diploma sa din 16 Februar 1699 publicată în dieta țării din 8 Septembrie 1699 ținută în Alba-Iulia, pe cum și de Sfintul Scaun apostolic al Romei, întru cât pe basa acelui manifest au fost primiți Români în sinul bisericeii catolice.

Avem deci o lege fundamentală a bisericeii noastre aprobată atât de auctoritatea supremă politică, cât și de cea bisericească. Într'un stat constituțional însă o astfel de lege fundamentală a unei biserice recunoscute nu se poate cassa prin o simplă ordonanță, ce ar emana de la capul statului, ci la cassarea ei trebuie să concurgă toți factorii competenți, și mai virtos Sinodul bisericeii noastre și auctoritatea supremă bisericească.

Prin urmare Ministrul încercându-se să atace și chiar atacând în mod unilateral o lege fundamentală a bisericeii noastre și un drept cardinal al clerului nostru, a purces în mod ilegal și despot.

De aci să esplică, pentru ce a protestat cu atâta tărie clerul nostru în Sinodul electoral de la 11 August 1868 în contra ordonanței Ministeriale de dto 6 Iunie 1868 Nr. 504 pres., prin care se restrângea dreptul nostru de alegere la cazul de atunci.

Dar clerul nostru nu numai a protestat cu toată solemnitatea în contra rescriptului ministerial, ci în

sinódele sale de mai târziu n'a voit nici să scie de acel rescript. Pentru aceea în conciliul provincial I. se afirmă cu toată tăria dreptul avitic de alegere pentru toate timpurile viitoare. Ast-fel de es. conciliul provincial I. în Tit. II. cap III. vorbind despre vacanța scaunului mitropolitan, se exprimă așa: »Devenind în vacanță scaunul episcopesc mitropolitan, seniorul dintre episcopi sufragani e îndatorat în conțelegere cu Ordinariatul mitropolitan și ceialalți episcopi provinciali a se îngrijii despre complinirea celui Scaun conducând actul de alegere, esaminéază abilitatea celor aleși și susterne propunerea pentru complinirea Scaunului vacant mitropolitan«.

Tot același conciliu în Titlul II. c. V. zice despre canonic, că »aș vot viril la alegerea fitorului Episcop«; la cap VIII zice despre protopopi »că aș drept a incurge la alegerea episcopului cu vot viril«; și la cap IX zice despre parochi, că »aș drept a lua parte în mod mijlocit la alegerea Episcopului după datina bisericeii noastre«. Êr conciliul prov. II. la Tit. II. Sect. I. C. III. § 17 zice: »La actul alegerii noului Mitropolit toți canonicii capitulari, atât cei de fundațiunea Bobiană, cât și cei de fundațiune regescă aș vot viril, cu care aceia concurg personalmente la alegerea Mitropolitului.«

Decretele Conciliilor noastre provinciale de la 1872 și 1882 aș fost aprobate și de Sfintul Scaun apostolic; ceea ce dovedesce, că nici Pontificele Roman nu a voit să scie nimica de acea restrângere a dreptului nostru, ce ministrul de culte și instrucțiunea publică a voit să o facă în anul 1868.

Împrejurarea că Sfântul Scaun apertolic al Romei a aprobat Conciliile noastre provinciale și prin urmare și decretul lor privitor la alegerea Mitropolitului, ne face să sperăm, că într'o eventuală luptă, ce ar trebui să o purtăm pentru dreptul nostru, Roma nu numai va fi pe partea noastră, ci ne va și apără cu totă puterea sa acest drept.

Lupta acesta, dacă se va întâmpla, trebuie să se termine în favorul nostru, căci nu mult după ordonanța Ministrului de culte și instrucțiunea publică de dato 6 Iunie 1868 corpurile legiuitoare au votat și Maestatea Sa a sancționat articolul de lege 43 din 1868, care în paragraful 14 ast-fel dispune: »Tote legile Transilvaniei, cari pe teritoriul transilvan și în părțile numite mai înainte ungurene garantează libertatea de religie și de autonomie a confesiunilor recepte, a bisericilor și autorităților bisericesti, pe cum și egalitatea lor în drepturi și raporturile lor între sine și respective sfera lor de activitate, nu numai se susțin nevătămăte, ci se estind totodată și la biserica greco-catolică și la cea greco-orientală.«

Articolul acesta de lege ne garantează susținerea în deplină vigoare a legilor transilvane privitoare la libertatea și autonomia bisericilor recepte. Între legile transilvane însă, pe cum cetitorii nostri s'au putut convinge din numerii precedenți ai »Unirii«, se află mai multe legi, cari ne garantează dreptul autonom de a ne alege pe Mitropolitul nostru. Prin urmare Ministrul de culte și instrucțiunea publică de present nu va pute să ne confisce dreptul nostru, fără a

călca în picior una dintre legile fundamentale ale țării, cum este articolul de lege 43 din 1868.

Dar va zice cineva, că ce-i pasă ministrului de legile favorabile Românilor? Nu sunt ore destule legi, cari dacă s'ar aplica după dreptate, ar lăsa și pe bietul Român să se fericască în această patrie, dar puterea executivă nu vrea să scie nimica de ele?

Obiecțiunea acesta este foarte întemeiată și se bazează pe o experiență destul de tristă și îndelungată din trecut.

Însă credem, că rezultatele, ce le-a produs puterea executivă cu neîntrerupta violare a legilor existente și mai virtos cu înfrângerea legii despre naționalități, va fi făcut și pe Ministerul din Budapesta, să-și vină în orî, și ast-fel îi va fi trecut pofta de a amări și mai tare inimile cetățenilor leali cu nouă violări de lege. Dacă însă, în contra speranței noastre, se vor verifica temerile de astăzi, atunci fie! În viața popoarelor cu cât se îngrămădesc mai tare fărădelegile celor de la putere, cu atât se apropie mai iute momentul desnodământului final și limpezirea situațiunii, întocmai pe cum ceriul încărcat cu vapori și electricitate nu întârzie a-și trimite săgețile sale curățitoare de aerul infectat.

* * *

În cinci numerii precedenți am dovedit, că dreptul de a ne alege Archiepiscop și Mitropolit este atât de clar și întemeiat, încât nimeni nu-l poate trage la îndoală, ér Ministrul de culte și instrucțiunea publică nu-l poate călca în picior, fără a vătămă legile fun-

damentale ale țării și constituțiunea bisericeii noastre.

Fiind-că însă suntem de convingerea, că cesiunea această, astăzi mai virtos, trebuie să fie limpede deplin, nu voim a ascunde nici dificultățile, ce s'ar pute ridica din partea réuvoitorilor nostri în contra acestui drept cardinal.

Ar pute adevărat zice cineva, că dreptul clerului nostru de a-și alege pe Arhiepiscopul său a durat numai până când a existat așa numita diecesă a Făgărașului, însă după ce această diecesă s'a ridicat la rangul de Mitropolie, a trebuit să înceteze și dreptul Clerului de a alege pe Mitropolitul său.

Obiecțiunea această însă nu are nici o valoare, dacă considerăm lucrul mai de aproape.

Toți scim, că diecesa Făgărașului s'a înființat la anul 1721 prin bulla pontificie din acel an, carea se începe cu cuvintele »Rationi congruit.« Această diecesă ca atare a existat după drept până în anul 1853, când a emanat de la Sfintul Scaun apostolic Bulla pontificie, ce se începe cu cuvintele »Ecclesiam Christi,« prin care scaunul episcopesc de Făgăraș s'a ridicat la rangul de Arhiepiscopie și Mitropolie.

Pe de altă parte toți scim, că diecesa Făgărașului s'a înființat pentru Românii greco-catolici în locul Mitropoliei greco-catolice, care își avea reședința în Alba-Iulia.

Din însuși faptul acesta rezultă, că Arhiepiscopia și Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia a existat de jure cel puțin până la anul 1721.

Dacă însă este adevărat, că Mitropolia noastră a existat și pe timpul sfinteii Uniri până la anul 1721,

și dacă este adevărat, că și în acest timp am ales Arhiepiscopul, și încă numai câte o singură persoană, pentru scaunul mitropolitan, de la sine urmează, că reactivându-se această Mitropolie prin bulla papală de la an. 1853, trebuie să se fi reactivat și dreptul de alegere exercitat până la 1721. Mai departe dacă dreptul de alegere a trecut la clerul nostru atunci, când în locul Mitropoliei de Alba-Iulia s'a înființat diecesa Făgărașului, cu atât mai virtos a trebuit să trecă acest drept atunci, când însa-și diecesa Făgărașului a fost ridicată la demnitatea de Arhiepiscopie și Mitropolie, căci actul acesta nu învolve știrbirea drepturilor avute, ci înzestrarea scaunului arhieresc cu drepturi nouă.

* * *

Dreptul Clerului nostru de a-și alege Arhiepiscopul nu se poate trage la îndoială sub nici un pretext, ceea ce am dovedit-o cu cele desfășurate în numărul precedent al »Unirii.«

Este însă întrebarea, că în ce mod concurge Clerul nostru la alegerea Mitropolitului? Sau cu alte cuvinte, cari dintre preoții nostri sunt îndreptățiți a-și da votul la alegere?

Din Conciliile noastre provinciale de la anii 1872 și 1882 numai atâta scim, că membrii capitolului mitropolitan și protopopii au votat »viril« la alegerea Mitropolitului, ér parochii au drept a lua parte în mod mijlocit la această alegere, pe cum am accentuat și în numărul 39 al »Unirii.« Însă în aceste două Concilii nu ni-se spune în detaliu și hotărât modul,

în care purtătorii oficiilor parohiale au să participe mijlocit la alegere, nici nu ni-se indigiteză procedura, ce ar trebui să o urmăm la alegeri. De aceea, ca să scim în detaliu și cu precizie modul, în care Clerul nostru participă la alegerea Mitropolitului său, trebuie să recurgem la praxa din trecut, adică la datina observată mai cu samă la cele din urmă trei alegeri de Arhiepiscop.

Din actele sinodelor bisericești noastre publicate până în ziua de astăzi se vede limpede ca lumina sôrelui, că de câte ori a devenit vacant scaunul arhiepiscop al Făgărașului, Clerul nostru s'a adunat în sinod electoral spre a vota pentru viitorul său Arhiepiscop; ceea ce dovedește, că Clerul nostru numai adunat în sinod este îndreptățit a alege pe Mitropolit.

La acest sinod au fost chemați și preste tot s'au prezentat: 1. Toți purtătorii oficiilor protopopesci; 2. Câte doi deputați din fiece-care eparchie sau cerc protopopesc. Adică clerul fiecei cărei eparchie înainte de alegerea Mitropolitului se adună la sinod protopopesc și aci își alege mai întâiu un *notar ad hoc*, care în virtutea acestei alegeri are tot-odată dreptul de a merge la sinodul electoral general și a vota liber ca și purtătorul oficiului protopopesc, și după aceea își alege un deputat, care duce votul Clerului eparchial pentru viitorul Mitropolit, așa încât acest deputat, după praxa de comun observată până acum, este obligat a vota pentru aceea persoană, pentru care a căpătat mandat expres de la clerul eparchial. 3. În fine la sinodul electoral au

drept să participe toți membrii capitulului mitropolitan împreună cu notariul acestuia, prepositul mănăstirii din Blaș și doi deputați ai profesorilor de la institutele de învățămînt din Blaș¹⁾. Se pare însă, că în veacul trecut luă parte la alegere tot clerul din Blaș, căci în catalogul votanților din sinodul electoral de la anul 1782²⁾ vedem, că pe lângă Vicarul general, figurază toți călugării în calitate de consistoriali și profesori, apoi un profesor, care însă nu era călugăr, și parochul Blașului, deși districtul Blașului, pe atunci numit al Tûrului, își avea separat deputații săi la sinod. Această împrejurare noi o considerăm de foarte mare însemnătate și demnă a se lua în considerațiune atunci, când, reactivându-se deplin autonomia bisericești noastre, se va regulă definitiv și pentru toate timpurile modul, cum are să participe clerul nostru la alegerea Mitropolitului, căci în timpul din urmă, prin desvoltarea institutelor noastre de învățămînt și a altor instituțiuni gremiale, clerul din Blaș s'a înmulțit așa de tare, încât nu ni-se pare a fi just și ecuitabil, să participe la alegere numai prin doi deputați ai profesorilor. Afară de aceea de present avem în Blaș și preoți, cari nefiind nici profesori, nici membri ai vre-unui tract protopopesc, nu concurg nici inmediat, nici mediat la alegerea Arhiepiscopului lor; ceea ce este o nedreptate, care ar merita să se curme cât mai curînd, dându-se și acestor preoți dreptul, de care nu este lipsit nici un preot din archidieceza noastră.

¹⁾ I. M. Moldovan Acte sin. t. I. pag. 185 și urm.

²⁾ L. c. pag. 129.

După ce cunoaştem modul, în care Clerul nostru participă la alegerea Mitropolitului, trebuie să răspundem la unele dificultăţi şi la unele chestiuni, ce s'au ivit cu privire la competenţa alegătorilor.

În anul 1867 s'a făcut şi încercarea de a se validă, faţă cu praxa observată până atunci la alegerea Mitropolitului, dreptul, ce se zice, că l'ar avea episcopii comprovinciali pe baza canonului al 6-lea al Conciliului de la Sardica, de a alege ei înşişi pe Mitropolitul provinciei noastre bisericesci.

Noi nu tragem la îndoială auctoritatea conciliului amintit, dar trebuie să observăm fără şovăire, că prescrierile acelui Conciliu cu privire la completarea scaunelor vacante episcopesci şi mitropolitane nu sunt aşa de generale şi obligătoare, încât să nu se pōtă susţine praxa noastră.

În biserica lui Christos putem deosebii mai multe perioade cu privire la modul completării scaunelor episcopesci şi mitropolitane, însă nu se pōte zice, că modul acesta ar fi fost unul şi acelaşi în toate timpurile şi în toate locurile, sau că în un anumit period ar fi existat numai una şi aceeaşi modalitate cu privire la alegerea Arhiepiscopilor.

Ast-fel de es. la început episcopii au fost aleşi de înşişi sfinţii Apostoli, sau din porunca sfinţilor Apostoli. După mōrtea Apostolilor până la Conciliul Nicen I. episcopii şi mitropoliţii se alegeau din partea episcopilor din jur cu concursul clerului şi al poporului, însă aşa că poporul nu alegea în înţelesul strîns al cuvîntului, ci avea numai să-şi exprime dorinţa sa, sau să mărturisescă despre vrednicia, ori

nevrednicia celui ales. De la Conciliul Nicen I până la Conciliul Constantinopolitan IV episcopii şi mitropoliţii adese-orî au fost aleşi sau din partea preoţimii, sau din partea episcopilor comprovinciali, ér poporul laic adese-orî a fost eschis de la ast-fel de alegeri. După aceea principiul, mai cu samă în părţile apusene, au început a-şi validă tot mai tare influinţa la completarea scaunelor arhieresci, aşa încât această influinţă în apus a degenerat în aşa numitele investituri, conform cărora obţinerea scaunelor arhieresci atirna numai de la capriciul principilor seculari.

În secolul al XII-lea în apus alegerea episcopilor se făcea din partea capitulelor catedrale, care datină s'a păstrat până astăzi în multe părţi ale Germaniei şi în Belgia. Chiar şi în Austria sunt două scaune arhieriscopesci, şi anume cele din Salzburg şi Olmütz, a căror titulari se aleg din partea capitulelor. Arhieriscopul armeno-catolic din Lemberg se alege tocmai aşa, pe cum se alege de present Mitropolitul nostru, pentru-că şi acolo Clerul presentă Maestăţii Sale trei persoane, dintre cari Maestatea Sa numesce pe acela, care i-se pare mai potrivit.

Din acestea ori cine pōte pricepe, că în biserica lui Christos se observă de la începutul creştinătăţii o varietate aşa de mare cu privire la modul completării scaunelor episcopesci şi mitropolitane, în cât nimeni nu se pōte provocă la auctoritatea cutărui conciliu şi susţine, că numai decretul acelui Conciliu pot fi hotărîtore în cauza alegerii mitropoliţilor. Dacă canonul citat al conciliului din Sardica ar avea o putere aşa de mare şi hotărîtore, de sigur s'ar

observă pretutindena și în toate timpurile. El însă astăzi nu se mai ține nici măcar în părțile orientale rupte de corpul bisericeii catolice.

Este deci evident, că praxa bisericeii noastre de a completa scaunul mitropolitan vacant prin alegere din partea Clerului nu se poate nici de cum șterge cu auctoritatea Conciliului din Sardica, și acesta cu atât mai puțin se poate întâmpla, cu cât că praxa indigitată durează de veacuri în biserica noastră cu scirea și învoirea supremei auctorității bisericesci, adică a Sfântului Scaun apostolic, care mai pe urmă a aprobat-o în modul cel mai solemn atunci, când a încuviințat decretul Conciliilor noastre provinciale de la anii 1872 și 1882.

* * *

În contra dreptului nostru de alegere se mai poate face și obiecțiunea, că acest drept al clerului nostru este incompatibil cu dreptul liber de numire, ce-l au în Ungaria regii apostolici. Este adică cunoscut, că regii apostolici ai Ungariei au dobândit încă pe timpul primului rege ungar, a sfântului Ștefan, privilegiul de a pute numi liber pe teritoriul Ungariei pe toți titularii beneficiilor mai mari din biserica catolică.

Noi recunoștem dreptul acesta al regilor apostolici, însă pe de altă parte susținem cu toată hotărîrea, că acest drept nu este incompatibil cu dreptul clerului nostru de a-și alege pe Mitropolitul său.

Acastă incompatibilitate în timp de aproape două veacuri n'a descoperit-o nimeni nici-odată cu

ocasiunea alegerii celor zece Archiepiscopi, cari au ocupat scaunul arhieresc de la 1700 încôce.

N'a descoperit această incompatibilitate nici chiar regii apostolici, cari deosebit au fost interesați în această afacere și au fost consciți de dreptul lor, ci din contră regii apostolici, pe când pe de o parte își accentuează în acte publice dreptul de a numi pe Archiepiscopi nostri, pe atunci de altă parte poruncesc expres, ca să se facă alegere din partea Clerului și numai pe baza acestei alegeri să se întimple numirea.

Ast-fel de es. Leopold I, în diploma sa de dto 19 Martie 1701 articolul XII așa se exprimă: »Et siquidem Majestati Nostrae tanquam Regi Apostolico, Summoque Ecclesiarum Patrono collatio universorum beneficiorum, tam in Provincia Transilvaniae, quam in partibus eidem annexis, ex vi praerogativae Regis Apostolici, optimo jure competeret, ac proinde modernis, pariter et futuris temporibus in futura vacantia, tres personas pro dignitate episcopali aptas et idoneas Nostrae Majestati Regiae proponant, et quem eligere ex his, et denominare dignabimur, illi si episcopali dignitate graeci ritus prout et alii ecclesiastici majoribus officiis gaudere voluerint, collationes, seu donationes per Cancellariam Nostram Au-lico-Transilvanicam expediendas a nemine sed a Nobis impetrabunt, ab aliis vero impetrata praesentium per vigorem nullius tenebuntur esse vigoris«¹⁾.

În aceste cuvinte regele apostolic Leopold accentuează cu toată puterea dreptul său de numire,

¹⁾ Nilles, Symbolae v. I. p. 299.

ce-î compete ca la rege apostolic și patron al bisericeii catolice din Ungaria și Transilvania, și cu toate acestea concede pentru toate vacanțele viitoare, ca preoțimea noastră să aleagă și propună spre numire candidații pentru scaunul episcopesc, respective mitropolitan.

Tot asemenea a purces și Carol al VI-lea, marele binefăcător al bisericii noastre. Acesta în diploma sa de dto 23 Decembre 1715, prin care numesce pe episcopul Ioan Pataki, pune mare pond pe dreptul său de numire zicând, că face această numire »auctoritate juris nostri patronatus, quod velut Princeps et Rex haereditarius generaliter in conferendis universis Regni nostri Hungariae, et consequenter Principatus etiam nostri Transilvaniae beneficiis ecclesiasticis, ad instar divorum Hungariae Regum, Paedecessorum nostrorum felicissimae remniscentiae, optimo jure habemus et exercemus«¹⁾. De altă parte același rege apostolic, îndată după mórtea episcopului Ioan Pataki, prin diploma sa de dto 17 Aprile 1728 dă mandat, să se facă alegere pentru scaunul arhieresc devenit vacant, exprimându-se ast-fel: »Quem in finem benigne indulsumus et volumus, ut clerus ille unitus, in certo loco et termino per Vos ipsi competenter praefigendo, confluat triaque subjecta apta, idonea et qualitatibus ad id necessariis rite ac debite praedita e confluxu suo, penes clementissimam instantiam suam Nobis

¹⁾ Ibid. pag. 410.

pro benigna electione et nominatione Nostra humillime proponat«¹⁾.

Este deci evident, că înșiși regii Ungariei, cari au fost conșii de dreptul lor, au voit, ca preoțimea noastră să aleagă și să propună monarchului trei candidații pentru scaunul mitropolitan. Dacă însă în două veacuri regii Ungariei au aflat a fi compatibil dreptul de alegere al Clerului nostru cu dreptul de numire al monarchului, atunci cum ar mai pute cineva să susțină serios, că aceste două drepturi sunt incompatibile?

Alt-cum însăși natura lucrului dovedesce, că aceste două drepturi nu sunt incompatibile.

Dreptul de numire numai atunci ar fi incompatibil cu dreptul de alegere, când clerul nostru și astăzi ar avea drept de alegere adevărată, adică alegere luată în înțelesul strîns al cuvîntului, așa în cât ales în virtutea actului de alegere să fie într'adevăr chemat la demnitatea episcopescă și să-și câștige drept la aceea.

Acest drept l'am avut, pe cum s'a dovedit în numerii precedenți ai »Unirii«, înainte de sfînta unire, când adică Mitropolia noastră nu era dotată din partea principilor Transilvaniei; dar pe lângă puțină bunăvoință ar trebui să ni-se dea acest drept și astăzi, când Mitropolia este dotată din partea regilor, cu atât mai virtos, că Clerul nostru în sinodul de la 1698, aprobat și de suprema auctoritate politică și bisericescă, apriat a cerut, »să stea în

¹⁾ Ibid. v. II. p. 498.

voca Soborulul pe cine ar alege, să fie Vlădică, pe care Sfinția Sa Papa și înălțatul Împărat să-l întărească». Afară de aceea dacă monarhiul aș dotat Mitropolia noastră, el aș putut să o facă acesta, nu atât cu scopul, ca prin acesta să-și câștige dreptul de numire și să casseze dreptul nostru de alegere, ci cu scopul, ca prin acesta să arete, că corespund deplin chemării lor sublimă, ce le-o impune hmosul titlul de regi apostolici, de a înființă și dotă episcopate și a se îngriji de prosperarea sfintei biserice. Durere însă, că nu s'a purces conform condițiilor juste din actul unirii, pe lângă cari noi ar trebui să insistăm cu totă tăria, ci făcându-se abatere de la acele condițiuni de mare importanță pentru sôrtea bisericeii noastre între tôte împrejurările politice, dreptul nostru a fost redus numai la un fel de alegere în înțelesul larg al cuvântului, adecă la o adevărată candidare și propunere.

Este însă sciut, că monarhul nici odată nu numesce pe cineva fără de candidare ori propunere. Dacă undeva nu propune ori candidăză Clerul, atunci propune ori candidăză Ministrul, de al cărui resort se țin afacerile bisericeii.

Deosebirea între cazul, când clerul nu alege, și între cazul, când Clerul alege, este numai aceea, că în cazul prim propune și candidăză Ministrul de culte și instrucțiunea publică, ér în cazul al doilea Clerul, și de aceea pe cum nu este limitat dreptul Maestății Sale prin aceea, că numesce pe basa propunerii făcute de Ministrul de culte și instrucțiunea publică, tocmai așa nu pôte fi scurtat nici prin aceea, că

numesce pe basa propunerii și a candidării Clerului nostru. În ce privesce așa dară dreptul de numire al regelui este indiferent, ori se face propunerea și candidarea din partea ministrului, ori se face din partea Clerului, căci dreptul acela nu este atins în nici un cas. Pentru clerul și credincioșii bisericeii noastre însă acesta nu este lucru indiferent.

Clerul nostru, când candidăză, are în vedere, să așeze în scaunul mitropolitan un Arhiepiscop adevărat, format după voea lui Dumnezeu. Ministrul însă când prezintă, are în vedere, să pună ca mitropolit pe un bărbat, care să facă politică și să fie crescut după voea sa.

Clerul are în vedere interesele generale ale patriei, Ministrul interesele partidului său.

Clerul voesce să vadă în arhiepiscopul său un continuator neobosit al misiunii culturale, ce a avut-o tot-dé-una biserica unită în mijlocul poporului român; Ministrul căcă în Arhiepiscop un bărbat, care să rumpă firul acestei misiunii culturale, care a câștigat bisericeii noastre atâtea simpatii în inimile Românilor.

Clerul doresce să aibă în fruntea sa un preot, care să nu se pună nici odată în conflict cu aspirațiunile legitime politice ale poporului român; Ministrul își caută oameni, cari să năbușescă și sugrume aceste aspirațiuni îndreptățite, și să se pună în serviciul șovinismului.

Clerul voesce să aibă un păstor, care să-și pună sufletul pentru drepturile și independința bisericeii noastre; Ministrul vrea să-și câștige un om, care să

lase și pe viitor biserica noastră despoiată de autonomie și sclavă volnicilor ministeriale.

Etă motivele, pentru cari clerul nostru trebuie să țină cu tărie la dreptul său de alegere, și să se silască a-și recăștiga dreptul de adevărată alegere, nu numai să-și păstreze dreptul de candidare.

* * *

În anul 1867, îndată după mórtea Mitropolitului Șuluț, Ministrul de culte și instrucțiunea publică s'a încercat să combată dreptul nostru de alegere și cu argumentul de tot neîntemeiat, că de vreme ce diecesa Făgărașului s'a ridicat la rangul de Mitropolie, ar trebui să se estindă dreptul de vot și la preoțimea din diecesele sufragane, care până atunci nu exercitase drept de alegere; ceea ce Ministrul nici de cum nu ar pute încuviința.

Maî târziu însă vedând Ministrul, că trebuie să concedă alegerea, a recurs la altă apucătură. Nu a conces nici aceea, ca numai preoțimea din archidiecesă să alegă Mitropolit, nici aceea, ca tótă preoțimea din provincia mitropolitană să concurgă într'un mod óre-care la alegerea Mitropolitului, ci a propus Maestății Sale, ca alegerea să o concedă așa, ca pe lângă preoțimea din archidiecesa Făgărașului, să voteze și preoțimea din acele districte protopopesci, cari până la an. 1853 se ținuseră de diecesa Făgărașului, însă cu ocasiunea înființării dieceselor Gherlei și Lugoșului au fost dismembrate din diecesa Făgărașului și alipite la diecesele de nou înființate. Zicea adecă Ministrul, că protopopiatele dismembrate din

diecesa Făgărașului și anexate la diecesele sufragane ale Gherlei și Lugoșului nu și-au perdut dreptul de alegere prin aceea, că au trecut la alte diecese, pentru-că între diecesele sufragane și diecesa mitropolitană există un fel de legătură spirituală. Afară de aceea, cu cât concucă maî mulți la alegerea de Mitropolit, cu atât maî mulți alegători înțelepți se vor afla, cari vor sci cumpeni tóte împrejurările și vor alege un bărbat, care să corăspundă deplin înaltei pozițiuni de Mitropolit.

Procedura acésta a ministrului, după părerea noastră, este cu totul contrară sfintelor canóne și principiilor de dreptate și ecuitate.

La alegerea Mitropolitului de Alba-Iulia, respective a episcopului de Făgăraș, nu numai înainte de sfinta Unire, ci și după aceea au luat parte până la anul 1868 numai preoții, cari se aflau sub *jurisdicțiunea episcopéscă* a acelu Archiereu. Cu ce drept dară s'a propus Maestății Sale, ca la actul alegerii de Mitropolit să concurgă și unele protopopiate din diecesele Gherlei și Lugoșului?

E drept, că episcopul Făgărașului este de present tot-odată și Mitropolit al maî multor diecese, însă împrejurarea acésta nu pretinde, ca acel episcop să fie ales și de o parte a Clerului din alte diecese, ori de întreg Clerul din provincia mitropolitană; ceea ce ușor o putem dovedi cu exemplele cele maî palpabile.

Archiepiscopul de Salzburg are sub jurisdicțiunea sa 6 sufragani, și anume pe episcopii de Trident, Brixen, Gurk, Seckau, Lavant și Tenclos, și cu tóte

acestea nu este ales nici de clerul, nici de capitulele acestor diecese sufragane, ci numai de capitolul său din Salzburg.

Pontificele Roman exercită după drept și în cas de lipsă și de fapt, jurisdicțiune nu numai patriarhală, nu numai mitropolitană, ci chiar episcopescă peste toate diecesele din lume, și cu toate acestea nu este ales de clerul tuturor dieceselor episcopesci din lume, nici de reprezentanții tuturor bisericilor sau a unei părți din biserica lui Christos, ci numai de cardinalii bisericii din Roma, și deși unii dintre acești cardinali sunt episcopi, ori arhiepiscopi ordinari în vre-o diecesă de pe suprafața globului catolic, totuși acestia nu concurg la alegerea Papei în calitate de episcopi și reprezentanți ai dieceselor lor, ci numai în calitate de cardinali ai bisericii romane, va să zică în calitate de parochii și diaconii ai bisericilor din Roma.

Nu se poate deci nici de cum susține, că din împrejurarea, că episcopul Făgărașului este tot-odată și Mitropolit al provinciei mitropolitane de Alba-Iulia, ar urma în mod necesar, ca la alegerea lui să concurgă în parte sau în totalitatea sa și clerul din celelalte diecese sufragane, ci din contră după analogia casurilor indigite și basate pe dispozițiunile sfințelor canone urmăzătoare în mod necesar, că la alegerea Mitropolitului de Alba-Iulia are drept a lua parte numai clerul din archidieceasa Făgărașului.

Mitropolitul de Alba-Iulia este în prima linie episcop în diecesa Făgărașului, unde își exercită totă puterea sa de principe bisericesc, pe când

asupra celorlalte diecese sufragane are o jurisdicțiune foarte neînsemnată, care se manifestază mai virtos în sentințele aduse de dînsul ca for apelator de a 2-a instanță, și încă și aceste sentințe nu le aduce el singur, ci împreună cu membrii Consistorului său mitropolitan. Din acestea de la sine urmăzătoare, că la alegerea Mitropolitului foarte puțin este interesat clerul dieceselor sufragane, a cărui sörte depinde de la episcopii lui, pe când clerul și poporul archidiececan este tocmai așa de interesat, pe cât de interesat poate fi o națiune politică la alegerea capului suprem al statului. De aceea dreptul de a alege pe Mitropolit, tocmai pentru-că acesta este arhiepiscopul diecesei Făgărașului, trebuie să-l aibă clerul acestei diecese, ăr acest cler știind, că episcopul său are să pörte și demnitatea de Mitropolit, se va îngrijii cu ocasiunea alegerii, ca alesul său să corăspundă și demnității de Mitropolit, și astfel va salvă toate interesele clerului și poporului din provincia mitropolitană, întru cât acestea sunt legate de persóna Mitropolitului.

Față cu aceste adevăruri nu ajunge nimica obiecțiunea, că dacă cel puțin o parte din clerul dieceselor sufragane ar concurge la alegere, s'ar face o alegere mai nimerită. Înainte de toate noi negăm, că de la mulțimea alegătorilor atiră bunătața alegerii. Apoi aci nu este vorba de ce ar fi mai bine, ci este vorba, că ce trebuie să se facă după drept, ăr dreptul spune, că numai clerul diecesei Făgărașului are să alégă pe episcopul său, care este tot-odată și Mitropolit.

Acea parte din clerul dieceselor Gherlei și Lugoșului, care odinioară se ținea de diecesa Făgărașului, prin dismembrarea sa din corpul acestei diecese și-a pierdut dreptul de a alege pe episcopul de Făgăraș, pentru-că prin dismembrare se pierd toate acele drepturi, care nu și le-au rezervat cei interesați cu ocaziunea actului de dismembrare. Clerul trecut la diecesa Gherlei și a Lugoșului însă cu ocaziunea dismembrării nu și-a rezervat acest drept; și de aceea și-l'a pierdut pentru tot-dé-una. Afară de aceea clerul trecut la diecesele Gherlei și Lugoșului, pe când se ținea de diecesa Făgărașului, avea drept ași alege pe episcopul său. Însă episcopul acestui cler nu mai este astăzi episcopul diecesei Făgărașului, ci episcopul diecesei Gherlei ori a Lugoșului. Prin urmare clerul din ceștiune poate avea dreptul de a-și alege pe episcopul său din Gherla ori din Lugoș, însă nici de cum nu poate avea dreptul de a alege pe episcopul diecesei Făgărașului.

Dacă cineva a trecut dintr'o parohie într'alta, își pierde drepturile exercitate ca membru al parohiei prime și-și câștigă drepturile, ce alții le exercită ca membri ai parohiei a doua. Tocmai așa s'a întâmplat și cu clerul trecut la diecesele Gherlei ori a Lugoșului. El și-a pierdut drepturile exercitate în diecesa Făgărașului și și-a acuzat drepturile, care se țin de el ca membru al diecesei Gherlei, ori a Lugoșului.

Prin urmare dreptul de a alege pe episcopul Făgărașului, care este tot-odată și Mitropolitul provinciei noastre bisericesci, compete numai clerului

archidiecesei Făgărașului cu atât mai virtos, că în sinul acestui cler se află destui alegători luminați, care cu ocaziunea alegerii să țină samă de interesele întregii noastre biserici; ér ministrul de culte și instrucțiunea publică a vătămât acest drept și a purces contrar canónelor bisericești, când a chemat la alegere și pe clerul din unele protopopiate ale dieceselor sufragane.

Dar procedura Domnului Ministru de la anii 1867 și 1868 a fost nu numai anticanonică, ci și nedreptă și necuitabilă. La alegerea din acest an au concurs 33 protopopiate din diecesele sufragane și 39 protopopiate din archidieceasă. Ori cine poate vedé, că doue diecese sufragane au concurs aproape cu atâtea voturi la alegerea episcopului diecesei Făgărașului, cu câte a concurs clerul cel mai interesat în această afacere. A da însă putere unui cler din alte diecese, ca să aleggă episcop în diecesa Făgărașului, noué ni-se pare a fi un lucru, ce cu principiile dreptății și ale ecuității nu se poate uní, și cu atât mai puțin s'ar pute uní astăzi, când protopopiatele diecesei Făgărașului sunt reduse, de la anul 1884 în cóce, la numărul numai de 31, și deși în ce privește numărul preoților sunt mai mari, decât respectivele protopopiate din diecesele Gherlei și Lugoșului, totuși nu trimit mai mulți delegați, decât aceste protopopiate, așa încât se poate zice cu drept cuvint, că astăzi nu clerul din diecesa Făgărașului și-ar alege episcop, ci preoții din alte diecese i-l'ar alege.

Închiam acest ciclu de articoli, constatând, că dreptul clerului nostru de a-și alege Mitropolit nu se

póte de nimeni negá, și că acest drept compete numai clerului din arhidieceasa Făgărașului, care este dator să-și valideze acest drept cu proxima alegere și să nu se lase, ca prin repetirea celor întâmplate în 1868 să se introducă un us contrar acestui drept.

7. GARANȚA CEA MAI PUTERNICĂ.

Articol reprodus din foia »Unirea«, numărul 44 din 1892.

Orî cât de lămurit, întemeiat, vechi și neatacabil este dreptul nostru de a ne alege Archiepiscop, noi numai în cazul acela ni-l vom pute păstrá pentru timpul present și viitor, dacă în mijlocul clerului nostru nu se va afla nici odată nici un preot atât de decăzut, în cât să-l vîndă pentru interesele sale private.

Guvernele de astăzi și-au uítat de Dumnezeu și de legile lui sfinte, și ast-fel nimic nu le mai reține, ca să nu caute tóte căile posibile spre a ne răpi dreptul nostru strămoșesc, pentru-ca și prin acesta să crească omnipotența statului, căreia bărbații politici de astăzi se închină ca unui idol.

Folosi-se-vor contrarii nostri de strălucirea orbitóre a demnității înalte de Mitropolit și de promisiuni mari, ca prin acesta să-și afle un om, care să-și închidă ochii înaintea adevărului și dreptății și să-și nădușcă glasul conștiinței și ast-fel să se facă trădătorul bisericeii sale și al drepturilor ei sfinte.

Noi însă sperăm, că ómeni asemenea lui Iuda nu se vor afla în Clerul nostru, și acesta este garanța cea mai puternică a dreptului nostru de alegere.

Legile fundamentale și constitutive ale bisericeii noastre pretind, ca scaunul mitropolitan să se completeze numai prin alegere. Sinodul de la 1698 a creat legea fundamentală și pentru tóte timpurile dăinuitoare, ca numai acel bărbat să fie Mitropolit, pe care sinodul îl va fi ales, și împératul și Papa îl vor fi întărit. Ér Conciliul nostru provincial din 1872, aprobat de Sfîntul Scaun Apostolic, a determinat modul, în care are să se facă alegerea capului provinciei noastre bisericesci.

Orî cine va lucra în contra acestor legi fundamentale, se face responsabil pentru greú pécac înaintea lui Dumnezeu, înaintea sfînteii biserice și a némului românesc, și tocmai prin acesta arată, că nu este vrednic de demnitatea înaltă de Mitropolit, ci de disprețul și blástemul clerului și al națiunii române.

Dumnezeu, care în unul născut Fiul seú ne-a arétat pe păstorul cel bun și adevérat, nu va lăsa nepedepsit pe un arhieréu, care cum zice sfîntul și marele Grigorie »numai locul păstoriului îl ține, dar nu cércă dobânda sufletelor; numai bunurile pământesci vinéză și se fálesce cu cinstea, ce o íea de la ómeni«. ¹⁾ Fiul lui Dumnezeu și-a pronunțat deja sentința sa înfricoșată asupra unui ast-fel de om nechemat la demnitatea arhierescă pe calea prescrișă de legile sfînteii biserice, numindu-l *fur, tálhar și năimít*.

Pe un ast-fel de preot, care cu disprețuirea legilor noastre bisericesci și fără a fi chemat de cei

¹⁾ Hom. 14 in Evang.

îndreptățiți, ar prinde în mână cârjea arhierescă, sfânta biserică l'a eschis de mai înainte din sinul său prin rostul Conciliului Tridentin, care în sesiunea XXXIII ast-fel se exprimă: »Din contră aceia cari chemați și instituiți numai de popor și de puterea și auctoritatea luménă se înalță la esercițiul acestor oficii (preoțesci și episcopesci), nu trebuie să se socotescă de servitori ai bisericei, ci de furi și tâlhari, cari nu au intrat pe ușe«.

Datorința clerului și poporului nostru față cu un ast-fel de om perdut ar fi, să nu-l recunoscă de păstor al său, ci ocolindu-l ca pe un fur și tâlhar, să-i facă imposibilă funcționarea lui ca păstor sufletec, căruia sunt încredințate cele mai mari comori, de cari pot dispune indiviții și poporéle.

Dacă de es. poporul magiar merge până acolo în alipirea sa de libertățile și constituțiunea patriei sale, în cât nici pe moștenitorul puterii regesci nu-l recunósce de cap al statului, până nu a jurat pe constituțiunea țarei, atunci în clerul și poporul nostru încă trebuie să fie atâta simț de iubire și alipire cătră constituțiunea bisericei noastre, în cât pe un bărbat obtrus și impus cu puterea și cu călcarea în picioré a autonomiei și legilor fundamentale ale bisericei noastre, să nu-l recunoscă de arhieréu, ci de un usurpător, care în loc de a primi sprijin, merită a fi combătut și făcut imposibil pe toate căile, și însoțit de blăstemul tuturor fiilor adevărați ai bisericei și națiunii.

Acestea sunt destule motive, pentru ca pe ori care preot al bisericei noastre să-l înduplece a nu se

așeza pe tronul glorioșilor noștri arhieréi fără a fi fost chemat la această demnitate de votul clerului.

Ér dacă cineva ar fi îndemnat chiar și din partea capului statului, să primescă demnitatea de Mitropolit fără de alegere, el este dator să răspundă cu Conciliul Tridentin: »Principii lumesci trebuie să se considere de protectori ai bisericei în înțelesul acela, că cele ce sunt de dreptul bisericesc, să le venereze cu sfințenie ca pe nisce porunci ale lui Dumnezeu«¹⁾. Înșă dreptul bisericei noastre pretinde, ca Mitropolitul să fie ales din partea clerului. Prin urmare și Monarchul este dator a se supune acestui drept și să-l venereze ca pe o poruncă a lui Dumnezeu manifestată prin decretul sinódelor noastre.

Dar va zice cineva, că nu se pôte omul opune voii celor de la putere, așa că dacă aceștia cer de la el, să primescă demnitatea mitropolitană prin denumire, trebuie să se supună.

Așa vorbesc numai lași și trădătorii sfintei biserice, nu însă și adevărații apărători ai drepturilor ei.

Chiar și în fața regilor trebuie să ne apărăm drepturile noastre așa, pe cum au făcut sfinții Părinți.

Când observăm, că cei de la putere vréu să calce legile bisericei noastre, trebuie să imităm pe sfântul Leon Marele, care ast-fel se exprimă: »Debes incunctanter advertere, regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiae praesidium esse collatam, ut ausus nefarios compri-mendo, et quae bene sunt statuta defendas, et veram

¹⁾ Sess. 25 c. 20 de Reform.

pacem his, quae sunt turbata, restituas.»¹⁾ Va să zică, cel ce ar fi espus ademenirilor, ca să primescă demnitatea mitropolitană cu jertfrea dreptului de alegere, trebuie să răspundă și regelui, că cele ce sunt bine stabilite, cum este stabilit și dreptul nostru de alegere, regele este dator să le apere, ér acelea, ce ni-le-ar fi luat până acuma contrarii nostri, el să ni-le restituască și ast-fel să restabilească liniștea și pacea noastră.

În cas când regele ar răspunde, că el este judecător în această ceștiune, trebuie să răspundă fiesce care preot adevărat așa, cum a răspuns Lucifer Calaritanul cătră împăratul Constanțiu: »Sed dicis isto in loco (Deut. XVII. 9) Deo devotissimus Moyses, quomodo Sacerdotum fecit mentionem, sic et Judicis. *Proba te super nos factum judicem, proba ad hoc te constitutum imperatorem, ut nos armis tuis ad omnem implendam voluntatem amici tui Diaboli perduceres. Cum probare non possis, quia praeceptum sit tibi non solum non dominari Episcopis, sed et ita eorum obedire statutis, ut si subvertere eorum decreta tentaveris, morte mori jussus sis, quomodo dicere poteris, judicare te posse de Episcopis, quibus nisi obedieris, jam quantum apud Deum, mortis poena fueris mulctatus.*»²⁾

Conform învățătorei sfinților părinți regii sunt datorî să apere drepturile sfintei biserice, ér nu să

¹⁾ S. Leo M. ad Leonem Aug. ep. 125 alias 75.

²⁾ Lucifer Calarit. libr. I. pro Athanasio ad Constantium imperat.

le surpe, și în cas când ei nu ar voi să-și împlinescă această datorință, datorî suntem noi preoții să împedecăm usurparea drepturilor cu orî ce preț, chiar și cu mórte de martiri.

Sperăm, că Coróna va sci prețui și în casul de față atributul seú de Rege apostolic și va purcede așa, pe cum pretinde binele bisericei. Dar cu tóte acestea constatăm, că timpurile sunt grele.

Poporul român, agitat și preocupat astăzi în prima linie de revendicarea drepturilor sale politice, se cutrieră, de câte orî vede fie pe guvern, fie pe vre-un Român făcend vre-un paș, care s'ar păré îndreptat în contra libertății noastre naționale.

Numirea și primirea numirii de Mitropolit fără de alegere ar fi considerată de tótă suflarea românescă ca un noú atac îndreptat în contra existenței și libertății noastre naționale, și îndată ce poporul nostru ar veni la convingerea, că biserica noastră se póte folosi ca armă în contra drepturilor noastre naționale, inima lui s'ar înstrăina de cătră acea biserică. Cine însă ar puté prevedé urmările acestei înstrăinări? Saú cine prevēđendu-le, nu s'ar cutremura și nu ar face tot ce este cu putință, ca să le împedece?

De aceea zicem tuturor preoților români, și mai vîrtos acelora, cari aspiră la demnitatea de Mitropolit: Grijiți, să nu se adeverească prin voi înfricoșatele cuvinte: Perirea ta din tine, Israile!

8. CUM SĂ ALEGEM.

Articol reprodus din foia »Unirea,« numărul 3 din 1893.

Preaveneratul Ordinariat mitropolitan a făcut la timpul său toți pașii de lipsă, pentru-ca să se completeze prin alegere scaunul mitropolitan devenit vacant prin mórtea neuitatului mitropolit Dr. Ioan Vancea.

Stăruințele preaveneratului Ordinariat mitropolitan au fost în parte încununate cu succes; ceea ce este de a se mulțami și sprijinului binevoitor al unor factori puternici în ast-fel de ceștiuni și zelului desinteresat, cu care în aceste timpuri grele au lucrat mulți din clerul nostru pentru asigurarea acestui drept avitic.

Toți scim, că prin preainalta hotărîre din 12 Novembre 1892 s'a dispus, ca la completarea scaunului mitropolitan să se observe modul și procedura, ce s'au observat la alegerea din anul 1868, și ast-fel acum nu este întrebarea, că óre alege-vom? ci este întrebarea, cum să alegem?

În anul 1868 au participat la alegere și 4 cercuri protopopesce din diecesa Lugoșului și 29 cercuri protopopesce din diecesa Gherlei. Acestea tóte vor participa și la alegerea din anul curent, aducînd cu sine un contingent de 99 voturi.

Archidieceasa, care în prima linie este interesată în acéstă afacere, va pute aduce la urnă mai numai atâtea voturi, cu câte concurg diecesele sufragane amintite.

În anul 1868 au fost în archidieceasă 39 cercuri protopopesce, cari dau un contingent de 117 voturi.

La acestea adaugînd voturile membrilor capitulari din Blaș, — cari după drept sunt 10, dar în faptă abia vor fi 7-8, — apoi votul notarului capitular, votul superiorului de la mănăstirea Sfintei Treimi din Blaș și 2 voturi ale corpului profesoral, vom ave din archidieceasă cu totul 128—129 voturi. Noi dorim, ca Archidieceasa să concurgă la urnă după numărul protopopiatelor de la anul 1868, căci dacă va lua parte la alegerea de Mitropolit după numărul protopopiatelor de astăzi, cari sunt numai 32, atunci voturile archidiecesei vor scăde la 107—108.

La tot cazul între votanții Archidiecesei și ai dieceselor sufragane nu este proporțiune dréptă, pe cum am dovedit'o și în numărul 43 al »Unirii« din 1892, și pentru aceea sperăm, că viitorul Mitropolit se va silii a pune capăt acestei anomalii, regulând împreună cu ceialalți factori competenți atât alegerea Mitropolitului, cât și a celorlalți episcopi sufragani în sensul canónelor și tradițiunilor bisericeii noastre. Acéstă regulare trebuie să se facă și din acel motiv, că însu-și Monarchul nostru nu este în contra ei, pe cum se vede din hotărîrea Sa preainaltă din 12 Decembre 1850, cu care a aprobat decisiunile comisiunii esmise pentru reactivarea Mitropoliei și înființarea episcopatelor de Lugoș și Gherla.

Însă și până atunci Clerul nostru trebuie să purcedă la alegerea proximă așa, în cât să-și pócă, validita dorința și voința sa cu privire la persónele, ce are să le candideze.

Am arătat cu altă ocaziune, că Clerul nostru și-a rezervat și cu ocaziunea unirii dreptul său de a-și alege o singură persoană pentru scaunul mitropolitan și a o propune Maestății Sale spre întărire. Acest drept pe calea îndigată în numărul 37 al »Unirii« din an. trecut a fost restrins așa, că clerul să candideze Maestății Sale trei persoane, din cari una apoi să se aleagă și denumescă Mitropolit.

În sensul preînaltei hotărâri din 12 Novembre an. trecut candidarea de trei persoane trebuie să se facă și cu ocaziunea proximei alegeri.

Noi însă credem, că acesta candidare nu are nici o importanță, dacă nu se face ast-fel, în cât să se dea votanților posibilitatea de a-și manifesta dorința și voința cu privire la toate trei persoanele, ce au să între în candidațiune, și de credința acesta este tot clerul și poporul bisericeii noastre, ér noi prin acesta nu facem alt-ceva, decât exprimăm publice aceea, ce toți cred și simțesc.

Este însă evident, că dacă fiesce care alegător votază numai o singură dată și numai pentru câte o singură persoană, sau cu alte cuvinte dacă se face numai un singur scrutinii al voturilor date pentru câte o singură persoană, se poate întâmpla să între în ternar și vre-o persoană, care să fi primit numai un singur vot, și ast-fel să avem de candidat al Clerului o persoană, pe care numai unul din Cler a voit-o și dorit-o de Mitropolit.

Acăsta nu este candidare, ci o batjocură a dreptului nostru de candidare.

Candidarea deci trebuie să se facă prin trei scrutinii, sau cu alte cuvinte alegătorii să voteze de trei ori. Persóna care la prima votare întrunesc majoritatea voturilor, să fie candidată în locul prim, persóna care la a doua votare iese cu majoritate, să fie candidată în locul al 2-lea, ér persóna, care la a treia votare are majoritate, să fie candidată în locul al treilea. Numai în chipul acesta poate arăta Clerul, că pe cine dorește să-l vază în fruntea celor candidați, și numai în chipul acesta vor ajunge între candidați persoane dorite de majoritatea Clerului nostru.

Acesta trebuie să fie programul clerului nostru pentru proxima alegere, program, pe care nu noi l'am inventat, ci este dorința universală a tuturor preoților provinciei noastre, cari au înaintea ochilor binele sfinteii biserice.

Programul acesta este prescriș de sfintele canóne, se află în deplină consonanță cu actele referitoare la dreptul de alegere, și corespunde singur principiilor de dreptate și ecuitate.

Sfintele canóne prescriu, ca acolo unde completarea beneficiilor bisericesci se face prin alegere, numai acela să obțină beneficiul, care a întrunit majoritatea voturilor alegătorilor. Dacă însă se face numai un singur scrutinii, votând fiesce care alegător pentru câte o singură persoană, atunci pot veni între candidați și prin urmare pot obține scaunul mitropolitan și persoane, cari n'au avut majoritatea alegătorilor pe lângă sine, și chiar și persoane, cari

aŭ avut numai un vot orî douë; ceea ce este o violare a sfințelor canóne.

Apoi știut este, că de nimic nu s'a lipit clerul nostru așa de tare, ca de dreptul sêu de alegere. Acestui drept i-a dat expresiune și în actele de uniune de la sfîrșitul vécului al 17-lea. Și deși acest drept, pe basa patronatului, ce și-l'aŭ cástigat domnitorii nostri prin dotarea Mitropoliei, s'a restrîns în cîtva, totuși actele privitoare la acésta restrîngere nu ne prescriu, nici nu ne puteau prescrie modalitatea, cum avem să facem candidarea, pentru-că de la sine se înțelege, că acea candidare trebuie să se facă ast-fel, în cît lucrul să coréspundă cuvintului, va să zică trebuie să se facă așa, în cît fiesce care candidat să fie propus de maioritatea alegătorilor, căci alt-cum candidarea nu ar fi candidare, ér dreptul de alegere al clerului ar fi o iluziune.

Este constatat prin cele ce le-am scris în numerii 35—44 ai »Unirii« din anul trecut, că prima candidare de trei persóne s'a făcut la anul 1728, cu ocasiunea alegerii lui Ioan Inocențiu Klein. Acésta s'a întimplat pe baza diplomei împératului Carol al VI-lea dn dto 17 Aprile 1728, în care se cetesc următoarele: »Quem in finem benigne indulsumus et volumus, ut clerus ille unitus, in certo loco et termino per Vos ipsi competenter praefigendo, confluat triaque subjecta apta, idonea et qualitatibus ad id necessariis rite ac debite praedita e confluxu suo, penes clementissimam instantiam suam Nobis pro benigna electione et nominatione Nostra humillime proponat.«

În acésta diplomă nu se zice, cum avem să facem candidarea, ci ni-se poruncesce simplu, să candidăm trei persóne apte, destoinice și înzestrate cum se cuvine și cum se cade cu calitățile de lipsă la demnitatea episcopéscă. Ba dacă examinăm textul, putem ușor pricepe, că împératul și regele apostolic a voit, ca clerul să-și manifesteze părerea și voința cu privire la *toți trei candidații*, pentru-că spune apriat, că clerul unit să propună trei candidați *apți și destoinici*. Dacă însă se face numai un singur scrutiniu, votând fiesce-care alegător o singură dată și pentru câte o singură persónă, atunci se póte candida și o persónă neaptă, nedestoinică și neinzestrată cu calitățile recerute, care și-ar fi cumpérat cu bani votul câtorva alegători. Persóne apte, destoinice și înzestrate cu calitățile de lipsă se pot candida numai în cazul, când asupra fiesce-cărui candidat întreg clerul alegător își póte manifestá părerea și voința sa, ér acésta se póte întimplá numai prin trei scrutinii și nu prin un singur scrutiniu, din care póte eși un candidat, care numai după părerea unui singur preot este destoinic, ér după părerea celorlalți alegători ar fi nedemn de scaunul mitropolitan.

Așa dar, dacă vrem să nu ne abatem de la diplomele împératéscă și regescă, prin cari ni-se cer să propunem Maestății Sale trei persóne apte, trebuie să insistăm, să se facă trei scrutinii, ér nu numai unul, căci alt-cum dreptul de alegere ni-l facem noi înși-ne ilusor și ne expunem pericolului de a duce

pe Maestatea Sa în rătăcire, propunându-i între candidații și persoane, cari nu ar fi apte și destoinice pentru scaunul mitropolitan.

În fine și principiile de dreptate și ecuitate pretind, ca la alegerea Archiepiscopului și Mitropolitului din Blaș să fie hotărîtoare voturile preoților din Archidieceasă, căci Mitropolitul este tot-odată și episcopul acelei archidiecese, și prin urmare pe nimeni nu-l interesează așa de aproape persoana viitorului Mitropolit ca tocmai pe Clerul și poporul archidiecesei noastre. Dacă însă se face numai un singur scrutinii, atunci poate cineva să ajungă între candidații fără să fi obținut nici măcar un singur vot din Archidieceasă, ceea ce ar fi cea mai mare nedreptate, ce s'ar pute face archidiecesei noastre.

Vrem deci să fim drepți și ecuitabili?

Atunci se facem trei scrutinii și ast-fel să împlinim prescrierile sfintelor canoane, să satisfacem diplomelor regesci și să nu măhnim clerul și poporul archidiecesei, al cărui păstor avem să-l alegem.

Lumea este foarte bănuitoare, fiind foarte agitată de luptele politice. Pentru aceea declarăm, că în scrierea acestor șire nu persoanele au fost înaintea ochilor nostri, ci interesele sfintei biserici și salvarea dreptului nostru de alegere, pe cât se poate salvă prin candidare.

9. DREPTUL ELECTORAL

Articol reprodus din foia »Unirea«, numărul 13 din 1893.

Am terminat articolul nostru publicat în fruntea numărului 11 al »Unirii« cu dorința, ca clerul nostru să aște o cale potrivită pentru a elueta regularea dreptului de alegere de Mitropolit.

Insistăm asupra acestei dorințe, căci starea de astăzi nu se mai poate suferi din partea factorilor, cari conduc destinele bisericii noastre.

La alegerea de Mitropolit pe viitor ar trebui să participe numai clerul archidieceșan, pe cum am dovedit pe larg în numărul 43 al »Unirii« din 1892, ori dacă cuiva îi place să estindă acest drept și asupra clerului din diecesele sufragane, atunci trebuie să elupte mai întâiu acestui cler dreptul de a-și alege pe episcopii săi proprii, căci este o anomalie a avea drept să alegi pe Archiereul unei diecese străine și să n'ăi drept de a-ți alege pe episcopul tău propriu. Apoi dreptul de a concurge la alegerea de Mitropolit, dacă nu se restrînge numai la archidieceșani, trebuie să se estindă asupra preoților din toate diecesele sufragane, ăr nu numai asupra preoților câtorva tracte protopopesci din două diecese sufragane, și tot-odată să se stabilă și o proporțiune ecuitabilă între numărul alegătorilor din archidieceșă și între al alegătorilor din toate diecesele sufragane, căci nu se poate nega, că acela care este în prima linie interesat la alegerea Mitropolitului, trebuie să aibă cu mult mai multe voturi, de cât aceia, cari foarte puțin au de a face cu Mitropolitul.

La stabilirea numărului votanților din archidieceasă trebuie să se înlătore anomalia aceea, că unii preoți sunt eschiși fără nici un temei de la exercitarea dreptului de alegere. Cel din urmă capelan este îndreptățit a alege deputați pentru sinodul electoral, pe când mai mulți preoți din gremiū, cari sunt aplicați la unele dicasterii, cum sunt oficiul archidieceșan, esactorul archidieceșan, sau în calitate de superiori la institute de învățămînt, nu au nici măcar dreptul celui din urmă capelan din diecesă. Regularea participării clerului gremial la actul de alegere se impune astăzi neasămănat mai mult, de cat în trecut. Institutele de învățămînt din Blaș s'au înmulțit și cu ele și numărul profesorilor, de la cari se pretinde o cualificațiune superiōră aceleia, ce trebuie să o aibă clerul din »cura animarum«. Astfel stănd lucrul, întrebăm, că nu este oare o nedreptate a lăsa și mai departe, ca nisce preoți din gremiū, cari și cu numărul și cu cualificațiunea preoțescă și sciintifică întrec pe preoții ori căruia tract protopopesc din archidieceșă, să aibă numai două voturi la alegerea de Mitropolit, pe când și cele mai mici tracte protopopesci, ca d. e. cele din Secuime, cu câte 4—5 preoți, încă trimit câte trei votanți la alegere?

O anomalie foarte mare aflăm noi în însuși actul de alegere. Sau adecă trebuie să avem dreptul de a alege o singură persoană, și a o presenta spre întărire factorilor competenți mai înalți, sau dacă acesta nu ș'ar pute obține din cauză, că Mitropolitul și-a căpătat dotațiunea de la domnitoriul țerei, care

ca patron trebuie să aibă mai multă libertate și mai mari privilegii în completarea scaunului mitropolitan, atunci trebuie să regulăm cel puțin modul de candidare. Cetitorii nostri știu, că modul de candidare prescriș de Ministrul de culte și instrucțiunea publică, face cu totul iluzor dreptul clerului și că prin urmare trebuie să eluptăm cu ori ce preț cel puțin acel drept de candidare adevărată, în vîrtutea căruia să nu pōtă ajunge între candidați, de cât numai persoane dorite și voite de majoritatea absolută a alegătorilor; ceea ce numai atunci se va pute dobândi, când fiesce care alegător va avé dreptul de a vota, nu pentru un singur candidat, ci pentru trei candidați. Însași împrejurarea, că în trecut fiesce care alegător vota numai pentru o singură persoană, dovedesce până la evidență, că odinioară Clerul presenta domnitoriului numai o singură persoană spre întărire și astfel se făcea alegere în adevăratul înțeles al cuvintului. Dacă însă s'a luat dreptul de a alege, și acest drept nu s'ar mai pute restitui, fiind înlocuit cu dreptul de candidare trină, atunci cel puțin să se lase fiesce căruia preot dreptul de a candida trei persoane, ér nu să se siléscă a vota fiesce care alegător numai pentru câte o singură persoană, ca și când și astăzi s'ar exercita dreptul de alegere adevărată. Cu alte cuvinte sau să exercităm dreptul de alegere luat în înțeles strict, sau să avem dreptul de candidare luat în înțeles adevărat al cuvintului, și astfel să ne mântuim odată de praxa de astăzi, care nu-i nici alegere, nici candidare, ci un monstru periculos compus din amîndouă.

Accea, ce asemenea este intolerabil în praxa de astăzi, o aflăm noi în ingerința necompetentă și arbitrară a Ministrului de culte și instrucțiunea publică.

În afacerea completării scaunului mitropolitan numai trei factori sunt competenți a dispune: Sinodul electoral, Maestatea Sa și Pontificele roman. În acțiunile unuia dintre acești factori, adecă ale sinodului electoral tot-dé-una se amestecă și Ministrul de culte și instrucțiunea publică, deși însuși Maestatea Sa își are comisarii săi la sinod, ca să se convingă, că ore sinodul purcede corect ori ba?

Odată îmbracă dl ministru haina de mare magistru al ceremoniilor rituale și sinodale, altă-dată se ascunde în mantua judecătoriaului, care decide, că cine este îndreptățit a participa la alegere, deși și una și alta cade în competența sinodului electoral, sau a altor factori bisericesci. Dacă nu ne-ar duré, ar trebui să ridem, vădénd cum un Ministru îți spune, când are să se începă sfinta liturgie și când trebuie să se termine? când trebuie să se tragă clopotele? care din aceste clopote să se tragă? cum trebuie să se pună clerul în procesiune? cum trebuie să mērgă pe stradă? cum să se așeze mesele în biserică? cine să ocupe loc la o masă și cine la alta? cine dintre preoți are să ședă mai înainte și cine mai înapoi? când are să vorbescă episcopul? când are să-și casce gura un deputat al capitulului? cum trebuie să-ți scrii votul? cum trebuie să-l împături? și altele asemenea, cari nu trebuie să le reguleze autoritatea politică. Ministrul n'are să dispună la

altar, nici în turn, nici în biserică. De aceea este timpul, ca aceste lucruri să se reguleze de factorii competenți, și să ne mântuim de situațiunea penibilă și umilitore de a vedé pe un Ministru dispunénd chiar și în sanctuariul bisericeii.

Am zis apoi, că ministrul își arógă în mod arbitrar și dreptul de a judeca, că cine este îndreptățit a vota. Deși adecă Maestatea Sa a decis, că participarea la alegere trebuie să se facă după modalitatea observată în 1868, totuși Ministrul nu a conces, ca Archidieceasa să participe la alegere după cele 39 tracte din 1868, ci numai după cele 32 tracte protopopesci de astăzi. De altă parte pe diecesa Lugoșului nu a lăsat'o să participe după cele 6 tracte protopopesci de astăzi, ci a obligat'o să se restringă la cele 4 tracte din 1868. Ast-fel a redus în mod arbitrar atât voturile archidieceșanilor, cât și ale clerului din diecesa Lugoșului cu un număr total de 27 voturi.

Dreptul de a determina, că cine este îndreptățit a vota, cade în competența ordinariatelor. Acesta este atât de evident, în cât pe cum apare din circulara Consistoriului archidieceșan, prin care s'a convocat sinodul electoral, însuși Ministrul în principiu a ținut cont de acest drept, pentru-că a convocat pe consistoriul archidieceșan, »a aréta tot-odată și pe cei îndreptățiti a concurge cu votul lor la alegerea de Mitropolit,« ceea ce Ministrul n'ar fi făcut'o, dacă în principiu n'ar fi recunoscut Ordinariatului archidieceșan dreptul de a determina, că

cine sunt îndreptățiți a vota cu ocaziunea alegerii de Mitropolit.

Pe baza acestei provocări, Consistorul arhidiececan a arătat dlui Ministru, că și notarul capitular este îndreptățit a vota, și cu toate acestea, Ministrul a denegat notarului capitular acest drept, sub pretext, că acela n'ar fi fost chemat la alegerea din 1868. Suntem deci curioși să vedem, că ce pozițiune va lua Sinodul electoral față cu această știrbire nouă a dreptului electoral, ce compete unuia dintre membri clerului arhidiececan.

De când există Capitulum din Blaș s'au făcut trei alegeri de episcopi respective Mitropoliți și deși notarul capitular nu a fost nici-odată expres chemat, totuși Sinodul l'a verificat în fiesce-care cas, pentru-că atunci, când s'a chemat capitulum la alegere, sinodul a presupus, că *eo ipso* este chemat și notarul capitular. Ast-fel cea dintâi alegere după înființarea capitulumului s'a întâmplat în anul 1832, când a fost ales Ioan Lemeni. Pe cum dovedesce chiar raportul comisarilor făcut despre sinodul electoral din 1832, la acest sinod a luat parte și Teodor Serényi notar capitular, care nu era canonic, și care în acel sinod a funcționat ca notar general al clerului. În sinodul din 1850, când fu ales Alexandru Șt. Șuluțiu, în lista votanților, după membrii veneratului Capitulum, vedem îndată pe »Stephanus Manfi notarius,« care încă nu era canonic, ér în sinodul din 1868, tot după membrii capitulari este scris între votanți: »Ștefan Manfi notar capitular,« care nici în acel an nu era încă canonic.

După ce însă Maestatea Sa apriat a zis, că alegerea proxima să se facă tocmai ca în anul 1868, urmăză de sine, că notarul capitular trebuie să aibă vot și la acea alegere. Vom vedé deci cum va sci sinodul electoral să apere dreptul unuia dintre membrii săi și să-l valideze conform usului de până acum și preainaltei hotăriri a Maestății Sale, căci dacă vom permite, ca și ce avem să ni-se iee pe rind prin arbitriul unui Ministru necompetent a decide în ast-fel de lucruri, mâne-poimâne ne vom trezi, că nu mai avem nimic. Așa dară »videant consules!«

deplin lămurite, cred că fac un lucru bun, dacă voi arăta fazele, prin care a trecut această cesțiune până acum și voi expune pe scurt și vederile mele în fața situațiunii de astăzi.

Noțiunea autonomiei. În înțelesul propriu al cuvântului, autonomia este însăși neatîrnarea canonică a bisericii românești unite, ori neunite de la ori ce putere lumescă și de la ori-ce altă biserică particulară din țările coronei ungare, și dreptul ei de a se ocărui după canoanele generale ale bisericii și după statutele sale proprii.

În înțeles mai larg și în accepțiunea de astăzi a cuvântului, autonomia cuprinde nu numai independența canonică amintită, ci și participarea elementului mirean la administrarea afacerilor materiale, fundamentale și școlare ale bisericii.

Cesțiunea autonomiei, în accepțiunea proprie și strictă a cuvântului »autonomie,« există tare de mult, ăr în accepțiunea lui mai largă, numai de la 1848.

Cesțiunea autonomiei până la reformațiune. După mórtea sfântului Metodiu, apostolul Slavilor, întimplată la 885, creștinismul oriental, introdus și organizat de el pe o mare parte din teritoriul Ungariei de astăzi, a suferit o grea înfrângere.

La 886 Svatopluc principele Moraviei-mari aruncă preste Dunăre pe învățăceii și preoții marelui apostol. O biserică orientală puternică nu se mai putu organiza nici din motivul, că Ungurii, cari cuprinsesă țara, primiră, sub sfântul Ștefan, creștinismul apusean, ceea-ce fu a doua lovitură grea dată creștinismului bizantin. În sfârșit urmă nefericita schismă de la 1054, care

10. ISTORIA AUTONOMIEI BISERICESCI.

Întroducere. Cesțiunea autonomiei bisericii românești unite numai atunci va înceta a agita spiritele Românilor, când ea va fi deslegată așa, cum pretind drepturile acelei biserice.

Acum însă cesțiunea a ajuns într'o fasă, care trebuie să ne intereseze în gradul cel mai înalt; căci ori se va aproba din partea Maestății Sale Monarcului și a sfântului Părinte Papa de la Roma, regulamentul (sau statutul) pregătit de congresul catolic ungar în 1902, ori se va refusa această aprobare și se vor începe tratări nouă în congresele catolice, ori se va permite și Românilor uniți a se întruni în congres separat de al Latinilor și a-și face și ei un regulament organic potrivit cu independența bisericii lor de la biserică latină din Ungaria: în toate trei casurile trebuie să fim deplin lămurii și orientați asupra pașilor, ce avem să-i facem mai departe spre a salvă interesele mari legate de biserică românească unită.

Acesta este motivul de căpetenie, pentru care am scris studiul de față. ăr dacă vom ave în vedere, că în literatura românească cesțiunea autonomiei a fost până acum foarte puțin discutată și unii dintre cei ce au discutat'o mai înainte, au pornit din principii greșite și din fapte istorice neadeverite, ori nu

fii fatală pentru bisericile de rital grecesc de pe teritorul Ungariei și prin urmare și pentru biserica de rit slavo-bizantin a Românilor.

Fiind Ungaria situată chiar la granița celor două mari biserice îndușmănite, ura între Greci și Latini trebuia să fie mai puternică în această țară, de cât airea, și ast-fel și sôrtea bisericeii orientale într'un stat catolic ca Ungaria trebuia să devină tot mai de nesuferit, și tot așa de grea trebuia să fie și starea socială și politică a popórelor, cari țineau la creștinismul bizantin.

Mănăstirile grecesci și slavo-bizantine dispar, căci le ocupară călugării de rital latin și asuprirea bisericeii desbinate iewa dimensiunii așa de mari, în cât în unele ținuturi și în anumite timpuri rital grecesc, sau slavo-bizantin nu este tolerat nici măcar la ómenii, cari se profesau catolici și atirnau numai de episcopiii latini ai bisericeii catolice.

Între ast-fel de împrejurări, Români necum să aibă autonomie bisericească, dar nici ierarhie proprie *recunoscută* de autoritățile statului nu întimpinăm în documentele timpului privitoare la ei.

Veacuri de-a rândul nu putem da în țările corónei ungare de vre-o episcopie grecescă, orii slavo-bizantină indigenă, care să se pótă socoti ca proprie a Românilor.

Pontificii Romani cu privire la or geră și largă observară de timpuriu, că în interesul catolicismului Români ar trebui să aibă o episcopie proprie, separată de episcopiile Ungurilor. De aceea au inter-

venit ei și la regii Ungariei, și la episcopiii acestei țări, ca să înființeze o atare episcopie.

Vedem d. c. că Papa Inocențiu al III-lea la 1204 a tratat cu episcopul latin din Oradea-mare, ca din bisericile și mănăstirile de rital grecesc din Ungaria să se înființeze o episcopie de acela-și rit, supusă nemijlocit sfintului Scaun apostolic¹⁾.

Papa Grigorie al IX-lea, la 1233 și 1234, stăruiesce la principele de corónă Béla (al IV-lea) să înființeze pentru Români o episcopie de rital oriental și să o înzestreze cu venițe cuviincioase²⁾. Papa Grigorie XI, pe la an. 1374, a tratat și cu regele Ludovic-cel-Mare și cu episcopiia Ungariei, ca pentru Români întorși la catolicism să se înființeze o episcopie separată de episcopiile Ungurilor, cu episcop, care să scie românesce și cu *preoți români*³⁾.

Dar tóte aceste încercări, cari ne dovedesc lipsa unor episcopiii românesci în timpul acela, au rămas zădarnice, nu numai pentru ura, ce se înrădăcinase atât de adînc între cei de rital latin și cei de rital oriental, ci și din motivul politic, ca să se împedecă și pe calea acésta consolidarea unor biserici deosebite de caracterul latino-catolic al bisericeii de stat.

Ast-fel Români au fost supuși jurisdicțiunii episcopilor latini, și unde domni de pămînt erau mai violenți, li-au pus pe cap, sub pretext că și Români ar fi, orii că ar trebui să fie catolici, nisce preoți

1) Hurmuzaki, Documente, I, pag. 39, num. 30.

2) Idem, ibid. pag. 128, 132, num. 400 și 105.

3) Id. ibid. I/2 pag. 216, 217, 220 num. 164, 165, 169.

străini de neamul și ritul lor, adecă magiari de ritul latin, cari tocmai pentru acésta erau nesuferiți de poporul românesc, și au dat ansă la plângeră și reclamațiunii până la Scaunul apostolic al Romei¹⁾. Acésta împrejurare explică, că pentru-ce în comune, astăzi curat românesci, în secolul al XIII-lea și XIV-lea găsim preoți de ritul latin.

În lipsă de episcopi proprii, Români, cari nu s'au făcut latini, sau nu se puteau împăca cu preoții și episcopii latini, impuși fără de voia lor, își aduceau, — când nu era alt modru, pe ascuns — preoți și călugări sfințiți de episcopii din țările vecine și chiar de la Constantinopol, cum vedem, că au făcut la 1391 doi frați din Maramureș, voevodul Balița și magistrul Drag, la a căror rugare patriarcul Antonie nu numai a încuviințat înzestrarea mănăstirii Sfintului Mihail din Peri prin numiții frați, ci a trimis și instituit în mănăstire și un egumen și exarch (*ἡγούμενον καὶ ἐξαρχόν*), pe Pachomie, investindu-l cu auctoritate aprópe episcopescă pe moșiile întinse ale celor doi frați, dar fără a-l sfinți și episcop²⁾. Pachomie era prin urmare un abate cam asemenea celui latin din Pannonhalma, care deși nici măi înainte nu a fost și nici astăzi nu este sfințit episcop, a avut totuși și are și acum jurisdicțiune episcopescă în ce privește ocârmuirea bisericelor sale.

¹⁾ Idem, ibidem.

²⁾ La Maior, Istoria bis. a Românilor, pag. 142 și urm; Dr. I. Mihályi, Diplome maramureșene pag. 109. Acta Patriarchatus Constantinop. II. pag. 528-532.

Actul patriarhului Antonie dovedesce, că pe la 1391 Români nu aveau în Transilvania și Ungaria — pe cum își închipuesc unii fără nici un temei — o ierarhie cu un mitropolit și mai mulți episcopi, că-că dacă ar fi avut ei pe atunci o mitropolie, ori chiar și numai o episcopie recunoscută de autoritățile competente bisericesci și civile, atunci frații Balița și Drag nu erau siliți să cêră încuviințarea mănăstirii din Peri și instituirea egumenului Pachomie de la patriarcul din Constantinopol, ci se adresau la mitropolitul, ori episcopul din țara lor. Afară de aceea, dacă ținuturile puse sub jurisdicțiunea egumenului Pachomie ar fi aparținut unui mitropolit, ori episcop, atunci patriarcul nu le putea scóte de sub jurisdicțiunea acestui mitropolit ori episcop, și a le supune jurisdicțiunii egumenului fără învoirea mitropolitului, sau episcopului respectiv, care învoire ar fi exprimată și în actul patriarhal. Măi departe însa-și împrejurarea, că patriarcul Antonie află de trebuință a investi pe egumenul Pachomie cu jurisdicțiune episcopescă, indică destul de clar lipsa de mitropolit ori episcop oriental în comitatele Satmarului, Beregului, Solnocului, și Bihorului, pe unde se află moșiile fraților Balița și Drag. În fine dacă Români ar fi avut un scaun mitropolitan, ori episcopesc în Transilvania și Ungaria, patriarcul Antonie le-ar fi numit cu numele și le-ar fi autorizat să sfințescă preoți pentru bisericile supuse jurisdicțiunii egumenului Pachomie, și nu ar fi zis numai în general, că dacă vre un supus de ai seși (ai patriarhului), arhiepiscop ori episcop, ar petrece în treacăt în mănăstirea

din Perț, ori pe teritoriul supus mănăstirii, să dea mână de ajutor egumenului, sfințindu-i preoți pentru bisericile supuse aceluia-și egumen.

Sôrtea preoților sfințiți în țări străine, ori importați de acolo, era tristă, că-cî atârna de la volnicia regilor și domnilor de pămînt. Unii dintre regi erau mai blânzi și mai toleranți față cu acei preoți, ca d. e. Ladislaș IV Cumanul (1271—1290)¹⁾ alții însă luară cele mai drastice măsuri în contra lor. Ast-fel Ludovic-cel-Mare (1342—1382), în anul 1366, înainte de a se fi împăcat cu Vladislaș Basarab, domnul Munteniei, dede poruncă dregătorilor din comitatele Caraș și Cuvin (în Banat), să prindă pe toți preoții slavii de rital oriental împreună cu muerile, pruncii și totă averea lor și să-i ducă înaintea comitelui Benedict, care, conform poruncei regesci, i-a scos din țară²⁾. Tot regele Ludovic a dispus, ca în districtele Sebeș (Caransebeș) și Mihald (Mehadia) din banatul Severinului și în districtul Hațegului din comitatul Hunedórei în Ardeal, nici un nobil și nici un chinez (enez) român să nu pótă avé moșie, dacă nu-i catolic. Acéstă constituțiune (constitutio) regele Sigismund o renoi și întări în 1428, adecă în anul, când se pregătia pentru aședarea ordului teutonic în banatul Severinului³⁾. A aflat cu măhnire, zice el, că în acele ținuturi sunt nobili și chinezi, *carî țin pe moșiile lor preoți schismatici*, duc în rătăcire

¹⁾ Pesti Frigyes, A szörényi bánság és Szörény vármegye története, I. pag. 344.

²⁾ Hurmuzaki, Doc. I/2 pag. 132. num 90.

³⁾ Pesti Frigyes, o. c. I, p. 37 și urm.

poporul. Călugării franciscani minoriți din Caransebeș, Hațeg și Orșova să grijescă deci, ca nobili și chinezi, sub pedepsă de a-și pierde moșiile, să nu mai țină ast-fel de preoți. Părcălabii și dregătorii districtului Sebeșului, dacă vor da de un preot românesc amăgind poporul catolic, să-l prindă îndată și să-l despóie de totă averea. Între catolici și schismatici să nu se încheie căsătorii, de cât dacă românul schismatic trece la catolicism. Nobili, chinezii și chiar și țeranii de rënd să-și boteze pruncii numai prin preoți catolici, că-cî cine și-i botéză la preoții schismatici își perde moșia; ér preotului botezător, ori unde ar avé locuință în țară, să nu i-se permită a petrece în districtele Sebeșului, Mehadierei și Hațegului¹⁾.

Că acest decret regesc s'a executat și de cei ce l'au făcut și de următorii lor, se pôte dovedi cu casuri concrete. Vladislaș II în 10 Ianuar 1500 lipsi, pe nobili Mihail și Nicolaș de moșia lor din Porecea (patria lui Baba-Novac, comună pe o insulă a Dunărei din sus de Orșova), din motivul, că dênșii desprețuind religiunea credinței creștine (catolice), au ținut cu tărie la condamnabila sectă schismatică a »Valachilor,« sau Sêrbilor²⁾. Acéstă persecuțiune, care dovedesce

¹⁾ Battyány, Leges Ecclesiasticae R. H. III. 405. 407.

²⁾ Pesti Frigyes, o. c. v. III. p. 128. Acest autor în v. I, p. 365 traduce cuvintele: »Quod contempta religione fidei Christianae dampnabili sectae schismaticae Wolachorum sive Rascianorum adhaesisse dicuntur«, în sensul, că Mihail și Nicolaș au părăsit religiunea catolică și au trecut la schismă, pe când după senșul adevărat al verbului *adhaereo* = *mă alipesc de ceva*, țin țare la *ceva*, trebuie să înțelegem pasagiul citat așa, că numiții nobili n'au voit să se facă catolici, ci au persistat în secta lor.

că nu putea exista o mitropolie, orî episcopie românească într'o țară, din care și preoții Românilor erau aruncați peste hotar, a sporit forțe șirurile nobilității magiare cu voievozi, chinezi și nobili români din Banat și comitatul Hunedórei, trecuți la religieuna latină spre a-și pute păstra moșiile părințesci.

Tot acea persecuțiune explică aparițiunea, că în una și aceea-și familie, un membru se boteză și creștea ca latin și magiar, ca să pótă păstra și sporii averea părințescă, ér altul ca greco-oriental, cum s'a întimplat chiar și în familia Hunyadeștilor, în care eroul Ioan Hunyadi a fost botezat *Janás* (János) la latină, ér frate-seu mai mic luon la schismatici. Acesta mai târziu încă se făcú latin¹⁾.

Dar aceste prigoniri nu erau pretutindenea într'o formă de violente. Așa d. e. tot Ludovic cel Mare, care în părțile sudice ale Ungariei aruncá preoții Românilor peste hotar și despoiá de averi pe chinezii și nobilități români, cari nu voiaú să se facă latini, în părțile nordice avea altă politică. Neputend restabilí pe tron pe principele din Podolia Teodor Coriatovicí, care se refugiasc la densusul, l'a primit împreună cu un număr mare de Ruteni în Ungaria pe domeniul de la Muncaciú și Macovița, lăsându-le exercițiul liber al religiei lor orientale și atírnarea de mitropolia din principatul Haliciului, care a fost pe

¹⁾ Hurmuzaki, Docum. I² pag. 462, nr. 381.; Fraknói, Mátyás Király, Budapest 1890, p. 7. și n. 8; Gr. Teleki József, Hunyadiak kora X, 89—92; Ioan Bogdan, Relațiile Țării românești cu Brașovul și Ungaria, Bucuresci, 1902, pag. 44 și urm.

atunci încorporat la Ungaria.¹⁾ Acela-și rege răsplătesce cu moșii fidelitatea Românilor din Maramureș, cari i-au fost de ajutor în expedițiunea în contra Tatarilor (1345) și n'aú ținut cu Bogdan întemeietorul Moldovei, și-i lasă tot odată să atirne și mai departe în cele bisericesci de mitropolitul Haliciului²⁾ cu care nu numai Români din Maramureș, ci și cei din alte ținuturi ale Transilvaniei și Ungariei, vor fi avut legături încă de pe la 1214, când pe tronul Haliciului a ajuns Coloman, fiul regelui magiar Andreiú II. Legătura acésta a Românilor cu mitropolia Haliciului n'a putut dura de cât până la 1387, când principatul Haliciului fu smuls din mâna Ungurilor și încorporat la regatul polon³⁾. De aceea Maramureșeniú Baliță și Drag la 1391 nu recurg la Haliciú, în afacerea mănăstirii din Peri, ci la Constantinopol.

Nici episcopiú catolicí n'aú fost toți așa de necruțători față cu Români de pe domeniile lor, pe cum aú fost regii Ludovic și Sigismund față cu cei din Banat și din sud-vestul Transilvaniei.

Pe domeniul episcopiei din Oradea-mare, în comitatul Bihorului, deși întimpinăm și aci casuri de catolisare, totuși aú putut exista numérose comune românești cu voievozii și chinezii lor proprii. Români nu plătiaú decimă, nici episcopului ca prelatului lor,

¹⁾ Dr. Iulian Pelesz, Geschichte der Union der Ruthenischen Kirche, Wien, 1881, I. 287 și 410 și urm.

²⁾ Veđi Dr. I. Mihályi Diplome maramureșene, passim; și D. Onciul, Originele Principatelor române, pag. 84 și 235 num. 15.

³⁾ Pelesz I. c. p. 187.

nici capitolului și episcopului ca domnilor lor de pământ, ci numai cincidecime (quingagesima). Ei își puteau alege preoții lor, de la cari episcopul nu pretindea nici o plată, sau robotă pentru intravilanele (sesiuni interne, loc de casă), pe cari locuiau. Preoții erau supuși nemijlocit unui protopop românesc din Segiște (Segesfalva), de la a cărui judecată se putea apela direct la episcopul latin. Românii în fine erau judecați de voevodul lor și de 12 chinezi aleși și jurați.¹⁾ Să înșală însă aceia, cari merg așa de departe, în cât zic, că Românii din părțile Beiușului au avut la 1205 un episcopat în Beiuș.

Este adevărat, că papa Inocențiu III. scria la 1205 arhiepiscopului din *Calocea*, că, după informațiunea primită de la acesta, există un episcopat în țara fiilor lui *Beleknese* (quod quidam episcopatus in terra filiorum *Beleknese* consistit) și-l împuternicesce pe arhiepiscop, să aducă acel episcopat la uniune cu biserica Romei și să-l supună bisericei din *Calocea*, de cumva nu este supus bisericei constantinopolitane²⁾. Dar cine va arunca o privire pe harta Ungariei și va vedea, că orașul *Calocea* este pe Dunăre, va căuta și țara fiilor lui *Beleknese* undeva între Dunăre și Tisa, ori pe la Drava și Sava, ér nu departe în munții Bihorului, pe teritoriul episcopiei latine de Oradea-mare, unde în anul precedent 1204, pe cum scim din scrisoarea aceluiași pontifice adresată episco-

¹⁾ Bunyitay V. A váradi püspökség története, I. 102-302.

²⁾ Pray, Specimen hierarchiae eccl. hung. II. pag. 40 și urm.

pului latin din Oradea-mare, nu exista nici o episcopie grecască, ori slavo-bizantină¹⁾. În diecesa arhiepiscopului de *Calocea* și chiar și în orașul, unde își avea el reședința, întimpinăm și la 1376 preoți grecesci și schismatici, cari făceau acte publice despre feliurite învoeli între catolici și acatolici²⁾.

Cea mai tolerabilă sörte au avut-o însă biserica și preoții schismatici pe moșiile domnilor de pământ români, cum au fost moșiile vaste ale voevodului *Baliță* și magistrului *Drag* nu numai din *Maramureș*, ci și din comitatele *Satmarului*, *Beregului*, *Solnocului* și *Bihorului*,³⁾ dar existența unor episcopii nu se pöte adevera din documentele cunoscute până acum nicăiri nici pe aceste moși.

Cele desfășurate până aci ne arată, că în tot timpul de la schismă (1054) până la conciliul florentin (1439), tendința în Ungaria era, ca Românii să nu aibă episcopi proprii, nici ca schismatici, nici ca uniți de ritul grecesc, sau slavo-bizantin. Acastă tendința nu era după gândul Pontificilor Români, cari doriau înființarea unei episcopii particulare pentru Români. În același timp se folosiră, după loc și împrejurări, toate mijlocele posibile, ca Românii și mai virtos fruntașii lor, adecă voevodii, cnezii și nobilii lor, să părăsescă ritul oriental, să trecă la catolicismul latin, și înstrăinându-se ast-fel de grosul poporului român și identificându-și interesele cu clasa

¹⁾ Hurmuzaki, Doc. I. pag. 39. nr. 30.

²⁾ Ibid, I/2 pag. 231.

³⁾ Dr. I. Mihályi o. c. p. 109-111.

nobilă magiară, să-și părădă conștiința de Români, 6r poporul de r6nd pus 6n unele p6rți sub preoți catolici latini, 6n altele lipsit chiar și de preoți de ritul s6u, s6 fie silit a se deda cu catolicismul, la care au și trecut mulți din t6te ținuturile locuite de el¹⁾. Nu trebuie 6ns6 s6 perdem din vedere, c6 ac6st6 propagand6 catolic6 se servia, ca de un mijloc pentru atragerea Rom6nilor la catolicism, și de argumentul, c6 ei sunt descendenții coloniilor romane aduse din Italia și Roma, și ast-fel ac6st6 propagand6 nu l6s6 s6 p6r6 cu totul conștiința latinizat6i 6n s6nul poporului rom6n, amenințat a fi 6nghițit de slavismul susținut de biserica orient6l6.

Cei mai mulți dintre Rom6ni și mai virtos cei din poporul de r6nd și-au conservat ritul oriental chiar și 6n p6rțile, unde era mai viu6 lupta pentru catolisarea lor, ca d. es. pe la Orșova, Caranșebeș, și Hațeg²⁾, și ast-fel sfintul Scaun apostolic, pe timpul Conciliului Florentin, c6nd era vorba de 6mp6carea celor d6u6 mari biserice 6nvr6jbite, av6nd 6n vedere, c6 o parte din Rom6ni, la st6ruințele lui Ioan de Capistran și Ioan Hunyadi, s'a declarat pentru unire, ca d. e. cei 30,000 din p6rțile Caranșebeșului³⁾, și c6 ceilalți Rom6ni chiar 6n virtutea decretului de uniune al Conciliului Florentin (1439) au fost considerați ca uniți, d6d6 tuturor Rom6nilor din Un-

¹⁾ Hurmuzaki, Doc. I. p. 697, nr. 551, și I₂ p. 16, nr. 13, p. 216, nr. 164, p. 217 nr. 165, p. 220, nr. 169.

²⁾ Idem, Doc. I/2 p. 575—580 nr. 481.

³⁾ Ved6 Germania franciscana la Cipariu, Acte și fragmente pag. XVI.

garia și Transilvania un episcop de ritul lor cu numele *Mateiu*¹⁾, despre care ast6zi, contrar celor scrise 6n alt loc²⁾, s6nt mai 6nclinat a crede, c6 n'a fost numit episcop-vicar ori coadjutor al vre-unui episcop latin, ci 6n sensul decretului florentin a fost pus preste Rom6ni ca episcop independent de Latin cu titlul de Haliciu, 6ntocmai ca succesorul s6u Macarie, despre care voi6 aminti 6ndat6 mai pe larg. Mateiu a p6storit pe timpul, c6nd Hunyadi era ban al Severinului (1438—1446)³⁾ și p6te și mai t6rziu p6n6 pe la 1455.

Este 6ns6 cunoscut6 reacțiunea pornit6 6n contra hot6r6ririlor Conciliului Florentin, și cum patriarhul din Alexandria, Antiochia și Ierusalim se scular6 6n contra lui Mitrofan, patriarhului Constantinoplei, care voia s6-i 6nduplece a subscrie decretul uniunei. Reacțiunea ac6st6 s'a resimțit și 6n Transilvania. Un episcop cu numele *Ioan de Capha*, de origine din orașul Caffa (6n Crimeea), veni 6n Ungaria și 6ncepu a r6svr6ti pe Rom6ni din B6nat și p6rțile sudice ale Transilvaniei 6n contra uniunei, și ast-fel a nimic6 opera lui Hunyadi, a lui Ioan de Capistran și a conciliului florentin. »Pseudo-episcopul« Ioan de Capha a sfințit și preoți neuniți pentru Rom6ni din p6rțile amintite. Dar activitatea lui ulterio6r6 fu 6ndat6 paralizat6 cu forța. Preoții sfințiți de el, cari nu s'au l6p6dat de schism6 6n fața c6lug6rului catolic Zeckel, prin ordinul lui Ioan Hunyadi de dto 7 Februar

¹⁾ Ibidem.

²⁾ Vechile Episcopii rom6nesci pag. 6.

³⁾ La Cipariu l. c.

1456 au fost expulsați de pe domeniile acestuia de la Șoimuș (lângă Lipova), Deva și Hunedóra, și pôte tot așa vor fi pățit și alți preoți de pe domeniile altora. Înșu-și »perfidul Vlădică« fù prins și în 16 Ianuar 1456 dus la Timișóra înaintea lui I. Hunyadi, care de aci îl spedă la amicul său Ioan de Capistran. Acesta îl converti la catolicism și-l trimise la Roma, de unde convertitul s'a întors în calitate de episcop catolic în Țara românească (Valachia)¹⁾.

Liniștindu-se turburarea produsă de Ioan de Capha, Papa Calixt al III (1455—1458) a putut numi de urmaș al lui Matei un nou episcop unit, anume pe *Macarie*, care purta titlul de Haliciu = Galiciu (Episcopus Galliciensis, Episcopus Ecclesiae Gallicensis, Episcopus Galliciensis) și numai Samuil Clain²⁾ îl numesce »Episcopus Galatiensis.« Pe cum am susținut aiera³⁾, așa și acum sînt de părere, că aci nu e vorba nici de Galațul de lângă Zlatna, nici de cel de lângă Făgăraș, nici de cel din Valea Hațegului, și nici în fine de cel de lângă Bistrița, ci e vorba de *Haliciu*, adecă de capitala de odinioară a principatului Haliciu, de la care și Galiția și-a luat numele⁴⁾.

Chiar și când am cunósce pe acest episcop numai sub numele de »*Galatiensis*,« încă n'ar trebui să ne gândim la vre-un Galaț din Transilvania, de

¹⁾ Veđi scrierea mea: Vechile episcopii românești pag. 6 și urm. și autorii citați acolo.

²⁾ La Cipariu, Acte și fragm. p. XII.

³⁾ Vechile Episcopii românești p. 7 și urm.

⁴⁾ Slavii schimbă pe g cu h și vice-versă.

óre-ce nicăiri nu găsim vre-unul din acele sate ardelenesci între scaunele episcopesci catolice, și cu atât mai puțin între cele grecesci ori slavo-bizantine.

Aflăm însă de altă parte, că Chievel din Rusia s'a numit odinioară »*Galathe*.« Ast-fel când Papa Ioan al XXII numesce la 1320 pe un călugăr dominican episcop al Chievelui, îi scrie: Sane pro parte tua nostro fuit apostolatui reservatum, quod Ecclesia Kyoviensis in confinibus Ruthenorum et Tartarorum, qui antiquitus *Galathe* vocabatur¹⁾«. Așa dară am puté zice, că titlul episcopatului »*Galatiensis*« ce la purtat Macarie, este luat de la *Galathe*, sau Chiev, unde a existat o episcopie catolică, al cărei nume s'a putut conservá în titulaturile unor episcopi catolici. Cu atât mai puțin putem deduce din titlul de »*Galatiensis*« al lui Macarie, că în Galațul de lângă Făgăraș și-a avut reședința vre-odată vre-un episcop român, și că prin urmare în Făgăraș s'ar fi întemeiat o episcopie încă prin seclul 14, cum susține dl Hașdău²⁾, fără a avé nici un document despre acésta, de cât auctoritatea lui Fotino și a unui cronicar muntenesc, ambii tare depărtați de veacul al 14-lea.

Dar aci, pe cum am accentuat, este vorba de Haliciul de pe Nistru, care a fost odinioară capitala principatului de acela-și nume. În Haliciu au existat două mitropolii, una slavo-bizantină, alta catolică latină.

¹⁾ La Pelesz o. c. p. 413.

²⁾ Negru-Vodă in Etymologicum, pag. CCXXXIII.

Cea slavo-bizantină s'a înființat pe la 1299 din episcopatul Haliciului, care există deja pe la mijlocul veacului a' 12-lea, ér din partea patriarhului constantinopolitan Ioan al XIV fú recunoscută în formă canonică la 1345. Pe la 1414 Haliciul era numai episcopie simplă și tot pe atunci încetă a mai fi scaun episcopesc, ér teritorul și titlul episcopiei se adause la titlul și teritorul mitropoliei de Chiev¹⁾.

Mitropolia catolică latină de Haliciu fú înființată prin Papa Grigorie XI la an. 1375, care i-a dat ca sufragane episcopiile din Przemysl, Wladimir și Chelm, dar la 1414 prin Papa Ioan XXII acéstă mitropolie fú transferată la Lemberg²⁾ și Haliciul încetă a mai fi scaun arhiepiscopesc, orî episcopesc de ritul latin.

Din acestea este evident, că atunci, când Macarie a fost numit episcop de Haliciu, între 1456—1458, aci nu există episcop, orî metropolit catolic, orî slavo-bizantin.

Cum s'a întîmplat dar, ca el să pórte nume de la un scaun episcopesc, în care n'a ședut nici odată?

Acésta se esplică prin împrejurarea, că în Ungaria, ca și airea în lumea catolică, întîmpinăm mulți episcopi consacrați cu titlul de la scaune episcopesci, cari faptice nu mai existaü.

Amintirea scaunului episcopesc catolic de Argeș s'a păstrat până prin veacul al 17-lea în titulaturile unor episcopi din Ungaria și Transilvania, cari însă nu erau, de cât saü episcopi titulari cu beneficiu

¹⁾ Pelesz l. c. p. 378, 396—397.

²⁾ Ibidem, p. 416; Hurmuzaki, Doc. I/2 p. 487.

de canonicî, saü coadjutorî orî sufragani ai respectivilor episcopi diecesani latini de Transilvania, Caloceca¹⁾ etc. Asemenea s'a păstrat amintirea episcopilor catolici de Milcov și Siret la nisce episcopi titulari, cari póte nici nu sciaü bine unde li-se aflaü odinórá episcopiile²⁾.

În Ungaria până în ziua de astăzi se păstréză amintirea a 24 episcopi, cari aparținuseră corónei ungare, și ale căror titule le dá regele ungar cu totul independent de s. Scaun Apostolic, cum sunt episcopiile de Bělgrad (Sêrbia), Cattaro, Sebenico, etc.³⁾.

Chiar și Haliciul îl întîmpinăm la nisce episcopi titulari, cari n'aü locuit în acel oraș. Deja înainte de înființarea mitropoliei catolice de Haliciu, adecă înainte de 1375, trăia în Agria un episcop titular de Haliciu, care păstra amintirea episcopiei, respective a mitropoliei slavo-bizantine de Haliciu, ce aparținuse bisericeî catolice înainte de schismă⁴⁾.

Un ast-fel de episcop titular de Haliciu a fost și Macarie, care apare ca episcop în mijlocul

¹⁾ Dintre scriitorii români dl Iorga are o listă de episcopi de Argeș în Studii și Documente I—II, 1901. Acte relative la istoria cultului catolic în Principate, pag. XXIV—XXV.

²⁾ Ibidem pag. XXI și XXV și urm.

³⁾ Dr. Szeredy, Egyházjog. Pécs 1881, I p. 550.

⁴⁾ Despre episcopul acesta de Haliciu, veđi Studiul lui Érdújhelyi Menyhért: Magyarországi gör.-katholikusok a Mohácsi vész előtt în *Katholikus Szemle*, 1897. I. füzet pag. 51 n. 2.

Românilor¹⁾. El, fusese în mănăstirea grecăscă basilitană a sfintului Ciprian din Constantinopol, unde distingându-se prin alipirea sa la decretul de uniune al conciliului florentin (1439), a fost înălțat la demnitatea de episcop titular de Haliciu, și trimis la Români din Transilvania și Ungaria ca urmaș al lui Mateiu, despre care am amintit mai sus. Zicem, ca urmaș al lui Mateiu, ori poate al altui episcop, ce a mai urmat după Mateiu, de óre-ce beneficiul lui episcopesc se înfățișază, nu ca neexistent, ci ca vacant înainte de el, și ast-fel a trebuit să mai aibă cel puțin un antecesor.

Titlul de Haliciu s'a putut da și lui și celui ce l'a preces, lui Mateiu, cu atât mai virtos, că diecesa slavo-bizantină (ruteană) a Haliciului de odinióră se întindea și peste o parte a Ungariei și preste Români din Maramurș, pe cum am amintit mai sus²⁾, ér diecesa catolică latină a Haliciului de odinióră se întindea până adînc în Moldova, unde din teritoriul ei s'a format diecesa latină a Siretului³⁾. În fine titlul de Haliciu l'aú primit Macarie și antecesorul său unit Mateiu și din motivul, că în Transilvania și Ungaria pe teritoriul, unde aveau să păstórescă acești doi episcopi, nu era nici o episcopie canonizată, care n'ar fi fost ocupată de episcopi latini. Episcopi cu titlul de la un scaun episcopesc,

¹⁾ În sensul celor desfășurate mai sus sunt de a se întregi și rectifică cele scrise de mine despre episcopul Macarie în »Vechile Episcopi« pag. 7—10.

²⁾ Pag. 291.

³⁾ Hurmuzaki, Doc. I/2 p. 160.

care a existat într'alt loc, nu pe teritoriul, unde au funcționat ei, încă au fost nenumărați în biserica catolică. Așa d. e. fiind-că Muncaciul nu era scaun episcopesc canonizat, episcopi ruteni de acolo purtau titlul de la alte scaune episcopesci, De Camillis intitulându-se »Episcopus Sebastensis,« ér Olsavsky »Episcopus Rossensis¹⁾.«

Avem deci cel puțin doi episcopi români de ritul grecesc, uniți cu biserica Romei în sensul decretului conciliului florentin. Că ei au fost episcopi adevărați, cu oficiu și beneficiu episcopesc, cu perfectă neatîrnare de episcopi latini de Agria, Orade, Csanád, și Transilvania, pe teritoriul cărora se află și diecesa lor, și că jurisdicțiunea lor deplină se estindea peste toți Români din Ungaria și Transilvania, se vede din documentele publicate în locul citat de Érdújhelyi Menyhért. Cu toate acestea episcopul latin catolic transilvan, Nicolaú, și câți-va prelați, clerici, călugări și mireni (de sigur diregători) din Transilvania nu vedeau cu ochi buni pe Macarie, și începură a-l împedeca în funcțiunile sale episcopesci, a-l despoiá de venite și a-l amenință așa de serios, în cât bietul episcop se temea de mare rău. Deci Macarie se plânse la s. Scaun apostolic în contra celor ce îl nepăciuiaú. Papa Paul al II-lea în Martie 1466 dede poruncă arhiepiscopilor de Strigon și Calocsa, să cerceteze starea lucrului, să aducă judecată după dreptate, și să siléscă și pe episcopul latin transilvan și pe toți ceilalți din tagma preo-

¹⁾ Nilles, Symbolae, pag. 860, 871.

țesea, călugărească și mirenescă să observe această judecată¹⁾.

Nu zădarnică a fost intervenirea Scaunului apostolic, căci la anul 1469, va să zică la 3 ani după întevuirea aceasta, însuși voevodul Transilvaniei, Ioan Pongratz, dă ajutor episcopului Macarie, spre a-și pute scote venitele de la preoții din părțile Sibiului²⁾.

Nu scim, cât timp va mai fi păstorit Macarie și ast-fel nu putem hotări precis timpul, în care Românii din Ungaria și Transilvania au avut o episcopie de ritul grecesc, dar unită cu biserica Romei în veacul al XV-lea.

Este însă probabil, că această episcopie, care ne dovedește, că biserica unită și-a putut elupta mai curând, de cât cea neunită, o ierarhie episcopescă, a încetat cu mărtea lui Macarie înainte de 1479, și ast-fel putem afirma, că ea a existat de pe la 1440—1475. Este mai departe probabil, că episcopii latini vor fi făcut tot ce le-a stat în putință, ca s. Scaun apostolic să nu mai numescă lui Macarie alt următor, căci le era tare de unele venite, ce le încassau de la poporul român, care, în lipsă de episcop propriu unit, avea să fie în multe părți supus lor³⁾. Românii, cari nu au fost siliți să se supună jurisdicțiunii episcopilor latini, sau nu au voit să scie de biserica latină și peste tot de catolicism, au fost supuși pe la 1479

¹⁾ Erdőhelyi l. c. pag. 46 și 52. în n. 1.

²⁾ Pesti Fügyes op. c. l. p. 347.

³⁾ Vezi și studiul meu: «Episcopi de Haliciu în Transilvania și Ungaria» în «Prinos lui D. A. Sturdza».

mitropolitului din Belgradul Sârbiei, despre care cetate scim că până la 1521 a aparținut coronei ungare. Dovadă despre atârarea Românilor de mitropolitul Belgradului sârbesc este decretul regelui Matia din 1479, prin care, la rugarea mitropolitului *Iovanichik Nándoralbensis*, adevă a lui Ioanițiu din Belgradul sârbesc, scutesce pe preoții de religiunea grecescă din Maramureș, supuși aceluia-și mitropolit (praefato metropolitano subjectos), de nesce taxe, ce acei preoți le plătiaă mai înainte regelui¹⁾.

Episcopia Bělgradului sârbesc a fost înființată de S. Sava I. la începutul veacului 13.²⁾ Episcopii de acolo numai per abusum au purtat titlul de mitropoliți, cum a făcut și Ioanițiu. Dacă mitropolitul sârbesc din Ipek a putut lua titlul de patriarch, fără autorizare canonică, episcopii lui pentru ce să nu se întituleze mitropoliți? În fine observăm, că numai cine nu vrea să vadă adevărul, poate face din »Nándoralbensis« (de Bělgradul Sârbiei)-»Alba-Julienensis« (de Bělgradul Transilvaniei), cum au făcut mulți la noi.

Dar nici atârarea de »mitropolitul« din Belgradul sârbesc nu dură mult, căci sub Vladislav II se recunoscă în mod formal, că Românii de ritul grecesc neuniți cu biserica Romei, și chiar și Rutenii de la Muncaciū trebuie să atirne de mitropolitul Țărei românesce, cum se vede din decretul lui Vladislav

¹⁾ La Maior, Ist. bis. Rom. pag. 141 și urm. și Dr. Mihályi, Diplome maramurășene, p. 536.

²⁾ Vezi Nilles, Kalendarium I. p. 446 și urm.

II regele Ungariei din 1494, în care, după cum l'a cetit Battyány episcopul latin din Alba-Iulia de pre originalul din archiva episcopiei sale, se face apriat amintire de *archiepiscopo de Transalpina, ér nu de Transylvania,*¹⁾ pe cum aũ fost obicinuïți scriitorii românî a ceti după o copie publicată de Petru Maior.

Mitropoliții Țării românesce (Ungrovlachiei) erau recunoscuți în ierarchia bisericeii orientale ca »exarchii ai Ungariei și Plaiurilor« încă de la 1401²⁾, dar pe cum am vedut, ei aũ fost de comun împedecați întru exercitarea drepturilor împreunate cu demnitatea de exarchii, din causă, că pe la sfirșitul veacului la XIV și începutul veacului XV în părțile sudice ale Ungariei și Transilvaniei se întrebuintău drastice mijloce pentru stirpirea chiar și a ritului grecesc. De la 1440 până la 1475 ne apar episcopii de ritul grecesc Mateiũ și Macarie, cari fiind uniți cu Roma, n'aveaũ nici un amestec cu mitropolitul Munteniei. De la anul 1475 până pe la 1494 ingerența mitropoliților Țării românesce asupra bisericeii din Ungaria și Transilvania a fost împedecată prin »mitropolitul« (episcopul) din Belgradul Sârbiei.

Alt-cum raporturile bisericeilor românesce din Ungaria și Transilvania cu mitropoliile din țările vecine se schimbaũ tocmai așa, pe cum se schimbaũ relațiunile politice ale regatului ungar cu acele țări. Când principatul Haliciului era în ore-care depen-

¹⁾ Veđi Dr. A. Bunca, Vechile Episcopii românesce pag. 3—5.

²⁾ Ibid. pag. 4.

dență față cu corónă sfintului Ștefan, orî chiar încorporat la Ungaria, mitropolitul din Haliciũ exercită jurisdicțiune asupra Românilor. Când Bělgradul Sârbiei era sub stăpânirea regilor ungarî, episcopii acestuî oraș aũ sciut să-și asigure jurisdicțiunea asupra bisericelor românesce. Când domnul Munteniei Radul al IV. cel Mare (1494—1508) intră, îndată la începutul domniei sale, în legături fórte pretinesce cu regele Ungariei, cari la 1507 s'aũ desvoltat până la recunoscerea din partea lui Radu, că Țara românescă face numai o parte din regatul Ungariei,¹⁾ regele Vladislău II. a dat decretul din 1494, prin care pune bisericile românesce sub mitropolitul Munteniei (Transalpinei).

De la 1494 încóce atât mitropolia Țării românesce, cât și mitropolia Moldovei aũ câștigat tot mai mare influință și ingerință asupra bisericilor românesce de sub corónă sfintului Ștefan, mai virtos după ce atât principii Țării-românesce, cât și ai Moldovei câștigaseră și domenii mari adinc în inima Transilvaniei.

Îndreptățirea Mitropoliților Moldovei de a se îngrijî de bisericile din nordul Ungariei și Transilvaniei se vede de acolo, că ei încă primiseră, asemenea celor din Țara românescă, titlul de *exarchii ai Plaiurilor*²⁾.

¹⁾ Xenopol, Istoria Românilor, ediț. Șaraga, Iași 1893, v. IV. pag. 159.

²⁾ Melchisedec, Biserica ortodoxă în luptă cu protestantismul, Analele Academiei române, Seria II T. XII, p. 35 n. 1.

Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei, căpătă la 1475 nu numai domeniul frumos de la Cetatca-de-Baltă de pe Târnava-mică, nu departe de Blaș, ci și moșiile aparținătoare castelului Ciceului cu vre-o 60 de sate în comitatul Solnocului din lăuntru, unde se înființă episcopia românească a Vadului pe Someș, nu departe de Dej. Sub următorii lui Ștefan, aceste posesiuni în loc să scadă, crescură în mod extraordinar, căci Petru Rareș (1517—1539 și 1541—1546) căpătă chiar și districtele Bistriței și Rodnei cu foarte multe sate, și castelul Ungurașului, de care se țineau vre-o 24 comune situate spre câmpia Ardealului. Existența acestei episcopii este astăzi neîndoișă pe timpul de la 1523 până pe la 1560, în care i-se cunosc și arhieriei¹⁾.

În același timp pe domeniul principilor munteni de la Stremț lângă Teiuș (Tövis), nu departe de Alba-Iulia, se înființază episcopia Geoagiului de sus de următorii lui Radul IV cel Mare (1494—1508), carele a câștigat acel domeniū de la regele Vladislău II pe la începutul anului 1508²⁾. Ast-fel Români din

¹⁾ Veđi pe larg Dr. A. Bunea, Vechile Episcopii românești, pag. 15—27.

²⁾ Dr. A. Bunea, l. c. p. 28—35. Și după prețioșele observări făcute de dnul N. Iorga (în »Sate și preoți din Ardeal« p. 324—326), sum de părere, că Radul cel Mare a obținut domeniul de la Stremț ca o compensațiune pentru Făgărașul și Amlașul, ce înzădar le reclamă în 1503 (Iorga, Pretendenți domnesci p. 206 și Hurmuzaki, Doc. II-2 pag. 509). Din 3 Decembre 1507, când el să găsia la Târgoviște și încheia un tratat cu Sașii, până la începutul lui Februar 1508, când era cară-și în țară, dar bolnav, avuse destul

Transilvania și Ungaria înființară cu ajutor din principatele române două episcopii, dintre cari a Vadului era atinătoare de Mitropolia Sucevei sau Moldovei, ér cea de la Geoagiū de Mitropolia Țării românești. Episcopii lor și-au împărțit teritorul locuit de Români în două părți, așa, că partea de la mēđă-nópte a fost sub episcopul Vadului, ér cea de la mează-zi sub al Geoagiului.

Este de sine înțeles, că până unde se întindeau moșiile principilor români, se întindea și jurisdicțiunea, neturburată de nimeni, a episcopilor de la Vad și Geoagiul de sus. Afară însă de acest teritor, pe moșiile altor domni și ale episcopilor catolici de la Orade și Alba-Iulia, ei anevoie își vor fi putut exercită puterea episcopescă. Vor fi sfințit ei și pentru aceste ținuturi preoți de ritul s'avo-bizantin, dar acei preoți nu vor fi putut funcționa fără concesiune de

timp spre a pute face călătoria la Buda și a obține moșia de la Stremț. Ér dacă Istvánffy zice, că Radul cel Mare și-a continuat bunele raporturi și cu regele Ludovic II, care începù a domni în 1516, provine din împrejurarea, că în pasagiul respectiv el confundă pe Radu de la Afumați cu Radu cel Mare. Documentul publicat în colecțiunea Hurmuzaki vol. II. partea 1 pag. 17—18, în care încă se tratēză despre donațiunea Stremțului, vorbesce despre un Radu ca actual voevod al Munteniei, care nu póte fi de cât Radul-cel-Mare. În fine observ, că sub *Aldiod* nu se înțelege comuna Al-Gyogy (Geoagiul de jos) de astăzi, ci comuna *Diod* de astăzi, care românesce se chiamă *Stremț*. În sensul acesta este de a se rectifică erórea făcută de dl D. Onciul în »Titlul lui Mircea cel Bētrân« (Conv. lit. an. 1903, num. 3. pag. 231).

la domni de pământ, și în multe părți această concesiune nici nu li-s'a dat, și ast-fel Români în acele părți trebuiau să stea sub jurisdicțiunea episcopilor latini. Cât de mare era puterea domnilor de pământ asupra bisericei Românilor, ni-o arată următorul exemplu. »Marchionul (margravul) George de Brandenburg, un nepot al regelui Vladislau și bărbatul Beatricei, văduvei rămase după Ioan Corvinul¹⁾, în calitate sa de stăpân al domeniului de la Hunedóra (Vajda-Hunyad), în 1526 numesce și dispune protopop la »Zoczath« (Socet) pe Petru, fără a mai întreba pe vre-un episcop²⁾.

Cât timp a existat episcopii Vadului și Geoagiului de odată, nu se poate adevăra o altă episcopie în Ardeal. Aparițiunea unui așa numit episcop *Marcu* grecul pe la 1500 în Feleac lângă Cluj, și a fiului său adoptiv Petru Danciu tot ca episcop pe la 1538, nu este dovadă pentru existența unei episcopii în Feleac³⁾. Abusuri cu demnitatea de episcop și de mitropolit auz comisi mulți indiviși veniți din Orient, cari aveau erau nesce șarlatani și cutrierau țările

¹⁾ În Vechile Episcopii pag. 14 din greșelă s'a tipărit Mateiu în loc de Ioan Corvinul, fiul nelegiuit al lui Matia regele Ungariei.

²⁾ Cipariu, Acte și fragm. pag. 72. În »Vechile episcopii« p. 14, am întrebat, că ore Zoczath nu este identic cu Hațeg? Acum însă constatând, că spre apus de Hunedóra, nu departe de acest orașel, se află comuna Socet (ung. scris *Szocset*), cred că acest sat este de a se înțelege sub *Zoczath*.

³⁾ Vechile Episcopii rom. p. 10-14.

noștre spre a amăgi lumea¹⁾. Ast-fel de abuzuri s'a putut întâmpla mai ușor la 1500, de cât astăzi și totuși în zilele noastre am văzut, cum un Benjamin Popescu se da în România de protopop în Macedonia, trecând apoi în Transilvania la Blaș, se numia archimandrit, ér până în Budapesta a devenit episcop de Macedonia înșelând pe mulți bărbați de poziție înaltă.

Cele desfășurate până aci ne dovedesc până la evidență, că Români după fatala schismă de la 1054, ne cum să fi avut în țările coronei sfântului Ștefan o mitropolie cu mai multe episcopii sufragane și prin urmare o biserică independentă de alte biserice particulare din țară, pe cum s'a scris de atâtea ori de alții, ei în timp de 500 ani, cu o mică întrerupere pe timpul episcopilor de Haliciu uniți cu Roma, auz fost neconținut aserviți sub biserice străine, bulgaro-bizantine, ruso-bizantine, serbo-bizantine, și catolice magiare. Ér cele două episcopii, cari apar la începutul veacului XVI în Vad și Geoagiul de sus, nu aveau caracterul unor instituțiuni publice recunoscute de stat și ast-fel nu erau apérate de volnicia puterii publice prin nici o lege, prin nici un drept. Ele atârnau de mitropoliile din principatele române și, ca și acestea, erau în serviciul slavismului, care ținea într'o cumplită ignoranță clerul românesc și-l făcea incapabil de ori ce manifestațiune a unei vieți culturale românesce. În tocmai ca biserica erau umiliți

¹⁾ Veđi Nilles, *Symbolae*, 343 n. 2, și Hurmuzaki, *Documente*, IV/I p. 706-708.

și credincioșii ei, căci partea cea mai alasă a lor, nobilii, voevodii și cnezii treceau la biserica latină, sporiau șirurile unei aristocrații, care nu avea nimic comun cu poporul românesc, nici prin sânge, nici prin credință, și întăria o clasă, care trăia din sudorea Românului.

* * *

Autonomia bisericească de la începutul re-formațiunii până la s. Unire. Reformațiunea introdusă în prima jumătate a veacului 16 la poporele Transilvaniei, și anume la Unguri sub forma calvinismului și socinismului (unitarismului), er la Sași sub forma luteranismului, a dat lovitură de mörte episcopiei catolice și a sgduit biserica slavo-bizantină a Românilor.

La 1556 bunurile episcopiei catolice-latine din Transilvania fură secularizate, episcopul Bornemisza isgonit din Ardeal, și un veac și jumătate — afară de un timp scurt pe timpul lui Sigismund Báthory și Mihaiu Viteazul, episcopi catolici nu s'au mai putut așeză în Alba-Iulia.

Tot pe la anul 1556 s'a stins și episcopia românescă a Vadului, căci după episcopul George numit de Ilie-Vodă, domnul Moldovei, la 1550, din documentele existente nu se mai pöte adeveri nici un episcop în Vad¹⁾, și pöte nu ne înșelăm, când bănuim, că acest episcop a trecut la calvinism și este identic cu »George de Sângeorgiu« episcopul

¹⁾ Vezi despre acestea și cele ce urmöză scrierea mea »Vechile episcopii românesce« și autorii citați acolo.

calvino-român de la 1566. Șirul episcopilor de la Geoagiul de sus încă s'a întrerupt, și dacă regina Isabella n'ar fi avut să-și mulțămescă tronul seü armelor principilor români și mai ales ajutorului dat de Petrașcu-Vodă, ea n'ar mai fi continuat șirul acela, numind la Geoagiü pe episcopul Christofor în 1557, mai de odată cu ajutorul căpätat de la dömnul român.

Episcopul Geoagiului împreună cu întreg clerul seü avea se fie însă aruncat curënd sub piciöarele unei biserici calvino-române. După ce s'au propagat doctrinele protestante prin cărți românesce tipărite mai ales de Sași, se făcu o încercare radicală pentru calvinirea Românilor. Ei au fost supuși toți cu cler și cu episcopul lor, Christofor, unui episcop de rit oriental, dar trecut, în ce privesce doctrina religiösă, la calvinism. Ast-fel ei trebuiau să asculte toți de acest episcop *ales*, sau mai bine zicënd, impus prin un simulacru de alegere, căci cine se împotrivia, avea să fie pedepsit greü ca cei înfierați cu nota infidelității. Într'o afirmare înjositoare față cu ast-fel de episcopi calvino-români, cari apar la 1566 cu George de Sângeorgiu și dispar pe la 1582 cu Mihaiu Tordași, între anii 1566—1572 biserica slavo-bizantină a Românilor a fost lipsită de oră ce drepturi autonome. Cu atât mai puțin putea fi vorba de neatörnarea ei față cu puterea statului, căci biserica cea calvino-română era o creațiune politică, pusă în serviciul unor scopuri politice, și se guvernă mai mult prin ordonanțele principilor, de cât prin canönele sinödelor ei, cari sinöde se țineaü numai

atunci și numai unde doria principele, ér hotăririle lor tot principele le executa.¹⁾

De starea acésta miserabilă și periculósă fú mântuită biserica slavo-bizantină a Românilor prin înțeleptul principe Ștefan Báthory, care, fiind catolic, póte nu vedea cu ochi buni întărirea calvinismului prin o procedură așa violentă. Profitând de nemulțămirea poporului cu episcopii româno-calvini, în 1572 numi un episcop de religiunea slavo-bizantină în persóna pribeagului moldovean Eftimie, care, contrar obiceiului de atunci, se chirotonesce, nu în Suceava orî în Târgoviște, ci în Ipek la Sêrbî, pe cum apare limpede din diploma lui Șt. Báthory din 3 Aug. 1572, în care spune, »că a aflat din scrisorile lui Macarie, patriarh de Ipek, că el a făcut episcop pe Eftimie, popă românesc, și că episcopul vrea să învețe pe Românii din pământul și stăpânirea noastră«²⁾.

El póte nu cutezà să se ducă la chirotonire în Moldova, de unde fugise, nici în Muntenia, unde póte nu-î permitea principele Báthory, și ast-fel trebui să recurgă la Ipek.

Alt-cum relațiunile ierarhiei românesce cu ierarhia sêrbescă în tot cursul veacului al 16-lea aũ fost intime, de când pe la începutul acestui veac ajunse pe scaunul mitropolitan al Ungro-Vlachiei un fiũ de despot sêrbesc, Maxim, și de când călugării aduceau de la Sêrbî »matrițele,« cu cari

¹⁾ Vezi scrierea mea: »Vechile episcopii românesce« cap. IV pag. 36—44.

²⁾ N. Iorga, Documentele Bistriței, II, pag. XI.III.

tipăriaũ cărți slavonesci în Târgoviște¹⁾. De altă parte patriarhul Macarie (1558—1573) din Ipek era óre cum și îndreptățit a sfinți pe Eftimie, căci căpătase de la Turci dreptul de a institui episcopi în Ungaria de sud, și scim și aceea, că Transilvania încă erá sub suzeranitatea Porții otomane. Apoi mai este de însemnat, că după-ce cădũ scaunul arhiepiscopesc din Ochrida, căruia erá supuse odinióră și bisericile românesce, sub stăpânirea Turcilor, și ast-fel acest oraș se despărți politicesce de țara sêrbescă, Sêrbii și-aũ înființat patriarhia de Ipek (Peç) pe care o consideraũ de legiuita moștenitóre a drepturilor arhiepiscopiei din Ochrida²⁾, a cărei vază scădũ fórte mult.

Eftimie, cu care se începe, după părerea mea, șirul episcopilor cu reședința în Silvaș, trecuți apoi pe la 1599 la Bêlgrad (Alba-Iulia), fũ investit cu jurisdicțiune episcopescă »*pretutindenî în țara Ardealului și în părțile unguresce*,« adecă până unde ajungea dominațiunea lui Ștefan Báthory. Tocmai acésta împrejurare îl va fi adus în conflict cu Christofor, episcopul de la Geoagiul de sus, numit de Isabella, dar nu recunoscut și de Ștefan Báthory. Iscusitul Eftimie a sciut însă complana curênd acest conflict. La 1574 obținũ invoirea principelui, ca el să fie episcop numai peste comitatele Turda, Cluj, Doboca și Solnocul din lăuntru, adecă în părțile, unde fusese

¹⁾ Bian, Din cărțile Vechi, în »Prinos adus lui Sturdza« pag. 177.

²⁾ Melchisedec l. c. p. 46.

mai înainte episcopia Vadului, și unde, murind în 1576, avu următor până la 1609 pe Spiridon, care amplifică teritoriul episcopiei sale cu comitatele Crasna, Solnocul de mijloc și Maramureșul.

În locul lui Eftimie urmă la Silvaș, ca episcop al Ardealului și părților unguresci, dar fără de comitatele înșirate, Christofor, după părerea mea, cel de la Geoagiul de sus.

În scrierea mea »Vechile episcopii« (pag. 58) după Christofor am pus pe Ghenadie I. Dar după ce au apărut prețioasele documente publicate de curând de domnul I. Bogdan,¹⁾ trebuie să admit, că Christofor a fost episcop numai până la 1577, ér între anii 1577—1579 trebuie să punem pe Daniil ca succesor al lui Christofor. Daniil era cunoscut până acum numai cu titlul de »arhiepiscopul Severinului« și nu se scia, când și unde a păstorit, căci notița scrisă sêrbesce și românesce la călcâiul unei Evanghelii aflate în Feleac²⁾, este confusă și astăzi putem afirma despre ea, că conține un anachronism.

Din un document publicat de d. Bogdan³⁾ vedem, că »*Kyr Daniil mitropolit de Severin și de Ardeal*« între 1577—1578 se rógă de județul Brașovului, să-i încasseze o glóbă de câte 3 ducăți de la fie care păreche de ómeni, cê trăiaũ necununați în Brașov.

¹⁾ Relațiile Țării Românesce cu Brașovul și Ungaria, București, 1902,

²⁾ Vedî Cipariũ, Archiv p. 775 și urm.

³⁾ L. c. pag. 308.

Este deci evident, că Daniil a fost episcop al Ardealului, ca și urmașul seũ Ghenadie I, și că atunci, când îl vor fi chirotonit, probabil tot la Ipek, unde a fost sfințit și Eftimie și probabil și Ghenadie I, în lipsă de un scaun episcopesc canonizat în Ardeal, a căpătat titlul de la »Severin,« unde Vladislau Basarab întemeiasc o mitropoie la 1370, care însă avuse fôrte scurtă viețã.

Titlul de arhiepiscop, sau mitropolit, l'a purtat Daniil, nu numai pentru-cã scaunul Severinului, de la care-și avea titlul, fusese mitropolie adevăratã, ci și pentru-cã Sêrbũ, pe cari începurã a-i imitã și Româniũ, au întrodus obiceiul de a numi în mod anticanonice pe arhiepiscopul lor din Ipek (Peç), patriarch, și pe episcopii lor, mitropoliți. Numele de patriarch a rămas până în ziua de astăzi la mitropolitul lor din Carlovăț, dar titulaturile de mitropoliți ale episcopilor au fost cassate prin congresul sêrbesc din 1744¹⁾. Daniil este cel dintâi episcop al Românilor, care, după obiceiul Sêrbilor, se întitulézã mitropolit. Pe el îl urmézã Ghenadie I, care cu privire la teritoriul episcopiei sale imitând titlul, ce se cuvenia principilor transilvani în sensul tractatului încheiat în 16 August 1570 între Maximilian și Sigismund Zápolya²⁾, pörtã titlul »*Mitropolit* a tot ținutul Ardealului și al Orãdei³⁾,« adevérind prin numirea sa de »mitropolit« și legăturile sale cu Sêrbũ.

¹⁾ Pesti Frigyes, o. c. pag. 350 n. 1.

²⁾ Vechile Episcopii pag. 54 și 59.

³⁾ Bian-Hodoș, Bibliografia veche pag. 91 în Cazania din 1581.

Legăturile episcopilor Eftimie, Daniil și Ghenadie I cu Ipekul, se ved și din împrejurarea, că în timpul acela chiar și unii dintre preoții Românilor studiau la Sêrbî. Așa d. e. între anii 1572 și 1576 »*aũ venit* (la Brașov) și *Miha sin* (fiul) *popei Dobre din țara sêrbescă de la învêțatură* »¹⁾.« Aceste date ne lasă să zărim, că biserica slavo-bizantină a Românilor din »Ardeal și părțile unguresci« de la 1574, începând cu Eftimie, până la 1585, când móre Ghenadie I, a atêrnat faptice de patriarhul sêrbesc din Ipek.

Ca să curmăm odată pentru tot-dé-una rătăcirile de până acum, accentuăm din nou, că nici unul dintre arhieriei amintiți: Eftimie, Cristofor, Daniil I și Ghenadie I nu și-aũ avut reședința în Alba-Iulia, pentru-că ei nicăiri nu se numesc »mitropoliți ai *Bêlgradului*,« cum s'aũ numit arhieriei, ce și-aũ avut reședința în Bêlgrad după 1599, și prin urmare este admisibilă ipoteza, că ei aũ avut reședința în mănăstirea înfloritóre pe timpul acela a Prislopului de lângă Silvașul-de-sus, unde este sigur, că a existat o episcopie. Mai departe nici unul dintre arhieriei numiți nu aũ fost mitropoliți cu episcopi sufragani, ceea-ce se vede limpede din numirea oficială, ce li-se dă în decretalele principilor din timpul lor. Așa d. e. Ghenadie I este intitulat de Sigismund Báthory în decretul din 20 Martie 1585 numai ca episcop: »*Genadia episcopus Eccle-*

¹⁾ Stinghe, Istoria bisericeî Scheilor Brașovului, pag. 3.

siarum Valachalium în Transilvania«¹⁾. Iêr dacã cineva își va lua ostenêla să cetêscă cu atențiune decretalele principilor publicate de mine în »Vechile Episcopii«, se va convinge, că Eftimie, Christofor, Daniil, Ghenadie I. și Ioan de Prislop aũ fost *simplici episcopi*, întocmai ca și colegii lor din comitatele părții de nord a Transilvaniei și Ungariei, și că acești din urmă (Eftimie și Spiridon) n'aũ fost în nici un raport de subordinațiune față cu cei dintâi.

Existința unui mitropolit adevêrat în sensul canonic al cuvântului pe timpul acela nu se pôte admite nici din motivul, că prin tratatul încheiat la 25 Maiu 1595 între Mihaiu Viteazul și Sigismund Báthory tôte bisericile din Ardeal aũ fost puse sub »*jurisdicțiunea și dispozițiunea*« mitropolitului din Têrgoviște, ceea-ce nu s'ar fi întâmplat, dacã în Ardeal ar fi existat pe timpul acela o mitropolie adevêrată, căci nimenea nu pôte supune pe un mitropolit adevêrat unui alt mitropolit, fără a nesocoti canónele bisericei.

De-odată cu Ghenadie I a obținut biserica slavo-bizantină a Românilor un drept autonom de fôrte mare importanță la 1579. Dieta ținută în Turda în acest an a dat drept clerului, să-și alêgă episcop pe cine vrea, și domnitorul numai să întârêscă pe cel ales. Acel drept a rêmas în putere până în ziua de astăzi și clerul a ținut cu atâta tãrie la el, în cât atunci, când un Grec cu numele Ioasaf a voit să se intrudă în biserică ca episcop, fără de

¹⁾ Veđi decretul în »Vechile Episcopii pag. 60.

a fi ales, clerul nu s'a odihnit până nu l'a scos din scaun¹⁾).

După Ghenadie I urmează la 1585 ca episcop »în Ardeal și părțile unguresci« (in regno hoc Transilvaniae et partibus regni hungarici) Ioan de Prislop, care însă nu avea nici o jurisdicțiune asupra bisericilor supuse episcopului Spiridon în părțile de nord ale Transilvaniei și Ungariei (demptis tamen illis Ecclesiis, quibus Spiridon Episcopus, similiter valachus, ex annuentia nostra praeest).²⁾

Sub episcopul de Prislop și colegul său Spiridon biserica românească trece prin o mare schimbare.

Mihaiu Viteazul, înainte de a intra triumfător în Alba-Iulia, înființează acolo așa numita »mitropolie a Bělgradului« cu învoirea aliatului său Sigismund Báthory.

Pomelnicul Mitropoliei, ce se păstrează în biblioteca universității din Budapesta, numesce pe Mihaiu Vitezul »ctitor« al mitropoliei, și zice despre el cu cuvinte clare: »*Acesta aŭ făcut Sfenta Mitrop(o)lia Belgr(a)dului.*«³⁾ Episcopul romano-catolic Dimitrie Napragy, care a petrecut la curtea lui Sigismund Báthory și a lui Mihaiu Vitezul, și pe care nu Enyedi Pál, ci Sincai îl confundă cu un mitropolit al Românilor neexistent, Dimitrie,⁴⁾ într'un raport, trimis în 1602 împăratului Rudolf II. spune apriat, că Mihaiu Vitezul a clădit *cu cheltuiela sa* mănăstirea,

¹⁾ Vechile Episcopii rom. pag. 58-9 și 133 138.

²⁾ Ibid. pag. 61.

³⁾ N. Iorga, Studii și Doc. IV. p. 66 7.

⁴⁾ Cron. a. 1599 t. 2. pag. 435.

care de atunci în cōce a fost reședința așa numiților »mitropoliți ai Bělgradului,« și pentru aceea s'a numit și ea »mitropolie.«¹⁾

Că înainte de înființarea »mitropoliei« Bělgradului prin Mihaiu Viteazul nici un episcop român nu și-a avut reședința stabilă în Bělgrad, apare nu numai din cele desfășurate mai sus în acēsta scriere, ci și din expunerea amēnunțită a lucrului în »Vechile Episcopii.«

Aci numai atāta mai accentuām, că pomelnicul »mitropoliei«, atāt cel publicat de dl Nicolaū Den-susianu, cât și cel comunicat întreg de dl Iorga ne presentă o serie de episcopi, a căror existență se adeverește numai de la 1599 încōce, ér înainte de acest an nu pomenesce nici măcar un singur »mitropolit« în Belgrad, pe cum nu o pomenesce acēsta nici un document dinainte de 1599; ceea-ce ar fi inesplicabil, dacă și înainte de acel an ar fi fost cu reședința în Bělgrad »mitropoliți« români. Alt-cum, numai cine nu vrea să țină sēmă de organizațiunea catolică a statului ungar, de dispozițiunile sinódelor bisericeii catolice, și de puterea și influința colosală, ce aŭ avut'o episcopii catolici din Alba-Iulia în ocārmuirea țarei până la 1556, își pōte închipui un mitropolit ori episcop român schismatic în reședința aceluī episcop latin.

Mai departe trebuie să accentuām din nou, ceea ce am dovedit destul de limpede în »Vechile Episcopii,« că așa numita »mitropolie de Bělgrad« a fost

¹⁾ Veđi Hurmuzaki, Documente IV. pag. 287.

o *simplă episcopie*, pe cum aū numit'o corect archiereii, cari aū sfințit în 22 Ianuarie 1698 pe Atanasie, zicând: »De vreme ce archiereul, care era mai dinainte vreme la *Episcopia Ardealului*, anume Teofil, i-s'aū sfințit viața, și *Episcopia* a rămas văduvă¹⁾«. Așa numiții »*mitropoliți de Belgrad*« n'aū avut nici un episcop sufragan, căci episcopii, cari se amintesc de-odată cu ei, saū nu s'aū recunoscut pe sine ca sufragani ai »mitropolitului« din Belgrad, ca d. e. episcopii români din Maramureș, saū aū fost cu totul scoși de sub jurisdicțiunea »mitropolitului«, ca d. e. Daniil, care a fost episcop româno-calvin în »*țara Oltului*« (Făgărașului) în 1662—1685, saū n'aū existat de loc, ca d. e. episcopul din Bistra, a cărui existență se întemeiază pe cetirea greșită a actului, prin care »mitropolitul« Belgradului Ștefan adevăresce sfințirea episcopului unit din Muncaciū, Partenie, la a. 1651²⁾.

Scaunul episcopesc al Belgradului s'a numit »mitropolie« după obiceiul amintit al Sârbilor, pe cum s'aū numit câte odată arhiepiscopii, și mitropolii și alte scaune episcopesci, cari n'aū fost nici odată Mitropolii,« ca d. e. episcopiile din *Buzău* și *Râmnic*,³⁾ saū »*mitropolia Făgărașului*« din 1767, cum o numesce protopopul Vasile Baran⁴⁾, saū »mitropolia« din Blaș, care o găsim pe cărțile tipărite în Blaș înainte de 1853, când s'a înființat adevărata

¹⁾ Cipariū, Acte și fragm. pag. 210.

²⁾ Vechile Episcopii, passim.

³⁾ Vas. Popp, Disertație despre tipografia pag. 59, nota c

⁴⁾ Stinghe, Documente II, pag. 261.

mitropolie unită. Alt-cum nici într'un act oficial de stat archiereii din Belgrad nu sunt numiți »mitropoliți,« ci numai »episcopi, superintendenți și vlădică,« ceea-ce arată limpede, că ce aū fost ei într'adevăr.

NOTĂ: Acestea noi le-am susținut și le susținem cu toată tăria și acum, pentru-că suntem de acord cu principiul că »le vrai parricide n'est pas celui qui cherche a dénaturer les faits et à se tromper soi-même, et le savant oublierait son devoir s'il évitait de dire la vérité, quelque pénible qu'elle doive être.«¹⁾ Alții însă cred, că fac un serviciu neamului românesc, dacă nu țin samă de rezultatele studiilor din anii din urmă, și scriu tot pe basa datelor cunoscute, saū făurite la sfințitul veacului al 18-lea. Ast-fel a făcut domnul cavaler Ioan Pușcariū în »Istoria bisericăscă română,« din care fratele său dl Dr. Ilarion Pușcariū a publicat un capitol în fruntea scrierii: »Mitropolia Românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania,« scrisă »din însărcinarea Consistorului metropolitan« la 1900. Istoria dlui cavaler Ioan Pușcariū, membru onorar și ordinar al Academiei române, este o masă informă de neadevăruri, din cari amintim numai câteva, cari se referesc la obiectul, de care tratăm.

Cipariū în »Acte și fragmente« pag. XIV. scriind despre »seria cronologică« a mitropoliților de Alba-Iulia, ce a făurit'o Samuil Clain, ȃice așa: »Ci nice această serie e de toată încrederea demnă, că dacă în cei mai de pe urmă Arhiepiscopi smintesce, pe cum se va arăta, cu cât mai virtos în cei mai vechi, pentru cari *nici într'un manuscris nu aduce documente?!*«

Cu toate acestea dl cavaler Pușcariū într'o scriere oficială cutază a nu ține samă de mărturia lui Cipariū și cu auctoritatea acestuia acopere născocitura lui Samuil Clain

¹⁾ Ovide Densusianu, Histoire de la langue roumaine. t. I, pag XXXI: »Adevăratul patriot nu este acela, care cărcă a schimonosi faptele și a se înșela pe sine, și omul învățat își uită de datorința sa, dacă nu spune adevărul, chiar și când acela ar fi foarte supărător.«

În chipul următor: »Cipariu după Clain aduce pe basa unor diptichone aflate prin archiva mitropoliei de Alba-Iulia, acum parte arsă, parte prăpădită prin revoluțiunea din 1848, parte și instrăinată, o listă de mitropoliți ai Albei-Iulie, parte și înșiră. Di cavaler înșiră apoi lista de nume după cum urmează.« Di cavaler înșiră apoi lista de nume fictive a lui Sam. Clain, care se începe cu mitropolitul neexistent Ioan I. și cu anul 1348, și ne spune, că Mitropolia de Alba-Iulia a avut ca sufragane nu mai puțin de 16 episcopi, ¹⁾ deși din aceste episcopi înșirate cu numele, cele mai multe au existat înainte de înființarea »mitropoliei« Belgradului, altele numai prin o cetire greșită, ori interpretare tendențioasă a documentelor se pot înșiră între episcopiile românești, ori între cele existente, altele au fost episcopi de ritul latin, și în fine altele nu au fost nici odată sufragane Belgradului.

Tote aceste și alte multe născociri le cetisem în »Mitropolia Românilor ortodocși,« dar n'am reflectat la ele, căci nu voiam să stric bucuria autorului lor, și fratelui său, care-l citase ca pe o mare auctoritate.

Chiar și atunci când dl Dr. Ilarion Pușcariu a reeditat în »Enciclopedia română« toate neadevărurile relative la Mitropolia Belgradului, n'am zis nimica, măcar-că scrierea mea »Vechile Episcopi,« în care erau combătute invecchitele erori, apăruse înainte de tipărirea frasciolei respective din »Enciclopedia.«

Pote tocmai indulgența acesta a încurajat pe alții, să publice în »Telegraful Român« din Sibiu o serie de articoli întitulați: »Fragmente din istoria biserică a Românilor de Non quis sed quid,« în cari se denaturăză faptele, se rischăză aserțiuni, pentru cari nu se pot aduce nici o dovadă, se atribue autorului »Vechilor Episcopi« aserțiuni, cari nu se găsesc în scrierea lui, se cităză întortocat cele susținute de acela-și autor, și ast-fel cetitorilor »Telegrafului Român« se spun multe neadevăruri cu o rea credință ne mai pomenită.

¹⁾ Vezi Mitropolia Românilor ortodocși pag. 3 - 4.

Fiind-că autorul »Fragmentelor« a aflat de bine a-și reproduce articoli și în broșură, și ast-fel a da neadevărului o publicitate foarte extinsă, am creșut, că ar fi un păcat în contra adevărului, dacă nu a-și tipări aci răspunsul ce s'au dat »Fragmentelor« în numerii 10 și 11 ai »Unirii« din an. 1903, pe cum urmează:

»Fragmente din istoria biserică a Românilor de Non quis, sed quid.« Acesta este titlul unei serie de articoli, ce au început a apăre în »Telegraful Român« din Sibiu, numărul 22 de la 10 Martie 1903.

»Articoli sunt scriși — zice redacțiunea Telegrafului în notă — de un venerabil scriitor din pleiada veche, ale cărui merite pe terenul literaturii istorice sunt de mult recunoscute. Are deci competența de a vorbi în cauză.«

Că scriitorul articolelor din ceștiune este din pleiada »veche,« se vede din slăbiciunea judecării, cu care tratăză ceștiunile, de cari s'a apucat, pe cum și din împrejurarea, că nu se mai numesce »quis« adecă persoană sau ființă însuflețită, ci numai »quid,« adecă obiect neînsuflețit. Că are merite pe terenul literaturii istorice, este nu numai adevărat, ci îi recunoscem, că are merite și pe alte terene literare și anume pe terenul literaturii pornografice, scrise în versuri, pe cum se pote vedé din făimosa lui operă publicată sub titlul »Dintre imitațiunile lui Ion de la Buceci¹⁾,« și numai atâta adaugem de la noi, că meritele lui pe terenul literaturii istorice, sunt egale cu acelea de pe terenul literaturii poetice. Că pentru acestea el este venerabil înaintea domnilor de la »Telegraful Român,« ni se pare

¹⁾ Din cele publicate de dl »Quid« în »Telegraful Român« numărul 29 de la 26. Martie 1903 s'ar păre, că d-sa se lapedă de paternitatea scrierii »Dintre imitațiunile lui Ioan de la Buceci« și ar voi se facă lumea să credă, că numai răutatea altora i-a atribuit această paternitate. Și-a uitat însă dl »Quid,« că »Familia« numărul 16 din 1900, scriind biografia lui »Ioan Cav. de Pușcariu« dice despre productele literare ale acestui domn: »Din lucrările sale literare multe s'au publicat în »Familia«, prosă și versuri, unele sub pseudonimul »Ioan alui Ioan de la Buceci.«

lucru foarte firesc. Țr »competența lui de a vorbi în cauză« o vom vedea îndată.

Într'un stil vrednic de »Imitațiunile« pornografice se năpustesc de »quid« asupra istoriografilor N. Iorga și Dr. Aug. Bunca, pentru-că aceștia n'au urmat calea neadevărurilor sistematice, susținute de d-sa într'un miserabil capitol publicat de frate-său în fruntea opului »Mitropolia Românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania.« Apoi se apucă d-sa a resuscita erorile îngropate prin cei doi istoriografi, de a căror păreri frate-său nici n'a voit să țină samă, când în »Enciclopedia Română,« la articolul »ortodoxă« (biserica), a reeditat sistemul cel vechiu de minciună și neadevăr, cu privire la »mitropolia« Bălgradului.

Este departe de noi gândul de a releva toate dovedile de rea credință și de ignoranță, ce le găsim într'un singur »fragment« al dlui »quid,« căci cine să-și perdă timpul cu aberațiunile unui om, care ca să potă înoda două trei vorbe fără rost, atribue dlor Iorga și Bunca aserțiuni, cari în scrierile lor nicăiri nu se găsesc.

Măi departe, fiind toia noastră în prima linie biserică și neavând spaț suficient, vom trata numai ceșțiunile de istorie biserică, și numai pe cele mai de căpetenie.

Domnul »quid« citează mai întâiu aceste cuvinte din tractatul încheiat la 20 Maiu 1595 între Sigismund Báthory și Mihaiu Viteazul: »Omnes etiam Ecclesiae Valachicales in ditionibus Suae Serenitatis existentes erunt sub jurisdictione vel dispositione Archi-Episcopi Tergovistiensis juxta Ecclesiastici juris et ordinis illius Regni dispositionem, proventusque suos solitos et ordinarios percipere poterunt,« și apoi susține, că în acest pasagiu nu este vorba despre bisericile romănesci din Ardeal, ci este vorba despre autonomia bisericeii din Muntenia, pentru-că sub cuvintele »illius regni« nu se pôte înțelege de cât »regnum transalpinense,« în care Mihaiu Viteazul în virtutea tractatului citat ajunsese un simplu locoșitor alui Sigismund Báthory.

Noi din contră susținem, că în pasagiul citat este vorba numai de bisericile romănesci din Transilvania, pentru-că:

1. Autonomia bisericeii din Muntenia era asigurată prin pasagiul, care precede imediat: »Universum ordinem ecclesiasticum et monachicum sive calugarorum Serenitas sua relinquet in antiquo usu et consuetudine, ritu, ceremoniis et libertate ipsorum, qui solitos etiam suos proventus libere percipere poterunt,« și ast-fel nu era lipsă să se mai asigure și prin alt pasagiu.

2. Nimenea nu trăgea la îndoicla nici nu împedea jurisdicțiunea arhiepiscopului din Tîrgoviște asupra bisericilor din Muntenia, și prin urmare nu era lipsă să fie asigurată. Din contră în Ardeal episcopii romănesci încă de pe la 1572 începura a se sfinți la Sêrbî în Ipek și ast-fel a nu mai recunoscce jurisdicțiunea arhiepiscopului din Tîrgoviște.

3. Este evident, că cuvintele foarte clare »omnes etiam Ecclesiae Valachicales in ditionibus suae Serenitatis existentes« nu pot fi înțelese de cât despre bisericile romănesci (valache), cari se afla în posesiunile supuse nemijlocit lui Sigismund Báthory, pentru-că titlul de »Serenitas« în sensul tractatului compete numai lui Sigismund, Țr nu și lui Mihaiu, care are titlu de »Magnificus et Spectabilis.« Apoi cuvintul »ditio« înseamnă posesiune supusă nemijlocit sub puterea și judicatura cuiva, pe când în Țara romănescă, în virtutea tractatului, Sigismund nu putea să exerciteze puterea sa, de cât mijlocit prin voivodul locoșitor Mihaiu, Țr judicatura avea să o exerciteze voivodul cu 12 boierî.

4. Cuvintele »illius Regni« se pot înțelege și despre »regnum Transylvaniae,« pentru că în tractat se amintesc trei regate (provincii): al Transilvaniei, Moldovei și Valachiei Transalpine »regnum Transylvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpiniae.« Tot în acel tractat întîmpinăm regatul Transilvaniei și singur: »quotiescunque per serenissimum principem nostrum in Regno suae Serenitatis Transsylvaniae comitia indicentur.« Așa dar sub cuvintele »illius Regni«

se pôte, ba chiar trebuie să se înțelégă regatul Transilvaniei, fiind că se pun inediat după posesiunile supuse nemijlocit lui Sigismund Báthory, cari posesiuni nu pot fi altele, de cât cele din Ardeal. Dar chiar și când cuvintele »illius Regni« ar fi de a se înțelege despre regatul Transalpinei (Munteniei), sensul pasagiului din cesțiune tot nu ar puté fi altul, de cât acela, că bisericile din posesiunile supuse nemijlocit lui Sigismund Báthoryi, adecă din Transilvania, aũ să stea sub jurisdicțiunea și dispunerea arhiepiscopului din Têrgoviștea după rinduiala dreptului bisericesc și întocmirea Țării-românesci, fiind cunoscut aceea, că mitropoliții Țării românesci tot-dé-una s'aũ considerat drept arhiepiscopii ai »vlădicilor« din Ardeal, respective din Bêlgrad.

Le-am analizat și le-am explicat acestea ca la nisce pruncii, ca să le pricépă și bêtrânul »quid«, și ca să vadă, că la 1595 nu exista în Transilvania nici o mitropolie românescă în înțelesul canonic al cuvintului, căci dacã ar fi existat, bisericile din Transilvania n'ar fi fost supuse jurisdicțiunii mitropolitului din Têrgoviștea.

Domnul »quid« nu vrea să recunoscã, că Mihaiu Viteazul ar fi zidit catedrala și mănăstirea din Bêlgrad, căci zice d-sa »Mihaiu Viteazul devenise domn peste Ardeal numai după debelarea lui Andreiu Báthory, la Șelimber lângă Sibiu în 28 Octobree 1599, pe când înainte de aceea el era numai aliatul lui Sigismund Báthory, prin urmare el nu putea din propria putere să dispunã ceva în Ardeal fără învoirea lui Sigismund și cu atât mai puțin a fundã mitropolii și a denumi mitropoliții în Alba-Iulia.« Iar mai jos: »Pe când a intrat Mihaiu Vitezul, ca cuceritor în Alba-Iulia la anul 1599 mănăstirea și catedrala cea nouã era gata și isprãvitã, în cât nu mai avea lipsã să mai facã și el altar.«

Argumentarea acésta atãta ajunge, cât ar ajunge d. e. argumentarea absurdã: Neagoe Basarab n'a stãpãnit nici odatã Ardealul, prin urmare n'a zidit biserica sfintului

Nicolae din Brașov, ori Constantin Brancoveanu n'a intrat nici odatã triumfãtor în Ardeal, prin urmare n'a zidit biserica sfintului Niculae din Fãgãraș.

În scrierea d-lui Dr. A. Bunea »Vechile Episcopii« sunt arãtate tôte împrejurãrile, între cari s'a întemeiat episcopia Belgradului, care numai per abusum s'a numit »mitropolie«, cu tôte acestea voim să arêtam și mai de aprópe, cu câtã ignoranță să apucã dl »quid« de istorie.

Deja Șincai ne vorbesce despre »Metropolia de la Belgrad cu biserica cea de Mihaiu Voda cel Viteaz pe la anul 1600 fãcutã«¹⁾. Noi însã nu ne mulțumim cu atãta și vrem să dovedim cu mãrturii contimporane, că Mihaiu a zidit mănăstirea din Belgrad, numitã »mitropolie«.

Episcopul romano-catolic transilvan Dimitrie Napragy, care a trãit la curtea lui Sigismund Báthory și a lui Mihaiu Vitezul în Belgrad, și pe care dl »quid« tot din ignoranță îl confundã cu un archiereu neunit Dimitrie, despre care nu existã nici un document, că ar fi fost adus de Mihaiu în Ardeal, ne spune în raportul sêu din 1602 adresat împãratului Rudolf II: »Atque imprimis Alba-Iuliae princeps Sigismundus, in gratiam Michaëlis Voivodae . . . monasterium in colle penes civitatem *sumptibus Michaelis* extrui permiserat, *praediisque donaverat*«, ér mai jos: »Michael quoque Voivoda. — sub pallio devotionis illud Monasterium erexerat«²⁾.

Așa darã este adevêrat, că Sigismund Báthory a permis lui Mihaiu Vitezul, înainte de ce acesta ar fi intrat triumfãtor în Ardeal, să zidescã »mitropolia« sau mănăstirea, reședința episcopilor din Belgrad pe cheltuiela sa (alui Mihaiu Viteazul).

Asemenea este adevêrat din cuvintele citate aceea ce susține dl Bunea în »Vechile Episcopii«, că *Sigismund*, ér nu *Mihaiu*, pe cum citézã din rãutate cu totul întors dl

¹⁾ Chr. a. 1715.

²⁾ Hurmuzaki, Documente IV. p. 287.

»quid«, a înzestrat »mitropolia«, sau mănăstirea din ceștiune cu moșii, și fiind-că este știut din viața episcopilor Klein și Aron, scrisă tot de domnul Bunea, că »mitropolia« Belgradului și după unire a avut o moșie la Órda din timpuri vechi, d-sa a putut afirma cu probabilitate, că moșia, cu care Sigismund a înzestrat »mitropolia« din Belgrad, a fost cea din Órda.

Domnul »quid« susține, că Ioan de la Prislop nu este cel dintâiu mitropolit, recte episcop în Bělgrad, care s'a așezat în acest oraș după zidirea mănăstirii prin Mihaiu Vitezul, și afirmă acest neadevăr în contra tuturor documentelor.

Pomelnicul »mitropoliților« Bělgradului, publicat de dl N. Densușianu¹⁾, dar mai virtos cel publicat de dl N. Jorga²⁾ ne spune limpede de o parte despre Mihaiu Vitezul, că »acesta a făcut Sfenta Mitropolia Bělgradului,« carii cuvinte vor rușina pentru vecie pe dl »quid,« iar de altă parte ne indică apriat, că cel dintâiu »arhiepiscop« (mitropolit) al Bělgradului a fost *Ioan*, care combinat cu următorii lui, nu pôte fi de cât Ioan de la Prislop.

Domnul »quid« ca să pôte dovedi, că Mihaiu Vitezul n'a avut nici o înfrință asupra înființării Mitropoliei din Belgrad, trage la îndoielă, că acest voivod ar fi dat lui Ioan de la Prislop o cârje de argint. Dar înzădar se îndoiesce despre acesta, căci însuși Cipariu a vedut cârja și a cetit pe ea textul tăiat, că a fost donată de Mihaiu Vitezul lui Ioan de la Prislop.³⁾

Este deci evident, că înainte de Mihaiu Vitezul n'a existat »mitropolia« din Bělgrad, și că cel dintâiu episcop al ei este Ioan de la Prislop, care s'a așezat aci de odată cu intrarea lui Mihaiu în Bělgrad.

Cu acestea am fi terminat cu »fragmentul« I al dlui »quid.« Trebuie însă să constatăm, că o eróre totuși a des-

¹⁾ Analele Ac. Rom. scr. II. t. II. 192.

²⁾ Studii și documente IV. pag 66-7.

³⁾ Acte și fragm. p. XIV.

coperit și d-sa în cartea dlui Bunea despre »Vechile Episcopii« și anume, că nu Ștefan, ci Andrei Băthori a fost învins de Mihaiu la Șelimber. Este adevărat, numai cât și orbul putea vedé, că aci este o simplă eróre de tipar, trecută cu vederea la corectură.

În fragmentul II. tipărit în nrul 23 al »Telegrafului,« grație studiilor și descoperirilor făcute de dl Jorga și Bunea, dl »quid« este în fericita pozițiune de a constata și el existența unor »mitropoliți,« și episcopi, despre cari însă el nu pricepe, că pentru ce se numiau mitropoliți, când erau numai simpli episcopi, deși este lămurită această ceștiune până la evidență în scrierea dlui Bunea »Vechile Episcopii« și de aceea nu mai insistăm asupra ei, ci vom releva unele eróri intenționate, cu cari dl »quid« amăgesce lumea.

Zice d-sa, că există un diptich al »mitropoliților de Alba-Iulia, ce se suie până la anul 1348.«

Acosta nu este adevărat, pe cum se pôte convinge orî cine din diptichurile sau pomelnicele tipărite de dnii Densușan și Jorga, ci există numai »o serie cronologică« de arhiepiscopi de Bělgrad făurită de S. Clain și tipărită de Cipariu¹⁾, care ca om prudent nu-î dă nici un creșemint, pentru-că aceea nu se razimă pe nici un document.

Dl Bunea în »Vechile Episcopii« pag. 3 a zis: »La 1391 voevodii din Maramureș Baliță și Drag întemeiază și înzestreză mănăstirea stântului Mihail din Peri. Ei nu cer încuviințarea acestui lucru de la vre un arhieru din Transilvania, orî Ungaria, ci de la *patriarchul Antonie* din Constantinopol, ceea ce nu s'ar fi întemplat dacă Românii din Ungaria și Transilvania ar fi avut pe atunci o ierarhie bisericească cu mitropolit în Alba-Iulia, orî airea în Transilvania și Ungaria.«

Ascultați acum, cum citează dl »quid« cuvintele dlui Bunea: »Și cu tôte acestea heterodoxii nostri au aflat și în contra acestui document prețios obiecțiunea, că un pa-

¹⁾ Acte și fragm. p. X.

triarch cu numele *Antonie* pe la anul 1391 probabil n'a existat.»

Cetind acestea cuvinte și asemănându-le cu ale dluî Bunea, și-se pare, că dl »quid« nu scrie, ci aiurează, de cumva nu a scris așa, creșdend, că pentru cetitorii »Telegrafului« și ast-fel de argumentări stupide și rēutăciōse sunt »competență de a vorbi în cauză.«

Este de sine înțeles, că în documentul patriarhului *Antonie* dl »quid«, halucinând, vede o dovadă despre »legătura ierarhică la Româniî din evul mediū, începēd de la *Egumeni, Episcopi și Archiepiscopi până la Patriarchi*,« pe când totă chestia, în loc să aibă a tace cu episcopi și archiepiscopi din Transilvania și Ungaria, se reduce la instituirea unui egumen (ἡγεμον) prin patriarhul *Antonie*, care tocmai fiind că Româniî nu aveau episcopi în țară a investit pe egumenul *Pachomie* cu putere quasi-episcopescă, și ca să arete, că egumenul nu este supus altuia, afară de patriarhul, l'a numit nu numai egumen, ci și exarch (Ἐξαρχ) și l'a investit cu dreptul de stavropigie.)

În scrierea sa »Vechile Episcopii« (p. 2) dl Bunea a arătat lămurit, că în documentul lui *Matia Corvinul* din 1479 sub mitropolitul »*Iovanichik Nándor-albensis*« este de a se înțelegē Ioanițiū mitropolitul *Belgradului Sērbiei*. Dl »quid« fără a putē rēsturna un singur argument adus de dl Bunea, scrie fără nici un temeiū istoric următoarele: »După invasiunea lui *Mohamed II* în anul 1458 *Sērbia* devenise cu totul provincie turcescă și sute de miî de *Sērbî*, parte emigrară, parte cădură în servitute și nu mai era vorbă de o stăpânire sērbescă, nici de un mitropolit sērbesc *Ioaniție* sau *Iovanychik* în *Belgradul sērbesc* sau în *Ipek*, care să stăpânescă peste bisericile române din *Marmația* sau din *Ardeal*.«

Bietul bētrân »quid« érăși órbecă în întunec. Este cunoscut, că *Turcii* în țerile ocupate de ei în peninsula

1) Acta Patriarch. const. II. pag. 528—532.

balcanică nicăiri n'au cassat episcopiiile creștinilor. Afară de aceea *Belgradul Sērbiei* era în 1479 în posesiunea *Ungurilor*, nu a *Turcilor*, ér patriarhia din *Ipek* a existat până la 1690, când patriarhul ei *Arseniū Cernoevici* s'a mutat cu 36.000 familii sērbesci pe teritoriul *Ungariei*.

În documentul lui *Vladislav* din 1494 nu e vorba de »*Archiepiscopo de Transylvania*« adecă de un archiepiscop român din *Transilvania*, cum crede dl »quid«, căci numai în copia publicată de *Maier* este scris *Transilvania*, pe când episcopul catolic *Battyány*, care a avut înainte sa originalul din archiva episcopiei sale, a cetit și tipărit: *Archiepiscopo de Transalpina*«, adecă din *Țara românească*.

Este deci evident, că de o metropolie românească până la *Mihaiū Vitézul* nu pōte fi vorba, iar acea »mitropolie«, pe cum s'a dovedit până la evidentă în scrierea d-lui *Bunea* »*Vechile Episcopii*«, a fost proprie o simplă episcopie.

Dar să mai aducem, câteva dovedē despre ignoranța dluî »quid« în cestiiunile de istorie bisericescă.

Dl »quid« se provócă la *Cedren* și *Zonara*, pe cari dsa nu i-a cetit nici odată, spre a dovedi, că la 947 »principele *Ardealului Iuliū* (*Gyula*) botezându-se în *Constantinopol*, a adus de acolo pe *Ieroteiū* de episcop, care reșdēd lângă principele în capitala *Alba-Iulia*, a devenit primul mitropolit al *Ardealului*.«

Ei bine! Scriitorii bizantini *Constantin Porfirogenitul*, *Scylitzes*, *Cedren* și *Zonara* nu sciū nimic de născocitura domnului »quid«. Ei vorbesc despre doi principii magiari *Tebeles* (alias *Gylas*) și *Bultsu* (alias *Bolosudes*) și spun, că patriarhul *Teofilact* pe *Ieroteū* l'a pus episcop, nu al *Ardealului*, orî al *Belgradului*, ci al *Ungariei* (*Turcia*, cum se numia pe atunci *Țara ungarescă*). Dar născocitura dluî »quid« este imposibilă și din motivul, că după cercetările cele mai nouē, de cari un bētrîn »venerabil« nu este dator a șine sama, *Ardélul* nici nu era ocupat de *Unguri* la 947, ér *Belgradul* din nenorocire e devenit capitală de țară și

reședință de principii numai la 1556, când regina Isabella cu fiul său Sigismund Zápolya s'a așezat în reședința episcopului catolic din Belgrad (A. Iulia) isgonit din țară.

»Competența« dlui »quid« își ajunge culmea, când din epistolele Papilor din secolul al 13 și 14 vrea să dovedască existența unor episcopi în Ardeal și Ungaria, pe când cei ce vor ceti acele documente în colecțiunea lui Hurmuzaki, se vor convinge, că într'insele este vorba tocmai de stăruința unor Papi de a înființa episcopate pentru Români, ceea ce nu s'ar fi întâmplat, dacă Românii le-ar fi avut încă de pe atunci.

Nu putem înse trece cu vederea credința rea, cu care dl »quid« afirmă, că »Papa Inocențiu III la anul 1206 (recte 1205) provocă pe arhiepiscopul de Calocca să ocupe episcopatul grecesc din *Belenus*«, pe când acolo este vorba, nu de Beiuș, pe cum le-a plăcut multora a crede, ci de un episcopat din țara fiilor lui *Beleknese* (quidam episcopatus in terra filiorum *Beleknese* (nu *Belenus*) consistit«,) care a putut fi undeva în apropiere de episcopia Calocei, între Dunăre și Tisa, ér nu pe domeniul episcopului latin din Oradea-mare, căci atunci Papa s'ar fi adresat cătră episcopul din Orade, ér nu cătră arhiepiscopul din Calocca.

Vom vedé, dacă venerabilul își va mai continua imposturile bizantine. Dacă da, îl vom demasca după vrednicia saú, mai bine zicénd, nevrednicia lui.

În numărul precedent am arătat, că înainte de 1599 n'a existat așa numita »mitropolie« a Belgradului, și că fiind ea o simplă episcopie, n'a putut avé nici după 1599 episcopi sufragani în Transilvania.

În fragmentul III publicat în numărul 24 al »Telegrafului Român« de la 14 Martie 1903, dl »quid« promite îndată la început, că va dovedi »legătura de sufraganietate« »între episcopiile sporadice de prin țară și între Mitropolia de Alba-Iulia,« și când colo la nici una din acele episcopii n'aduce nici cea mai mică dovadă despre legătura lor de subordinațiune față cu Bělgradul, ci numai îndrugă

la vorbe góle, în multe locuri fără nici un înțeles. La o singură episcopie, — Muncaciul — se încercă a dovedi, că acesta episcopie a fost sufragana mitropolitului din Alba-Iulia, afirmând: »Am vęđut din diplomele anilor 1391, 1479, 1494 și 1498, că acesta episcopie era subordonată Arhiepiscopului Mitropolit de Transilvania.«

Domnul »quid« însă n'a vęđut, nici n'a putut vedé așa ceva în diplomele citate, ci numai își înșelă cetitorii, de óre-ce diploma din 1391 este actul patriarhului constantinopolitan Antonie, prin care pune egumen în Perí pe Pachomie și în care nu se pomenesce de nici un Mitropolit din Transilvania ori Ungaria; diploma din 1479 vorbește despre mitropolitul »Iovanichik Nándorabensis« adecă din Bělgradul Sěrbiei; diploma din 1494 vorbește despre Arhiepiscopul »de Transalpina« adecă din Muntenia; ér diploma din 1498 tratéză despre o plânsóre a egumenului din Perí, Ilarie, în contra episcopului din Muncaciú, Ioan ¹⁾.

Despre episcopia *Maramuręșului* dl »quid« nu póte aduce nici un argument, că aceea ar fi fost sufragana Bělgradului. Cel mai serios argument pentru cine nu este inițiat în istorie ar fi aceste cuvinte ale dlui »quid«: »Iosif Stoica la anul 1699 luá titlul de episcop românesc al Maramuręșului, și în vacanța scaunului mitropolitan din Belgrad, Iosif se intitulá de administrator al acestuia și sfinția preoții din Ardeal.«

Câte cuvinte, atâtea neadevăruri în contra actelor, ce le-a putut ceti dl »quid« în »Vechile Episcopii« și în autorii citați în această scriere.

Iosif Stoica figuréză ca episcop în Maramuręș din anul 1692, nu din 1699. Deja pe un antimis din 1693 el se intituléză (slavonesce): »Din darul lui Dumnezeu episcop ortodox al Maramuręșului, exarch stavropigiei Constantino-politane, administrator al mitopoliei Bělgradului din Ardeal.«

¹⁾ Aceste diplome se pot ceti și la Maior Ist. bisericăscă, și la I. Mihályi, Diplome Maramuręșene.

Aceste cuvinte de pe antimis dovedesc mai departe, că Iosif Stoica nu se întitulă administrator al scaunului mitropolitan din Belgrad pe timpul vacanței acestuia, căci la anul 1693, când el purta acest titlu, scaunul mitropolitan era ocupat prin Teofil încă din anul precedent 1692, de ore-ce acest »mitropolit« s'a sfințit la Bucuresci în 18 Septembrie 1692¹⁾ și și-a primit investitura civilă în 18 Decembrie 1692²⁾, ér în scaunul mitropolitan a stat până în 1697³⁾.

Când Iosif Stoica se întitulă »*administrator al mitropoliei Belgradului*«, el dovedia prin acesta nu numai că nu este sufragantul acelei mitropolii, ci și că pe mitropolitul din Belgrad nu-l consideră de ortodox, ci de eretic calvin, și prin urmare usurpător al scaunului mitropolitan.

În fine Iosif, când se întitula »*exarch*«, voia se arete, că nu atirna de la nici un mitropolit, ci numai de la patriarhul, care-l investise cu dreptul de stavpropigie, adecă îl făcuse exempt de ori ce alt arhiepiscop, ori mitropolit.

Dar de ast-fel de lucruri ce-î pasă dluî »quid!« El este mulțămît, dacă-și pôte amăgi cetitorii, căroră le mai spune și absurditatea, »că astăzi episcopia Maramurșului se represintă prin vicariatul episcopesc gr.-cat. al Marmarășiei,« pe când vicariul din Marmarășia este reprezentantul episcopului din Gherla.

Despre episcopia *Vadului* nu aduce dl »quid« nici un document ca să ne arete, că aceea ar fi fost sufragantă scaunului mitropolitan din Belgrad, și nu va puté aduce în vecii vecilor, căci episcopia *Vadului* a încetat cu vre-o 43 de anî înainte de înființarea »mitropoliei« *Belgradului*, ér episcopii ei toți au fost sfințiți și trimiși din Moldova, pe cum se vede din actele lor de numire, ér nu de la închipuita mitropolie a *Belgradului*.

¹⁾ Cipariu, Acte și fragmente pag. 239.

²⁾ Nilles, Symb. pag. 153—160.

³⁾ Idem, Ibid, p. 180.

Trebue să relevăm, că dl »quid,« când scrie despre înființarea episcopiei *Vadului*, își face impresiunea unui hëbăuc, căci în loc să se plece adevărului așa de limpede și documental desfășurat în »*Vechile Episcopii*« pune arhieriei în tóte »numëroșele« mănăstiri de prin »văile Someșului,« fără a puté arëta cu numele nici măcar pe unul singur, și fără a puté indica o singură dovadă, că acei episcopii ar fi existat. Ér când vine la voievozii Moldovei, cari apar limpede din documente ca întemeietorii episcopiei, pe care ei au înzestrat-o cu moși, ca și când i-s'ar fi stins lumina rațiunii, nu pôte vedé acest adevër din motivul, că »n'a fost nevoe, ca episcopia *Vadului* să o creeze domnitorii Moldovei *refugiați* la Ciceu, Unguraș, Bistrița,« măcar că înființarea episcopiei se atribue lui Ștefan cel Mare, care nu s'a refugiat, ci a făcut pe alții se fugă cu săgëta în trup, ér vitëzul Petru Rareș a înzestrat episcopia cu moși în un timp când nu avea lipsă de a se refugia nicăiri.

Tot asemenea și despre episcopia *Geoagiului*, dl »quid« în loc să-î pară bine, că în »*Vechile Episcopii*« s'a deslușit, pe cât s'a putut din documentele existente, originea ei, el se apucă să ne spună, că »*mănăstirea (Geoagiului) e vechiă, întemeiată de Cnezii cei vechi și proprietari ai minelor de aur erezite încă de la Agathirsi.*« Din tóte aceste secături nu este adevërit, ori adevërat nici un cuvint, nici că ar fi existat Cnezii aceia, de cari vorbesce numai din fantăsie, nici că ar exista ori ar fi existat mine de aur în *Geoagiu*, ori în jurul *Geoagiului*, unde se cultivă vii și se pörtă economie de vite, nici nu indică nici o urmă despre existența mănăstirii înainte de 1500.

Despre episcopia *Feleacului* nici nu poți sci, ce vrea să zică dl »quid«. Destul, că nu-î pôte dovedi existența ca episcopie adevërată, și cu atât mai puțin subordinarea ei sub mitropolia *Belgradului*, care la 1500 nici nu exista.

Cu neexistința episcopiei din *Bistra* de pe *Arieș* se împacă cu greü și dl »quid«, căci étă ce zice: »Dacă s'ar

adeveri acésta mai pozitiv, am perde încă pe un episcop din Ardeal și pace. Atâta pagubă».

Apoi bine dl »quid«! ceea ce doresci dta să se adevérescă, că adevărat episcopul Partenie din Muncaciū a fost consacrat de mitropolitul Ștefan din Belgrad asistat de doi archiereii, unul Grigorie din mănăstirea Moldaviței și altul Sava din mănăstirea Bistriței din Moldova, este mai pe sus de ori ce indoială adevărat în »Vechile Episcopii« la pag. 99-101. Înzădar te miri, că pentru-ce mitropolitul Ștefan nu a chemat archiereii asistenți la consacrare din Maramureș, ori Ienopolea, ori Bănat, căci în Maramureș la 1651 nu era episcop românesc și însuși Ștefan din Belgrad se considera în titulatura sa ca episcop al Maramureșului, er în Ienopolea, ori Bănat nu poți dta adevărat, că ar fi existat episcopi români la 1651.

Că episcopia *Galatului* lângă Făgăraș n'a existat nici odată, este dovedit și mai lămurit în studiul dlui Bunea: »Episcopi de Haliciū în Transilvania și Ungaria«, publicat în »Prinos lui D. A. Sturdza« pag. 131-145.

Asemenea din împrejurarea, că din când în când trecea câte un episcop prin *Vlădeni*, ca să ajungă la Brașov, pe cum ai trecut mai mulți, și români și sârbi, nimenea nu va pute deduce existența unei episcopii în acel sat.

Ce privește episcopia *Făgărașului*, dl »quid« nu poate aduce pentru adevărate existenței ei în secolul al 14-nimic alt ceva, afară de auctoritatea dlui Hașdeu (în *Negru Vodă*, pag. 233). Dar dl Hașdeu în »*Negru Vodă*« încă nu este în stare să aducă nici măcar un singur document despre episcopia *Făgărașului* în secolul al 14-lea, ci se provocă la Fotino și la un cronicar muntenesc, cari au trăit sute de ani după veacul al 14-lea. Mărturia lui Fotino și a cronicarului muntenesc nici dlui Hașdeu nu i-se pare dovadă suficientă despre existența episcopiei *Făgărașului* și pentru aceea se încercă a dovedi existența ei din titlul »*Galatiensis*« al episcopului unit Macarie din 1469. Dl Hașdeu crede, că sub titlul de »*Galatiensis*« este ascuns »*Galatul*«

de lângă Făgăraș, ceea ce nu este adevărat, pe cum s'a dovedit și mai de curind în studiul citat al dlui Bunea: »Episcopi de Haliciū în Transilvania și Ungaria«.

În fragmentul al 4-lea și cel din urmă, publicat în nrul 25 de la 17 Martie c. al »*Telegrafului*«, dl »quid« nu este în stare a dovedi nimic în contra celor susținute de autorul »*Vechilor Episcopii*« despre episcopia *Silvașului*, ci înșiră la neadevăruri și absurdități după obiceiul său. Ne spune, că mănăstirile din Stă Maria-de-Pétră și din Colțu-Riului-de-moră au avut arhieriei lor, dar nu produce nici o mărturie despre acesta. Pune pe episcopul *unit* Mateiu într'un scaun cu cel neunit Ioan de Capha; ne spune, că »*episcopi ecclesiarum Valachalium in Transilvania va să zică Mitropoliți din Belgrad*«, ceea ce numai aiurând se poate zice. Născocesce »*nenumerate mănăstiri provădute cu arhieriei*«, și nu este în stare să adevérescă existența unui singur arhierie. Povestesc despre *Negru* de la Făgăraș, cum a introdus pe cei dintâi ierarhi în Țara românească, deși toți istoriografii români de ceva valoare astăzi nu mai admit născocitura despre *Negru* dlui »quid«. Nu-i place icóna adevărată și reală a trecutului, ci îi trebuie nesce istoriografii, cari să aibă nerușinarea de a îmbăta publicul românesc cu apă rece, fabricând o istorie falsă, cum o fabrică domnia lui.

Acestea arată până la evidență, că dl »quid« nu este capabil a lămuri nici o ceștiune, ce o tratéză, căci n'are nici cunoștințele, nici agerimea minții, nici iubirea de adevăr, ce se recer într'un istoriograf.

Omul acesta în toate scrierile sale a cultivat numai neadevărul, cu o frivolitate și superficialitate uimitore. În »*Date istorice privitoare la familiile române*«, și anume în »*precuvintarea*« de la partea I, pag. IV își bate joc de creațiune, de paradis și de potop, numai pentru-că este atât de ignorant, în cât nu știe, că cei mai vestiți naturaliști și geologi au putut aduce în consonanță narațiunea biblică cu rezultatele întemeciate ale științei. Er mai departe

În text pune între nobili și famili de aceea, cari știu din moși și strămoși, că nu au fost nobile, ci jobăgesci și-și fac haz de aceluia admirabilă, cu care dl «quid» le-a pus între cele nobile. Când vești și citești această carte, trebuie să te miri, cum s'a putut tipări sub auspiciile și cu cheltuiela «Asociațiunii», și pe preoți cel uniți, cari au dat dlui «quid» documentele cele mai multe, în bună credință, că fac un lucru folositor, trebuie să-i felicitezi pentru fericirea de a fi conștient și înșiși la o carte, în care li-se batjocoresce religiunea.

Scrierea această a pus basă la numele literar al dlui «quid».

De aci înainte i-a fost ușor să țină discurs de recepțiune la Academia Română în 1901 despre «*Ugrinus*» și să amuzeze pe savanții membri ai acestei corporațiuni cu o lucrare, ce ar fi nevrednică și de un gimnast mediu, și să le mai spună, că inscripțiunea de pe casa lui Ionașcu Monea din Veneția-de-jos cuprinde o genealogie adevărată, pe când omenii versați în lucruri de istorie știu, că tocmai la începutul veacului al 18-lea în Ardeal era mania de a făuri genealogii, spre a pute obține diplome nobilitare de la împăratul din Viena.

Tot atunci a ținut dl «quid» și un discurs despre «*Ioan Circa din Gâmbuș*», construit întreg pe baze false, și astfel dl «quid» a putut să spună «Academiei Române» lucrurile cele mai minunate despre un prăpădit de popă filo magiar calvinizant, și conspirator în contra tronului Habsburgic, făcându-l episcop în Maramureș într'un timp, când acolo erau alții episcopi, și când «Circa» era pribeag în Moldova, după cum arată o scrisoare a lui cătră Rakotzi¹⁾.

Aceste sînt gloriile literare în prosă ale dlui «quid».

Cele poetice sunt și mai strălucite, dar din nenorocire se pôte presenta cu ele numai în gura corturilor. *Aliquis*.

¹⁾ Iorga, Studii și Doc. IV. pag. 72. Veđi și Dr. A. Bunca «Vechile Episcopii» p. 104.

Cu intrarea lui Mihai Viteazul în Belgrad în toamna an. 1599 se părea, că pentru biserica română se începe o epocă nouă de aur. Ea este pusă sub jurisdicțiunea mitropolitană a arhiepiscopului din Tergoviște. Viteazul voevod și ctitor dă în mâna episcopului din A.-Iulia cârje întrargințită, storce de la dietă legea, că preoții românesci «*pe tot locul*», va să zică nu numai pe domeniile fiscale, ci și pe ale privaților, sunt scutiți de jobăgie, și chiar și în Muncaciū pune un episcop românesc, pe Serghie.

Grabnica cădere a lui Mihai Viteazul fu de sastrósă pentru biserică. În luptele pentru tronul ardelean să sfășie și corpul bisericei românesci. În 1605 Ștefan Bocskai pune episcop în Lipova pe sârbul Sava, nu numai peste bisericile sârbesci, ci și peste cele românesci din comitatul Aradului. Valentin Homonnai, pretendent de tron față cu Sigismund Rákotzi, pune în Maramureș un episcop românesc cu reședința în mănăstirea din Perî. Într'o vreme, la 1605—1608, Spiridon episcopul Românilor din comitatele Turda, Cluș, Doboca, Solnocul din lăuntru și mijloc și Crasna, ajunge a fi un fel de inspector general peste toate bisericile românesci din Transilvania și părțile unguresci, și prin urmare și peste episcopul Teoctist din Belgrad, care între 1605—1613 a urmat lui Ioan de la Prislop.

Într'aceea episcopii amintiți, Sava, Spiridon și cel pus de Homonnai în Maramureș dispar și la începutul domniei lui Gavrilă Bethlen (1613—1629) și începutul episcopiei lui Dosofteiu (1614—1627),

care fusese adus din Moldova pe scaunul episcopesc al Bălgradului (A.-Iulia), întregă biserica română din Ardeal și părțile ungurești ajunse sub stăpânirea unui singur arhieru.

Dar și acesta stare dură puțin. Maramureșul adeseori era pus din partea principilor sub jurisdicțiunea episcopilor ruteni din Muncaciū, ori se viria acolo câte un episcop, care se sfinția în Moldova și nu voia să scie de episcopul legiuit din Bălgrad, ori ca Stoica, de la sfârșitul veacului 17-lea, se consideră ca supus nemijlocit patriarhului Constantinopolitan în virtutea dreptului de *stavropigie*.

Maî vătămător era însă pentru autonomia bisericăscă împrejurarea, că începând cu domnia lui Rákotzi George I (1630—1648), comune și chiar ținuturi întregi, locuite de Români, erau scose de sub jurisdicțiunea episcopului românesc și puse sub jurisdicțiunea superintendentului calvinesc magiar, care se intitula și »Episcopus Valachorum.«

Deja sub principele Sigismund Rákotzi (1607—1608) întimpinăm *păstori și predicatori români* de religiunea *ortodoxă* (așa să numia numaî cea calvinescă), cari se lăpădaseră de *rătăcirile Grecilor* și au căpătat privilegiul de a se folosi de toate »obiceiurile, riturile, onorurile, grațiile, privilegiile, libertățile și prerogativele, de cari se bucurău păstorii ortodoxi (calvinesci) de naționalitate magiară.« De aceste privilegii se face părtașe în 15 Ianuarie 1608 și comuna Vajdafalva (Voivodeni) de pe Crișul-alb, care căpătă un *predicator*, nu *preot*, cu numele Mihail. Acastă comună și în seclul al 16-lea sub episcopii

româno-calvini avuse preot român calvinizat, pe Francisc Achim, care a fost de față la sinodul calvinesc din Orade în 1609¹⁾.

De la Voivodeni propaganda calvinescă apucă pe Crișul-alb în sus și străbătū în munții locuiți numaî de Români. Aci întemeiă principele George Rákotzi I un protopopiat (seniorat) calvinesc de rit grecesc sub numele de protopopiatul Crișului, care să întindea peste întreg comitatul Zarandului. În 1648 era protopop Petru Csucsy, adecă nobil de Ciuciū, o comună pe Crișul-alb.

Scoborînd din munții Zarandului în valea Murășului și anume în jurul Orăștiei (Szász-város, Broos) dăm de maî multe comune calvinite după chipul celei din Voivodeni și în special comuna Turdaș, unde residaseră între 1569 și 1582 episcopii calvino-români Paul și Mihaiū Tordași. În Turdaș, pe la 1652, omenii nu maî erau mulțămiiți cu un calvinism românesc, ci treceaū cu totul la calvinismul magiar, schimbându-și și numele strămoșesc, din Ioan Boldea în Szatmári János, din Dumitru Zeledințan în Lozsadi Demeter, din Adam Căpruț în Kapronay Ádám.

Vecin cu districtul Orăștiei era districtul Hațegului, comitatul Hunedórei și comuna cea mare Ilia, cari toate erau scose de sub jurisdicțiunea episcopului românesc, și în cari numărósa nobilime românescă

¹⁾ Ráczy Károly, Zarándegyházmegye története, la I. Boros, în studiul său publicat în »Unirea« din Blaș, Nr. 17 din 1896.

era ostilită și trecea la calvinismul magiar, pe cum au și trecut foarte mulți, făcându-se stăpâni peste frații lor de odinioară rămași în religia orientală.

Înaintând din Hunedóra și Orăștie spre răsărit, întâmpinăm, în părțile Sibiului, comuna Alămor, unde se înființase o biserică româno-calvinescă din nescie Români, pe care George Rákotzi I. i făcù nobili cu condițiunea, că în momentul, când se vor lăpêda de »unirea« cu biserica calvinescă, să perdă și nobilitatea și averea.

Din părțile Sibiului trecem în țara Făgărașului, unde cele trei protopopiate românesce adeseori au fost scôse de sub jurisdicțiunea episcopilor românesce din Belgrad și puse sub jurisdicțiunea nemijlocită a superintendentului calvinesc magiar, și într'un timp (1662—1685) sub jurisdicțiunea episcopului româno-calvin Daniil, care avea misiunea de a propaga calvinismul. Ast-fel s'au calvinit și magiarizat și aci mai multe familii, între cari o familie mare a *Boerescilor*, care s'a răspândit în toate părțile țării.

Din sud-ostul Transilvaniei trecând la nord-vestul ei în Ungaria, vedem, că Români calviniți din jurul Sigetului din Maramurș erau un protopopiat (seniorat) propriu, ca cel din Zarand, și în fruntea lui pe protopopul calvino-român Simeon Petrasko.

Din Maramurș trecând spre sud-ost la Dobrițin, vedem, cum sinodul Calvinilor se ocupă cu instituirea de protopopi calvino-români peste preoții calviniți, de cari protopopii aveau să grijescă, să fie calvini din convingere, ér nu numai de dragul libertății

(propter visum libertatis¹⁾). Ast-fel de preoți calviniți întâmpinăm în părțile acelea ale comitatului Bihorului, cari sunt situate spre nord de Crișul-repede și de Oradea-mare, ca d. e. în comunele Tătăresci (Tataros) și Popesci (Papfalva), unde conform celor cuprinse în protocolul diecesei reformate, aparținătoare Dobriținului, din 17 Iunie 1631, erau preoți reformați, în comuna cea dintâi Petru de Tataros, ér în a doua Petru de Papfalva²⁾.

Din Hunedóra trecând prin Pôrta-de-fer la Caransebeș și Lugos, aflăm, că acolo erau două feluri de biserici calvinesce pentru Români, amândouă dependente numai de superintendentul magiar. Amândouă se folosiau de rugăciuni ca ale Calvinilor. Pentru poporul de rând catechismul și rugăciunile erau traduse pe limba română, și cultul divin încă se ținea românesce, ér nemeșilor români calviniți li se ținea cultul divin unguresce. Catechism aveau și în unguresce și în românesce. Tipuri de popă calvino-român pentru poporul de rând erau Ștefan Hercea »propoveduitoriul (nu preot, sacerdos) Evangheliei lui Christos în orașul Caransebeșului« și Peștișel Moise »propoveduitoriul Evangheliei în orașul Lugosului,« cari au tradus o parte din vechiul testament la 1582, ér tip de popă pentru nemeși români calviniți era Fogarasi István »lugosi oláh-magyar Ecclesiának lelki pásztora« (»al Lugosului *valaho-maghiareii ecclesii sufletesc păstor*«). Acesta a publicat în text magiar

¹⁾ Hunfalvy Pál, Az oláhok története, II p. 334.

²⁾ Rácz Károly l. c. la I. Boros în l. c.

și român, cu litere latine, catechismul calvinesc, numit »palatin«, la 1648¹⁾.

Ast-fel este evident, că pe cum în jumătatea a doua a veacului al 16 Români aveau două biserice, una cu episcop calvino-român, alta cu episcop grec ori slavo-bizantin, dintre cari cea de a doua câtva timp fusese întru toate supusă celei dintâi și prin acesta principelui țării, tot asemenea au fost ei divizați în două biserice și în veacul al 17-lea, una calvino-româno-magiară fără de episcop propriu, și ast-fel supusă imediat superintendentului calvinesc, alta slavo-bizantină cu episcop propriu, dar supusă împreună cu clerul și poporul ei superintendentului calvino-magiar, și calvinită și în credință și în organismul ei.

Calvinită în credință, pentru-că în biserică se foloseau cărți rituale, din cari era eliminată doctrina bisericeii slavo-bizantine, și în cari era introdusă doctrina calvină despre sacrameinte împreună cu ceremoniile și rugăciunile corespunzătoare ale Calvinilor, pe cum se poate vedea din »Molitvenicul românesc« al diaconului Coresi, publicat de dl Nerva Hodoș²⁾ și pentru-că în momentul, când episcopul, sau »mitropolitul« Belgradului intră în oficiu, el trebuia să declare în numele său și al clerului și poporului, că primesc dogmele cuprinse în catechismul calvinesc, tipărit și românesc în 1640; vor elimina toate ce-

¹⁾ Vezi prefața acestui catechism la Bianu-Hodoș Bibliografia veche fasc. 2 p. 160 și urm.

²⁾ Prinos lui D. A. Sturdza, p. 249 și urm.

ceremoniile orientale la botez; în locul cuminccăturii vor introduce pâine și vin neconsacrate; nu vor venera sfinții, nici s. cruce, nici iconele, ci le vor socoti numai ca podobe; vor șterge obiceiurile și ceremoniile orientale de la înmormintări; vor încheia căsătoriile și vor face despărțirile după dreptul bisericeii calvine; vor lăsa liberă trecerea la biserică calvină magiară; vlădica va atârna de »episcopul ortodox« (calvinesc) în toate afacerile privitoare la numirea, înlăturarea și disciplinarea preoților și protopopilor, în judecarea cauzelor mai grave, în convocarea și ținerea săbórelor, și după terminarea sinodului împreună cu o deputațiune din sinod va supune hotărârile spre reviziune superintendentului magiar. Ér când Sava Brancoviciu, care pe nedreptul trece și astăzi drept exemplar de statornicie în credința bisericeii grecesci, ținut sinod în 1675, aduse hotărâri dogmatice potrivite cu doctrinele calvinesci și cu totul contrare credinței bisericeii grecesci, și ca să se arete, în ce rușinosă atârname era biserică și față cu puterea statului, decretul acelu sinod nu se publică numai în numele lui Sava, ci și în al principelui Mihaiu Apafi, pe cum se poate vedea la Cipariu, Acte și fragmente, pag. 148.

Acastă biserică îngenunchiată înaintea calvinismului și înaintea puterii de stat, primă în același timp organizațiune protestantă, cu sinode de preoți, cari își depun archiereii în contra dreptului bisericeii grecesci, cu ctitori (curatori calvinesci) și jurați la scaunul episcopesc, la cel protopopesc și în parochii, și cu o mulțime de alte întocmiri calvinesci,

caut au intrat așa de adinec în obiceiurile noastre, în cât unele nici până în ziua de astăzi nu s'au putut înlătui¹⁾.

Împrejurarea, că biserica Românilor mai păstră încă unele ceremonii și forme orientale, nu trebuie să ne ducă în eroare, când stăm să judecăm situațiunea și caracterul ei, căci ritul, care alt-cum fu viștat în unele părți ale sale²⁾, nu este nota esențială a unei biserice. Una și aceeași biserică poate avea, pe lângă identitatea credinței, o varietate cât de mare în rit și forme externe, cum este d. es. în biserica catolică.

Ignoranța în cler era atât de mare, încât adeseori nici nu se putea căpăta candidat pentru scaunul episcopesc în Ardeal, ci trebuia să se caute cine-va prin țările vecine, de unde veniau de obicei oameni, cari trafica în mod scârbos asupra dogmelor bisericești cu superintendentul calvinesc, numai ca să potta ajunge și ei, nu la episcopia cea adevărată întemeiată de domnul Christos, ci la numele de »Vlădică.«

Preoții numai prin presiunea puterii de stat au putut fi desvetați de a mai borborosi cuvinte neînțelese, de ei și de popor, în limba slavă. Adeseori serviau fără să fi fost autorizați de arhiepiscopul lor și în unele ținuturi nici nu aveau documente de chirotonire, ci nisce scrisori date lor de predicatorii calvinii, prin cari li-se permitea a funcționa. Din biserici, scoseră icónele și sfintele cruci, și pe popor

¹⁾ Vezi Dr. A. Grama, Instituțiunile calvinesci în biserica românească din Ardeal. Blaș 1895.

²⁾ Vezi »molitvnicul« amintit mai sus.

il desveta de la s. cuminecătura și alte deprinderi evlavioase, în cât deși ținea ritul grecesc, de fapt trăiau ca ereticii. Ceea-ce este însă și mai dureros, puteau să-și cumpere preoția de la arhiepiscopul lor și nisce indiviși, cari nu sciau, cum se cade, nici Tatăl nostru, nici numărul tainelor, nici catechismul creștinilor¹⁾.

Privilegiul lui Gavril Báthory din 9 Iunie 1609, prin care preoții erau scutiți de robote și li-se permitea să se mute dintr'un sat într'altul, deși a fost întărit și de alți principii următori, în multe părți nu-l observa nimenea, și tot așa au pățit și privilegiile lui Gavrilă Bethlen din 1624 și al lui Apafi din 1663 despre scutirea preoților de decime pentru fisc. Tóte aceste decrete și alte asemenea lor, cari aveau puțină valoare practică, au fost în fine abrogate de dieta din Sighișóra din 12 Ianuar 1680. În timpul acela, în ce privesce pe Români, totul atirna de la voia domnului de pământ, ér acesta dacă eră rău, nu scutia pe bieții preoți de nici o sarcină și de nici o lucrare înjositoare, și dacă-i plăcea, atunci primia și suferia pe preotul român pe domeniul său, dacă nu, îi da drumul, să mérgă în lume, așa încât instituirea și destituirea preoților atirna absolut de la domnul de pământ, și pentru aceea a cerut episcopul Teofil în sinodul din 1697, când s'a tratat de unire: »ut adaequata dependentia et dispositio parochorum sit penes episcopum, nullo modo *penes saeculares, ut hactenus*²⁾.

¹⁾ Vezi Nilles, Symbolae, pag. 151.

²⁾ Ibidem p. 170.

Starea poporului nu putea să fie mai bună de cât a clerului său. Misionarii de pe la sfârșitul veacului al 18-lea ne spun, că Transilvania avea înfățișarea Egiptului, în care poporul român reprezintă pe Israelii de sub jugul lui Faraon¹⁾. Adevărul acesta l'a exprimat și episcopul Petru Pavel Aron, când scria Pontificelui Roman despre Români: »Sunt aprópe striviți de greutatea publice și ale domnilor ca fiii lui Iacob în Egipt, cum se cetesce în aceste timpuri.... numai despre locuitorii Paraguayului și ai Brasiliei²⁾).

Mai grea de cât tóte însă era sila, ce se făcea conștiinței religioase a bietului popor împilat. Erau puși anume nisce visitatori, cari căutaă în ólele sêracilor, și-i siliaă să fêrbă și Mercurea și Vinerea carne, când ei nu aveau să o mânânce nici în alte zile³⁾.

Fiii poporului român treceau prin trei retorte până ce se prefăceau în calvini magiari. În biserica cea cu »vlădică« românesc li-se sguduia credința în dogmele bisericești orientale, și ast-fel li-se pregătia calea pentru trecerea lor la biserica calvino-româno-magiară, care mai păstră unele forme și ceremonii orientale, dar eră atîrnătore nemijlocit de superintendentul calvinesc magiar. Aci se deprindeau binișor în limba magiară, ca să pótă trece în biserica cal-

¹⁾ Nilles, ibid. pag. 144.

²⁾ Veđi sciarea mea despre episcopii Aron și Dion. Novacoviciu p. 426.

³⁾ Nilles l. c. p. 166.

vino-magiară, unde erau perfect asimilați cu poporul magiar. Ast-fel s'a împlinit ceea ce zice dl Jancsó Benedek: »Marea schimbare intervenită după catastrofa de la Mohaciú (1526) a contopit perfect partea de frunte a poporului românesc în nobilimea magiară și a produs efectul, că poporul românesc ca atare n'a fost alt-ceva, de cât o masă de proști (țărani)¹⁾«.

Acésta a fost starea adevărată a bisericești și poporului român înainte de unire, ér nu cea descrisă de unii scriitori numai din fantazie. Chiar și în timpul din urmă s'au aflat scriitori, cari în contra tuturor documentelor au voit să ne înfățișeze starea dinainte de s. unire într'o lumină favorabilă. Acestia au fost seduși mai ales prin scrierea tendențioasă publicată de dl Nicolaú Densușianu la 1893 sub titlul: »*Independența bisericească a Mitropoliei române de Alba-Iulia; cercetare istorică-critică*«. Lucus a non lucendo! În loc de a cerceta ceva pe baza documentelor contemporane dinainte de unire, dl N. Densușianu a cules mai multe pasagi din scrierile români de la Șincai încóce, reeditând tóte erorile, în cari căduseră accia și prezentând într'un mănunchiú tóte insultele, ce fie ignoranța, fie răutatea au îngmădit asupra bisericești române unite.

Și este mirare, că o carte atât de lipsită de critică și care fu combătută îndată la apariția ei în

¹⁾ Veđi despre tóte cele scrise mai sus scrierea mea »Vechile episcopii românesce«, unde se află citate tóte dovedile aserțiunilor mele și ast-fel n'am mai cređut de lipsă a repeți citațiunile.

2. volume de *«Cestint»*, dintre care cel dintâiu scris de Dr. A. Grama, și al doilea de mine, a fost încă adusă ca auctoritate puternică întru limpezirea unor cestint grele din partea celor ce au scris după 1893, cum a făcut dl George Popovici în cartea sa: *«Cestinta Românilor din Transilvania»*, apărută în Lugoj la 1901, și dl Lucian Boleaș în broșura: *«Chestia autonomiei»*, tipărită în 1900 în Bucuresci.

Domnul N. Densușianu în broșura citată ne spune la p. 23, că prin actul unirii din 1698 »legea sa religioasă rămase întru toate aceeași, inviolabilă și nealterată. Dreptul canonic același nemodificat. Independența bisericăscă neatinsă. . . . Biserica română de Alba-Iulia rămase întocmai ca mai înainte *Biserică română autocefală»*.

Credința desértă despre o autonomie existentă înainte de unire, trecu apoi și la domnul G. Popoviciu, care în cartea citată la pag. 148 zice: *«Vladica Atanasiiu jertfi autonomia bisericeii ortodoxe transilvane»*, și la pag. 98 citează cuvintele de mai sus ale dlu Densușianu, identificându-se cu ele. A fost, ce e drept, o religioasă inviolabilă și nealterată și înainte de unire, dar nu era orientală, ci calvinescă. Au avut și Români un drept canonic, ce trebuia să-l observe nemodificat, dar nu era scos din Pravila, ci din codicele Calvinilor. *Neatinsă* era independența bisericăscă, dar numai a bisericeii calvinesce, în care era infundată și biserica românăscă. Era autonomă biserica românăscă, dacă o considerăm ca parte întregitoare a bisericeii calvinesce, căci se ocărnuia după legile sale proprii calvinesce. Ea era

nu numai autocefală într'un timp, când bisericeii autocefale nu existau, ci chiar policefală, având mai mulți capi, căci un cap era simulacrul de Vladică românăscă din Belgrad, alt cap adevărat era superintendentul calvinesc, al treilea cap, fără nici o influință de cap, era mitropolitul Țării românești, și preoții aveau atâtea căpetenii, câți domni de pământ erau în țară.

Poți deci vedea, iubite cetitoriule, ce au avut de păstrat nevătmă, ori de jertfit Români, când s'au unit cu biserica Romei, și poți să pricepi, cum ne-a păstrat »pravoslavia« neamul, limba și legea înainte de unirea Românilor cu biserica Romei. Și ca să vezi, la ce stare ticăloasă a ajuns limba, neamul și cultura națională cât timp n'a existat unirea cu Roma, ci a stăpânit »pravoslavia«, cetesce cuvintele mitropolitului din Bucuresci Teodosie din prefața liturghiei tipărite în 1680: »Acăsta dară văzându și noi, că necum lipsesete în limba noastră de a fi ca să înțelegă Nărodul, ce încă și mulți, de nu mai mulți Preoți, și alaltă cină beserecesc de a cunoaște orânduiala, și țeremoniile ei cum a să slujă trebuie, și fiește care la vrémé ei, de a să zice și de a să glăsui, putincioși nu săntu. Și mai vartos acăsta și den neinvățatură și den neînțelegeré limbii pogoară, care noao jalnic și plânguros lucru iaste într'atata micșorare și călcare rodului nostru cestui românăscă, carele odată, și elu numărât între puter-nicile némurii, și între țarii oameni să număra, iară acum atata de supus, și de ocărătă iaste, cât nice învățatură, nice știință, nice armă, nice legi, nice

nice un obiceiău întru totu rodulă, ca să pomeneste astăzi rumân¹⁾, nu iaste, ce [ca] nește nemernici și orbi într'un obor învârtindu-se și înfășurându-se, dela streini și dela varvari, doară și dela vrăjmașii rodului nostru, cer și să împrumutéză, și de carte și de limbă, și de învățatură. O grea și duroasă întâmplare²⁾«!

Autonomia bisericeii de la descalvinirea Românilor prin unirea cu Roma până la 1762. Neamul românesc pôte nici odată n'a fost în așa mare primejdie, ca pe la sfârșitul veacului al 17 și începutul celui următor. În țările române începuse, sau avea să se începă în curând epoca Fanarioților, o epocă de jaf și de exploatare a bietului Român în favorul nesăturaților Greci, cari se găsiau mai acasă aci, de cât în Fanar. În Bănat, încă înainte de a se fi unit Românii ardeleni cu Roma, ierarchia sârbescă încălecuse asupra poporului nostru de acolo³⁾. Ce stare s'a creat Românilor prin ierarchia sârbescă, lăsăm să o spună un bănațan ortodox: «Credincioșii ort. români din Bănat pe lângă scutul, ce a avut biserica lor, au suferit multe și mari nedreptăți din partea coreligionarilor Sârbii sub ierarchia acestora. Aceștia nisuiău a introduce, cu dezvoltarea șovinismului, limba slavă în cultul public și privat chiar, și impuneașu spre păstorire o preoțime

¹⁾ Între Rumâni ce zicem, cuprindem și pe Moldoveni, că tot dintr'o fântână cură.

²⁾ Bianu-Hodoș, Bibliografia veche, pag. 234.

³⁾ Dr. A. Bunca, Episcopii Aron și Novacovici pag. 40.

în parte incultă și străină poporului. În orașe și comune curat românesce, se ceta și cântă în strana drăptă în limba slavă, ér în administrație se introduse succesiv limba sârbescă. La posturile mai înalte bisericesce erau peste tot preferiți și aplicați Sârbii și ici colo câte un renegat român, carele apoi spre a seceră merite, persecută mai aprig pe confrății săi. Pe când de la candidații de preoție sârbii, se pretindea o cualificațiune mai bună, pe atunci comunelor române, de multe ori prin nepotism și mită, li-se da în mare parte o preoțime incultă și străină chemării preoțesci. Din fondurile publice bisericesce, prin împrumuturi și aquirarea de bunuri, se institue între Români o boerime sârbă, care cu clerul înalt sârbesc, exploatează nemilos și neuman, blândul și răbduriiu popor român bănațean.«¹⁾ Un alt scriitor »ortodox« ne spune despre episcopatul sârbesc, că »din motiv național sârbesc persecută până la mörte pe români, pe cari deja îi subjugase și-și bisericesce, căutând cu ori ce preț a-i desnaționaliza și a-i preface în sârbii.«²⁾ Aceste stări trecură în jumătatea primă a veacului al 18 și în Bihor, unde ierarchia sârbescă a cucerit apröpe pe toți Români³⁾. Peste Români din Sătmar, la 1690, adecă cu 8 ani înainte de unirea Ardelenilor cu Roma,

¹⁾ Dr. G. Popoviciu, Uniunea Românilor din Transilvania, p. 232.

²⁾ N. Popca, în opul Andreiü B. de Șaguna, p. 17.

³⁾ Dr. A. Bunca, Episcopii P. P. Aron și D. Novacovici p. 41-2.

înălțase ierarchia Rutenilor de la Muncaciū¹⁾ și cumând avea să urmeze și subjugarea Românilor din Maramureș din partea aceleia și ierarchiū.

N'ar fi mai trebuit altă nenorocire, de cât ca biserica Românilor din Ardeal să rămână și mai departe în pânjinișul magiario-calvin, care îi storsese deja tot sucul cel mai nobil și bun, pentru ca poporul românesc cutropit și exploatat în toate părțile de neamuri și culturi străine, să fie desființat, ori cel puțin să-și piardă totă puterea de a mai deveni vreo-dată națiune politică.

În momentul, când poporul nostru ajunsese pe marginea prăpastiei, o mână providențială îl mântui de cădere. Era Roma, care îl născuse și-l aședase, ca să stăpânească mai mult dór în Ardeal, de cât în alte țări locuite de el.

Roma se apropiă de Români ardeleni prin casa de Habsburg. Multă vreme această casă a fost combătută de principii transilvăneni, cari sub suzeranitatea Porții otomane întemeiaseră, în mare parte pe munca și vitejia Românilor, o domnie unghurească, care a fost în stare a da de atâtea ori piept cu oștile casei de Habsburg, a apără vechia constituțiune a regatului unghur, și a salvă elementul unghuresc în timpul, când acesta era de două părți amenințat cu nimicire, din partea Turcului și din a Neamțului.

După alungarea Turcilor din Ungaria, Ardealul încă a fost alit a se plecă sub sceptrul familiei de Habsburg, care îndată pricepu, că ce element și-a

1) Nilles, Symbolae, p. 800.

jertfit neconținut averea și sângele pentru puterea principatului protivnic.

Era elementul român. Dacă acest element ar fi rămas și mai departe în exploatarea calvinismului magiar, el ar fi întărit tocmai pe aceia, cari erau socotiți ca cei mai primejdioși pentru domnia familiei de Habsburg. Dacă însă curtea din Viena ar fi lucrat, ca elementul român să nu mai aparțină bisericeii magiario-calvine, ci să fie »ortodox,« nu în sensul calvinesc, ci în sensul, în care ceilalți Români din țările vecine se numiaă ortodoxi, atunci acel popor ar fi fost maltratată până la exterminare din partea Calvinilor atot-puternici, de cari el s'ar fi lăpedat, și domniū de pământ ar fi putut să izgonască pe toți preoții și să închidă toate bisericile române de pe moșiile lor, fiind biserica slavo-bizantină și națiunea română numai tolerate, sau suferite până la bunul plac al principilor și domnilor de pământ și acesta în virtutea unor legi, pe cari și împăratul Leopold a trebuit să le sancționeze prin diploma din 4 Decembre 1691.

Nu era decī alt modru de a scōte pe Români de sub stăpânirea magiario-calvinismului și a face din ei un sprijin puternic al familiei Habsburgice, de cât unindu-i cu biserica Romei, care în legile transilvane era recunoscută în principiu ca egal îndreptățită cu celelalte confesiuni acatolice, și care sub scutul armelor împăratului catolic nu mai putea fi violată faptice, ca mai înainte, din partea celorlalte confesiuni.

Prin uniunea cu biserica Romei episcopul Românilor, cel atât de batjocorit și umilit, avea să între

între consilierii celui mai puternic domn și împărat și să porțe cea mai înaltă distincțiune, ce se da pe atunci susținătorilor tronului Habsburgic, lanț de aur cu imaginea împăratului Leopold. Preoții și călugării români, în loc să fie izgoniți — după plac — ca nisce tâlhari de pe moșile domnilor de pământ, ori să fie îmbrânciți ca nisce robi în brazda stăpânilor și să muncască la lucrurile cele mai de jos, trebuiau să fie scutiți de robote, de vamă, de taxe și de tot felul de sarcini publice împreună cu toți cei din casele și familiile lor. Trebuia să se permită, ceea ce mai înainte nu era, în fie-care sat ridicarea unei biserice române, unei case parohiale pentru preotul român, și înzestrarea clerului cu o dotațiune cuviincioasă. Deschidându-se și pentru Români ca Români, toate școlile catolice din Ungaria și Transilvania și din Viena și Roma, au început și ei a avea o clasă cultă în sînul lor, care pregătea calea, ca și poporul cel de iobagi, cel ocărit și batjocorit de totă lumea, să ajungă la conștiința originii sale alese și a demnității sale umane și să pretindă sfărparea sistemului netolerant din Ardeal cu patru religii recepte și trei națiuni recunoscute, cari nu lăsa pe Român ca Român să ajungă la nimica într'o țară susținută din sudorea și cu sângele lui mai mult, de cât cu a orîi cui altul.

Aceste singure avantagii erau destule, pentru-ca să înalțe moralul unui popor, a cărui sorțe fusese de a-și da tot ce producea distins din sângele său la alte neamuri și de a duce o viață, care puțin se deosebia de a vitelor, ce le mână.

Dacă curtea din Viena a priceput, că prin smulgerea Românilor din Ardeal din starea ticăloasă de mai înainte ea își întărește stăpânirea asupra acestei țări, ce de atâtea ori îi scăpase din mână, Românii nu mai puțin au priceput, că prin uniunea cu biserica Romei, punându-se sub scutul legilor, cari garantau existența catolicismului în Ardeal, și sub ocrotirea armelor împărătesci, se mântuesc pe sine de perire și-și cluptă o sorțe mai bună.

Cu mintea lor de oameni simpli și necărturari, au priceput mai ușor de cât pot să pricéapă cărturării, a căror minte adese-ori este întunecată de patimi rele și interese egoiste, că în cărțile lor, ce le ține biserica orientală și n'au fost vițiate prin edițiuni luterane și calvinesci, se cuprind toate acele dogme ale bisericei catolice, pe cari Grecii le-au negat numai ca să aibă cu ce-și justifice schisma făcută din interese politice.

Ast-fel se descalvinară Românii ardeleni și încheiară acea uniune a bisericei lor cu Roma, care în sensul Conciliului Florentin nu avea să le schimbe de loc nici măcar acele părți din cărțile lor liturgice și chorale, cari cuprindeau dogme, nici ritul, disciplina, organizația bisericăscă, legile orientale, limba liturgică, călindarul, posturile etc. de ore-ce cărțile bisericei orientale conțin dogme identice cu ale bisericei apusene chiar și în ce privesc primatul papal, purgatorul, procesiunea Spiritului sfînt și de la Fiul etc. Țărîritul, disciplina și organizația bisericăscă prin uniune aveau să rămână neatinsc în

vritutea formulei prescrise de Conciliul Florentin: «salvis privilegiis omnibus et iuribus eorum.»

Numai puțină bunăvoință se cerea deci și de o parte și de altă, ca să se facă unirea. Ea s'a și făcut în mai multe sinóde și s'a dat de scire celor interesați prin mai multe manifeste, dar mai vârtos prin manifestul din 7 Octobrie 1698, prin care, pe când Românii se unesc în credință cu biserica Romei, pe atunci de altă parte ei rezervă bisericei lor caracterul ei *românesc*, dreptul de a-și alege episcopul, independența ei de oră ce altă biserică din țară, ritul și disciplina și organizația bisericească, așa pe cum se află acelea la bisericile orientale¹⁾.

Manifestele acestea însă trebuiau să-și capete sancțiunea de la factorii competenți ai statului. După multe tratări în Viena, la cari a luat parte și episcopul Atanasie, hotărârile clerului și poporului au fost luate la cunoștință, ér împăratul Leopold prin diploma

¹⁾ Manifestul se pòte vedé la Nilles, Symbolae, pag. 202. Observăm, că dl Densușianu în scrierea sa «Independența bisericească a Mitropoliei române de Alba-Iulia» pag. 25 și urm. într'un stil înflătat spune, fără nici un temei, mai multe neadevăruri despre originea și cuprinsul acestui manifest, despre care zice, că în textul latinesc este un «falsificat criminal». Neadevărurile acestea le-am combătut, cred, destul de temeinic în scrierea mea «Cestiuni din dreptul și istoria bisericei românesce unite» II, pag 3 și urm. Cu toate acestea dl Dr. G. Popoviciu în scrierea sa «Unirea Românilor din Transilvania» în mai multe locuri, dar mai vârtos la pag. 98 și urm. nu s'a sfiit a reedita toate falsitățile dlui Densușianu, și tot așa a făcut și dl Lucian Bolcaș în «Chestia Antonomici» p. 7 și urm.

de dto 19 Martie 1701, numită diploma Leopoldină a doua¹⁾, a dat Românilor uniți privilegiile cerute. În articolul prim al acestei diplome se zicea, că bisericile și persoanele bisericesce unite cu biserica Romei, se investesc cu toate privilegiile, scutițele și prerogativele, cari le au persoanele și bisericile de ritul latin în sensul canónelor bisericei catolice și al privilegiilor obținute de la regii Ungariei și principii Transilvaniei. În articolul 2 se zicea, că preoții sunt scutiți de contribuțiune personală, nu au să plătescă nici vamă de poduri, nici vamă de tîrg și n'au să plătescă decime din moșiile bisericesce. În articolul 3 se zicea, că chiar și mireni nenobili (țărani), dacă trec la unire, să fie încorporați statului catolic, *să fie socotiți între staturile țării*, să fie considerați capabili de beneficiile patriei, puși sub scutul legilor, *tratați ca fi ai patriei*, ér nu numai ca tolerați. Preoții să fie scutiți de iobăgie, și nimeni să nu-i mai siléscă la robote, să pretindă honorare de la dênșii, să-i bage în temniță și să-i jefuésă.

În același timp însă diploma conține și unele restricțiuni, cari de sigur n'au fost în intențiunea Românilor, dar cărora, în speranță, că lucrurile se vor puté schimba mai spre bine, ei se supuseră. Prin articolul 5. se pune lêngă episcopul un teolog catolic de ritul latin, care în calitate de «causarum auditor generalis» să grijéscă, să nu se mai întempele abuzuri, erori și scandale, ca cele din trecut, isvorite

¹⁾ Veđi-o la Nilles l. c. p. 292 și urm. Despre genuinitatea ei veđi și scrierea mea «Cestiuni» II. p. 57 și urm.

din nesciință. Tot prin articolul acesta episcopul unit se subordineză Mitropolitului latin din Strigon, însă nu ca la Mitropolit, ceea ce nici nu se putea face fără de învoirea Romei, *ci ca la un patron special* (ab antelato Archiepiscopo Strigoniensi, tamquam singulari patrono eorumdem cum toto clero principalem habebit dependentiam). Din această dispoziție se vede, că subordinea bisericeii unite la Mitropolitul din Strigon întru început nu a fost o subordinea ierarchică și canonică, ci mai mult o subordinea diplomatică, care împunea acelui Mitropolit datorința de a ocroti biserica unită. În fine prin articolul 12 se restrânge dreptul acela, ce biserica l'a avut și exercitat neîntrerupt de la 1579 încôce, de a-și alege o singură persoană la scaunul episcopesc, pe care principele avea să o întărească, ori să o respingă. De aci înainte clerul avea să candideze câte trei persoane și din acestea împăratul să alegă pe cel ce îl va afla mai destoinic pentru scaunul episcopesc.

Cu toate aceste restricțiuni, diploma a doua Leopoldina a fost un act de forțe mare importanță pentru biserică și pentru desvoitarea ulterioară a popului român. După veacuri de împilare, după-ce Românii fuseseră osîndiți să audă și din gura unui fiu al lor, a regelui Matia, cuvintele de ocară: »Olachi nec ad libertatem vocati, nec ad libertatem nati¹⁾», pentru prima oară aud ei mângăitorul cuvânt,

¹⁾ La Gr. Kemény József, Tudományok Gyűjtemény t. III, p. 104.

că și ei sunt fiii patriei, și ved, cum preoțimea și biserica lor este ridicată pe o treptă cu clerul și biserica cea mai veche din țară, cum fiii lor sunt admiși și chiar întreținuți în scóle catolice, unde pentru ca să-i lege mai tare de biserica catolică, li-se reamintesc glorioasa lor origine de la Roma, și ast-fel se trezesce și întăresce în ei consciința națională, ér nobilimea română, câtă mai rămăsese într'o stare aprópe egală cu a țéranilor, este admisă la funcțiuni publice.

Staturile țării, adecă dicta celor trei națiuni recunoscute: a Ungurilor, Sécuilor și Sașilor, aú priceput îndată importanța (diplomei Leopoldine, și ast-fel când aceea s'a publicat în dieta anului 1703, ele aú protestat în contra ei, zicënd, că preoții români n'aú să se numere între staturile țării, ér guvernului transilvan are să i-se păstreze neatins dreptul de a recurge la curtea din Viena¹⁾). Câtă importanță politică aú dat Ungurii, Sécuii și Sașii uniunei Românilor cu biserica Romei, a exprimat'o cu cuvinte clare dieta ardeleană din 1701 într'un memorial adresat Curții din Viena, în care se zicea: »De acestea este și afacerea popilor românesci, despre care să spună ori cine cu consciința curată, ce aú folosit atât țării, cât și religiunei catolice, a cărei propagare se intenționase: din contra această țară suferă o daună publică cumplită, din causă că contribuțiunea, ce plătiaú ei (adecă popii uniți) până acum, este o sarcină, ce se urcă cel puțin la opt

¹⁾ Nilles, ibidem, p. 512.

mii floreni pe an, care se încarcă pe umerii altor omeni buni. Jurisdicțiunea comitatelor și a districtelor este turburată. Legile scrise despre această națiune se cassază și violază, și să dea Dumnezeu, ca nu cumva națiunea acésta barbară și producătoare de prunci (prolifca) după un timp óre care să se înalțe spre a răsturna pe celelalte națiuni: în cât pentru interesele private ale domnilor de pământ, scie și simte fie care, câte daune și injurii sufer aceia¹⁾.

Pe basa diplomei Leopoldine a doua s'aú purtat apoi ulterioarele lupte pentru autonomia bisericească și națională. Românii se nisuiră în continuú a obține executarea perfectă a articolilor favorabili bisericeii și națiunii și revocarea articolilor asupritori din diplomă. De altă parte staturile țării puneau în continuú pedeci la executare articolilor favorabili și stăruiau pentru cât mai aspra executare a celor asupritori.

Dar deși pedecile aú fost multe, ca d. e. revoluțiunea lui Rákotzi (1703—1711), vacanța de 10 ani a scaunului episcopesc de la mórtea episcopului Atanasiú până la instalarea lui Ioan Giurgiú (Pataki) (1713—1723) și altă vacanță de 5 ani de la mórtea lui Pataki până la instalarea lui In. Klein (1727—1732), totuși nu se póte tágădui progresul continuú, ce se făcea întru emanciparea bisericeii și a poporului român.

¹⁾ G. Barițiu, Părți alese din ist. Trans. I. p. 207, după Ferdinand von Zieglauer, Harteneck Graf der sächsischen Nation und die Parteikämpfe seiner Zeit (1691—1703) p. 286.

La anul 1715 episcopia unită fú înzestrată cu frumósele domenii de la Sâmbăta de jos în țara Făgărașului și de la Gherla: primul cas, că o episcopie românească a primit de la capul statului bunuri imobile de ceva importanță.

La 1721 se făcú un noú pas înainte. »Mitropolia« din Bělgrad, cea zidită de Mihaiú Vitézul, fusese dărímată cu ocaziunea clădirei fortăreței Caroline la 1714. Pe de altă parte A.-Iulia devenise éráși reședința unui episcop latin transilvan, pe cum fusese înainte de 1556. Spre a se preveni frecările între episcopul latin transilvan și cel românesc unit, se canoniză prin bulla papală »Rationi congruit« din 1721 scaunul episcopesc de Făgăraș: éráși primul cas, ca o auctoritate patriarhală să canonizeze pentru Românii din Transilvania un scaun episcopesc. Dar mai important este, că prin bulla acésta episcopia românească unită nu se subordinéză nici episcopiei latine transilvane, nici arhiepiscopiei Strigonului, și în special prin bulla, cu care se preconiséză episcopul Ioan Giurgiú, i-se dá acestuia deplină putere episcopescă: »curam, regimen et administrationem ipsius Ecclesiae Fogarasiensis Tibi in spiritualibus et temporalibus *plenarie* committendo«, prin cari cuvinte ni-se arată, că Papa nu a dispus, ca episcopul românesc să aibă teolog latin lângă sine, și că cei ce aú susținut și mai de parte pe teologul, aú făcut'o acésta din motive politice¹⁾.

La 1733 episcopul Ioan Inocențiu Klein-Micul obținú pentru episcopul românesc unit dreptul de a

¹⁾ Vezi bullele la Nilles I. c. p. 431 - 6, și 438 - 443.

fi membru al dietei transilvane, ceea ce istoria nu ne p te înregistra despre nici un episcop românesc înainte de unire. Ast-fel c p t  biserica  i na iunea română un apărător în dieta  rii¹⁾.

 mp ratul Carol VI. cu diploma din 21 August 1738, în schimb pentru domeniile de la S mb ta  i Gherla, cari aduceau numai 3000 fl. R., inzestr  episcopia rom nesc  unită cu domeniul cel mare de la Blaș cu venit de 6000 fl. R.  i ast-fel se pune temeiul independen ei materiale a episcopului  i existen ei școlilor rom nesci din Blaș.

După grele lupte,  i neobosite st ruin e, cărora asemenea, într'o mie de ani înainte de unire, nu găsim la nici unul dintre episcopii cei condu i de spirit bizantin, episcopul Klein, condus de spiritul Romei, reu e a constr nge du m noasele staturi transilvane, să articuleze în legile ării, în articolul VII din 1744, episcopia Făgărașului  i inzestrarea ei cu domeniul Blașului, deși Românii nu avuseseră nici odată de la schisma din 1054 în c ce o episcopie inarticulată în legile ării. Acela i episcop nu se odihnesce până ce prin articolul VI de lege din 1744 nu se recuno te clerului românesc unit  i nobilimei române drepturile politice, cari le aveau clerurile altor religii recepte  i nobilimea altor na iuni recunoscute²⁾,

Dar în momentul, când t t   ara  i toți privilegia ii  i asupraitorii se temeau  mai tare, că

¹⁾ Vezi scrierea mea despre Klein pag. 11.

²⁾ Despre acestea  i cele ce urm z  să se vadă scrierea mea despre Klein.

episcopul Klein prin unirea cu biserica Romei va emancipa deplin nenorocitul său popor, ob in nd recuno cerea lui *ca a palra națiune*, S rbii  nţelesh cu cei-alți du mani ai Rom nilor, au trimis pe impostorul Visarion, care profit nd de absen a trupelor  mp r tesci în răsboiul de succesiune  i de nemul mirea, ce st p nia inimele pentru neîmplinirea celor mai de căpetenie dorin e naționale, a sciut prin fel de fel de apucături bizantine a amăgi bietul popor, a sparge solidaritatea na ional   i bisericesc   i a pregăti căderea nemuritorului episcop  i cu el  i căderea, pe timp îndelungat, a celui mai de frunte postulat na ional.

Cinci-spr -zece ani agen ii români  i străini ai S rbilor, ajuta i de to i asupraitorii Rom nilor, au răscolit ne nterrupt conștiința bietului popor prin fel de fel de calumnii  nv tate de la perfidii Greci  i viclenii  i violen ii S rbi, până ce în urma revoluțiunii generale inscenate cu ajutorul criminalului călugăr impostor Sofronie, curtea din Viena a trebuit să împartă cu putere armată poporul în două biserice, una unită  i altă neunit  la 1761¹⁾.

Autonomia de la 1762.—1848. Biserica unită, în ce privesce raportul său cu statul  i cu alte biserice, nu se schimb  de loc, prin catastrofa amin-tit . Ea însă  i i perd  partea cea mai mare, mai compactă  i mai bine situată a poporului românesc,  i ast-fel f  adusă în imposibilitatea de a put  s vir si lucrarea pentru recuno cerea poporului român ca națiune politică.

¹⁾ Despre acestea  i cele următore ve i scrierea mea: Episcopii Aron  i Novacovici.

Ce privesce biserica neunită, ea, care nici odată nu existase în această țară, fără să fi fost supusă sau episcopilor latini, sau unor archiereii din țări străine, sau superintendentilor calvinesci, sau arbitriului domnilor de pământ, acum ajunse la un fel de independență, ce are de a o mulțămii bisericeii unite. Pentru cine nu a studiat mai adânc trecutul poporului românesc din Ardeal, aserțiunea noastră se va păre un paradox. Dar dacă considerăm, că Reformații, cari ținuseră aproape două veacuri în ghiarile lor biserica românească, și n'ar fi lăsat nici odată această pradă, de n'ar fi fost smulsă din mâinile lor prin însuși domnitorul țării și pusă sub scutul bisericeii catolice, acum după 60 de ani erau bunii bucuroși — și ei și Luteranii — a suferi și chiar ocrotii o biserică neunită și nesupusă lor, numai să pôtă prin această nimici, sau cel puțin slăbi biserica unită într'atăta, în cât ea să nu mai pôtă fi pârghia emancipării politice a poporului românesc.

În sensul acesta este adevărat, că biserica românească neunită, ce s'a constituit în 1761 în Ardeal, are de a mulțămii existența sa bisericeii unite. Ér dacă vom consideră curentul cel mare național și cultural, pornit din unire, care a străbătut întreg poporul românesc, putem zice, că numai unirea a contribuit, ca în biserica neunită, nici chiar sub jugul Sêrbilor, să nu se stingă, ci din contră să se întărească acea conștiință națională, care a făcut pe Români neuniți din Ardeal să se mântuiescă de episcopii sêrbesci, și să dea mână de ajutor și celor din Ungaria pentru scuturarea jugului ierarhiei sêrbesci și ast-fel să

se adune cu toții într'o Mitropolie românească. Acestea arată destul de limpede, cu ce puțin temeiū a scris dl Dr. George Alexici aceste cuvinte: »Mult cercata noastră biserică (cea neunită) prin unire a devenit un Prometeū lântuit, și că nu s'a prăpădit cu desêvirșire, avem să mulțămim, nu bunăvoinței și dragostei fraților nostri uniți¹⁾«.

Raportul bisericeii neunite față cu statul și cu celelalte biserici este determinat în »patenta« împărătesei Maria Teresia din 6 Novembre 1762²⁾.

Conform acestei patente Episcopul de naționalitate sêrbescă are să fie exempt, adecă să nu atirne de la mitropolitul sêrbesc din Carlovăț. Cultul divin se admite și tolerază. Episcopul își capetă dotațiunea de la stat (2000) fl. și de la cler (câte un floren de la fie-care preot). Și clerul și Episcopul au să se supună legilor și obiceiurilor țării aprobate și confirmate. Preoții neuniți sunt scutiți de darea capului etc.

Acastă situațiune a durat aproape neschimbată până la 1848, cum se vede din instrucțiunea împărătescă dată în 21 Decembre 1810 episcopului Vasile Moga³⁾, care este primul episcop *român* neunit în Ardeal de la unire în cõce, fiind antecesorii săi de la 1761—1796 toți sêrbi și anume: Dionisiū Novacovic, Ioan Georgeviciū, Șofron Chiriloviciū, Gedeon Nichitici, Gerasim Adamoviciū.

¹⁾ Telegr. Român, an. 1903, Nr. 39.

²⁾ Este publicată în scrierea mea: Episcopii Aron și Novacovic pag. 244 în notă.

³⁾ La Maior, Ist. bis. Românilor p. 136—140.

Biserica românescă unită, cu ocaziunea numirii episcopului Grigorie Maior, la 1772, se mântui de teologul latin, pe care antecesorii săi au trebuit să-l țină în virtutea diplomei Leopoldine a doua din 1701 și diplomei Caroline din 1738 și ast-fel se făcù un nou pas spre emanciparea bisericeii.

Tot așa pas important, din punctul de vedere al autonomiei bisericesci, este și înființarea unei noue diecese române unite la Oradea-mare. Diecesa acésta s'a format din frânturile acelea ale populațiunii române, cari în butul tuturor uneltirilor sêrbesci au rêmas unite și supuse episcopului latin de Oradea-mare. Episcopul latin Conte Niculaù Csáky căpêtă lângă sine ca episcop-vicar sau sufragane de ritul grecesc pe Meletie Kovács în an. 1748. Mai târziu împêrătésa M. Teresia, în 1776, numi în Oradea-mare un episcop independent de cel latin, pe Moise Drágossy, ér în 16 Iuniù 1777 urmâ bulla papală, prin care se înființâ în mod canonic diecesa acésta, care se estindea la început peste comitatele Bihor, Arad, Bichiș, Csanád, Ciongrad, Timiș, Torontal și Caraș.

Ast-fel tot biserica unită fù cea dintâi, care putù înființa și în Ungaria o diecesă națională română, care prin bărbații săi luminați și prin instituttele sale culturale, dar mai virtos prin gimnasul de la Beiuș înființat de episcopul Samuil Vulcan la 1828, a pregătit spiritele la scuturarea jugului ierarhiilor slave.

Acțiunea pentru scuturarea jugului slav a pornit tot din sinul bisericeii unite, când la 1823 Papa Piu

al VII a dismembrat din diecesa ruteană a Munca-cului archidiaconatul Sătmarului cu 6 protopopiate și 92 parochii, și l'a încorporat la diecesa română unită de Oradea-mare.

Românii aveau acuma 3 diecese naționale: două unite, una în Transilvania (a Făgărașului) și alta în Ungaria (a Orădi-mari), ambele atêrnătore mai mult după nume, de cât de fapt de la Archiepiscopul latin din Strigon, și o diecesă neunită, a Ardealului, care în urma decretelor împêrătesci din 30 Sept. 1783, 9 Octobre 1783 și 8 Decembre 1786 ¹⁾ încetâ a mai fi episcopie exemptă, de-ôrece în cele spirituale și disciplinare se făcù atêrnătore de mitropolia sêrbescă din Carlovêț, fără a se face pârtașe și de privilegiile națiunii sêrbesci.

În fine pentru cei ce s'ar mira, că pentru-ce de la 1778, când s'a ținut sinod sub episcopul Maior, până la 1848, atât în biserica unită, cât și în cea neunită s'au ținut așa de rar sinóde, lăsăm să urmeze aci textul ordinului împêrătesc din *12 Decembre 1781*, adresat episcopului Maior, unde se zice: De eo tamen denuo moneri volumus Episcopum ut quemadmodum synodorum, absque altissimo indultu nostro celebratio per benignum *sub 28-va Novembris et Nro. 1803* anni currentis exaratum Rescriptum regium omnibus in charo nostro Magno Transilvaniac Principatu Religionibus interdicta extitit, ita idem etiam dum et quando Synodos in futurum

¹⁾ Se pot vedé la N. Popca, Vechia Metropolic, pag. 192-3.

celebrare voluerit, praevis medio vestri altissimum desuper assensum et indultum nostrum exorare non intermittat.«¹⁾.

Autonomia bisericeii de la 1848 până azi.
În starea acésta rămăseră lucrururile până în 1848, când în adunarea de pe »câmpul libertății« Româniî, în punctul 2 al dorințelor lor, aũ enunțat: »Națiunea română pretinde, ca biserica română *fără distincțiune de confesiune* să fie și să rămână liberă, independentă de la orî care altă biserică, egală în drepturi și folóse cu cele-alalte biserice ale Transilvaniei. Ea cere restabilirea *Metropoliei române* și a Sinodului general anual după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericesci și și mirenesci. În același sinod să se alegă și episcopii românesci liber prin majoritatea voturilor, fără candidațiune²⁾«.

Acésta dorință împreună cu cele-alalte hotăriri fură prezentate tronului prin o deputațiune.

Cât timp durară revoluțiunile anilor 1848 și 1849, nimenea nu avea timp de a se ocupa cu astfel de petițiuni. Pe de altă parte Româniî trebuiaũ să-și câștige cu brațele și sângele lor nou titlu la o sörte mai bună.

Fiind-că scaunul episcopesc al diecesei române unite de Făgăraș, în urma suspensiunii episcopului Ioan Lemeni din 9 Novembre 1848, și prin abzicerea lui din Martie 1850, era vacant, se îngrijî de reali-

¹⁾ Arch. din Blaș.

²⁾ Veđi protocolul adunării naționale la Barițiu, Părți alese din Ist. Transilvaniei II, p. 121.

sarea dorinței națiunei române, în ce privesce Metropolia română unită, episcopul român unit din Oradea-mare, Vasile Baron Erdélyi, care fũ numit din partea împăratului președinte al comisiunii regesci, ce avea să pregătéscă lucrările pentru »reactivarea« Mitropoliei de Alba-Iulia (Belgrad) și inființarea celor două episcopate nouă de Lugoș și Gherla¹⁾. Comisiunea acésta pregăti lucrările în curtea episcopescă unită din Oradea-mare, luând parte la lucrările ei și Dr. Ioan Vancea, care pe atunci era secretarul lui Erdélyi²⁾.

Sinodul electoral întrunit în Blaș la 18/30 Sept. 1850 pentru a alege pe succesorul lui Ioan Lemeni, încă adresă Maestății Sale o petițiune, în care cerea, ca »în biserica română gr. catolica să se reaseze Metropolia prin nedreptățirea timpurilor în faptă și în autoritate încetată, și metropolitul să fie capul bisericeii române gr. cat. atîrnător singur de la ap. tron al M. Vóstre, și în cele spirituale nemijlocit de la Scaunul ap. din Roma veche, carea este capul bisericeii universale³⁾«.

În fine se ținũ, în afacerea acésta, memorabila conferință din 18 Novembre 1850 în Viena, la care aũ luat parte Ioan Scitovski arhiepiscopul Strigolului și primat al Ungariei, Vasile Erdélyi episcopul român unit din Oradea-mare, Alex. Bach ministru de interne, contele Thun ministru de culte, Eduard

¹⁾ Veđi Dr. Ioan Vancea, Biografia lui Vasile Baron de Erdélyi p. 9--10.

²⁾ Dr. A. Bunea, Biografia lui Vancea p. 8.

³⁾ La I. M. Moldóvan, Acte sinodale, I. p. 83.

Bach comisariul plenipotențiat al Transilvaniei și Privatzer consilier de secțiune. Cele hotărâte în această conferință fură aprobate de Maestatea Sa Francisc Iosif I. în 12 Decembre 1850 și în urma tratărilor cu sfântul scaun apostolic al Romei, Pontificele Păpă IX prin bulla »*Ecclesiam Christi*« din 26 Novembre 1853 a scos diecesa Făgărașului de sub jurisdicțiunea metropolitană și primațială a arhiepiscopului din Strigon, înălțându-o la demnitatea de Archiepiscopie și Mitropolie cu titlul de Alba-Iulia, și i-a supus ca sufragane, pe lângă vechia diecesă gr. cat. română a Oradei-mari, și pe cele două, atunci înființate, de la Gherla și Lugos¹⁾.

Ast-fel biserica românească unită ajunsese, ea mai întâiu, a se emancipă de sub oră ce altă biserică de neam străin și de rit latin, și prin această, în raportul său cu alte biserice dobândi autonomie perfectă.

Dedându-se cei puternici a vedé cel puțin o parte din Români adunați într'o biserică națională și autonomă, mai ușor s'a putut realiza și dorința Românilor neuniți de a avé și ei o mitropolie națională și de a scutura prin această jugul Sârbilor. În urma stăruințelor episcopului Andreiú Baron de Șaguna și altor fruntași ai bisericeii neunite, Maestatea Sa Francisc Iosif prin chirografalul din 24 Decembre 1864 hotărăse înființarea unei mitropolii pentru Români gr. orientali din Transilvania și Ungaria, care să fie

¹⁾ Dr. A. Bunca, Istorie scurtă a bisericeii române unite cu Roma, în Schematismul Archidiecesei de Alba-Iulia și Făgăraș pe 1900 p. 44.

de sine stătătoare, și coordonată cu cea sârbescă, și de odată înălță la demnitatea de Mitropolie diecesa din Ardeal¹⁾. Prin diplomele împărătesci din 8 Iuliu 1865 Români neuniți din Ungaria fură scoși de sub ierarhia sârbescă și se încuviință, respective se înființă exclusiv pentru ei episcopiile din Arad și Caransebeș ca sufragane ale Mitropoliei transilvane²⁾.

Ast-fel și biserica românească neunită ajunsese la autonomie deplină în raportul său cu alte biserice din țară.

Ambele mitropolii române fură apoi inarticulate și în legile țării și anume, cea neunită prin articolul de lege IX, ér cea unită prin articolul de lege XXXIX din 1868.

Mai rămânea acum, ca aceste două biserice române să se organizeze și în lăuntru, ér în afară să-și reguleze raportul față cu statul.

Ce privesce organizația internă este de însemnat, că de la 1848 tot mai viuă s'a manifestat dorința, ca la administrațiunea afacerilor școlare materiale și fundamentale să se admită și elementul mirean. Trebuie însă să mărturisim sincer, că pe cât de îndreptățită ni-se pare această dorință a întregii biserice, pe atât de neintemeiate ni-se par motivele aduse din domeniul dreptului canonic și al istoriei pentru realizarea ei.

Am vedut deja, că adunarea națională din 315 Maiu 1848 cerea »restabilirea *sinodului general anual*

¹⁾ Barițiu I. c. III, p. 290.

²⁾ Idem, ibidem p. 328 '9.

după vechiul drept, în care... să fie deputați bisericesci și mirenesci. În același sinod să se aleagă și episcopii românesci liber prin majoritatea voturilor, fără candidațiune¹⁾, «măcar-că un astfel de »sinod general« mixt nu existase nici odată, nici în biserica românească, nici în cea grecească. Ideile, de care erau conduși cei mai de frunte bărbați ai Românilor în organizarea bisericii românesci, se ved din »Constituțiunea bisericii române« publicată în Viena la 1850 la călcăiul tratatului scris în 1846 de A. T. L. (Aug. Treb. Laurianu) sub titlul de »Documente istorice despre starea politică și ieratică a Românilor din Transilvania.« Constituțiunea aceea se prezintă ca »întemeiată pe canónele sinódelor ecumenice,« pe când ea nu avea asemănare nici cu constituțiunea bisericilor apusene catolice, nici cu a celor greco-orî slavo-bizantine, nici cu a celor două mitropolii româno-bizantine din Muntenia și Moldova, toate întemeiate pe canónele sinódelor ecumenice, ci era o organizație întemeiată pe principiile dogmatice ale bisericilor protestante și copiată de pe o »constituțiune« a vre-unei biserice protestante.

»Constituțiunea« amintită în principiile sale fundamentale și chiar și în unele dispozițiuni concrete a trecut apoi și în »statutul organic« al Mitropoliei române neunite.

Este însă interesant a ști, cine și din ce incident a făcut acea »constituțiune,« care a sedus

¹⁾ Barițiu, o. c. II. p. 121.

pe ómenii să socotescă drept »canóne ale sinódelor ecumenice« nisece instituțiuni protestante.

O epistolă alui Aug. Treb. Laurianu scrisă din Viena la 19 Martie 1850 lui Bărnuțiu, care se afla la băile din Kaltenleutgeben lângă Viena, ne dă deslușirea dorită. »Sara la 6 óre — scrie Laurianu — a plecat Popescu și Iancu, ca să ajungă mai curând la sinod, amândoi aș promis, că se vor întorce... *Noi am trimis un fel de proiect, cu care să se folosească la debaterile sinodale*¹⁾.« În această scrisóre e vorba de sinodul convocat de episcopul Șaguna la Sibiu pe 12|24 Martie 1850²⁾, ér »proiectul« nu este alt-ceva de cât »Constituțiunea bisericii române« amintită mai sus. Când Laurianu, zice că »*noi am trimis,*« se înțelege la tótă întimplarea pe sine de autor al »proiectului« de »constituțiune.« De sigur însă lucrarea făcută de Laurianu va fi fost aprobată și de cei alaiți membrii ai deputațiunii române, uniți și neuniți, cari erau în Viena, ca Balint, Major, Cipariu, Maiorescu, Florian, Mocioni, Babeș, Dobran etc. cari sunt amintiți în epistola citată.

Sub înriurința ideilor din »proiectul« de »constituțiune« a putut apoi cere sinodul din Sibiu, ca »*după dreptul canonic și istoric*« să se concedă »un sobor, unde eparhiile române să fie reprezentate prin trimișii sêi preoți și mireni, cari apoi să pășescă la consolidarea metropoliei și la alegerea mitropo-

¹⁾ Epistola întregă publicată de V. Pîrvan în »Convorbiri literare,« an. 1903 num. 2. pag. 178.

²⁾ Barițiu o. c. II. p. 658.

litului, a episcopilor și a celorlalți demnitari bisericești¹⁾».

Ceea ce deputațiunea din Viena făcea pentru Sibieni, nu-și uită a face și pentru Blășeni. »De la deputațiunea națională și imputerită, aflătoare în Viena, s'a trimis o scrisoare intitulată Soborului« întrunit în Blaș la 18|30 Septembre 1850 pentru alegerea episcopului, și deși această scrisoare nu s'a predat Sinodului din partea comisarilor reg. prezenți la actul de alegere, totuși membrii sinodului au cunoscut pe altă cale cuprinsul ei și sub înfrunța ideilor cuprinse intrinsa au enunțat cu durere, că sinodul, ne fiind compus și din mireni, »nu se poate constitui după Pravila și datina cea veche,« și ast-fel au cerut de la Maestatea Sa, ca »biserica Românilor greco-cat. amăsurat canónelor sale din biserică răsăritului să aibă putere legiuită și nerestrinsă a-și ține sinod după vechia sa datină în tot anul, compus și sistemat din bărbați aleși ecclesiastici și civili zeloși pentru organizațiunea sa internă și morală,« ér viitorului episcop, încă înainte de a-l alege, i-au pus condițiunea, »ca la Ssma Sa Maestate să stăruască, ca vechiul drept al bisericei noastre de a se aduna în tot anul din cler și din popor, adecă din întregă biserică să se restatornicască²⁾».

Tóte acestea dovedesc, că bărbații nostri, preoți și mireni, erau pe la 1848—1850 de credința rătă-

¹⁾ Actele sinódelor eparchiale din 1850 și 1860 tipărite în tipografia dieces. din Sibiu, la Popea, Vechia Mitropolie, pag. 103.

²⁾ La Moldovan, Acte sinodale, I. p. 79, 80, 83, 85.

cită, că după canónele bisericei orientale, după codicele de legi »Pravila,« după un drept și obicei vechi, laicii ar trebui să participe la nesce sínóde bisericesci constituite ca organe de ocărnuire bisericescă, și să-și alégă pe mitropolitul, episcopii și ceilalți demnitari bisericesci, pe când în realitate, de ai căută cu lampa lui Diogene, nu vei afla nici în »Pidalion,« nici în »Pravilă,« nici o instituțiune »sinodală« cu mireni, care să aibă dreptul de a cărnui biserică și de a alege demnitarii ei, ér »sinodul general,« deși s'a introdus în biserică noastră sub influința bisericei reformate, la noi nu s'a putut desvolta nici odată, ca la reformați, până acolo, în cât să se compună nu numai din protopopi și preoți, ci și din mireni.

Ómenii fură însă și mai tare seduși și întăriți în rătăcirile lor prin o practică introdusă de Șaguna, care în 12 Martie 1850, pe baza concesiei obținute de la guvernatorul transilvan Wohlgemuth în 10 Februarie 1850 Nr. 1282, a întrunit un sinod diecesan, ținut în prezența unui comisar guvernial, Ioan de Karabetz, la care pe lângă 25 protopopi și 2 profesori de teologie, au fost chemați și 30 de mireni. În cerculara, cu care a convocat sinodul, episcopul a zis, că sinodul »e întemeiat în canónele bisericei orientale.«¹⁾ În 3 Octobrie v. 1860 acela-și episcop convocă pe baza concesiei primite cu datul 30 Septembre 1860 de la ministrul de culte, un alt

¹⁾ N. Popea, »Archiepiscopul și Mitropolitul A. Șaguna,« p. 77—8.

sinod de preoți și mireni și în cuvântul de deschidere se exprimă: »am conchemat pe baza canonului 20 de la Antiochia reprezentanți din partea preoțescă și mirenescă¹⁾.« Sinod mixt din 150 bărbați, clerici și mireni, finu episcopul Șaguna și la începutul lui Aprilie 1864²⁾.

Ast-fel seducea episcopul Șaguna pe credincioșii săi și în general pe Români, deși în biserica orientală nici nu sunt cunoscute așa numitele sinode *diocesane*, fiind aceste sinode o instituțiune a bisericei latine, ér canonul citat al sinodului din Antiochia nu vorbește despre sinode compuse din »reprezentanți din partea preoțescă și mirenescă,« ci despre sinodele, care le ține Mitropolitul cu episcopii săi sufragani, adecă din »eparchia« sa, cum se numia pe atunci provincia mitropolitană³⁾.

Într'aceea situațiunea politică se schimbă în defavorul Românilor. Cei ce sciură, ce se făcă în fața acestei situațiuni schimbate, se grăbiră a-și asigura drepturile avute și a-și câștiga altele nouă.

Romano-catolicii din Tranilvania se întruniră în 10 Ianuarie 1866 în o adunare generală, care ei o numese »adunarea statului catolic transilvan,« și cerură, să li-se asigure deplină autonomie bisericăscă.

1) Idem, ibidem. pag. 135.

2) Barișiu o. c. III. p. 249.

3) Veđi articolii publicați de mine în »Unirea« din Blaș: »Sinodalitatea înainte de 1868 și 1848« (numărul 50 -1892) și »Mirenii în Sinode« (numărul 52—1892), și Dr. A. Grama, Instituțiunile calvinesci în biserica rom. din Ardeal, pag. 58—61.

Maiestatea Sa prin hotărîrea din 19 August 1867, comunicată prin rescriptul ministrului de culte și instrucțiunea publică din 12 Septembre 1867 Nr. presidial 895, aprobă organizarea statului catolic așa, pe cum se hotărîse în adunarea din 10 Ianuarie 1866 și se învoi, ca tóte afacerile economice, fundatiionale și școlare, cari mai înainte le-a tratat și administrat așa numita »Catholica Commissio« din sinul guvernului transilvan, pe viitor să le trateze un comitet ales de adunarea generală a statului catolic. Acest comitet compus din 21 membri, clerici și mireni, s'a ales și constituit în adunarea statului catolic din 13 Maiu 1873¹⁾.

Românii greco-orientali, după ce și-au dobândit înființarea Mitropoliei, se grăbiră a o și organiza până încă nu era prea târziu.

Mitropolitul Șaguna, îndată ce-și vedu Mitropolia inarticulată, ceru și dobândi de la Maestatea Sa învoirea din 12 August 1868, ca să pótă întruni congresul național din întreagă provincia bisericăscă, în 16 Septembre 1868²⁾.

În acest congres se votă »statutul organic,« prin care se organiză întrégă biserica, începând de la parochie până sus la Mitropolie, în 176 paragrafi și se asigură mai multe drepturi față cu puterea de stat, între cari cel mai de căpetenie este alegerea mitropolitului și episcopilor prin obștea bisericei.

1) Veszely-Károly, Az erdélyi róm. kath. megye autonómiaja, pag. 3* și următoarele.

2) N. Popăa o. c. p. 156-7.

Maestatea Sa prin hotărîrea din 28 Maiu 1869 -- la propunerea ministrului de culte și instrucțiunea publică, -- aprobă cu puține modificări statutul votat de congres¹⁾. Acest statut nu organizează biserica neunită după cum este ea organizată în statele ortodoxe, Rusia, România, Grecia etc. pe baza canoanelor bisericești orientale, și cine-și va lua osteneala a asemăna cuprinsul statutului cu scrierea lui Schuler v. Libloy: »Protestantisches Kirchenrecht vornehmlich das des evangelischen Augsburgers Bekenntnisses in Siebenbürgen,« apărută în Sibiu la 1871, se va convinge, că acel statut este lucrat după principiile constituțiunii bisericești săsești din Transilvania, din care a împrumutat până și amănunte. Unde însă constituțiunea săsească nu se potrivea de loc cu firea bisericești orientale, statutul lui Șaguna a admis câte ceva și din principiile Pravilei, și astfel acela ni-se prezintă ca o *mestecătură bizară* a constituțiunii bisericești orientale cu a bisericești protestante, pe cum îl caracterizează de mai multe ori vestitul canonist mircan Vehring²⁾. Ca să-și justifice apoi lucrarea, mitropolitul Șaguna în scrierea sa »Enchiridion sau carte manuală de canoane« apărută în Sibiu la 1871, a interpretat fals canoanele bisericești orientale³⁾.

¹⁾ Vezi edițiunea oficială a statutului, tipărit în Sibiu la 1881.

²⁾ În scrierea sa: Katholisches und protestantisches Kirchenrecht.

³⁾ Vezi Dr. A. Grama, Cestiuni din ist. și drept. bis. rom. unite pag. 154—5.

Dar ori cum ar fi organizația aceasta, un lucru nu se poate tăgădui, că ea întări biserica română neunită și prin formele sale parlamentare, ce sunt la modă în viața politică, a stîrnit și în Români uniți dorul de a-și vedea și ei biserica astfel organizată, deși multe din acele forme sunt străine de firea bisericești grecești, și nu pot mântui biserica neunită de vechile ei scăderi.

Pe când Catolicii de ritul latin din Transilvania și Românii neuniți își organizează bisericile lor și le asigură, pe cât era cu putință, în contra prepotenței viitoarelor guverne »constituționale,« pe atunci la Români uniți nu observăm pași hotărîți și energici în ce privește organizația bisericești și regularea raporturilor ei cu statul.

În toamna anului 1864 mai mulți deputați români ai dietei din Sibiu ținură în cuartirul mitropolitului Șuluf o conferință confidențială, în care mireni adunați cerură cu insistență, să se convoce Sinod, ăr mitropolitul ar fi dat deslușirea, că nu i-se permite întrunirea Sinodului¹⁾.

În anul 1865 tot mai insistent cereau Românii uniți, să se convoce sinode și în special sinod arhiepiscopal. Să răspundă vești, că mitropolitul Alex. Șt. Șuluf ar fi intervenit la guvern, să concedă convocarea sinodului, dar i-s'ar fi răspuns, că nu se învoiesc Roma. Atunci Românii uniți, cari erau membri în senatul imperial din Viena, merseră la Nuntial apostolic, îi prezentară un memoriu în afa-

¹⁾ Barițiu, o. c. III. p. 262 3.

cerea sinodului. Li-se respunse însă, »că este greu a se înțelege cu actualul guvern austriac¹⁾«. Din tot lucrul acesta însă numai atâta pôte fi adevărat, că Roma n'a putut avé nimic în contra, ca mitropolitul să convóce, fie sínóde provinciale, fie sínóde diecesane, căci acelea sunt prescrise prin canónele bisericei apusene, și fiind-că Roma scia, că puterea politică împedecă ținerea sínódelor, pe cum am vëđut mai sus și din decretul împératului Iosif II, ea s'a îngrijit, ca în concordatul încheiat cu Maestătea sa Împératul și Regele în 1855, să se asigure arhiepiscopilor și episcopilor dreptul de a nu fi împedecați întru »a conchema și a ținé conciliū provinciale și sínóde diecesane după norma sfintelor canóne și a publica actele lor²⁾«.

Pedeca a putut fi decī numai de la guvernul țării, ceea ce într'alt loc, unde se indică corect canónele bisericei orientale și apusene cu privire la sínóde, însuși Barițiū o recunósce cu cuvintele: »Din tóte acestea se cunósce limpede, că nu canónele, nu așezămintele bisericescī sunt în contra ținării sínódelor, ci pedecile se pun de cătră despotismul acelor sisteme politice, cari nu sufer biserici cu caracter național și cari tind neîncetat a extermina și din servițiul dumnezeesc limba maternă a credincioșilor cu legī tirane și nerușinate, cu care vor să stingă orī ce lumină și deșteptare. În veacul nostru

¹⁾ Idem, ibidem, p. 295--6.

²⁾ Vedī concordatul (convențiunea) tipărită în text latin și român în Blaș la 1856. p. 6.

se află, pe cum este preă bine sciut, mulți bărbați politici, cari de cât să suferé biserici cu caracter național, le-ar plăcé mult mai bine să extermine nu numai orī-ce religiune pozitivă și orī-ce rit religios, ci și orī-ce sentiment religios din pepturile omenescī¹⁾«.

În primăvara anului 1865 George Barițiū, ca membru în senatul imperial, profitând de discusiunea încinsă asupra budgetului ministrului de externe și asupra concordatului, cerū, pe basa unor argumente nu destul de bine cumpénite, ca ministrul de externe să intervină la locul competent, ca și biserica română unită să pótă ținé sínóde. Dar nici din acéstă cerere nu se alese nimic²⁾.

Care a fost ținuta Mitropolitului Șuluț în afacerea sínódelor, numai cercetarea arhivelor o va puté lămuri. Este însă evident, că el în principiū nu a fost contrar nici chiar »sínódelor mixte« compuse din preoți și mireni, că-cī alt-cum în literile din 23 Aprilie 1861 ale fundațiunii sale grandioase n'ar fi rënduit anume, ca averea acestei fundațiunii să se administreze, nu numai de capitul, ci și de bărbați mireni.

Mitropolitul Șuluț murī în 7 Septembrie 1867, adecă tocmai atunci, când era timpul suprem de a face ceva pentru organizarea bisericei și regularea raporturilor ei față cu statul ungar, căruia atunci i-se restituise neatîrnarea și constituțiunea. Mulți din cei rēmași după Șuluț în Blaș se pare, că erau preo-

¹⁾ Barițiū l. c. p. 307-308.

²⁾ Idem, ibid. p. 304 și urm.

cupați mai mult de interesul, ca nu cumva să ajungă în scaunul mitropolitan vre unul dintre »bărbații creșcuți în institute iesuitice¹⁾«, de cât de interesul de a studia și asigura între toate împrejurările autonomia bisericească, că-cî alt-cum nu și-ar fi dat în »condițiunile« puse viitorului mitropolit un testimoniu așa de trist despre neorientarea lor în ceștiune²⁾.

În 6 Decembre 1868 s-a sancționat articolul de lege XLIII din 1868, care din punctul de vedere al autonomiei, este foarte important, căci în paragraful 14 enunță principiul, că drepturile autonome garantate prin legile Transilvaniei de odinioară pentru așa numitele confesiuni recepte, se estind și asupra bisericeii greco-catolice și a celei greco-orientale³⁾. Cu toate acestea vedem, că cu privire la Români uniți nici până astăzi nu este executată această lege fundamentală.

Într'aceea Dr. Ioan Vancea, episcopul Gherlei, deși cressut »în institute iesuitice« fû candidat la scaunul mitropolitan în locul prim prin sinodul electoral din 11 August 1868. Din partea Regelui fû numit mi-

¹⁾ Este expresiune luată din »condițiunile« impuse viitorului Mitropolit prin sinodul electoral din 11 August 1868. Despre acesta și alte expresiuni necuviincioase și vătămătoare ale acestui sinod veđi articolul meu publicat în »Unirea« din 1892, numărul 49 sub titlul »Gazeta în retragere« și Dr. Alex. Grama, Cestiuni din dreptul și istoria bisericeii românesce unite, I. p. 174 și urm.

²⁾ Condițiunile sunt publicate de I. M. Moldovanu în Acte sinodale I, pag. 31 și urm.

³⁾ Veđi-l mai sus la pag. 178.

ropolit în 21 Octobrie 1868, și după întărirea sa din partea sfintului Scaun apostolic, urmată în 21 Dec. 1868, se introniză în Blaș la 11 Aprilie 1869.

Sciind mitropolitul de o parte dorința ferbinte a clerului și poporului de a se întruni în sinóde, ér de altă parte, că până atunci numai guvernele politice aũ oprit ținerea sinódelor, a treia zi după instalarea sa, în 13 Aprilie 1869 sub Nr. 492 se adresă cătră Ministrul de culte și instrucțiunea publică, să-i concedă convocarea unui sinod diecesan. Ministrul cu data de 26 Aprilie 1869 Nr. 7007 i-a răspuns, că concede ținerea sinodului, însă pe lângă condițiunea, că la acela să ıee parte numai bărbați din cler, și în acela să se trateze numai afaceri interne bisericesci (föltéve, hogy abban csak egyházi egyének vesznek részt, és a zsinatnak czélja csakis az egyházmegye belügyeinek rendezése leend¹⁾). Sinodul se ținü în 20—23 Octobrie 1869. În vorbirea de deschidere mitropolitul accentuă, că trebuie să se convóce *congres bisericesc autonom*, și de aceea sinodul a și prelucrat o lege electorală, pe basa căreia să se intrunescă acel congres. Tot atunci dl I. M. Moldovanu făcù propunerea în sinod, ca în cas, când pentru anumite greutateți nu s'ar puté convoca congresul autonom *provincial*, să se convóce congresul autonom *archidiecesan*, compus din preoți și mireni, în conformitate cu »condițiunile« impuse în sinodul electoral din 11 August 1868.

¹⁾ Veđi articolul meu: Sinodalitatea după 1868 în »Unirea« din Blaș an. 1892 nr. 51.

Mitropolitul pricepă însă, că declarațiunile din acel sinod nu-l îndreptătesc la convocarea unui »sinod sau congres mixt,« care nu este cunoscut nicăiri în canoanele bisericești, nici nu este încuviințat de auctoritatea cea mai înaltă a statului și pentru aceea declară lăzite corect, »că facultatea pentru atare adunare se dă de la locurile mai înalte. A stăruit și până acum și va stări și de aci înainte, ca să se pótă ține congresul provincial mitropolitan; ér neputându-se cum-va ține acela, va stăruí pentru aceea adunare mai strimă¹⁾.«

Nu a conces ministrul de culte, pe cum am văzut, ca Mitropolitul Vancea să convoce »sinod« compus din preoți și mireni, căci intențiunea lui și a altora, cărora le părea rău, că Românii obținuseră 2 Mitropolii, era să strice ceea ce se obținuse după atâtea efortări și jertfe nobile, și anume să se nimicescă mai întâiú autonomia sau independența bisericești române unite de la alte biserici din țară, prin contopirea ei în organismul autonomiei bisericescși latine-catolice.

Pe basa unei auctorizări primite de la Maestatea Sa Regele, primatele Ungariei Ioan Simor, în primăvara anului 1869 convocă un congres catolic la Budapesta, invitând și pe arhierieși Provinciei mitropolitane unite, nu prin mitropolitul lor, ci pe fie care separat, să dispună alegerea deputaților preoți și mireni, cari aveau să participe la congresul, a cărui misiune era, să pregătescă un regulament pentru alegerea de deputați la un nou congres, ce trebuia să organizeze meritóric autonomia catolică.

¹⁾ I. M. Moldovan, Acte sinodale II. 1 37.

Din partea arhierieșilor bisericești unite se comise atunci o greselă mare. Ei în loc să se întrunescă în conferență și să se sfātuescă, cum să procedă solidar și uniform, făcú fie care, cum îl tăia capul.

Mitropolitul Vancea, ca bărbat prudent și prevădător, a știut, că ce amărăciune ar produce orí ce presiune, ce s'ar face asupra clerului și poporului, ca să alégă deputați la congresul din cestiuene, și pentru aceea cu cerculara sa de dto 17 Maiú 1869 Nr. 705, *invită* clerul și poporul, să se sfātuiescă, că óre consult ar fi, să alégă și archidieceasa de Alba-Iulia și Făgăraș deputați? și dacă ar afla, că este consult, atunci să alégă 4 deputați mireni și un preot pentru congresul, ce avea să se țină în 20 Iuniú 1869. Cinci districte protopopescși au ales, cele-alalte însă nu au voit să alégă deputați, și tóte au protestat în contra participării Románilor uniți la congresul catolicilor de ritul latin. Mitropolitul aflând din rapórtete trimise, că cine au fost aleși ca deputați, prin scrisórea de dto 16 Iunie 1869 Nr. 991, nu a impus acelora obligamentul de a participa la congres, ci numai le-a notificat alegerea, lăsându-le deplină libertate de a face cum vor voi. Între cei aleși fu și George Barițiú, care într'o epistolă de dto ^{30 Maiú}/_{11 Iuniú} 1869 notifică mitropolitului, că el nu póte lua parte la congresul latinilor. În urma acestora nici mitropolitul Vancea, nici deputați, aleși numai de 5 districte protopopescși, nu luară parte la congresul din 20 Iunie 1869¹⁾.

¹⁾ Veđi articolul meu »Sinodalitatea după a. 1868« în »Unirea« din 1892 Nr. 51.

Dieceasa Gherlei, care pe atunci era vacantă, asemenea nu trimise deputați la congres.

Diececele Orădiu-mari și Lugosului își aleseră deputați, dar la congres se prezentă numai episcopii Iosif Papp-Szilágyi (Oradea) și Alexandru Dobra (Lugos) împreună cu 2 deputați preoțesci (între aceștia era și actualul episcop al Gherlei Esc. Sa Dr. I. Szabó) și cu un singur deputat mirean, Ioan Cuc, nepot de soră al episcopului Szilágyi.

În ședințele congresului din Iunie și din toamna anului 1869 se pregăti un regulament, în care se statorî, câți deputați preoți și câți mireni au să participe din fie care diecesă în congresele proxime, cari aveau să facă și să voteze așa numitul »statut autonom.«

Din arhiepiscopia de Alba-Iulia aveau să participe la ședințele congresului proxim, care s'a deschis în 26 Octombrie 1870, 2 preoți și 6 mireni; din diecesea Orădiu 1 preot și 2 mireni; din a Gherlei 2 preoți și 7 mireni și din a Lugosului 1 preot și 2 mireni.

Dintre aceste diecese însă numai Oradea-mare alege și trimise deputați la congres și anume: pe Iustin Popfiu preot, Iosif Roman și Iosif Vulcan, mireni.

Aceștia trei, intrunindu-se în Budapesta, hotărîră, că ținînd seamă de vederile întregii biserici române unite și de convingerile lor proprii, nu participă de loc la ședințele congresului, și despre acesta vor încunoscînța și congresul prin o scrisoare motivată și

cetită într'o ședință proximă din partea deputatului Iustin Popfiu.

Acest preot harnic intră în ședința din 3 Noiembrie 1870 și prezentă în numele său și al celorlalți deputați mireni memorabila declarațiune de dt. Pesta 2 Noiembrie 1870, care pentru tonul ei bărbătesc și argumentarea ei corectă merită să o tipărim și aci, pe cum urmază:

Escelestissime D-le Principe Primate!

Onorată Adunare!

Când o parte a Românilor din Transilvania, Bănatul Timișan și din părțile Ungariei dincolo de Tisa, în anul 1697, luna lui Faur, în adunarea lor numărösă ținută în Alba-Carolina sub arhiepiscopul lor Teofil, au primit uniunea cu biserica apusenă, ei au determinat precis în concludul, carele a conținut condițiunile uniunii, că numai în primirea celor patru puncte dogmatice se unesc cu s. biserică de Roma, ér cu privire la ritul, organismul intern și disciplina bisericeii lor orientale, s'au declarat a le păstra și susține neatinse; acest simț al lor este exprimat în concludul uniunii cu următoarele cuvinte: »Ita tamen, ne per hanc unionem aliquo modo ritus aut disciplina ecclesiae graecae sensim mutaretur et Latinae ecclesiae substitueretur. In iudiciis vero ecclesiasticis non secundum graecae ecclesiae canones et disciplinam procedatur;« éră punctul prim al concludului, respective al pactului uniunii s'a statorit în următoarele cuvinte: »Primo: sacram unionem continentia quatuor puncta (dogmatica) perpetuo et irremissibiliter ecclesia valachica observet et teneat, ad plura autem nullo sub praetextu adigatur.«

În această formă și în acest înțeles s'a sancționat pactul de uniune al Românilor prin diploma regală, emănată în 14 April, 1698 și 16 Faur 1699. Consolidarea acestui

act religios față cu pozițiunea patriei și cu împrejurările politice de pe atunci, s'a considerat de o mare momentuositate, de unde a rezultat, că arhiepiscopul Atanasiu, următorul lui Teofil, conchiemând o adunare de Români mai numărösă, ca cea antecedentă, desbătù cu frunțași bisericesci și lumesci adunați pactul uniunii de nou, după a cărui încheiere apoi, episcopul Atanasiu, voind a lumina pe credincioși despre noua stare a lucrurilor, a-î liniști despre pozițiunea ocupată și a-î întări în noua lor religione, scrise în pastoralul său din 1700, adresat către credincioși și următoarele: »*Quatuor puncta teneamus, ad plura autem nullo sub praetextu obligemur; semper integrum nobis sit servare ritum et disciplinam sanctae orientalis graecae ecclesiae, et secundum illius leges, canones, consuetudines ac sanctiones in lege, disciplina et juribus dirigere nos ipsos.*«

Biserica Românilor, trecuți ast-fel în sinul bisericeii universale catolice, determinându-și în modul arătat pozițiunea sa specială și diferită de a surorii sale biserice latine prin rit, drept canonic, disciplină, datine și organizațiune internă, este învederat, că prin acësta a voit a da espresiune individualității și autonomiei sale proprii și independente; e învederat mai departe, că prin numirea »valachica ecclesia,« i-s'a recunoscut individualitatea națională bisericescă.

De aci a urmat, că deși nouă formata biserică română gr-cat. s'a pus atunci sub inspecțiunea supremă a arhiepiscopului de Strigon, deja papa Gregoriu XVI, în înțelesul mai jos citând a pontificelui Piu IX »pro omnibus graeco catholico ritui addictis in austriaco imperio commorantibus peculiarem ejusmodi gr. ritus hierarchiam molitus est instituire,« etc. Acëstă idee salutară a ajuns la maturitate și s'a încarnat la Români gr-cat în anii quinqua-genari prin bulla s. lu părinte Piu IX dto 26 Novembre (sexto calend. Decembris) 1853, publicată în 22 Faur 1854, prin care s'a fundat și s'a instituit mitropolia română gr. cat. și în care se zice anume:

»*Quod perficere ipse (Gregorius XVI) nequivit ob difficultates et rerum et temporum, id nos, benejvante Domino, aliqua ex parte exsequi constituimus, propriam erigendo pro Romanis in Transilvania ecclesiasticam graeci ritus provinciam, quae constet tum e dioecesi magnovara-dinensi, a strigoniensi archiepiscopatu subtracta, tum ex duabus novis per nos erectis dioecesibus, lugosiensi scilicet in Banatu temesiensi, et armenopolitana in Transilvania, cujus ecclesiasticae provinciae metropolitica sedem in ecclesia fogarasiensi figere decrevimus.*«

În întemeierea acestei provincii bisericesci greco-cat. române, principele-primat de fericită memorie, Eminența sa Joane Scitovszky, și-a câștigat merite nemuritoare, căci în înțelesul următoarelor cuvinte ale numitei bulle papale: »*exhibita nobis a venerabili etiam fratre nostro archiepiscopo strigoniensi libera quoad haec metropolitici juris resignatione,*« a renunțat la drepturile sale asupra mitropoliei gr-cat. de Alba-Iulia.

Eră pozițiunea de drept public a mitropoliei gr-cat. române față cu primatul strigonian, se vede lămurit din cuvintele des menționatei bulle papale, relativă la diececele de Făgăraș și de Oradea-Mare, prin cari, cu privire anume la diecesa primă, se enunță următoarele: »*Ad majorem omnipotentis Dei gloriam, catholicae religionis incrementum, nec non spiritualem Romanorum consolationem et commodum, motu proprio, certa scientia ac matura deliberatione, nostra deque apostolicae potestatis plenitudine, dioecesim Fogarasiensem in Transilvania, quae iam inde a sua institutione metropolitico juri archiepiscopi strigoniensis ad haec usque tempora obnoxia fuit, ab eodem jure et subjectione, ejusdem metropolitani antistitis accedente consensu praemisso, auctoritate apostolica, eximimus et dissolvimus ita, ut ipsius dioecesis antistites, ecclesiae oppida, etc., etc., utriusque sexus personae, cujuscunque gradus et ordinis, a pristina, cui antea suberant, metropolitae strigoniensis jurisdictione et quavis alia potestate et praerogativa juris-*

dictionali in perpetuum pariter exemptae sint et liberatae. «
 Țară specialminte cu privire la diecesa oradană gr-cat. re-
 prezentată de presinte prin subscriși, în bulla papală prin
 care se fundă mitropolia noastră gr-cat. de Alba-Iulia se
 află următoarele cuvinte: »insuper magnovaradinensem dio-
 cesim ab eadem jurisdictione (adecă: strigoniensi)
 et potestate, de metropolitae ipsius libero consensu et
 resignatione, in perpetuum ea ratione distrahimus et ave-
 limus,« etc.

Și, după toate acestea, autonomia națională și biseri-
 cescă a metropoliei gr. cat. române de Alba-Iulia se sta-
 toresce prin menționata bullă în următorul mod: »Quae
 cum ita sint, tum magnovaradinensis et fogarasiensis, tum
 duarum per nos erectarum, lugosiensis nimirum et armen-
 opolitanae, dioecesium territoria, una cum ibi existentibus
 civitatibus, oppidis, pagis, aliisque accessoriis, in ecclesiasti-
 cam provinciam graeco-catholicam unitam linguae romanae
 atque adeo unam archiepiscopalem metropolitica sedem
 fogarasiensem Romanorum graeci ritus catholici uniti, ea-
 dem apostolica auctoritate, perpetuo quoque erigimus et
 instituimus».

Și crăși, voind a delinea relațiunea specialminte a die-
 cesei gr. cat. române de Oradea-mare către nouă înființata
 metropoliă, bulla papală desmenționată conține următoarele
 pasage: »Huic novae metropolitanae ecclesiae Fogarasiensi
 tanquam *suffraganeas*, eadem apostolica auctoritate, etiam
 perpetuo addicimus et adtribuimus tum *ecclesiam episcopalem
 magnovaradinensem* in Hungaria, tum novas per nos erectas
 episcopales item ecclesias, lugosiensem scilicet et armeno-
 politanam . . . ita, ut metropolitano antistiti fogarasiensi
 pro tempore existenti *juxta suum ritum* obsequentes subsint.»

Provincia bisericescă, respective metropolia română
 gr. cat. de Alba-Iulia, înființată în acest mod, s'a recunos-
 cut și pe terenul dreptului public prin aceea, că s'a inar-
 ticulat în legea patriei.

Deci, acceptând Românii uniunea cu biserica Romei
 cu modalitatea și sub condițiunile indicate, și înființându-se
 provincia lor bisericescă gr. cat. pe baza dreptului explicat,
 se vede lămurit, cum-că această biserică, în puterea ritului,
 autonomiei și disciplinei sale diferite, formeză o biserică
 cu totul deosebită de cea latină, și, specialminte, ea este
 ast-fel o biserică independentă de scaunul primațial al
 Strigonului, este autorizată a-și conduce și direge trebile
 sale interne ea însă-și, fără amestecul și influința altora, și
 din această pozițiune a sa, ocupată față cu cele-alalte bi-
 serici ale statului, se nasce individualitatea sa, a căreia
 susținere zelosă este datorința religioasă a orî-cărui credincios
 al său bine-sămător.

De cumva dară, în cercul bisericeii universale catolice
 sunt de a-se introduce strămutări corespunzătoare cerinței
 timpului, se înțelege, că biserica greco-cat. română, ca o
 biserică, care își are individualitatea sa proprie, are de a
 introduce acele reforme, conform organismului, ritului și
 dreptului său ecclesiastic propriu și amăsurat disciplinei și
 datinelor sale proprii; însă de-orece toate acestea sunt lucruri
 administraționali, biserica gr. cat. română nu poate face, și
 nici că are motive, ca să facă cu alții cauză comună în
 regularea acestor reforme.

Și totuși, cu disprețul acestor concepte juste și contra
 pozițiunei sale independente, basată pe drept, cu ocaziunea
 constituirei adunării autonome a catolicilor maghiari,
 provincia gr. cat. română, fără de o consultațiune preala-
 bilă, fu indesată în anul trecut în cadrul acelei constituante,
 și s'a chemat la aceeași adunare, nu ca o individualitate
 independentă, ci nemijlocit numai deosebitele sale diecese
 prin primatul și respective arhiepiscopatul de Strigon,
 carele nu mai are vr'un drept nici jurisdicțional, nici admi-
 nistrativ, asupra metropoliei române gr. cat.; și acesta a
 fost cauza, că Românii gr. cat. nu au putut lua parte, cu
 vătămarea autonomiei lor bisericesci, la acea adunare; era
 în anul presint, protestul Românilor contra acestei proce-

dure este cu atât mai evident, cu cât, — totă lumea o scie, — trei diecese, cari fac și constituiesc partea întregitoare a provinciei lor bisericesci, nici că au ales deputați la presenta adunare, care își începuseră activitatea, ci a ales numai singură diecesa oradană, pe carea noi subscrișii avem onóra de a o reprezenta.

Însă, fiind-că diecesa oradană care, în înțelesul cuvintelor mai sus citate ale bullei papale, este sufragana metropoliei gr. cat. române de Făgăraș, respective de Alba-Iulia, ca dismembrată de către corpul întreg și fără concursul universității bisericești metropolitane gr. cat. române nu poate direge acțiunile sale relative la biserică și nu se poate supune autorității și faptelor obligătoare ale unei provincii bisericesci străine cu atât mai puțin, că prin o asemenea apucătură ilegală ar lucra contra sensului și ordinațiunii bullei papale, unde se zice: »et si secus super his, a quoquam, quavis auctoritate, scienter vel ignoranter, contigerit attentari, irritum et inane decernimus«: subscrișii, ca reprezentanți ai diecesei de Oradea-mare, folosindu-ne de ocasiunea prezentă, declarăm cu tot respectul: că nu putem și nici că vom participa la această adunare autonomă catolică, convocată prin primatul arhiepiscop al Ungariei, fără învoirea și consensul universității provinciei bisericesci gr. cat. române, ci fiind-că deliberațiunea asupra acestei împrejurări cade în competența universității bisericești gr. cat. române, rugăm cu tot respectul pe mărita adunare și pe excelentissimul ei președinte, ca să binevoască a delătura pedecile, ce au susținut până acum în contra convocării unui congres gr. cat. român și a ne da mână de ajutor la convocarea aceuiași congres.

Remânând cu onóre convenită

Pesta, 2 Novembre, 1870.

servi umiliți:

Iustin Popfiu, deputat preotesc;
Iosif Roman, deputat mirean;
Iosif Vulcan, deputat mirean,
din diecesa gr. cat. de Oradea-mare.

După ședința din 3. Novembre 1870, nimenca nu mai intră în congresul catolic din Budapesta, afară de episcopul Iosif Papp-Szilágyi de la Oradea-mare, care însă fiind singur, n'a putut reprezenta în mod legiuit provincia metropolitană românească¹⁾.

Declarațiunea deputaților oradani, prezentată și ministrului de culte Eötvös, fu luată la desbatere în ședința congresului din 30. Martie 1871, când se aduse asupra ei o hotărâre amăgitoare și confusă, pe care asemenea o lăsăm să urmeze aci:

Deliberat.

În urma raportului și opiniunii comisiunii de 27, congresul catolic ia următoarea hotărâre:

1. Cumcă în ce privește ritul, disciplina eclesiastică, organismul intern și propriile lor fundațiuni, pentru greco-catolici se susține autonomia lor, de unde acestea nu aparțin competenței autonomiei catolice.

2. Regretă, că o parte din ei s'au retras de la consfăturile premerse; speră și doresce, că și aceia, după ce vor esperia, că drepturile lor rămân neatînse, chiar din interesul lor propriu, nu vor denega conlucrarea lor comună și frățescă. Pe absenți însă nu vrea să-i constrângă, ci va folosi față de ei mijlocele iubirii și ale paciinței, așteptând venirea lor ori când, cu brațele deschise.

3. Cumcă cu privire la *cauzele, cari sunt induse în organismul autonomiei prezente, ca aparținătoare sferei de competență a acesteia, nu află de lipsă și binevenit un congres separat*, și nici că se simte chemat a concede, ori a solicita un ast-fel de congres.

¹⁾ Vedi Autonomia catolică din Ungaria, memorial scris de un fiu credincios, Brașov, tipografia Murășan p. 6-9 și 31-6.

4. Totuși rămânem în cercul stabilirilor principale încă și asupra acestor obiecții c gata a permite o mână mai liberă fraților gr. cat. întru cât față de aplicarea lor parțială se vor propune ast-fel de modificări pentru circumstanțe speciale, din primele lor adunări diocesane adunate pe baza statutului present — cari apoi în prima adunare autonomă se vor pertracta și decide fără de restrângerea cuprinsă în § 27. (Din adunarea ținută la 30 Martie 1871¹⁾).

Înțelesul scurt și limpede al acestei hotărâri este că Latinii nu vrea să scie de o autonomie separată a provinciei mitropolitane române și că ei nu află de lipsă să intervină în favorul uniților, ca și ei să-și pótă ținé un congres, în care să-și organizeze autonomia separat și independent de Latini.

Dar dacă ei n'aũ voit să scie de independența noastră, nici ai nostri n'aũ mai voit să scie până în ziua de astăzi de autonomia lor.

Pe când se petreceau acestea în Budapesta, Mitropolitul Ioan Vancea neîncetat stăruia la guvern, să mijlocască de la Maestatea Sa concesiunea, ca și Provincia noastră mitropolitană să se póté întruni în congres mitropolitan mixt, despre ce sunt dovadă memorialele sale din 7. Septembre 1869 Nr. 1716, 1 Maiu 1870 Nr. 25 pres, 14. Septembre 1870 Nr. 1846 și 4. Martie 1871 Nr. 598. La stăruințele acestea ale mitropolitului Vancea, și altele ale unei deputațiunii trimise de Consistoriul plenar din diecesa Gherlei și ale unor bărbați zeloși, cari erau deputați în dieta (camera) din Budapesta, guvernul în 28. Iuniu 1870, a făcut Maestății Sale propunerea, să

¹⁾ Ibidem pag. 37-8.

concedă într'unificat Consistoriului român unit, și după informațiunile primite atunci pe cale privată, Maestatea Sa și ar fi dat învoirea la acesta, însă preainalta hotărâre nu fú executată.

După-ce congresul autonom din Budapesta al Latinilor își termină lucrările sale în 30. Martie 1871, și acestea ajunseră la cunoștința publică, o agitațiune extra-ordinară cuprinse sufletele credincioșilor bisericii române unite. Baronul Vasile Pop (fost președinte de senat la curia regescă din Budapesta) convocă o conferință la Alba-Iulia pe ziua de 13. Aprilie 1871. La glasul lui alergară vre-o 50 de preoți și 85 mireni, cari din vechia reședință a episcopilor Bělgradului adresară Maestății Sale o petițiune, în care cereau, să nu apróbe statutul autonom pregătit de congresul catolicilor latini, și să concedă și credincioșilor uniți a se întruni într'un congres mixt, spre a-și organiza autonomia separată pentru provincia lor metropolitană. La Mitropolitul Vancea încă înaintară o adresă, în care, abstrăgând de la unele aserțiuni neîntemeiate din domeniul istoriei și dreptului canonic și de la unele expresiuni ofensătóre pentru societatea părinților iesuiți, — se fac considerațiuni interesante asupra trecutului bisericii noastre, și apoi cei întruniți în conferință declară «cu tótă solemnitatea, că or-ice concluse și decisiuni ale congresului romano-catolic regnicolar, șau, ale ierarhiei romano-catolice din Ungaria și Transilvania le considerăm ca nule și neexistente pentru provincia Metropoliei greco-cat.

de Alba-Iulia cu episcopii sale sufragane, cu întreg clerul și poporul grec-catolic »).

În urma acestor pași hotărâți ai bisericii române unite s'a ales nimic din statutul autonom votat de congresul Latinilor ungari, dar de altă parte nici noi nu am primit — nici până în ziua de astăzi, — concesiune de a ne întruni în congres separat.

Marele Mitropolit Vancea vădând primejdiiile, cari neîncetat amenință autonomia Mitropoliei sale din partea celor de alt neam și de alt rit, creșu — foarte înțelepțesc, — că nu trebuie să mai aștepte nimic de nicăiri, ci folosindu-se de dreptul, ce i-l dau sfințele canóne de a ține concilii sau sinóde provinciale compuse din episcopi și preoți, să îngrădescă din nou autonomia bisericii sale în contra atacurilor, ce ar veni din afară, și să-și întocmescă biserica cu acele organe, cari sunt recunoscute de canóne, ori au intrat în organismul ei în vremile trecute prin iniurița statului și altor biserice, cu cari ea a trăit în atingere intimă.

Ast-fel ținu mitropolitul Vancea cele două sinóde provinciale, unul în 1872 și altul în 1882. În amândouă se relevă individualitatea și independența bisericii române unite de la ori ce altă biserică din patrie, nu numai în ce privesce limba, ritul, disciplina, obiceiurile și altele asemenea, ci și în ce privesce ocărnuirea ei în toate direcțiunile. Și de vreme ce amândouă sinódele au fost aprobate de Sfântul

¹⁾ Veđi memoriul citat p. 41—50. Actele conferinței din Alba-Iulia au apărut și separat la W. Krafft, în Blaș.

Scaun apostolic al Romei, ele ne sunt un nou scut și mijloc de apărare în contra atacurilor contrare.

Cât de mult a dorit mitropolitul Vancea să potă vedé și pe mireni în jurul său, ca împreună cu ei să potă întări, înălță și face cât mai strălucit Sionul român, se vede din împrejurarea, că în anul 1873 a ținut, fără a cere învoirea guvernului, primul congres archidieceșan, compus din preoți și mireni, pentru a organiza școlele populare, ér în 1875 al doilea congres de preoți și mireni pentru a regula beneficiile parohiale, și tot el a pregătit și un statut pentru congresul autonom din întregă provincia mitropolitană, ce avea de gând să-l introducă în biserică și ast-fel să cheme și pe mireni la conducerea afacerilor economice, școlare și fundaționale ale bisericii, dar dorința lui nu s'a putut împlini, de-órece, pe cum am văduț, nu i-s'a permis convocarea congresului provincial.

Nici unul dintre arhierii nostri nu a stărut mai mult, de cât mitropolitul Vancea, pentru ca să asigure în aceste timpuri grele și cooperarea mirenilor intru consolidarea și înflorirea sfintei biserice, și cu toate acestea, la mórtea lui, el a fost atacat mai vehement sub pretext, că ar fi fost un despot și n'ar fi voit nici să sufere pe mireni la administrația afacerilor economice, fundaționale și școlare. Acest atac publicat în numerii 232, 233 și 234 ai »Gazetei Transilvaniei« din 1892 a consternat pe toți cei ce au cunoscut și iubit pe mitropolitul Vancea. Profesorii de teologie din Blaș, în frunte cu Dr. Alex. Grama, au ținut o conferință, la care m'au invitat

și pe mine, care fusese secretarul prea vrednicului mitropolit. Toți hotărîm, să răspundem în »Unirea«, dar cât se poate mai energic, la loviturile date mitropolitului și bisericii unite. Sôrtea cădu pe mine ca să scriu, și ast-fel a apărut în numărul 46 al »Unirii« din 1892 articolul »Aiurările Gazetei.«

Astăzi am convingerea, că articolii din »Gazeta« au fost o apucătură electorală. Cineva, dar nu știu cine, a voit să pornescă un curent contrar »doctorilor în teologie«, ca să ajungă în scaunul mitropolitan un ne-doctor. De aceea regret asprimea cuvintelor ce le-am adresat celor din redacțiunea »Gazetei«, pe cari astăzi nu-i mai țin direct vinovați de atacurile îndreptate contra lui Vancea și bisericii unite. Cu toate acestea cele ce le-am scris atunci în meritul lucrului și astăzi le susțin cu totă hotărîrea. Din motivul acesta, pe cum și din cauză, că articolul meu amintit a dat ansă la discutarea unor ceștiuni foarte importante pentru biserică și națiune și impuls la o mică literatură și în special la scrierea d-nului N. Densușianu »Independența mitropoliei de Alba-lulia« și la răspunsul dat la această scriere sub titlul de »Cestiuni din dreptul și istoria bisericii unite«

aflu a fi în interesul ceștiunei, ce o tratez, a reproduce aci articolul »Aiurările Gazetei«, pe cum urmază:

Aiurările »Gazetei«.

În numărul 44 al »Unirii« sub titlul »Garanța cea mai puternică« am publicat un articol, în care în esență am accentuat, că dreptul de a ne alege Mitropolit numai în cazul acela ni-l vom pute păstra pentru timpul prezent

și, vînto daș în clerul românesc va afla nici odată nici un preot, care să primescă demnitatea de Mitropolit, fără a fi fost ales de cei competenți. Am desfășurat apoi, că ce păcat mare ar comite un preot, dacă ar primi acea demnitate prin simplă denumire, și ce responsabilitate mare ar căde asupra lui înaintea lui Dumnezeu, a bisericii și a poporului român, și în fine am spus, să nu lase nici un preot să se implinescă prin dînsul cuvintele: »Perirea ta din tine Israile,« cu un cuvînt am zis, că garanța cea mai puternică a dreptului de alegere este a se căuta în simțul de datorință, ce trebuie să-l aibă clerul, de a nu se face instrument orb în mâinile contrarilor, ci de a se lupta cu bărbăție pentru apărarea acestui drept fundamental al bisericii noastre, și atunci guvernul va fi silit a ne concede alegerea. De la sine se înțelege însă, că prin cuvintele noastre nu am voit să eschidem celealalte garanțe ale dreptului de alegere, pe cari noi le desfășuraserăm în numerii precedenți ai »Unirii.«

Ideea desfășurată de noi și modul, în care am desfășurat-o a aflat răsunset viu în toți binevoitorii bisericii noastre, așa încât »Unirea« a fost felicitată din mai multe părți și mai virtos din partea mirenilor, atât pentru articolul amintit, cât și pentru atitudinea sa dovedită în totă ceștiunea dreptului din ceștiune.

Numai »Gazeta Transilvaniei« a rămas nemulțămîită, căci în numerii săi 232, 233 și 234 din a. c. într'o serie de 3 articoli, scriși într'un stil preste măsură vehement și nechibzuit, dă năvală asupra »Unirii,« asupra doctorilor în teologie și asupra guvernării bisericii noastre în cei din urmă 20—30 de ani, adecă a guvernării de pe timpul fericitului Mitropolit Ioan Vancea, sulevând o mulțime de ceștiuni istorice și juridice, cari nu stau în legătură cu cele scrise de noi, și tratând toate aceste ceștiuni cu superficialitate și ignoranță atât de frapantă, și cu o lipsă așa de mare de ori-ce legătură logică, încât i se pare cetitorului, că »Gazeta« nu raționază, ci aiurază.

Provoacă deci de »Gazeta Transilvaniei,« ne vom sili a strălucii puțină în confuziunea babilonică de idei și enunțaiuni aruncate de dînsa de-a valma pe hârtie, și, alegînd enunțaiunile mai marcante ale foii din Brașov, le vom grupa într'un fel de ordine și apoi le vom reduce, pe cât ne iartă spațiul unui articol, la valoarea lor adevărată, rezervând tractarea mai largă a cesțiunilor sulevate părții literare a »Unirii.«

* * *

Înainte de toate »Gazeta«, ca să pîta bate câmpii și să ne pîta insultă, falsifică înțelesul cuvintelor noastre, prin cari am zis: »Că dreptul de a ne alege arhiepiscop noi numai în cazul acela ni-l vom pute păstra pentru timpul present și viitor, dacă în mijlocul clerului nostru nu se va afla nici un preot atât de decăduț, încât să-l vindă pentru interesele sale private. ... Noi însă sperăm, că omeni asemenea lui Iuda nu se vor afla în clerul nostru și acesta este garanța cea mai puternică a dreptului nostru.«

Prin aceste cuvinte nu am voit să *eschidem* *poporul nostru de la apărarea dreptului de alege*, nu am intenționat să *separăm* *Clerul de popor și să năbușim glasul poporului*, sau să *ignorăm drepturile lui*, nici nu am voit să zicem, că *drepturile bisericești noastre nu ar fi neprescriptibile, ori s'ar pute s'gudu* prin vre-un preot ori altul, pe cum aiurează »Gazeta«, de ore-ce noi am fost cei dintâi în ziaristica română, cari într'o serie de 10 articoli am arătat, cât de lămurit, vechi, întemeiat și neatacabil este dreptul nostru de alege, și am dovedit, că acest drept nu se pîte s'gudu prin nici un fel de motiv just și acceptabil și ast-fel acest drept, *considerat în sine*, este nealienabil și neprescriptibil. Tot noi am fost aceia, cari deja în numărul 35 al »Unirii« am accentuat, că pentru aceea facem cunoscute bazele dreptului nostru, pentru ca dacă s'ar ivi necesitatea, toți cu mic cu mare, va să zică Clerul împreună cu poporul, să apere acest drept avit al bisericești noastre. În contra

drepturilor poporului, nici nu am zis nici măcar un cuvînt legănat, pentru-că nici nu a fost vorba de ele, ci numai de dreptul, ce l'a avut din timpurile vechi clerul nostru de a-și alege pe Mitropolitul său.

Noi prin articolul din numărul 44 al »Unirii,« pe cum ar fi trebuit să pricépă și cel mai confus cap din lume, numai atîta am voit să zicem, că după ce astăzi guvernele se nisuesc a confisca toate drepturile bisericești, noi n'avem să așteptăm multă bunăvoință de la bărbații de stat. Este însă totuși un mijloc, prin care putem zădărnici tendințele dușmănoase ale guvernului în ceea ce privește dreptul nostru de alege, și acest mijloc, care ne garantează în modul cel mai puternic dreptul din cesțiune, este, ca nici un preot să nu primescă demnitatea de Mitropolit, dacă nu va fi fost ales. În cazul acesta guvernului nu-i rămîne alta de făcut, decît să concedă alegerea, sau să țină pentru tot-dé-una vacant scaunul mitropolitan, ori să desființeze archidieceasa noastră și să casseze întreg organismul Provinciei mitropolitane. Alternativa din urmă însă nici un guvern nu o va pute duce în deplinire, pentru-că încercările lui s'ar frînge de stîncă neclătîtă a Vaticanului, care este atît de odios în ochii domnilor de la »Gazeta.«

Dar să vedem, unde află »Gazeta« garanța cea mai puternică a dreptului nostru de alege. Ea o află »numai în voința nestrămutată a poporului credincios.«

Frasa este frumoasă, dar este numai frasă golă.

Ore nu știu domni de la »Gazeta,« că întreg poporul românesc de sub corónă Sfintului Ștefan de sute de ori și-a manifestat voința sa nestrămutată în ceea-ce privește drepturile sale, și totuși nu și le-a putut eluptă? Ore nu este fapt netăgădui, că voința nestrămutată a poporului nu a putut să obțină nici măcar atîta, ca să se observe legile aduse de parlament și sancționate de Măestatea Sa?

Pe lângă voința așa dară mai trebuie încă ceva, er în cazul nostru avem neapărată trebuință, ca nici un preot să nu primescă demnitatea de Mitropolit, fără a fi fost ales,

și dacă preoții vor rămâne nestrămutați pe lângă împlinirea acestei datorințe, atunci nu este putere pe lume, care să ne impedeze în exercițiul dreptului nostru. Noi numai această datorință am înculcat o clerului nostru, și pentru această n'am fi meritat insultele, ci numai recunoștința »Gazetei.«

* * *

În numărul 233 »Gazeta« ne spune, că noi nu am știut alege argumentele cele mai puternice pentru apărarea dreptului nostru de alegere, căci etă ce zice: »Ce argument puternic ar fi fost, să le spună celor de la putere, că *redămat pe drepturile sale străvechi, din cari, când a închiat legătură cu biserica Romei, n'a sacrificat nimic, poporul credincios al bisericii române unite nu numai că pretinde a-și alege însuși pe Arhiepiscopul său, dar pretinde mai virtuos ca să fie restabilite în tot cuprinsul provinciei mitropolitane instituțiunile canonice sinodale, pe cari le-a practicat neîmpedat înainte de 1848*, cu un cuvânt să se pătă bucura și el de fructele constituționalismului în biserică în interesul dezvoltării sale mai libere religioase, morale și naționale. E clar și invederat, că *dreptul canonic electoral nu este un drept al clerului, ci al întregului popor credincios, și că acest drept important se rădămă în instituțiunile canonice constituționale ale bisericii unite și de aceea este una cu sinodalitatea.*«

Tote aceste vorbe mari și late dovedesc o completă necunoștință de istoria și dreptul bisericii române unite, și dacă domni de la »Gazeta« ar fi avut un interes așa de viu față cu istoria și instituțiunile canonice din trecut ale bisericii noastre, pe cât de mare le-a fost dorul de a ne huli înaintea cetitorilor săi, atunci ar fi cetit cel puțin cei zece articoli scriși de noi pentru apărarea dreptului de alegere și ar fi aflat, că poporul laic nu numai de la unire încôce, dar nici înainte de aceea nu și-a ales pe Arhiepiscopul său, nici nu a practicat instituțiunile sale sinodale, amintite

de »Gazeta«. Cătescă domni de la »Gazeta« numărul 35 din »Unire« și acolo vor afla, prin cine se făcea alegerea Arhiepiscopului înainte de Unire. »Alegerea Vlădicăi nostru românesc aici în Ardeal«, — zice Zaconicul, ¹⁾ — »este din mila și voia craiului, care lucru ne este nouă îngăduit de la craii cei mai de mult repausați, când va fi lipsă, să se strângă toți protopopii și dintre ceilalți preoți și din voia a tot săborul, unindu-se toți la un cuvânt așa să-l alégă.« Legile dietei de la Turda din 1579 în art. 3 ast-fel se exprimă: »*Popii românesei să-și alégă episcop românesc, pe cine vor voi.*« ²⁾ Approbatæ Const. Pars. I. Tit. 8. Art. I. zic ast fel: »*Püspököt a fejedelemtől kérjenek ollyat, a kit egyenlő teszéseköl az Oláh Papok alkalmatosnak esmérnek.*« ³⁾ Tote actele sinodale, câte s'a publicat până acum, arată, că numai bărbați din Cler au ales pe Mitropolitii nostri. Cine nu crede celor ce le-am spus noi în numărul 41 din »Unirea«, poftescă și cetescă colecțiunea Actelor sinodale de I. M. Moldovanu, unde va afla cu privire la mai multe sinode chiar și lista preoților, cari au ales. Tot din actele acestea și din cele publicate de Cipariu în Acte și fragmente și de Nilles în Symbolae se vede apriat, că nu numai la Sinodele electorale, ci și la celealalte sinode, cari se ocupa cu disciplina și alte afaceri bisericesci, numai preoții lua parte chiar și înainte de sfința Unire.

Ast fel stând lucrul crudiții din redacțiunea »Gazetei« ar face un serviciu nespus de mare bisericii noastre, când și-ar publica și dinșii colecțiunea actelor, din cari să se vadă, că *întreg* poporul credincios a practicat neîmpedat înainte de 1848 dreptul de a-și alege pe arhiepiscopul său și de a lua parte la sinode, și numai după aceea să paradeze domniile lor cu argumentul minunat de mai sus. Până când însă va apăre și sôrele acelei zile fericite, în care să putem ceti documentele ascunse în scriniile »Gazetei«, noi

¹⁾ Cipariu, Acte și frag. p. 259.

²⁾ Archiv p. fil. și ist. pag. 302.

³⁾ Mold. Act. sin. I. p. 169.

doctorii în teologie le spunem franc »Gazetarilor«, că nu am voit să ne folosim de argumentul recomandat de domniile lor, pentru-că armele, cu cari luptăm noi, nu sunt minciuna și ignoranța, ci adevărul și știința. Noi prețuim și stimăm mai mult pe cetitorii nostri, de cât să-i îmbătăm cu vorbe sforăitoare și să-i îndopăm cu minciuni, cum fac domniile lor cu cetitorii »Gazetei«. Nu ne-am folosit de argumentul recomandat de domniile lor, pentru-că dacă îl întrebuițăm și noi, »Gazetei« nu-i mai rămânea nimica, cu ce să-și dovedească *spiritul invențios, erudițiunea profundă și iubirea de adevăr*. Acel argument colosal l'am lăsat »Gazetei«, ca să rămână ei gloria de a-l trimite »celor de la putere« și printr'insul a câștigă poporul tóte drepturile răpitate de doctorii în teologie, cari după »Gazeta« sunt cauza, că poporul nu are drepturi sinodale, și pricinuitoarii tuturor re- lelor, de cari suferă biserica noastră. Noi doctorii în teologie, cari am studiat în *străinătate*, nu scim trece cu vederea actele publicate de zeci de ani în patria noastră, și în *limba românească*, ci această însușire nobilă o lăsăm acelora, cari au studiat *aci acasă*. Noi deși numai doctorii în teologie, mai studiam și legile politice ale țării noastre, pe când »doctorii în drepturi« de la »Gazeta« socotesc de un lucru sub demnitatea lor a face acésta. Noi, cari nu ne arogăm rolul de mari luptători și conducători naționali, n'am voit să lovim în față pe cei 40,000 de Români, cari în adunarea anului 1848 de pe câmpul libertății au spus lumii, că bisericele române înainte de 1848 timp îndelungat au fost lipsite de sinodalitate și că laicilor nu le era iertat a lua parte la sinóde,¹⁾ ci am lăsat să-i desavueze marii politici de la »Gazeta«, cari spun lumii, că înainte de 1848 *tot poporul practică neîmpedecat instituțiunile sinodale*.

¹⁾ Veđi Memoriaiul conferinței alegătorilor din 1881 pag. 101.

Istoria Trans. de G. Barițiu v. 2. p. 121. — și Papiu Ilarian, Ist. Rom. t. II. p. 246. Dacă poporul ar fi exercitat înainte de 1848 drepturi sinodale, nu cerea »Sinod cu deputați bisericesci și mirenesci«, căci nimeni nu cere drepturile, cari le practică neîmpedecat.

Noi pentru adevărul mai bucurós suferim să ne hulască »Gazeta«, că »suntem propagatorii *spiritului de eschismitate clerical-absolutistic*«, de cât să o imităm pe dinsa în propaga- garea urei, disprețului și a celor mai cornurate neadevăruri față cu biserica noastră.

Când însă constatăm, că ce drepturi nu a avut po- porul credincios în trecut, nu vrem să zicem, că cu oca- siunea înființării autonomiei depline a bisericei noastre să nu se dea și poporului acele drepturi, cari i-se pot da în cadrul sfințelor canóne și a constituțiunii bisericesci întemeiate de Isus Christos. Cari ar fi aceste drepturi, nu este locul a o arăta aci, pentru-că de o cam dată voim numai să ne răfuim cu »Gazeta«.

* * *

Să ascultăm decî și mai departe pe »Gazeta« în lec- țiile, ce ni-le dă, și în caraghioasele sale deducțiuni *logice*. Tot în numărul 233 ast-fel se exprimă: »Óre dreptul ca- nonic electoral al bisericei române unite nu este și el un *drept național*? Și biserica încetat'a óre de a fi biserica națională? Vedem cu părere de rău, că de caracterul na- țional al bisericei confracții nostri nu fac nici o amintire. Si totuși ce argument puternic ar fi fost pentru dînșii în apărarea dreptului de alegere tocmai constatarea faptului nerăsturnabil, că biserica română unită numai și numai ca biserica națională a existat.«

De acest *argument puternic* noi nu am voit să facem us, ca să lăsăm și »Gazetei« ceva de zis în afacerea dreptului de alegere, ca să nu fie cumva silită a copia fóea bise- ricescă din Blaș atât de urgisită de dinsa. Apoi ast-fel de argumente numai capete confuze pot să le folosescă, adecă capete cari nu știu face deosebire între *drept bisericesc* și *drept național*. Noi așa scîm, că drepturile, cari le escriptează fiii unei biserice cu privire la lucruri și acțiuni bisericesci, sunt și se numesc numai *bisericesci*, și nici de cum *na- ționale*. Dacă dreptul electoral al bisericei noastre ar fi un

drept *național*, atunci nu numai fiii bisericii unite, ci și fiii bisericii neunite ar pute și ar trebui să-l exerciteze în biserica noastră, pentru-că și acestia sunt membri ai națiunii române și ca atari nu pot fi eschiși de la exercițiul nici unui drept național. În fine ce privește *caracterul național al bisericii*, noi l'am accentuat de nenumărate ori în colónele »Unirii,« dar numai acolo unde se potrivește, ér nu și unde le trăsnesce în cap la »Gazetari.«

* * *

Fóia din Brașov dovedesce nu numai ignoranță, ci și maliție, când láudând timpurile patriarcale, în cari nu aveam mulți învățași doctori în sfinta teologie, ci mulți preoți, cari abia puteau ceti și scrie, spune cetitorilor sei, că de doué zeci, trei zeci de ani, sau cum se rectifică într'alt loc, de pe la *anii șapte zeci*, va să zică, de când tericitul Mitropolit Dr. Ioan Vancea a ocupat scaunul mitropolitan, *doctorii în sfinta teologie și peste tot teologii, cari au studiat la Roma și pe la seminarile episcopilor latine, au eschis pe mireni culți, cu carte și luminați din biserică, au introdus »un curent străin absolutistic în sinul bisericii române unite, care tinde a înăbuși glasul poporului și a ignora drepturile lui, »un spirit rău și pernicios, care tinde a sepaia clerul de popor, »un spirit de exclusivitate clerical absolutist al catolicismului modern, care a făcut să amuțescă nu numai glasul mirenilor, ci și al preoților.*

Și apoi după toate aceste spirite, cari numai nisce creeri bolnavi le pot vedé, după toate aceste aserțiuni neîntemeiate și impertinente, prin cari vrea să dovedescă, că sub Mitropolitul Vancea cu conlucrarea doctorilor în teologie s'au răpit drepturile naturale ale mirenilor și preoților și s'a omorît sinodalitatea, »Gazeta« descrie epoca guvernării bisericii noastre sub marele Arhiepiscop Vancea cu color așa de negre, în cât cu acósta infamie nu vrem să murdărim și colónele foii noastre.

Starea, în care a ajuns biserica noastră sub Mitropolitul Vancea, a descris'o în puține, dar adevérate cuvinte veteranul nostru conducător politic, publicist și literat, Domnul George Barițiu în tomul al 3-lea al »Istoriei Transilvaniei« la pagina 495, unde zice: »În Mitropolia de Alba-Iulia după Alexandru Șt. Șuluț a urmat în scaun Ioan Vancea, mai înainte episcop al diecesei de la Gherla. În urma alegerii sale întimplată în 21 Novembre (rectius 11 August) 1868, instalat în 11 Aprile 1869, de atunci arhiepiscopia sa ca și reședința au luat cu totul altă față; instituturile vechi de cultură înavușite și ameliorate, altele noué, în parte monumentale, se înalță; disciplina în cler prinde rădăcini; în institute se propun nu numai teorii, ci și multe cunoscințe sănătoșe pentru viața practică.«

Ca să pótă coréspunde adevérului descrierea, ce ne-o face »Gazeta« despre periodul, în care a guvernat bunul arhiepiscop Ioan Vancea, marii reformatori de la acea fóe ar trebui mai întâiu să dărime institutele mărețe culturale și alte podóbe ale reședinței mitropolitane, toate ridicate, ori produse cu jertfele materiale, ori cu îndemnul și concursul aceluși arhiepiscop nemuritor. Ei ar trebui mai întâiu să nu mai lase nici pécra pe pécra din numéroșele biserici și școle zidite la sfatul și cu ajutorul lui. Ei ar trebui mai întâiu să ardă diplomele tuturor tinerilor, cari în număr fórté mare pe toate carierele vieței și mai virtos pe cariera preoțescă și literară și-le-au câștigat cu sprijinul lui. Ei ar trebui să nimicescă mai întâiu arhivele, cari dovedesc iubirea, devotamentul și stima clerului și poporului nutrită față cu el. Ei ar trebui mai întâiu să prefacă în cenușe actele sinódelor provinciale și diecesane și ale congreselor de mireni și preoți, ținute sub dînsul. Ei ar trebui să smulgă mai întâiu inimile din pepturile celor mai iluștri bărbați ai națiunii, cari au vèrsat lacrimi pe còșciugul lui, și numai după aceea să scrie în fóia lor pamfletuș care se termină cu cuvintele, că biserica noastră de la anii șapte zeci »merge înainte »ca râcul«.

Dar să vedem, cum stăm cu timpurile fericite dinainte de anii șapte zeci, «când încă clerul unit nu număra în sinul său atât învățați doctori în sfânta teologie», ér poporul credincios își avea »rolul și cuvîntul său în biserică, și preoții uniți se sfătuiau cu mireni cei luminați, cum să lupte mai cu succes pentru apărarea drepturilor bisericei române unite», și apoi să cercăm, cum stau lucrurile, de când s'a înmulțit doctorii în teologie în frunte cu Dr. Ioan Vancea.

Noi am dovedit mai sus, că poporul înainte de 1848 nu a avut sinóde, cari să-i fi dat ocaziune a-și jucá rolul și a-și pronunța cuvîntul în biserică. Însă nu numai înainte de 1848, dar nici înainte de an. 1869, când a venit Mitropolitul Vancea la Blaș, nu aflăm până înderept la anul 1833, necum vre-un sinod, în care mireni să-și aibă rol și cuvînt, dar nici măcar sinod preoțesc, afară de sinodul electoral de la anul 1850. În tot veacul al 19-lea până la anul 1869 a fost numai două sinóde ținute în afaceri administrative bisericesci, și anume unul la anul 1821 sub episcopul Ioan Bob, și altul la anul 1833 sub episcopul Lemeni, însă nici în aceste sinóde mireni nu a avut rol, orî cuvînt, și ast-fel este un neadevăr grosolan aserțiunea »Gazetei«, că doctorii de teologie de la anii șapte zeci încóce aú stricat sinodalitatea, aú făcut să amuțescă clerul și poporul și aú introdus »absolutismul« în biserică.

Din contră de la anii șapte zeci încóce, va să zică în era doctorilor în teologie, s'a practicat mai des sinodalitatea, căci în anul 1872 s'a ținut primul sinod provincial, ér în anul 1882 al doilea. În anii 1869, 1880, 1882 și 1889 s'aú ținut sinóde și respective conferințe archidieceșane, în cari tóte clerul a avut ocaziune a-și esercită »dreptul de a se ocupa de afacerile bisericesci«.

Dar ce este mai mult, în a. 1873 s'a ținut primul congres archidieceșan, compus din preoți și mireni pentru a se regulá și organiza școlile populare, ér în 1875 al doilea congres de preoți și mireni pentru a se regulá beneficiile

parochiale. Ast-fel de congrese — și altele — au avut narea cea mare națională din an. 1700 ținută numai pentru primirea uniunii bisericei române cu biserica Romei — nu aú esistat în biserica unită, necum înainte de 1848, dar nici de atunci încóce până la an. 1873, pe cum orî și cine se póte convinge din actele sinodale publicate în Blaș de I. M. Moldovanu. Și totuși »Gazeta« are impertinența să spună cetitorilor săi, că numai de la anii șapte zeci încóce s'a introdus »absolutismul« și tot felul de spirite rele și pernicioșe în sinul bisericei noastre.

Afle apoi »Gazeta«, că tocmai sub archiereul, în timpul căruia zice, că s'a introdus »absolutismul«, se prelucrase și un statut pentru congresul autonom al bisericei noastre, în care și mirenilor se dăduseră tóte drepturile, ce le còmpet între marginile constituțiunii dumnezeesci a bisericei, și dacă fericitul Mitropolit Ioan Vancea ar fi putut obține ținerea congresului dorit și aprobarea aceluí statut din partea guvernului, — ceea ce de repețite orî s'a încercat, să obțină, — atunci și înțelepții de la »Gazeta« ar fi putut face, să le rêsune drăgálașul glas în biserică, și acolo ar fi avut ocaziune să dovedescă, că »dreptul electoral al bisericei unite este un drept național«, că »mireni înainte de 1848 aú practicat neimpedecați instituțiunile sinodale și și-aú ales după plac pe archiereii săi«, că »dreptul electoral este una cu sinodalitatea«, și alte absurdități de felul acestora, pe cari »Gazetarii« le susțin cu o hotărîre așa de neclătită, ca și când ar fi cele mai clare și evidente lucruri din lume. În congresele, ce s'ar fi ținut pe basa statutului autonom, domni de la »Gazeta« ar fi putut cere și exterminarea tuturor doctorilor în teologie și a celor alaiți preoți luminați, ca ast-fei să rămână în sinul bisericei noastre numai nisce preoți, cari cu gura căscată să admire eruditele prelegeri de istorie bisericescă și drept canonic, ce li-le-ar fi ținut luminați »Gazetarii«. În congresul acela dinșii ar fi putut prótesta în contra trimiterii părintelui Radu la București, pe care îl ocărăsc fără nici un

motiv în numărul 235 al «Gazetei», și tot odată ar fi putut spune, că este o rușine pentru biserica noastră, că are atâți preoți culți, în cât poate împrumuta și altora, și ar fi putut cere cu insistență, să nu mai crescem ast-fel de preoți, cu care nu numai noi, ci și biserica cea cultă latină se fălesce că i poate vedea lucrând în sinul său, ci să ne întorcem la timpurile acelea, când biserica română nu se putea guvernă, iară a ține în serviciul său bărbați de rit și naționalitate străină, cum a făcut Mitropolitul Atanasiu cu Wenceslau Franz de origine Silesian, pe care și l-a ținut secretar peste 14 ani.

Sar fi dat «Gazetarilor» în congresele proiectate cea mai bună ocaziune, să protesteze în contra trimiterii tinerilor la Roma, de unde s'a adus conștiința originii noastre latine și unde s'a crescut marele cronicar Șincai, unde și-a câștigat frumosa știință nemuritorul istoriograf Petru Maior, ale cărui scrieri au aprins focul românismului în pământul tinerilor părtași la mișcările naționale din 1848, și unde s'au format bărbați ca Petru Paul Aron, care a deschis cu elevii din Roma școlile din Blaj în secolul trecut, și ca alți mulți propagatori zeloși ai culturii noastre naționale. Asemenea ar fi putut cere, să nu se mai trimită tinerii români nici la alte școli străine, și mai ales la școli conduse de Iesuiți, în care s'au crescut un Inocențiu Klein, cel mai mare arhieru și român al veacului trecut, și un Ioan Bob, care toate și-le-a jertfit pentru bunăstarea clerului bisericii sale.

* * *

Interesul viu, ce-l poartă domniile de la «Gazeta» față cu chestiunile bisericesti, se vede și de acolo, că și-au căutat și un teolog erudit, pe care să-l consulteze. Acest teolog s'a și aflat tocmai în București în persoana fostului avocat Nicolau Densușianu, care la dorința «Gazetarilor» scrie în numărul 236. un lung articol, și într'insul se silește a dovedi, că biserica unită până la Mitropolitul Ioan Vancea

nu a recunoscut dreptul de jurisdicțiune al Pontificelui Roman, și că numai Mitropolitul Vancea cu sinodul provincial din 1872 a pus biserica noastră la discrețiunea Papei chiar și în ceea ce privește ritul, disciplina și instituțiunile ei orientale.

Nu ne permite de astă dată spațiu toii noastre a dovedi toate erorile mari dogmatice, în care a căzut dl Densușianu, când a scris articolul amintit, ci numai vom scote la ivelă perfidia, cu care voiesce dînsul să compromită biserica noastră și memoria binecuvîntată a fericitului Mitropolit Ioan Vancea. Perfidia acesta se vede lămurit de acolo, că din actele sinodelor ținute între anii 1697 și 1700 în cauza unirii bisericii române cu Roma, dl Densușianu citează numai actele, unde părinții sinodelor au declarat, că fac unirea pe lângă condițiunea, ca să li-se păstreze neatîns obicejurile, ritul, disciplina și dreptul canonic din biserica orientală, însă nu citează și actele acelea, din care se vede apriat, că și părinții sinodelor dintre anii 1697 și 1700 încă au recunoscut dreptul primațial de jurisdicțiune al Papei asupra bisericii noastre și au promis mărturisirea sinceră a învățăturilor de credință ale bisericii catolice. Și apoi pe calea acesta necinstită și nedemnă de un scriitor voiesce să dovedească, că numai Mitropolitul Vancea a dat Papei putere de jurisdicțiune primațială asupra bisericii noastre, putere, de care părinții de la sfîrșitul veacului al 17-lea nu ar fi avut nici o scire.

Însă aște «Gazetarii», care se laudă cu «studiul aprofundat» al d-lui Densușianu, că pe lângă actul fundamental de unire din 7 Octombrie 1698, în care Români au făcut unirea pe lângă condițiunea de a li-se păstra neștirbite ritul și disciplina bisericii orientale, mai sînt și alte acte fundamentale, în care ei profesază solemn primatul Papei asupra bisericii noastre și se ținesc cu Roma, — nu în lucrurile de rit, disciplină și obiceiuri, pe care dl Densușianu nu le scie deosebi de dogmele de credință, ci numai în lucrurile de credință; ceea ce nici nu se poate altminteră,

pentru că între membrii bisericii una trebuie să fie credința sau dogmele.

Ast fel în sinodul anului 1697 ținut sub Mitropolitul Teofil, între cele patru puncte primite de biserica unită, cel dintâi este acesta: *«Cunoștem, cum că Papa de la Roma este cap vădit a toată biserica lui Christos, carea peste toată lumea e lăsată.»* Tot în sinodul acesta strămoșii noștri au primit și punctul al patrulea de uniune, în care se zice: *«Credem, cum că Duchul sfânt, a treia față în Treime, de la Tatăl și de la Fiul purcede. Și primim, mărturisim și credem toate cele alalte, care sfânta măică biserică romană-catolică primesce, mărturisește și crede.»*¹⁾ Mai de parte în sinodul cel mare din 5 Septembrie 1700, ținut sub Mitropolitul Atanasiu, de la care a emanat și actul de uniune din 7 Octombrie 1698, s'a mai formulat un act solemn de uniune, subscris de Mitropolitul și de 54 protopopi cu 1563 preoți. În actul acesta se zice între altele: *«Primind, mărturisind și crezând toate cele ce primesce, mărturisește și crede aceea (adecă biserica catolică), mai vîntos acele patru puncte, în care ne păream până acum a fi desbinați.»*²⁾ Între cele patru puncte însă locul întâi l'a ocupat tot-dé-una dogma despre primatul de jurisdicțiune al Pontificelui Roman.

Etă dară că părinții sinodelor dintre anii 1697 și 1700 au recunoscut primatul Papei, și au promis a ține toate învățăturile de credință ale bisericii catolice și prin urmare este falsă aserțiunea d-lui Densușanu, că acei părinți n'au voit să scie nimic de dreptul de jurisdicțiune al Papei și de dogmele bisericii catolice. De unde de la sine urmează, că este falsă și concludsiunea, ce o face dl Densușanu, că, în contra *actelor de uniune*, numai Mitropolitul Vancea și sinodul provincial din 1872 a pus biserica noastră sub jurisdicțiunea primațială a Papei și a introdus în ea dogmele bisericii catolice.

¹⁾ Veđi Cipariu Acte și fragm. p. 79-83 și Nilles Symbolae v. I. 164-170.

²⁾ Nilles Symbolae v. I. p. 246-249.

Perfidia și tendința d-lui Densușanu de a discredita biserica noastră se vede tot așa de aprig și abiaul, ce-l face cu actele sinodului electoral din 1868.

Cu ocaziunea acestui sinod s'au pus eventualulul succesori al Mitropolitului Șuluț 10 condițiuni, cari toate se pot ceti în actele sinodale de Moldovanu la pag. 34 și 35 a volumului prim.

Di Densușanu, ca să arete, că părinții sinodului electoral din 1868 nu au recunoscut primatul de jurisdicțiune al Papei, citează dintre condițiunile amintite între altele pe a patra, unde se interzice apelațiunea membrilor bisericii noastre *«la vre-unul dintre arhierii sau consistorele romano-catolice»*. Însă cu o rea voință condamnabilă dl Densușanu nu spune cetitorilor săi, că aci nu este vorba de oprirea credincioșilor noștri de a recurge la Papa, ci numai de oprirea lor de a recurge la *primatul din Strigon, ori la alt episcop latin din Ungaria*. De altă parte dl Densușanu, nu citează și condițiunea a 3-a, în care părinții sinodului recunosc primatul de jurisdicțiune al Papei, căci condițiunea a treia ast-fel sună: *«Dependența Ierarchiei noastre de la scaunul Romei este cea prevădută în conciliul de la Florența. Acea dependență circumscrisă prin canónele acelu conciliu o recunoștem și suntem determinați a o susține»*. Êr conciliul de la Florența, la care se provócă părinții sinodului electoral din 1868, a hotărit următoarele cu privire la Pontificele Roman: *«Mai încolo (definim), că Sfîntul Scaun Apostolic și Pontificele Roman ține primatul în toată lumea, și că însu și Pontificele Roman este următorul Sfîntului și fericitului Petru corifeul Apostolilor, și adevăratul vicar alui Christos, și cap a toată biserica, și părintele și învățătorul tuturor creștinilor, și că dînsului în persóna fericitului Petru i s'a dat de la Domnul nostru Isus Christos deplină putere de a pasce, îndreptă și guberná biserica universală, după cum se află și în actele sinodelor ecumenice și în sfintele canóne»*¹⁾.

¹⁾ Veđi Concil. Prov. I. pag. 7.

Din acestea se vede mai limpede de cât lumina sórelui, că părinții sinodului electoral de la anul 1868 au recunoscut primatul de jurisdicțiune al Papei, și că prin ummare dl Densușanu face mare nedreptate fericitului Mitropolit Vancea, când îl presentă cetitorilor »Gazetei« ca pe vinđătorul independinței bisericei unite, care numai prin acest arhiereu a fost supusă jurisdicțiunii papale. Tot din cele citate se vede, că Mitropolitul Vancea nu a violat condițiunile de alegere de la 1868 prin aceea, că în Conciliul provincial de la 1872 a recunoscut primatul Papei, de órece decretele Conciliului provincial, în ceea ce privesce Papa, în *esență* nu se deosebesc de condițiunea a 3-a citată mai sus. Ast-fel stând lucrul, noi suntem convinși, că pe fiesce care Român greco-catolic, afară de domni de la »Gazeta«, trebuie să-l revolteze următóarele cuvinte ale lui Densușanu: »*Dar aceste condițiuni* (e vorba de condițiunile sinodului electoral din 1868) obligătóre și sfinte pentru apărarea vechilor drepturi ale bisericei greco-catolice persecutate, fură nesocotite și călcate în picioare de noul Mitropolit Ioan Vancea, ales chiar pe basa acestor condițiuni«.

Culmea perfidiei domnului Densușanu o aflăm noi în împrejurarea, că din actele Conciliului provincial de la 1872 domnia sa citéză numai partea, unde este vorba despre primatul Papei, însă nu amintesce și pasagele, unde se garantéză conservarea neștirbită a *ritului, disciplinei și aședămintelor bisericei orientale* în sinul bisericei nóstre. Prin acésta procedură necualificabilă dl Densușanu voiesce să dovedéscă, că Mitropolitul Vancea a supus biserica nóstră jurisdicțiunii papale în măsură așa de mare, în cât Papa ar pute să ne »*reformeze ritul, disciplina și să ne schimbe chiar limba cultului în biserică*« și să comită și alte prepotențe inchipuite de dl Densușanu.

Adevérul însă este, că pe când de o parte Conciliul provincial a recunoscut primatul Pontificelui Roman, pe atunci de altă parte și-a făcut rezervele sale cu privire la

ritul, disciplina și aședămintele bisericei nóstre, căci la pag. 26 a conciliului se spune aprat, că *Pontificele așa are să-și exerciteze puterea primațială asupra bisericei nóstre, în cât »ritul oriental să rămână nevătěmat și să se păstreze cu sfințenie disciplina, care înainte de schismă o ținea și profesau Orientalii... și forma și administrațiunea Provinciiei de Alba-Iulia să se întocmescă după ritul și disciplina bisericei orientale«.*

Étă dară, dl Densușanu, că Mitropolitul Vancea tocmai cu aceea îngrijire arhierescă a fost față cu păstrarea neștirbită a ritului, disciplinei și aședămintelor bisericei unite, cu care au fost părinții aceia bunți, cari au formulat actul fundamental de unire din 7 Octóbre 1698, de care ar fi trebuit să faci un us cu mult mai bun, de cât cum ai făcut în articolul publicat în »Gazeta,« care articol va rămáne pururea o pată neștersă pe numele dtale, pentru-că nu ai umblat să luminezi pe ómeni, ci să-i seduci, și ast-fel să compromiți o biserică, care și pe dtă te-a crescut la sinul seú iubitor.

Chiar și modul, în care dl Densușanu spune cetitorilor »Gazetei,« că a aflat actul de unire din 1698, dovedesce, că domnia sa a voit cu tot prețul să discrediteze biserica catolică și printr'insa și biserica nóstră. Dinsul atlecă așa presentă lucrul, ca și când Iesuitii ar fi ținut ascuns acel act până acuma, și numai pe cale *misterioasă* l'a putut aflá domnia sa »*între hărțile unui Iesuit, vrășmaș Románilor,*« pe care îl acuză, că ar fi faisificat acest act în traducerea latină.

Însă adevérul este, că acest act nu numai că nu a fost ascuns, ci din contră împreună cu alte acte adunate de părintele Iesuit Hevenesi a fost depus în loc public și accesibil pentru tótă lumea, acéca în biblioteca universității din Budapesta, unde l'a aflat și dl Densușanu, pe cum însu-și recunosce. nu în articolul din »Gazetă,« ci în raportul înaintat de domnia sa Academiei române, în care raport spune aprat, că actul nu este *faisificat*, ci numai

traducerea lui latină este *neexactă*¹⁾. Apoi ceea-ce este și mai interesant, acel act se află publicat chiar de un Iesuit, și anume de părintele Nilles în »Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae orientalis« vol. I. p. 203—212. Etă cât plătesce învinuirea, că Iesuiții ascund și falsifică actele, și cât de simpli trebuie să fie domnii din redacțiunea »Gazetei Transilvanice«, când toate vorbele lui Densușianu le ȳeau de bani buni, și le publică în un număr de Duminecă al acelei foi, ca ast-fel calumniile dluĳ Densușianu să străbată până și în cea din urmă colibă țărănească.

În fine observăm, că dl Densușianu se face chiar ridicul, când de o parte Papei nu-ȳ recunoșce nici o putere în biserica noastră, ȳr de altă parte domnia-sa se ridică peste obștea bisericei noastre, peste episcopatul român greco-catolic și peste Papa, cari toți au primit, respective aprobat decisiunile sinodului provincial din 1872, și »quasi ex cathedra« declară într'un ton hotărît, ca și când domnia-sa ar fi infalibil, declară, zic, că »*decisiunile sinodului de la 1872 sunt și rămân ilegale și nule pentru toți secolii, fără putere obligatorie pentru clerul și poporul bisericeii de Alba-Iulia*«. Declarațiunea acăsta însă sună prost de tot din gura unui scriitor, care n'a știut face alt-ceva, de cât să abuzeze de actele istorice, cari spun apriat, că sinodul provincial de la 1872 în esență nu conține alt-ceva cu privire la Papa și aședămintele orientale ale bisericeii noastre, de cât aceea ce au învățat și părinții sinodului electoral din 1868.

Din toate acestea se pȳte convinge orȳ-ce cetitor nepreocupat, că Mitropolitul Vancea nu »*a smuls biserica gr.-cat. din portul ei cel vechiu și sigur*«, ci din contră a întărit-o și asigurat-o în acel port.

Închiem însă de astădată cu cuvintele ce le adresăm »Gazetarilor« și avocatului lor dl Densușianu: *Tu l'as voutu Dandin!*

¹⁾ Veđi cercetări istorice în arhivele și bibl. Ungariei și Traniiei de Nic. Densușianu, pag. 99.

Intr'aceea cesțiunea autonomiei catolice din Ungaria, care între 1871—1889 se părea îngropată, de la 1890 în cȳce începȳ a se agitá din nou și tot-dé-una cu tendința vȳdită de a nimici independența Mitropoliei noastre. În 11 Decembre 1890 Ministrul de culte și instrucțiunea publică întruni în Budapesta o conferință de mai mulți fruntași catolici, la care chemă și pe episcopul Oráđii mari, Mihail Pavel. Acăsta împrejurare prevestia, că din nou se plănuesce contopirea bisericeii noastre în organismul autonom al bisericeii latine. În 18 Februar 1891 o sută de fruntași catolici ținură o conferință în Budapesta, și o vie mișcare înscenară în favorul autonomiei catolice și cetățenii capitalei ungare în 20 Februar 1891¹⁾.

În urma acestor mișcări clerul și poporul mitropoliei române unite începȳ din nou a se neliniști, și când clerul se întruni în sinodul electoral din Blăș la 16 Aprilie 1893, își întȳrse cu îngrijire privirile spre uneltirile, ce se făceau în contra bisericeii. Într'o conferința ținută înainte de sinod, se alese o comisiune de 12 membri, care să pregătȳscă un protest puternic în contra orȳ cărei încercări, ce ar tinde la subjugarea bisericeii. Comisiunea imȳ incredința mie formularea »manifestului«, care fȳ primit și de comisiune și de sinod în textul ce urmȳză:

¹⁾ Veđi articolii scriși de mine în »Unirea« din 1891 sub titlul »Autonomia« și din 1899 numerii 4—8 sub titlul: »La situația bisericeii noastre.«

Manifestul Sinodului electoral din 16 April 1893.

Urmând exemplul părinților noștri, cari în sinódele electorale din trecut și-au ținut de cea mai sacră datorință a-și manifesta dorințele și postulatele sale cu privire la delăturarea pedecilor, cari stăteau în calea prosperării bisericeii române greco-catolice, și cu privire la mijlocele, cari dênșii le aflău corespunzătoare pentru ajungerea scopului sublim, ce-l urmăresce biserica noastră în mijlocul poporului român; și având în vedere împrejurările grele, în cari se află biserica noastră în timpul de față, sinodul electoral întrunit în 16 Aprilie st. n. 1893 se simte dator înaintea lui Dumnezeu, a clerului și poporului român greco-catolic a-și manifesta toate acelea dorințe și postulate, a căror împlinire o dorește și poftesce de la viitorul Metropolit și de la ceialalți factori chemați a conlucra la realizarea acelor postulate.

Dorințele și postulatele, a căror împlinire o așteptă sinodul electoral de la viitorul Metropolit și de la ceialalți factori competenți, sunt următoarele:

1. Având în vedere, că biserica noastră din timpurile străvechi *de jure* și-a avut tot-dé-una independența sa autonomică;

Având în vedere, că Pontificele Roman Piū IX prin bulla canonizătoare de dato 26 Novembre 1853, care se începe cu cuvintele: »Ecclesiam Christi«, a declarat Provincia noastră bisericăscă greco-catolică română de Alba-Iulia și Făgăraș de *esemptă și liberată* de orî-ce putere orî prerogativă jurisdicțională a scaunului metropolitan din Strigon și a orî cărei alte auctorități bisericesci din patria noastră;

Având în vedere, că această independență a fost decretată cu aprobarea Sfintului Scaun Apostolic al Romei și prin Conciliul provincial I de la anul 1872, mai vârtos în Titlul II Cap 2, unde s'a garantat tot-odată și aceea, ca în biserica noastră să rămână tot-dé-una neatinsă și nêștir-

bite aședămintele ei orientale, și anume: forma, administrațiunea, ritul și disciplina ei, așa pe cum se află acestea espuse în Canónele genuine și autentice ale bisericeii orientale nedesbinate de centrul de unitate;

Având în vedere, că independența Metropoliei noastre și a dicceselor ei sufragane de la orî care biserica din patrie a fost inarticulată și în legile patriei prin articolul de lege XXXIX din 1868:

Sinodul electoral dorește, ca viitorul Metropolit împreună cu Episcopii lui sufragani și cu clerul și poporul credincios, să lucre din toate puterile între împrejurările grele de astăzi, ca independența autonomică a bisericeii noastre de la orî-ce altă biserică din patrie să fie apărută așa, în cât nici cea mai mică ingerință din partea celor necompetenți în afacerile bisericeii noastre și a instituțiilor ei, să nu se pótă validată, și cu atât mai puțin să se pótă subordina Provincia noastră bisericeii de ritul latin din Ungaria, cu care biserica noastră este numai coordonată, neatêrnând de la nimeni altul, de cât numai de la Supremul Cap al bisericeii catolice romane.

2. Considerând, că în timpul din urmă tot mai tare ies la ivelă tendințe de a se crea pentru biserica de ritul latin din Ungaria un organism autonomic, în care să fie contopită și biserica noastră, prin ce esistența și independența provinciei metropolitane greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș este greu amenințată;

Considerând, că aceste tendințe și-au aflat și espreșiunea concretă în statutul autonomiei catolice din Ungaria formulat la anul 1871, prin care biserica noastră și-ar perde totă individualitatea sa de biserică autonomă, contopindu-se cu privire la toate afacerile sale școlare, fundationale și în mare parte administrative în organismul bisericeii de ritul latin din Ungaria;

Considerând în fine, că articolul de lege XLIII din 1868 garantéză și bisericeii noastre aceeași autonomie, de care se bucură și confesiunile recepte din patrie:

Sinodul electoral se simte dator a protesta solemn în contra tendințelor amintite și mai vârtos a statutului memorat, și cere de la viitorul Metropolit, ca împreună cu episcopii comprovinciali să facă toți pașii de lipsă, ca biserica noastră să nu fiă contopită în organismul autonom al bisericii latine din Ungaria cu nici un preț, nici chiar cu prețul congruei aduse în legătură cu acea autonomie, ci din contră să se esopereze de la locul competent punerea în viață cât mai grabnică a unui organism autonom separat pentru biserica noastră și întru toate conform cu aspirațiunile și dorințele legitime și juste, accentuate de repetite ori de clerul și poporul român, și în acest organism autonom să se dea și elementului laic influința cuvenită, ce o reclamă esigințele împrejurărilor actuale, prosperarea învățământului și fundațiunilor culturale, și crearea tuturor mijloacelor materiale neapărat de lipsă pentru dotarea bisericilor și școlilor române greco-catolice și a Clerului nostru atât de miser, fără ca prin acesta să se vatăme constituțiunea dată sfintei biserice de însuși Intencietorul ei divin.

3. Considerând, că dreptul electoral, ce l'a exercitat din timpuri vechi Clerul nostru la completarea scaunului metropolitan, în urma ingerințelor necompetente, ce se manifestă din zi în zi tot mai mult, a devenit un drept iluzoriu, care nu stă în consonanță nici cu principiile de equitate și dreptate, nici cu prescrierile canonice, nici cu dorințele manifestate în trecut de Clerul și poporul nostru;

Considerând, că însuși Maestatea Sa prea grațiosul nostru Împărat și Rege apostolic prin prealalta decisiune de dato 12 Decembre 1850 a pus în prospect o »*fitore regulare*« a completării scaunelor arhieresci din totă provincia noastră metropolitană:

Sinodul dorește, ca vitorul Metropolit să-și țină de sfântă datorință a regula completarea scaunului metropolitan și a scaunelor episcopesci sufragane prin alegere,

esoperând spre acesta învoirea și aprobarea factorilor mai înalți competenți.

4. Considerând, că se fac tot mai multe încercări și se ia dispozițiuni necompetente pentru a se despoia de caracterul lor greco-catolic român nu numai școlile noastre medii, ci și celelalte institute de învățământ greco-catolice române:

Sinodul electoral protesteză solemn în contra acestor încercări și dispozițiuni, și cere cu încredere fiască de la viitorul Metropolit și de la ceilalți episcopi, pe cum și de la clerul și poporul nostru credincios, ca să apere cu bărbăție autonomia școlilor noastre și caracterul lor greco-catolic român.

Iosif Hossu,
Alimpiu Barbolovici,

Basilu Raț,
vicariu.

Ioan V. Rusu,
protopop.

Nicolau Solomon,
protopop.

Ioane Ianza,
vicariu.

Dr. Ioan Pop,
Dr. V. Szmigelski,
Pop Avel Bociat,
Gerasim Domide,
Alesandru Leményi,
Dr. Augustin Bunea,
referent

Într'aceea se ivi ideea, să se înființeze autonomia catolică numai în Ungaria propriu zisă, lăsându-se afară Transilvania. Cei-ce au pus la cale această mișcare obținură de la Maestatea Sa numirea unei comisiuni de 30, care sub presidiul primatului să stabilască modalitatea convocării congresului regnicolar autonom, pe cum și condițiunile, între cari ar fi să se facă organizarea autonomiei.

În această comisiune avea să ié parte — pe basa invitării regesci — și canonicul Paul Vela din câpitulul bisericii unite de Oradea-mare.

Acesta se prezintă la ședința din 24 Faur 1894, dar tot atunci ceti o declarațiune, prin care protestă în contra ruperii diecesei de Oradea-mare din organismul Mitropoliei române unite, și care fiind un act important pregătit cu scirea și învoirea episcopilor nostri, o lăsăm să urmeze aci:

În înțelesul hotărîrii luate în conferința ilustrului cor episcopesc, ținută la 30 Nov. 1893, chemarea comisiunii prezente este a prelucra un proiect pentru autonomia ce va fi să se înființeze, de o parte pe baza unui sistem electoral, 6r de altă parte a unui sistem de denumire.

Spre acest scop comisiunea compune un proiect cu privire la modalitatea, în care va avé să fie convocat congresul pentru autonomie și tot odată își dă părerea asupra lucrărilor congresului din 1871, că întru cât pot fi aceste folosite.

Din motivul, că comisiunea are să dea un proiect normativ pentru înființarea unei corporațiuni bisericesci atât de înalte, care se vede chemată a realiza reforme radicale în guvernamentul intern și extern al bisericeii catolice din Ungaria:

Subscrisul primind cu cel mai profund omagiu ordinul distinctiv al Maestății Sale Regelui Apostolic, s'a prezentat la ședința acestei comisiuni, deși nu înțelege pentru ce a fost chemat ca un canonic gr.-cat. într'o comisiune, care are de scop realizarea autonomiei bisericesci romano-catolice? Tot odată nu p6te trece fără de a nu observa, că preagrafi6sa invitare dată din 13 Faur 1894 sub nr. ad 284 pres. țintesc la înființarea autonomiei bisericesci pentru biserica romano-catolică — din Ungaria — luată în înțeles restrins, și că diecesa gr.-cat. Orădană, ca o parte integrantă a organismului Mitropoliei gr.-cat. de Alba-lulia și Făgăraș, ea singură numai nu p6te fi privită din punct de vedere cu totul deosebit.

Din aceste motive subscrisul nu se crede competent a se declara, ori a coopera la aducerea unor ast-fel de staverii, cari pun în vedere în ori-ce direcție, esențiale schimbări în pozițiunea de drept public canonic a eparchiei gr.-cat. de Oradea-mare.

Pentru acesta deja în acest stadiu al pertractărilor comisiunii, mă rog, ca prezentarea mea să nu fie luată drept basă a vre-unui prejudiciu de ori-ce direcțiune; pentru-că și în urmarea cunoștințelor mele câștigate, și a convingerii mele atingerea ori schimbarea în ori-ce direcție a stării de drept public a eparchiei gr.-cat. de Oradea-mare nu se p6te efectui, de cât pe calea forului spre acesta chemat și în înțelesul can6nelor competent.

Budapesta, la 24 Faur 1894.

Paul Vela m. p.
canonic lector gr. cat. al diecesei
orădane¹⁾.

Catolicii în fine duseră ceștiunea autonomiei și în parlament, și siliră guvernul să facă pași la monarchul pentru rezolvirea ei.

În urma acestora, primatele Ungariei, pe baza preainaltei hotărîri a Maestății Sale Regelui din 14 Maiu 1897, cu scris6rea sa de dto 29 Maiu 1897 Nro 2996, a dispus, ca încep6nd cu ziua de 24 Iuniu 1897 să se conscrie toți acei credincioși catolici, cari au drept să alégă deputați la congresul, ce avea să se întrunescă în Budapesta spre a organiza autonomia catolică. Și fiind-că, conform dispozițiunilor luate de primatele, diecesele Mitropoliei române unite încă aveau să alégă deputați la acel congres și ast-fel chiar de la primul pas nu se ținea s6mă de dreptul public și independența bisericeii n6stre, ci din contră se contempla încă de pe atunci con-

¹⁾ Memoriul citat, pag. 50—55.

topirea ei în organismul bisericii latine: un fior de indignare trecu prin corpul bisericii noastre. De astă dată întregă obștea, clerică și mireni, de la cel mai mare până la cel mai mic, sciură să-și facă datoria.

Episcopii Mihail Pavel de la Orade, Ioan Szabó de la Gherla, Demetriu Radu de la Lugos, la glasul mitropolitului lor Victor Mihályi, alergară la Blaș, însoțiți și de câte un preot și astfel se țin în 23 Iunie 1897 conferența episcopescă, la care afară de episcopii numiți, luară parte din Blaș: I. M. Moldovanu, Dr. Augustin Bunea, Dr. Vasile Hossu și Dr. Victor Szmigelski; din Orade: Corneliu Bulcu; din Gherla: Vasile Pordea și din Lugos Ioan Boroș. Conferința hotărî, că episcopii nici nu conscriu alegătorii gr.-cat. din provincia mitropolitană, nici nu dispun alegerea deputaților, nici nu participă ei înșiși la congres. De odată episcopii au însărcinat pe Mitropolitul, ca în numele lor să înainteze atât primatului Ungariei, cât și Maestății Sale câte un memorial în această cauză.

Cu data de 23 Iunie 1897 Nro 2945 s'a trimis memorialul la primatate, ér cu aceeași dată Nro 3281 s'a înaintat la Ministrul de culte și instrucțiunea publică memorialul adresat Maestății Sale. Memorialul adresat Maestății Sale nu-l publicăm, fiind încă neresolvit. Dar cel trimis primatului îl lăsăm să urmeze aci în traducere română, pe cum s'a publicat în Unirea Nro 12—1902.

Eminentissime Dle Cardinal Primate și Archiepiscop!

Abia a ajuns în publicitate hotărîrea preainaltă a Maestății Sale Regele nostru apostolic de dno 14 Maiu 1897, prin care s'a îndurat preagrațios a permite, ca în

decurs de 6 luni să se convoce un nou congres pentru organizarea autonomiei bisericii catolice din Ungaria, chestiunea autonomiei a devenit așa zicînd singura preocupare, care a început a stăpîni mințile Episcopilor, preoților și credincioșilor mireni, cari aparțin Provinciei bisericesci gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș. Tote foile politice și literare, cari apar în limba română, au tratat la loc de frunte chestiunea acasta, dînd espresiune convingerii adinc înrădăcinate în conștiința fie-cărui credincios român gr. cat. că autonomia bisericii catolice din Ungaria, așa după cum era proiectată în anii 1869—1871 și pe cum acastă organizare autonomică se proiectează și acum, nu pôte să fie de cât fatală pentru independența, cu care e înzestrată încă și astăzi numita Provincie bisericescă.

Românii gr. cat. purtînd la inimă sôrtea bisericii lor, și-au exprimat deja de mai multe ori, cu diferite ocașii, convingerea lor cu privire la poziția de drept public a bisericii gr. cat. române.

Episcopii Provinciei bisericesci gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș n'au putut trece cu vederca acastă mișcare generală, ba ar fi greșit chiar în contra obligațiilor poziții lor de păstori supremi în biserica sfintă a Domnului nostru Isus Christos, dacă n'ar fi luat numai de cât în cea mai serioasă considerațiune modul, prin care să se pôtă potoli agitațiunea și temerea credincioșilor săi și să se pôtă apăra de eventualele urmări periculoase ale acestei mișcări, atât în ce privește catolicismul în general, cât mai ales în ce privește unirea Românilor cu stinta Biserică catolică a Romei.

Aceste sint, Eminentissime dle Cardinal și Primate, motivele, cari au întrunit pe Episcopii Provinciei noastre bisericesci, și anume pe subscrisul Archiepiscop și Mitropolit, pe Escel. Lor Episcopii gr. cat. de Oradea-mare și Gherla și în fine pe Ilustr. Sa Episcopul gr. cat. de Lugos, într'o conferență episcopescă, ținută la 23 Iunie a. c. ca să se sfătuiască împreună asupra procedurii, ce ar fi de urmat,

spre a delătura pericolul ce amenință biserica, încredințată îngrijirii lor pastorale.

Obiectul principal al acestei conferențe ținute în reședința mea arhiepiscopescă, l'a format înaltul rescript al Eminenței Vóstre de dto 29 Maiu 1897 nrl 2996, prin care ați binevoit a dispune, ca începând cu ziua de 24 Iunie să se facă conscrierea tuturor alegătorilor catolici, cari au drept electoral pentru congresul de organizare a autonomiei regnicolare. Numiții Episcopi, după o serioasă cumpănire a lucrului, au hotărît, să aducă la cunoștința Eminenței Vóstre, că între actualele împrejurări, nu pot lua asupra lor răspunderea pentru urmările, ce s'ar naște în detrimentul Provinciei bisericesci gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș și al dieceselor lor sufragane în cazul, când ar escrise alegerile pentru congresul autonom regnicolar din Ungaria, conform celor cuprinse în amintitul rescript. Tocmai de aceea numiții Episcopi rógă cu profundă stimă pe Eminența Vóstră, ca în interesul maicii Biserice catolice și mai ales în interesul unirii bisericesci a Românilor, să binevoiți a lua grațios la cunoștință această hotărîre a lor și a interveni tot odată la Maestatea Sa cesară și apostolică regescă, patronul suprem al Bisericii catolice din Ungaria, ca să se deie și Provinciei bisericesci gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș concesiunea prea înaltă de a-și regula afacerile bisericesci esterne într'o organizație autonomă separată, conform poziții sale de drept public și conform misiunii, ce o are în sinul poporului românesc.

1. Profunda noastră stimă față cu demnitatea înaltă, pe care Eminența Ta o ocupă în Biserica sfântă a lui Christos și considerațiunea, ce o avem față cu înalta persoană a Eminenței Vóstre, nu ne permite ca hotărîrea această a noastră să o lăsăm nemotivată. Să ne permiteți deci Eminența Vóstră, a atinge în celea următoare motivele, cari formeză temeiul hotărîrii noastre.

1. Pontificele roman de glorioasă amintire, Piu IX. cu consentimentul preainalt al Regelui nostru apostolic,

patronul suprem al Bisericii catolice din Ungaria, prin Bulla, care începe cu cuvintele »Ecclesiam Christi« de dto VI. Kal. Decembris 1853. a instituit pe sama Românilor gr. cat. din țările coronei Sf. Ștefan o Provincie bisericescă, constătătoare din patru diecese, anume Provincia gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, a cărei părți constitutive sînt: Archidieceasa gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, diecesa gr. cat. de Oradea-mare și diecesele de Gherla și Lugos. În fruntea acestei Provincie stă Arhiepiscopul și Mitropolitul de Alba-Iulia și Făgăraș, care, fiind într'un organism format după prescripțiunile canonice ale bisericii grecesci împreună cu episcopii săi sufragani, este supus înmediat Sf. Scaun Apostolic din Roma și neatrîntor de orî ce altă autoritate bisericescă. Acastă Provincie, dimpreună cu toate instituțiunile și persoanele sale este esemta de sub orî ce fel de putere de drept sau jurisdicțiune bisericescă pentru toate timpurile: »A pristina Metropolitae Strigoniensis jurisdictione et quavis alia potestate et praerogativa jurisdictionali in perpetuum pariter exemptae sint et liberatae.«

Clerul și poporul Provinciei gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș se alipesc cu trup și suflet de această independență autonomică, garantată prin supremii factori bisericesci și de stat. Acastă preoțime și acest popor nici pe un moment n'ar permite, ca prin organizarea autonomiei catolice din Ungaria să fie atinsă în orî-ce direcțiune, să se restringă, sau în orî-ce alt chip să se altereze independența acestei Provincie și poziția ei specială (különállása) de drept public bisericesc.

Acastă independență însă de fapt ar fi esențial atinsă, și s'ar înfățișa alt-fel alcătuită de cum este organismul canonic al bisericii noastre, îndată ce s'ar face un organism autonom regnicolar unitar, fie și numai pentru afacerile bisericesci esterne de caracter lumesc. Acest organism proiectat, împreună cu adunarea sa generală și cu comitetul său central, fiind în preponderanță majoritate compus din

prelați și mireni de rit latin, ar avea în praxă o supremație asupra Episcopilor Provinciilor gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș în afacerile de deliberat asupra membrilor ei. Ast-fel Provincia gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, care de fapt și de drept a fost deja scosă pentru toate timpurile de sub supremația bisericească și puterea prerogativă de orice categorie a Archiepiscopului de Strigon, ar ajunge din nou sub supremația nu numai a acestui Archiepiscop, ci în urma pretensiunilor inexorabile ale principiului majorității, ar ajunge și sub supremația reprezentanților celorlalte dieceze catolice de rit latin din patrie, ceea ce ar fi în directă opoziție cu dispozițiile amintite mai sus ale locuitorului lui Christos.

2. Articolul de lege XXXIX. din 1868 a inarticolat în lege ridicarea la rang de Archiepiscopie a Episcopiei gr.-cat. de Făgăraș sub titlul »Metropolia gr.-cat. de Alba-Iulia«, nu mai puțin și Episcopiile de Lugos și Gherla, ridicate pe sama greco-catolicilor; în cerul de competență și putere, care compete acestei Mitropolii, nu se poate lua în alt înțeles, de cât în acela hotărât de amintita bulă papală.

De altă parte în înțelesul §-lui 14 al articl. de lege XLIII. din 1868 toate acele legi ardeleni, cari asigură libertatea exercițiului religiunii confesiunilor, bisericilor și autorităților bisericești recepte de pe teritoriul Ardealului și părțile așa numite adnexe, egalitatea, relațiile dintre ele și cerul lor de competență, nu numai s'au susținut nealterate, ci tot odată au fost estinse și asupra bisericii gr.-cat. — Dintre legile, la cari se face aici provocare, merită deosebită atențiune Approbatæ constitutiones regni Transilvaniae, pars. I. tit. VIII și articl. de lege LV. din 1791. În acest chip însași legislativa țării a asigurat prin legi fundamentale independența autonomă a acestei Provinciilor bisericești.

3. Independența această autonomă a Provinciilor bisericești a fost regulată în cele două sinode ținute la 1872 și 1882, Hotărârile sinodelor acestora au fost aprobate de

sfântul Scaun apostolic al Romei. Ideea fundamentală a acestor două sinode provinciale a fost, că Provincia bisericească gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș cu diecesele sale sufragane atîrnă în comun, exclusiv și nemijlocit numai de Sf. Scaun Apostolic al Romei și că nici o biserică, fie din patrie, fie străină, nu are rezervat asupra ei nici un fel de jurisdicțiune bisericească.

4. În ast-fel de împrejurări e de esplicat acea adîncă emoțiune și agitațiune generală, care a sguđuit preoțimea și credincioșii Provinciilor bisericești gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, când au trebuit să observe, că deja la pregătirile de organizare autonomă, poziția de drept publică a Provinciilor noastre bisericești nu s'a împărțit de atențiunea, de care a fost îndreptățită a se împărții pe baza celor mai sus espuse. Din toate părțile se aud plîngerii, că actele referitoare la chestia această, în abatere de la postulatele organizației canonice a bisericii noastre, n'au fost împărțite cu Episcopiile Provinciilor noastre pe calea Mitropolitului, fără cu fie carele în deosebii și nemijlocit, ca și când ei n'ar fi membri unei corporațiunii provinciale bisericești independente și esempte de sub orice supremație bisericească din patrie, sau din afară.

Toți dau espresiune acelei convingeri, că deja și luptul participării la congresul pregătitor al organizațiunii autonome, fiind-că acolo numai ținerea în evidență strictă a organizațiunii bisericii romano-catolice a fost accentuată, deja cuprinde în sine abzicerea tacită de drepturile și privilegiile autonome ale Provinciilor noastre bisericești gr. cat. Toți amintesc trecutul bisericii noastre, cu deosebire accentuând împrejurarea, sf. Unire de la an. 1698 și 1700 a enunțiat numai unitatea credinții și supunerea canonică față cu Roma, susținînd și mai departe desevirșita independența a bisericii române gr. cat. față cu biserica soră catolică de rit latin din patrie și dreptul de a-și păstra neschimbată organizația canonică, ritualul, regulamentele disciplinari, limba liturgică și instituțiunile ei particulare.

Ma! accentuează și aceea, că de câte ori mai marii bisericii catolice de rit latin din patrie au voit să eserceze o influință contrară organizației bisericii noastre greco-catolice, amestecul acesta a avut ca urmare tot-dé-una adinca sgu-duire a bisericii acesteia din urmă spre nu puțină daună a catolicismului. Toți își revocă în memorie celea întâmplare cu ocaziunea congreselor autonome ținute în anul 1869—1871 când diececele provinciei noastre bisericesci sau n'au ales reprezentanți pentru acelea congrese, sau cei aleși la congres n'au luat parte, sau în sfârșit cei cari au luat parte au protestat contra contopirii organizației autonome a Provinciei noastre bisericesci în organizația autonomiei regnicolare catolice. În chipul acesta s'a format un curent irezistibil contra participării la alegerile rînduite de Eminentia Ta. Față de acest curent ce era să facă Episcopii Provinciei noastre mitropolitane?

Dacă ar fi hotărît conscrierea alegătorilor și alegerile, ar fi întâmpinat din partea credincioșilor o rezistență neînvincibilă și ar fi dat ansă la o nemulțumire generală, ale cărei urmări dezaströse nici nu se puteau prevedea; și în urmă autoritatea lor episcopescă ar fi suferit o știrbire ireparabilă.

II. De altă parte în preoșimea și credincioșii Provinciei noastre bisericesci s'a putut observa și un alt curent, tot așa de puternic, care țintea într'acolo, ca în vederea schimbării esențiale a împrejurărilor pentru afacerile externe bisericesci, și membrii Provinciei noastre adunându-se în un congres separat, să se organizeze independent și în consonanță cu postulatele de drept public bisericesc și să-și alcătuească o corporațiune autonomică provincială. Nisuișina acesta de alt-cum nu e nouă, ci din potrivă chiar așa e de veche, ca și mișcarea autonomică a catolicilor de rit latin din patrie. Preoșimea și poporul nostru, începând din anul 1850, în diferite rînduri a dat expresiune dorinșii acesteia, atât în sinódele diecesane, cât și cu prilejul altor adunări și consfătuiri. Acestui curent nu i-a putut sta în potrivă Ioan

Vancea, fericitul Mitropolit de Alba-Iulia și Făgăraș, ci în mai multe memorande, și mai ales în reprezentașii de dto 7 Sept. 1869 Nr. 1716 de dto 1 Maiu 1870 Nr. 25/pres. în cea de dto 14 Septembre 1870 Nr. 1846 și de dto 4 Martie 1871 Nr. 598 a rugat înaltul guvern să esopereze de la Maestatea Sa regescă apostolică concesiunea, ca Provincia bisericescă gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș să se pótă aduna în un congres provincial bisericesc deosebit, în care să-și organizeze autonomia. Aceste rugări până azi au rēmas neresolvite, ceea ce dă nouē motive acclora, cari la nici un cas nu vreaș să ieșe parte la congresul organizator, ce se va conchemă de Eminentia Ta. Preoșimea și poporul Provinciei noastre bisericesci își basază dorinșta ferbinte, de a i-se concede convocarea unui congres pentru organizarea autonomiei sale, nu numai pe aceea, că acesta Provincie e esclusiv independentă de biserica catolică de rit latin, pe cum s'a dovedit mai sus, ci și pe motivele următoare:

1. Ș. 14. din articolul de lege XLIII—1868 asigură și bisericii catolice de rit grecesc acea independentă și libertate autonomică, cu care sunt învestite și celealalte confesiuni recepte din patrie.

2. Deși Românii gr.-cat. în privinșta credinșei și a subordinașunii la sfintul Scaun apostolic al Romei sunt identici cu compatrioșii bisericii catolice de rit latin, totuș se deosibesc de ei prin organizașunea internă bisericescă, basată pe canóne, prin relașiunile lor de avere bisericescă, ținta misiunei lor, ritul, disciplina, relașiunile de drept canonic, limba liturgică, datinile și alte particularități, pe cari cei de rit latin în unele casuri obveniente, nici nu le-ar putē pripece și nici nu le-ar putē cumpēni în de ajuns.

Împrejurarea acesta la tótă întâmplarea pretinde, ca Provincia bisericescă gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș și în afacerile bisericesci să fie învestită cu o organizare autonomică de sine stătătoare și independentă de organizașia autonomică a bisericii catolice de rit latin.

3. Legătura unității de credință dintre credincioșii noștri cu catolicii de rit latin, nu poate forma pedecă privitor la organizarea autonomă independentă a Provinciei noastre gr.-cat., căci dără de acestea și în alte locuri se pot vedea chiar în casuri analoge. Așa de es. Sârbii neuniți de rit grecesc și Români au organizația lor autonomă separată și independentă după Provinciile bisericesci, deși credința și afacerile lor de caracter estern bisericesc sunt tot aceleași și aparțin aceluiași stat.

4. E o axiomă în general primită, că autonomia nu poate avea alt scop final, de cât întărirea și reînflorirea catolicismului la noi în patrie. Și stând lucrul ast-fel, catolicismul numai așa va avea viitor între Români, dacă Provinciei noastre bisericesci i-se va da o organizație autonomă independentă, ca ast-fel autonomia Românilor neuniți să nu poată forma obiectul dorințelor greco-catolicilor și să nu poată fi în mâinile neuniților armă potrivită, prin care să poată combate unirea bisericescă.

5. Organizația autonomă și separată a bisericilor catolice de rit latin și grecesc n'ar împedea pe credincioșii acestor două biserici surori, ca în butul împrejurărilor viitoare de acum, dezvoltându-se fie care în cercul propriu de activitate, să lucreze și pe viitor umăr la umăr pentru prosperarea catolicismului în patria noastră.

III. Din ceea ce espuse binevoii a lua cunoștință, Eminența Văstră, despre punctul de vedere, pe care s'au pus peocinca și credincioșii Provinciei bisericesci gr. cat. de Alba Iulia și Făgăraș în chestiunea autonomiei. Nu ne îndom, că Eminența Văstră, ca următorul antecesorului de glorioasă amintire Leopold Kollonich, cardinal arhiepiscop de Strigon și Primate, care are merite neperitoare pentru unirea bisericescă a Românilor, cu aceeași bunăvoință veți îmbrățișa Biserica noastră. Drept aceea în vederea binelui obștesc al catolicismului, pe cum și în considerarea datorințelor noastre grele, ce ni s'au investit din partea sfintului Scaun Apostolic al Romei prin misiunea noastră de arhieriei

de a îngriji biserica nouă încredințată, dar cu deosebire în interesul înfloririi viitoare a sf. Uniri în sinul poporului român, cu adencă stimă rugăm pe Eminența Ta să te înduri a-ți pune în cumpănă totă influința hotăritoare, de care dispuni în puterea înaltului oficiu, ce ocupi, ca poziția de drept public a Provinciei noastre bisericesci gr. cat. să rămână respectată tot-dé-una și de către toți; tot-odată să întrevini la înaltul Guvern și la gloriosul nostru domnitor, la Maestatea Sa regescă apostolică, ca să i-se concedă și Provinciei noastre bisericesci convocarea unui congres organizator, care ar avea de obiect organizarea separată a Provinciei noastre bisericesci de către autonomia bisericeii de rit latin din Ungaria.

După cari recomandat înaltelor favoruri cu adincă și distinsă stimă am rămas al Eminenței Tale plecat serv.

Din încredințarea conferinței Episcopatului Provinciei bisericesci gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, ținute în Blaș, la 22 Iunie 1897.

Ambele memoriale sunt un protest puternic în contra încercărilor catolicilor latini de a subjugă biserica noastră și a o contopi în organismul autonomiei lor, ér cel adresat Maestății Sale mai cuprinde și cererea pentru a se concede întrunirea unui congres separat, care să reguleze autonomia Mitropoliei române.

Câte-va zile mai târziu, în 29. Iunie 1897, s'a ținut în Cluș memorabila conferință a credincioșilor Mitropoliei noastre, la care au participat 57 preoți și 131 mireni și trebuie să constatăm cu mare bucurie, că deși după multe frământări în comisiunea adunării, totuși în urmă se formulară nisce hotăriri, în totă privința corecte, și ast-fel și obștea bisericeii s'a pus pe punctul de vedere al arhieriei, pe cum arată următoarele hotăriri:

Clerul și poporul credincios al provinciei metropolitane române greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș întrunit în conferință din ocaziunea mișcărilor pornite pentru organizarea autonomiei bisericești catolice din Ungaria, ținută în Cluș la 29 Iunie 1897 n. enunță ca conclud următoarele:

I. 1. Considerând, că prin actul unirii cu biserica Romei săvârșită în anii 1698—1700 s'a enunțat numai unitatea de credință cu biserica Romei și supunerea canonică față de S. Scaun apostolic, rămânând intacte și nealterate ritul, disciplina, limba liturgică și celelalte instituțiuni de drept public ale bisericești răsăritene și prin aceste rămânând garantată independența bisericești române unite de orice autoritate bisericească din patriă;

2. Considerând, că prin bulla Pontifului de piă amintire Piu IX, care se începe cu cuvintele »Ecclesiam Christi«, datată din VI Kalendas Decembris a anului 1853, cu prea înalta încuviințare a Maestății Sale Împăratului și Regelui Apostolic s'a reactivat vechia metropolie românească de Alba-Iulia și s'a declarat de esemptă pentru toate timpurile de sub orice autoritate a Primatului din Strigon și a orice alte autorități bisericești din patriă orice de aiea;

3. Considerând, că independența acesta a provinciei metropolitane de Alba-Iulia și-a primit garanța sa prin inarticularea ei întâmplată prin articolul de lege XXXIX din 1868;

4. Considerând, că independența acesta și-a aflat expresiune faptică prin cele două concilii provinciale din anii 1872 și 1882, apoi prin celebrarea sinodelor mixte și a celor electorale ținute în deosebite timpuri;

5. Considerând, că clerul și poporul român unit a protestat în tot-dé-una solemn în contra încercărilor continue de îngremiere a bisericești unite în organismul bisericești latine din Ungaria și mai virtos din incidentul tendințelor de acest soi manifestate mai cu sémă în anii 1869—1871:

Conferința declară solemn, că stă firm pe bazele de dezvoltare ale dreptului istoric a bisericești române unite și ține neclintit la condițiunile de existență ale acestești bisericești: independența, caracterul ei național românesc și instituțiunile sale răsăritene. În urmare enunță, că credincioșii acestești bisericești nu pot lua parte la lucrările unui congres autonom comun cu biserica catolică de ritul latin și de-odată protestéză în potriua încercărilor de a fi contopiți în orice și ce organism străin de dreptul său public, vină acele încercări din orice și ce parte.

II. Paralel cu enunțările de mai sus, conferința, urmând exemplele trecutului și mai ales voința clerului și poporului, manifestată în sinodul electoral de la anul 1893, nu pôte întrelăsa de a insistă și cu această ocaziune, ca și provinciei bisericești unite de Alba-Iulia și Făgăraș să i-se asigure o organizare autonomă proprie și independență de orice alt organism autonom din patriă.

Organismul acesta autonom propriu și independent îl reclamă:

1. Instituțiunile răsăritene, limba liturgică, ritul și disciplina provinciei bisericești de Alba-Iulia și Făgăraș, cari prin faptul unirii au rămas nu numai neatinse, ci chiar asigurate și pentru toate timpurile garantate.

2. Condițiunile de existență și prosperare a sf. Uniri în mijlocul neamului românesc, cari numai printr'un organism propriu și independent, în al cărui cadru și elementul luman să-și pôte ocupa locul cuvenit, se pot ajunge.

3. Echitatea și analogia cu alte bisericești din țară.

4. În urmă chiar și art. de lege XLIII din 1868, care garantéză și bisericești greco-catolice române unite același organism autonom, de care se bucură confesiunile recepte din patria noastră.

III. Conferința ține a declară, că postulatele ei nu pot să altereze câtuși de puțin legăturile firești, ce isvoresc

din unitatea credinței, cu care biserica românească greco-catolică e unită cu biserica catolică de ritul latin din Ungaria și că aceste postulate, nu cuprind nici decum o abzicere, fie chiar și tacită, de la îndreptățirea ei asupra fondurilor comune ale bisericeii catolice din Ungaria.

IV. Conferința își ține de datorie a da expresiune alipirii sale neclintite către Scaunul apostolic al Romei; apoi de omagială supunere către Maestata Sa Împăratul și Regele apostolic al Ungariei; în fine de reverință fiescă și încredere deplină în arhieriei preasfințiți ai provinciei bisericesci greco-catolice române de Alba-Iulia și Făgăraș.

V. Conferința decide a aduce aceste concluse la înalta cunoscință a Metropolitului de Alba-Iulia și Făgăraș și a celorlalți episcopi provinciali, cu rugarea să binevoescă a-le lua spre sciință și eventuală întrebuițare și tot-o-dată să întrevină cu tótă autoritatea lor la locurile competente pentru realizarea acestor postulate.

Tot pe atunci se ținù o conferență de preoți și mireni și în Lugos, cari aduse hotăriri asemenea celor de la Cluș.

Ce sörte va fi avut memorialul adresat de conferența episcopescă Maestății Sale, nu scim nici astăzi, scim însă, că nici primatele, nici congresul catolic, nici comisiunile congresului nu au ținut samă de drepturile bisericeii noastre.

În conferența episcopatului catolic ungar din 27 Septembrie 1897 primatele a prezentat și memorialul conferenței episcopilor nostri de dto 23 Iuniu 1897 Nro 2945 și de-odată a declarat, că nu se simte competent a-l rezolví, ci-l va da Congresului, unde episcopii nostri vor puté avé ocașiune de a-și apără punctul lor de vedere. Mitropolitul nostru,

fiind de față la acéstă conferință, a arétat episcopilor catolici latini motivele, pentru cari Episcopatul, clerul și poporul nostru nu pôte participá la congresul catolic, ci pretinde convocarea unui congres mitropolitan separat de al bisericeii latine.

În conferența episcopilor catolici din 6 Novembre 1897 Mitropolitul Victor Mihályi a declarat din nou, că episcopatul Mitropoliei române stă firm pe lângă postulatele desfășurate în memorialele adresate Primatului și Maestății Sale și tot acésta a declarat-o și în scrisórea de dto 14 Decembre 1897 Nro 6148 adresată primatului, când i-s'a cerut părerea cu privire la raportul, ce voia să-l înainteze episcopatul catolic ungar la sfintul Scaun apostolic al Romei în afacerea autonomiei.

Când sub-comisiunea de 9 a comisiunei de 27 exmisă de congresul catolic, și-a terminat lucrările și în operatul său nu a ținut samă de independența provinciei noastre mitropolitane, pe care o înfundá în organismul autonom al bisericeii latine, Mitropolitul Victor, în conțelegere cu episcopii nostri sufragani, prin scrisórea de dto 4 Maiu 1899 Nro 2167 adresată primatului, a arétat din nou, cât de vătămător este acel operat pentru dreptul bisericeii noastre de a avé posiție de sine stătătoare și independentă de biserica latină din Ungaria și a declarat, că nu se pôte abate de la punctul de vedere exprimat în memorialele adresate Regelui și primatului din conferența episcopilor români de la 23 Iuniu 1897. Scrisórea din 4 Maiu 1899 încă merită să fie cunoscută. Pentru aceea o lăsăm să urmeze aci în

traducerea românească, publicată de »Unirea« în Nro 14 1902:

Eminența Voastră Domnule Cardinal Archiepiscop și Primate!

Am primit cu mulțămită elaboratul, dat din ședință ținută la 1 Oct. 1898, a comisiunii de 9 a congresului autonom, ce mi-s'a comunicat cu înalta scrisoare a Eminenței Tale de dto 20 Oct. 1898 Nr. 5527. În aceea mi-s'a lăsat să vă aduc la cunoștință eventualele observări, ce le-ași ave față de acel elaborat.

Provincia bisericăscă de Alba-Iulia și Făgăraș, ca aparținând bisericii catolice de ritul grecesc, își are autonomia sa statorită în sf. canone, pe cum și organismul său deosebit, recunoscut prin deciziuni prea înalte bisericesci și de stat. Acastă independență a sa, n'o pôte jertfi nici chiar în afacerile bisericesci de natură așa numită lumescă: — în asemenea afaceri bisericesci, pe terenul administrațiunii bisericesci nu pôte admite jurisdicțiunea nici unei corporațiuni bisericesci străine de organismul său, fără a abdice de independența sa autonomică.

Și bisericii noastre îi sunt asigurate și statorite drepturile și datorințele ce după canone îi compet, îi este hotărât cercul de activitate, îi sunt limitate relațiunile de drept public și anumit între marginile legilor bisericii grecesci, ori după cum s'a exprimat Conciliul de la Florența de la an. 1439 în decretul său privitor la Unire »salvis videlicet omnibus eorum iuribus ac privilegiis.« Tradițiunea sf. Scaun Apostolic cu respect la unirea bisericăscă, e exprimată serbătorește și competent în enciclica glorioșului nostru pontifice Papa Leo XIII de dto 20 Iunie 1894 care se începe cu cuvintele »Praeclarae gratulationis.«

Înaintașul nostru Atanasiu, când la oaltă cu clerul și cu credincioșii set a trecut la sf. Unire, a avut în vedere tradițiunea acesta și în declarațiunea sinodală acceptată la 7 Oct. 1698 a pus apiat de condițiune independența au-

tonomică a bisericii noastre. Declarațiunea acesta la locurile mai înalte s'a luat spre scire, și în sensul aceleia s'a desvoltat și sustă până în zilele noastre biserica noastră greco-unită.

Pe basa acesta biserica greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș la titlul II. Cap. III. al Conciliului său provincial, celebrat la 14 Maiu 1872 și aprobat de suprema autoritate bisericăscă, a zis: »Una solemniter declarat Provinciam graeco-catholicam Alba-Iuliensem et Fogarasiensem autonomam, atque a cuiuscunque alterius ecclesiasticae Provinciae iurisdictione independentem esse, solique ac immediate S. Sedi Apostolicae subjectam.« (Românesce: Tot odată cu totă solemnitatea dechiară Provincia gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș de autonomă și independentă de la iurisdicțiunea ori-carei alte Provincii bisericesci, atirând ea singură și imediat de la S. Scaun Apostolic al Romei). Amăsurat principiului fundamental al bisericii noastre, reprezentanța Provinciei bisericesci nu pôte să fie trecută cu vederea la nici un fel de organism bisericesc, fie ca corporațiune legislativă, fie ca for judicial ori disciplinar, fie ca autoritate bisericăscă administrativă. Eū pot să acceptez numai o autonomie, care se va aduce în conformitate cu organismul nostru provincial și va respunde dorinței cuprinse în rescriptul Eminenței sale cardinalului secretar de stat Marian Rampolla, de dto 14 Martie 1898 Nr. 42929 care anume să fie în efectele sale »Ecclesiae, institutis et disciplinae consona.« Subordinarea directă și nemijlocită jurisdicțiunii organismului autonom regnicolar a afacerilor, persónelor, averilor, beneficiilor și instituțiunilor din deosebitele diecese: desface organismul canonic al Provinciei bisericesci, slăbesce simțul de solidaritate ale singuraticilor bisericii concentrate în Provincii bisericesci, și prin urmare periclitéză disciplina bisericăscă.

Fiind-că așa dară operatul comisiunii de 9 în §§. 51 și 108 abia face pomenire despre organism provincial și restringe și alteréză drepturile câștigate ale bisericii noastre,

er într'alte pretereză de tot organismul provincial, ba prin dispozițiile sale imediate îl face formal iluzoriu și amenință instituțiunile noastre cu emancipare de sub autoritatea lor firască și competentă, socotindu-le în mai multe privințe chiar de neesistente: subscrisul se vede silit a face din nou provocare la motivele acelea, cari în cestiunea acésta au arătat punctul de vedere al Clerului și al credincioșilor nostri. Motivele acelea se află espuse amenunțit în acele două memorii, cari din încredințarea fraților Episcopi con-provinciali, le-am înaintat unul cu dno 23 Innie 1897 nri 2945. Eminenței Tale, altul cu dno 23 Iunie 1897 nru 3281 pe calea guvernului regesc ungar Maestății sale cesarogrescî Apostolice. A sta pe lângă celea espuse în acele memorii imi țin de cea mai sfintă datorință.

Recomandându-mă pe mine și cauza din cestiune părtinirii puternice a Eminenței Tale, am rămas cu deosebit și adinc respect.

Al Eminenței Tale

Blaș, la 4 Maiu 1899.

serv devotat:

Dr. Victor Mihályi, m. p.
Archiepiscop și Mitropolit de Alba-Iulia
și Făgăraș.

Mai târziu când comisiunea de 27 a congresului catolic încă și-a terminat operatul său despre organizarea autonomiei catolice, și acel operat a ajuns la desbatere în conferența episcopilor catolici de la 15 Septembrie 1899, Mitropolitul Victor, pe basa concludului altei conferențe a episcopatului român ținută în Budapesta la 14 Septembrie 1899, a desfășurat cu cuvintul motivele, pentru cari operatul comisiunii de 27 și raportul acesteia este vătămător pentru drepturile bisericeii unite și că episcopii nostri

rămân pe lângă declarațiunea dată primatului în 4 Maiu 1899 Nro 2167. În direcțiunea acésta s'a pronunțat atunci și episcopul român Mihail Pavel din Oradea-mare.

Este de sine înțeles, că episcopatul nostru a informat despre atentatul plănuir în contra bisericeii unite, și pe sfintul Scaun apostolic al Romei, căruia, pe cum am aflat, i-s'a trimis și protestul credincioșilor greco-catolici din conferența de la Cluș.

Alătura cu pășirea vrednică de recunoscința tuturor timpurilor a Archiereilor și credincioșilor nostri, nu trebuie să uităm nici alte mijlôce, cu cari s'a apărat în decursul acestor lupte individualitatea și neatîrnarea bisericeii noastre față cu asalturile contrarilor politici.

Deja în vara anului 1899, când a apărut în public operatul comisiunii de 27 a congresului catolic, și am observat rea-voința, cu care acea comisiune s'a purtat față cu biserica noastră chiar și în scrisoarea, cu care își așternea operatul la congres, am scris în numărul 31 al »Unirii« din 1899 următorul articol:

Comisiunea de 27 esmisă pentru pregătirea statutului de autonomie a catolicilor din Ungaria și-a terminat lucrarea. Conte Szapáry Gyula presidentul comisiunii a înaintat proiectul de statut congresului, care probabil se va convoca la toamnă. În scrisoarea sa contele are două pasage, cari ne interesază foarte de aprôpe, și cari în traducere românescă au următorul cuprins:

»În operatul nostru am fost cu mare atențiune, ca sfera de drept a statului catolic transilvan stabilită prin praxă îndelungată și prin lege să nu o restringem prin organismul, ce are să se înființeze pentru totă țara, și cu

tote acestea și diecesa transilvană să fie reprezentată în congresul catolic general și sfera de activitate a autonomiei generale să se estindă și asupra părților ardelence.»

Comisiunea a luat la pertractare reprezentațiunea romano-catolicilor de rit grecesc aparținători provinciei arhiepiscopescă și mitropolitane de Alba-Iulia și Făgăraș, în care-și exprimă dorința, ca ei să fie lăsați afară din acest organism autonom regnicolar, respective ca autonomia provinciei arhiepiscopescă și mitropolitane gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș să se organizeze separat. Comisiunea a aflat, că această dorință nu se poate împlini, pentru-că omiterea romano-catolicilor de rit grecesc din acest organism regnicolar, s'ar opune rescriptului preagrațios al Maestății Sale; și pentru-că interesul tuturor catolicilor magiari preține, ca biserica noastră să rămână împreună în întregitatea sa în acest organism și ținem a fi chiar în interesul coreligionarilor nostri romano-catolici de rit grecesc, ca și ei să se facă părtași avantajilor autonomiei ce se va înființa»

Aceste două pasaje arată o deosebită bunăvoință față cu diecesa romano-catolică transilvană, căreia i-se lasă neatinsă autonomia proprieă, și numai în afaceri de interes general va fi reprezentată în congresul catolic regnicolar prin delegațiune esmisă din sinul său, și o lipsă totală de sentiment față cu drepturile provinciei noastre mitropolitane, care și după praxă și după lege nu poate fi supusă bisericilor și persoanelor de rit latin din Ungaria.

Dispusețiunile conciliului florentin din 1439, care garantează bisericilor orientale toate drepturile și privilegiile lor și organizarea provinciilor bisericescă în corporațiuni neatrănătoare una de alta contorm canónelor bisericeii orientale, — actele sfintei Uniri din 1698 și 1700, cari au rezervat bisericiei noastre ca condițiune *sine qua non* dreptul de a se guvernă de sine fără ingerința latinilor din Ungaria; — bulla papală »Ecclesiam Christi« din 1853, care cu aprobarea Maestății Sale a reactivat Mitropolia greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș ca provincie bisericăscă de sine

stătătoare și independentă de jurisdicțiunea primațială și arhiepiscopescă a mitropolitului din Strigón și de jurisdicțiunea ori căror persoane ecclesiastice și mirene de rit latin; articolul de lege XXXIX din 1868, care a înarticulat mitropolia noastră așa, pe cum a fost reactivată cu toate drepturile și privilegiile sale; articolul de lege XLIII din 1868, care garantează și greco-catolicilor față cu statul acelea-și drepturi autonome, cari le au calvinii, unitariii și greco-orientalii; — decretule conciliilor noastre provinciale aprobate de Sfintul Scaun apostolic al Romei, în sensul căroro provincia noastră bisericăscă s'a organizat ca corporațiune de sine stătătoare și neatrănătoare de nime altul, afară de Roma, centrul unității catolice: toate aceste acte, emanate de la factorii cei mai înalți de stat și bisericesci și singuri competenți în ast-fel de afaceri, au fost nesocotite de comisiunea de 27, care nu a voit să țină cont nici de reclamațiunile solemne ale clerului și poporului credincios, nici de protestele energice ale capilor nostri bisericesci.

Motivele, cari le invocă comisiunea de 27 spre a-și justifica procedura sa anticanonică și contrară legilor țării, sunt numai nisce frase góle, cu cari poate să amăgescă pe ignoranți, dar nu și pe cei ce cunosc lucrul.

Căci dacă Maestatea Sa a dispus, ca congresul catolic să-și presente un proiect cu privire la modul, cum să se organizeze autonomia catolicilor, nimica nu împedeca pe comisiunea de 27, ca ținând cont de drepturile provinciei mitropolitane de Alba-Iulia și Făgăraș arătate în reprezentațiunile arhierilor nostri, să facă congresului propunerea concretă, ca să nu contopescă cu sila această provincie în organismul regnicolar, ci să-și esopereze de la Maestatea Sa concesiunea preinaltă de a se organiza separat prin un congres compus numai din membrii ei. Dacă comisiunea de 27 în contra rescriptului Maestății Sale, care nu prescrie nicăiri, ca diecesa romano-catolică transilvană să-și aibă nesmintit autonomie separată de ceilalți catolici din Ungaria, a ținut totuși cont de drepturile autonome ale

acestei diecese, care alt-cum este supusă și primatului Ungariei și arhiepiscopului din Calocsa, atunci pentru ce nu a ținut cont și de drepturile autonome ale unei provincii bisericești independente și de primat și de orî ce biserica de rîtul latin?

Noi așa scim, că arhieriei nostri nu numai aș protestat în două rînduri înaintea congresului și a comisiunii lui în contra contopirii provinciei noastre bisericești în organismul proiectatei autonomii regnicolare, ci pe calea Ministrului de culte și instrucțiunea publică, aș cerut și de la Maestatea Sa să binevoască a concede Provinciei noastre mitropolitane, ca în congres compus numai din credincioșii sîi, și separat de latini, să-și pótă organiza autonomia. La această cerere până astăzi nu a sosit pre-înalta rezoluțiune. Această împrejurare ne face să presupunem, că domnul Ministru nu a înaintat Maestății Sale rugarea Arhiericilor nostri. De cum-va ast-fel stă lucrul, atunci întrebăm, că ore nu suntem tratați nu numai cu rea voință, ci și cu perfidie, când de o parte comisiunea de 27 se provocă la rescriptul Maestății Sale, ér de altă parte Ministrul nu înainteză Maestății Sale cererea arhiericilor nostri de a li se concede, să convocă un congres separat pentru organizarea autonomiei provinciei noastre bisericești?

Comisiunea de 27 zice mai departe, că interesele bisericii catolice pretind, ca și greco-catolicii să fie băgați cu de a sila în organismul regnicolar al autonomiei. Noi înse, cari cunoșcem mai bine împrejurările, le spunem și de astă dată, că fac cel mai rău serviciu intereselor bisericești catolice, când calcă în picioare drepturile greco-catolicilor, și că este foarte periculos în lucruri de religione a violenta conștiința acestora. Éra dacă interesele bisericești catolice pretind, ca provincia noastră, în contra dreptului ei, să fie contopită în autonomia bisericești latine din Ungaria, atunci pentru-ce acelea-și interese nu pretind ca și autonomia diecesei latine transilvane, se fie asemenea contopită în organismul autonom regnicolar?

Ne spune în fine comisiunea de 27, că chiar interesele greco-catolicilor pretind, ca și ei să se facă părtași avantajilor autonomei, ce se va înființa. La acestea răspundem, că atunci când este vorba de interesele greco-catolicilor, trebuie întrebați ei, cari le sunt interesele, și că, după cum cunoșcem noi situațiunea, prin contopirea provinciei noastre bisericești în organismul autonom regnicolar nu numai nu se promovéză interesele ei, ci din contră i-se dă o lovitură, care o pótă sguđui din temelii.

Drept încheiere întrebăm, că după ce glasul clerului și poporului nostru nu a fost luat în considerare din partea comisiunii de 27 și după ce și protestele și cererile arhiericilor nostri aș fost nesocotite atât din partea comisiunii de 27, cât și din partea Ministrului de culte și instrucțiunea publică, ore nu a sosit timpul, ca poporul credincios împreună cu clerul să se pronunțe și față cu operatul comisiunii de 27 înainte de ce acest operat ar ajunge la desbatere în ședința proximalului congres regnicolar?

La sfîrșitul acestui articol mî-am exprimat părerea, că ar fi consult, ca și față cu operatul comisiunii de 27 să se pronunțe clerul și poporul.

Și clerul s'a pronunțat în sinodul archidieceșan ținut în Blaș la 22 Novembre 1899.

În 27 Septembrie 1899 sub numărul cons. 5360 am primit ordin de la Consistor să fac pentru sinodul archidieceșan un raport scurt în ceștiunea autonomiei și să prezentez eventual și un proiect pentru hotărîrile, ce ar fi să se iee în cauză.

Ast-fel am pregătit un proiect de protest, pe care Sinodul l'a aprobat întru tóte, și pe care îl public și aci, pe cum urméză:

Sinodul archidieceșan al Archidieceșei gr.-cat. de Alba-Iulia și Făgăraș întrunit în Blaș la 22 Novembre 1899 nu

a putut trece cu vederea nelinșea și agitațiunea adincă, ce s'a produs în sinul credincioșilor gr.-cat. din cauza încercărilor, ce s'au făcut din partea congresului catolic regional de Alba-Iulia și Făgăraș în organismul autonom al bisericeii catolice de rital latin din Ungaria.

Acēsta agitațiune și nemulțămire adincă, pe cum și chicmarea, ce o are Sinodul archidieceșan de a vighiă neadorimț asupra drepturilor bisericeii, au impus aceluia datorința sfintă de a se ocupa și cu cesțiunea autonomiei întru cât priveșce biserica noastră gr.-cat., și ast-fel Sinodul esaminând actele relative la acēsta causă de supremă importantă și în special operatul comisiunei de 27 esmise de congresul catolic, a aflat în Domnul a enunță următoarele:

1. Operatul comisiunei de 27 a congresului autonom icungar nu respecteză de loc autonomia și independența Provinciei Mitropolitane gr.-cat. române de Alba-Iulia și Făgăraș, și în special:

1. Vatēmă decretul Uniunii sinodului ecumenic de la Florența din 1439 în șensul căruia drepturile și privilegiile bisericeii noastre ca biserica de rital grecesc au să se păștreze nevētēmte conform șintelor canōne și disciplinei grecescē: «Salvis videlicet omnibus eorum iuribus ac privilegiis.» Prin urmare în șensul acēștui decret bisericele orientale sub primatul Pontificelui Roman au să se admīnistrēze și guverneze fără amestecul altor bisericei ori persoane de rital latin, și fie-care provincie ecclesiastică independent de altă provincie și în conformitate cu canōnele și aședămintele orientale. Cu tōte acēștea în anumite afaceri bisericeșci, cum sunt: completarea scaunelor episcopesci, afacerile școlare, fundaționale, de beneficență și de organizațiune și altele, — operatul comisiunei de 27 a pus și Mitropolia noastră sub jurisdicțiunea congresului general catolic și a directoriului șeu, cari ambe corporațiuni sunt compuse în majoritate preponderantă din persoane de rital latin, ce nu aparțin Provinciei noastre mitropolitane, și cari

tot-dē-una pot majoriza pe puținii membrii de rital grecesc aparținători bisericeii noastre, cari eventual ar intră în acele corporațiuni.

2. Vatēmă manifestul Uniunii din 7 Octobree 1698, în șensul căruia tōte aședămintele și obiceiurile bisericeii româneșci pentru tōte timpurile au se fie scutite de ori-ce amestec al altora, cari nu aparțin bisericeii noastre gr.-cat., pe când după operatul comisiunei de 27 unele din aședămintele bisericeii noastre de es. gimnasiile, preparandiile, școlele școlare, asilele infantile, se espun amestecului atāt al persoanelor ecclesiastice latine, cât și al mirenilor de rital latin, deși acēst amestec prin violarea condițiunilor din manifestul citat involvă desfacerea Uniunii.

3. Vatēmă Bulla Pontificelui Roman Piū al IX-lea de dto VI-tas Kalendas Decembris 1853 (26 Novembre 1853) «Ecclesiam Christi,» prin care biserica noastră cu tōte bisericele, parochiile, filialele, cu tōte schiturile și mănăștirile, cu tōte institutele șale ecclesiastice ori școlare, cu tōte persoanele șale de ori-ce șex și condițiune, a fost scōșă de sub jurisdicțiunea mitropolitană și de sub ori-ce prerogativă jurisdicțională (prin urmare și primațială) a Archiepiscopului din Strigon. Fără a respectă auctoritatea și puterea dumnezeescă a Pontificelui Roman validitată într'o Bullă, — emanată, alt-cum, cu previa incuviințare a Maestății Șale Regelui Apostolic și șuprem patron al bisericeii catolice din Ungaria, — operatul comisiunei de 27 dă congresului general catolic și directoriului șeu, cari ambe corporațiuni ștaū sub presiul primatelui, dreptul de a se ingeră în umplerea beneficiilor mai mari, în admīnistrarea beneficiilor episcopesci vacante, în înșinșarea, desvoltarea și organizarea tuturor institutelor de învățămīnt, putēnd chiar cassă unul șau altul dintre gimnasiile existente, în afacerile fundațiunilor bisericeșci de binefacere și școlare, în afacerile de disciplină a persoanelor aplicate la școlă, în afaceri de apelațiuni, cu un cuvīnt dreptul de a se ingeră și dispune într'o mulțime de afaceri, cari după Bulla papală

cad numai în competența auctorităților diecesane și celei mitropolitane a Provinciei noastre bisericesci cu eschiderea primatului și orîi căreia auctorități constituite afară de Provincia noastră bisericescă.

4. Vatēmă decretelor conciliilor noastre provinciale din 1872 și 1882, în sensul cărora biserica noastră a fost organizată ca Provincie mitropolitană autonomă și independentă de orîce alte biserici din patrie, și când se vatēmă aceste decreturi se desconsideră in-sa-și auctoritatea Pontificilor Romani, cari le-au aprobat și au dispus stricta lor observare.

5. Vatēmă canonul 8 al Sinodului ecumenic de la Efes, unde se zice: »Sanctae ergo et universali synodo visum est, ut unicuique provinciae pura et inviolata serventur jura, quae ab initio et multis retro annis habet secundum consuetudinem, quae jam olim servata, potestatem habente unoquoque metropolitano actorum exemplaria ad suam securitatem accipere. Si quis autem constitutionem aliquam iis, quae nunc definita sunt, repugnantem attulerit, eam quoque esse irritam visum est toti sanctae et universali Synodo.« Operatul Comisiunii de 27 nu ține adecă samă nici de obiceiul, după care biserica noastră, ca provincie bisericescă, s'a guvernât și administrat până acum în toate afacerile sale separată de biserica latină, nici de dreptul ei garantat prin acte emanate de la cei mai înalți factori bisericesci și civili de a se guvernă întru toate ca provincie autonomă și independentă.

6. Vatēmă canonul 2 al Sinodului ecumenic constantinopolitan I. »Non vocati autem episcopi, ultra suam dioecesim non accedant, propter ordinationes faciendas aut propter alias dispensationes ecclesiasticas. Servata vero quae scripta est de gubernationibus regula, manifestum est, quod illa quae sunt per unamquamque provinciam *ipsius provinciae Synodus dispenset*, sicut nicaeno constat decretum esse concilio.« Operatul comisiunii de 27 în contra acestui canon, preste auctoritatea cea mai înaltă în Provincia noastră bisericescă, care este sinodul provincial, constituie în mai

multe afaceri o auctoritate și mai înaltă și încă afară de cadrul acelei Provincii bisericesci.

7. Întru cât directoriul de sub presidiul primatului primese și apelațiunii din Provincia noastră bisericescă, operatul comisiunii de 27 vatēmă dispusețiunile sinodului I. ecumenic canon 5; a Sinodului antiochean Canon 12, 13, 14, 15 și 20; a Sinodului de la Trulla canon 8; și a sinodului II de la Nicea canon 6., în sensul cărora după întocmirea și organismul bisericii orientale, toate plânsorile și neregularitățile, ce se ivesc pe teritoriul unei provincii bisericesci, au să se pertracteze și decidă din partea episcopului concernent și de mitropolitul cu concursul episcopilor în sinod provincial, ér nici de cum prin amestecul nepoftit al vre-unui episcop din altă provincie ecclesiastică.

8. Întru cât se dă directoriului de sub presidiul primatului dreptul de a controlă, supraveghia și ține în evidență fondurile și fundațiunile bisericii noastre, operatul comisiunii de 27 vatēmă canonul 25 și 26 al Sinodului de la Chalcedon, canonul 35 al Sinodului trullan și canonul 11 al Sinodului II de la Nicea, în sensul cărora dreptul de a manipula, supraveghia și administra averile bisericesci, orî de ce soiū ar fi acela, se cuvine auctorității diecesane, și în cas de lipsă Mitropolitului fără nici un amestec al auctorităților din alte provincii bisericesci.

9. Întru cât și primatului și directorului se atribue dreptul de ingerință în completarea scaunelor episcopesci din Provincia noastră metropolitană, operatul comisiunii de 27 vatēmă canonul 4 al Sinodului de la Nicea, canonul 19 de la Antiochia, canonul 12 de la Laodicea, canonul 3 al Sinodului II de la Nicea, în cari numai mitropolitului și episcopilor comprovinciali li-se atribue dreptul de a conlucra la alegerea și constituirea episcopilor la scaunele vacante fără nici un amestec al episcopilor din alte provincii bisericesci.

10. Vatēmă și ignoră auctoritatea Sinodului provincial, întru cât operatul acela s'a făcut fără de conlucra

și învoirea Sinodului Provinciei noastre bisericesci, care după disciplina și organismul canonic al bisericii noastre este factorul principal și sub pontificele romane cel mai înalt for de jurisdicțiune în toate afacerile, asupra cărora se estinde operatul comisiunii de 27. Vătămarea și desconsiderarea aceasta este cu atâtă mai gravă, cu cât nu s'a ținut samă nici de protestul episcopilor nostri comprovinciali cuprins în memorialul adresat primatului și repețit în conferințele corpului episcopesc ungar, nici de protestul clerului și poporului nostru ridicat în conferința de la Cluș în 29 Iunie 1897.

11. Vatămă art. de lege XXXIX din 1868, prin care Metropolia Alba-Iuliei fû inarticulată în legile țării așa, pe cum era aceea constituită atunci după disciplina bisericii orientale și după Bulla canonică din 1853, cari asigură autonomia și independența aceleia pentru toate timpurile.

12. Vatămă art. de lege XLIII din 1868 despre uniunea Transilvaniei cu Ungaria, prin care legile anterioare transilvane, cari regulază libertatea religioasă și autonomică, egalitatea și relațiunile reciproce ale confesiunilor recepte și ale jurisdicțiunilor bisericesci de pe teritoriul Transilvaniei și părților adnexe, se estind și asupra greco-catolicilor. Între legile acestea anterioare amintim part. I. titl. VIII din *Approbatæ Constitutiones regni Transsylvaniae*, și art. de lege LV din 1791, pe cari se basază și autonomia diecesei transilvane, și este dureros, că pe când operatul comisiunii de 27 respectază autonomia diecesei catolice transilvane cu organism separat de autonomia regnicolară a bisericii catolice din Ungaria, pe atunci pe biserica noastră, care încă se estinde asupra Transilvaniei și părților adnexe, o lipsesce de autonomia aceea separată, de care se bucură toate confesiunile din Transilvania și cu care biserica noastră în sensul art. de lege XLIII din 1868, ar fi trebuit se fiă investită deja din anul 1868, când s'a organizat și autonomia bisericii gr. or. și a început a funcționa și statul

catolic în organizațiunea lui de azi. Trebuie deci să cerem, că macar acum să se respecte și escuteze legea citată.

13. Vatămă toate legile și ordinațiunile mai înalte, în sensul cărora biserica noastră gr. cat. a fost considerată ca corporațiune distinctă de biserica latină, și în special vatămă § 6. din art. de lege XLIII ex 1895, unde biserica gr. cat. este înșirată ca corporațiune distinctă de biserica latină și de celelalte biserici din patrie, și prin urmare ca biserica distinctă are să-și organizeze și autonomia.

14. Vatămă prea înalta hotărîre a Maestății Sale de dto Viena 29 Novembre 1895, în care se zice, că la înființarea autonomiei catolice să se țină strict în vedere organizațiunea bisericii catolice; după ce însă canoanele citate și alte mai multe ale sinodelor ecumenice și topice, după cari trebuie să fie organizată biserica noastră ca biserica catolică de rit grecesc, așață ori-ce organizațiune ecleziastică pe base provinciale, respective nu admite episcopi fără de mitropoliți, nici episcopate fără de provincii mitropolitane, și după ce de altă parte în operatul comisiunii de 27 nu se contemplază nici un organism provincial, ci numai parochial, diecesan și central sau regnicolar, este evident, că operatul comisiunii de 27 vatămă și dispozițiunea citată a Maestății Sale.

15. Vatămă asigurările pline de mângăiere cuprinse în enciclica Sfinției Sale Pontificelui Roman Leon XIII-lea de dto 20 Iunie 1894, care se începe cu cuvintele: »Praelara gratulationis» și în care se zice celor de rit oriental: »Neque est cur dubitetis quidquam propterea Nos vel successores nostros de jure Vestro, de patriarchalibus privilegiis, de rituali cujusque ecclesiae consuetudine detracturos. Quippe hoc etiam fuit idemque est perpetuo futurum in consilio disciplinae apostolicae Sedis positum, propriis cujusque populi originibus moribusque ex aequo et bono non parce tribuere. At verò redintegrata Nobiscum unione, mirum profecto, quanta Ecclesiis vestris dignitas, quantum decus divino munere accedet.»

16. Vătmă interesele cele mari ale catolicismului, întru cât operatul comisiunii de 27, neținând samă de drepturile bisericești noastre, a produs în sinul credincioșilor noștri o nemulțămire atât de adâncă și ferbere atât de mare, încât însa-și existența bisericești poate fi amenințată, mai virtos dacă și congresul catolic va desconsidera drepturile bisericești noastre, ăra cei alalți factori mai înalți nu le vor lua sub puternicul lor scut.

17. Vătmă caritatea creștină, pentru-că operatul comisiunii de 27, în loc să apere, se scutescă, și se valideze drepturile Provinciiei noastre bisericești, pe cum cu drept cuvint s'ar pute așteptă de la cei ce sunt uniți prin aceea-și credință catolică, le nesocotesce și le incalcă fără nici un scrupul, și prin acésta dă ansă la neîncredere, instrăinare și discordie între fii aceleia-și bisericești universale, cari uniți fiind prin aceea-și credință, uniți ar trebui se fie și prin iubire și stimă reciprocă.

II. De altă parte Sinodul arhidiocesăni își ține de datorință a-și exprima pe lângă simțemintele sale de omagială supunere față cu Maestatea Sa Preagloriosul nostru Rege Apostolic Francisc Iosif I. și față cu Sfintul Scaun apostolic, și pe acele de neperitoare grațitudine, pentru-că acești preainalți factori s'au îndurat a garantă prin acte publice autonomia și independența Provinciiei Mitropolitane gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș, și-și exprimă speranța, că nici guvernul Maestății Sale nu va permite încălcare drep-turilor garantate prin acele acte.

Acest protest fū trimis Primateluui, ca să intervină la congresul autonom pentru respectarea drepturilor noastre, — Nunțiatorei apostolice din Viena, ca să intervină la sfintul Scaun apostolic al Romei pentru susținerea intactă a bullei papale »Ecclesiam Christi,« — și Ministruluui de culte și instrucținea publică, ca să obțină de la Maestatea Sa regele

invoirea pentru ținerca congresuluui Provinciiei metropolitane, pe cum se ceruse și din conferența episcopescă de la 23 Iuniu 1897.

Făcutu-s'a așa dară tot ce a fost cu puțință pentru a preveni ori ce primejdie. Și totuși, ómenii orbiți de șovinism de rassă și-au uitat de interesele cele mari ale catolicismuluui și de datorințele lor creștinesce față cu o biserică soră, ce le cerea scut și bunăvoință.

Primatele a trimis la congres atât adresa conferenței episcopilor noștri din 23 Iuniu 1897, cât și protestul sinoduluui arhidiocesăni din 22 Novembre 1899.

Congresul însă n'a invrednicit aceste două acte de o desbatere conviincioasă. Le-a fost rușine pôte să-și audă pomelnicul păcatelor, cari le comit în contra catolicismuluui adevărat, a sfintelor canóne și unei biserice creștine. Fără a se aminti în nici o ședință anterioară a congresuluui catolic sosirea actelor de la mitropolitul nostru, abia în momentul, când, în 10 Martie 1902, era să se închidă congresul, ce-și terminase lucrările, președintele conte Iuliu Szapary face cunoscut, că aū sosit actele din cestiune, și propune, că acelea să fie retrimise primateluui spre a le resolví meritoric.

Dar ca să se vadă ușurința și răutatea, cu care s'a tratat din partea congresuluui catolic magiar acte așa de importante, lăsăm să urmeze însași desbaterea asupra lor, așa pe cum s'a publicat după note stenografice în »Unirea« din 29 Martie 1902. Nr. 13.

Președintele. În. Congres! Primul punct al ordinii de zi după hotărîrea din rîndul trecut ar. fi (să aūdim)

desbaterii reprezentației trimise de către Provincia bisericăscă gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș.

Îmi tei libertatea a vă face cunoscut, că în una din reprezentațiile acestea, care e adresată la Eminenția Sa Primatele, Provincia bisericăscă cere, ca să se permită și Dieceselor sale organizarea independentă a autonomiei provinciale.

Cealaltă reprezentație e hirtia Mitropolitului de Alba-Iulia, crăși adresată Eminenției Sale Primatelui, prin care subșterne reprezentația de mai sus și în consecință cere și dorește, ca independența Provinciei bisericăscă să se susțină și mai departe, și și cu acesta își motivează absența de la conferința episcopăscă.

Din cauză, că Eminenția Sa Primatele a transpus aceste două reprezentații Congresului și de ôre-ce aceste două reprezentații sunt adresate Eminenției Sale primatelui și nu congresului, și de ôre-ce congresul în ce privește conținutul lor, abia ar fi în poziție, ca în cercul său de activitate să hotărască asupra lor, îmi ăcau libertate a ruga Onor. Congres să nu se dimită în desbaterii lor, (aprobări) fără, să redeie reprezentațiile acestea Eminenției Sale, ca să binevoască a da răspuns (aprobări).

Ugron Gábor: On. Congres! O hotărâre meritorie ar fi aceea, dacă am enunța, că noi nu suntem competenți a desbate aceste reprezentații; spre a pute aduce însă o hotărâre meritorie, trebuie să cunoșcem cuprinsul lor, pentru-că numai atunci putem aduce o atare hotărâre, dacă am sci, că împlinirea acelor ce se cer în ele, că dispozițiile cerute și așteptate prin aceste rugări, nu cad în cercul de competență a congresului. Noi, față de celea două Provincii bisericăscă absente, trebuie să ne purtăm cu cea mai mare curtuozie și prevenire, pentru-că e foarte dureros, că o parte a catolicilor din Ungaria, din motivul, că au altă limbă liturgică, stau de o parte, și stând de o parte vreau să facă din o parte a bisericii catolice o biserică națională deosebită, pe cum am încercat a ne alcătui și noi o biserică

națională. De aceea On. Congres, m'ăși ruga să binevoii a dispune cetirea acestor reprezentații și după aceea a aduce hotărârea; dar a hotărâi asupra lor fără a le ceti, eu consider lucrul acesta de ceva ce nu corespunde nici demnității noastre, nici autorității reprezentațiilor. O dispoziție în merit, chiar când ar fi pentru respingere, numai atunci s'ar pute aduce, dacă am auzi rugările.

Molnár: Nu ne-a fost adresate nouă.

Preș.: Mai dorește cineva să vorbească?

Apponyi Albert: On. Congres! dacă reprezentațiile, de cari au fost vorba aici, ar fi fost adresate și îndreptate la Congres, necondiționat ași da drept stimatului meu amic antevorbitor și și eu ași fi de părere, că față de aceste două Provincii bisericăscă, cari durere, au absentat, să ne purtăm cu cea mai mare complexanță și că numai simplu punerea de o parte a dorințelor lor subșternute nouă, n'ar corespunde acestei complexanțe. Dar mă scuzați, constatându-se, că aceste reprezentanții n'au fost adresate congresului, că petenții peste tot nu cer și nici nu așteptă de la Congres să se pronunțe (așa e! drept), fără exclusiv o cer acesta de la Primatele și numai atențiunea deosebită a Primatelui față de ei, a fost cauza, că aceste reprezentații ni-s'au făcut cunoscute și nouă, fără de a ne fi provocat la nici un fel de acțiune, mie mi-se pare, că stă lucrul chiar întors și am greși în contra considerațiilor față de acele provincii bisericăscă, dacă ne-am da părerea în o chestiune și le-am da răspuns în o cauză, de care ei nu ne-au întreat (aprobări). Din aceste considerații -- aprețiind în principiu punctul de vedere a stimatului meu amic -- susțin, că nu-i de lipsă să cunoșcem conținutul reprezentațiilor, ca să constatăm, că ele nu sunt adresate Congresului și că de la acesta nu cer absolut nici o declarație, și e destulă numai această constatare, ca nu numai să fim scutiți de o desbatere specială, ci și ca să o ținem de imposibilă, de aceea mă alătur și eu la enunțarea presiunii (aprobări).

Ugron Gábor: Îmi pare rău, că încă odată trebuie să vorbesc, dar pe cum am înțeles eu referada presidiului, reprezentațiunile acelea cuprind în sine rugarea celor două Provinciî bisericesci de a-și organiza o autonomie proprie, ăr spre a-și organiza o autonomie proprie în Ungaria, Primatele nu le pôte da drept (mișcare). Să-mi iertați, dar pentru organizarea autonomiei catolice în Ungaria, nu Primatele a fost chemat de Maestatea Sa, ci acest congres. În reprezentațiunii se pretind atarî dispoziții, de cari bine aș știut, că nu se țin de cercul de activitate al Primatului; de altă parte aș știut și aceea, că Primatele este președintele acestui congres, și ast-fel lui sunt de a-se adresa tôte petițiile. Dispunerea alegerilor în țară, rapôrtele în cauza alegerilor, tôte aș fost de a-se trimite Primatului, ca președinte al Congresului, de aceea aflu eu de logic și de necesar, ca congresul să dispună cetirea acelor reprezentațiunii și să le deie răspuns. De alt-cum, cum doriți, cum veți binevoi a hotărî, eu stau și rămân pe lângă punctul meu de vedere principal.

Dr. Simonyi Semadam Sándor: Escel. Văstră Dle Președinte, stim. Congres! Confratele nostru, deputatul Ugron Gábor, deja s'a dimis a trata cestiunea în merit, fără de a pute sci și fără de a cunoșce nici noi cuprinsul acelor reprezentațiunii. Reprezentațiunile sunt adresate direct la persoana Eminenției Sale și nu la Eminenția Sa ca președinte al Congresului (Așa-i!) De aceea noue ni-e absolut cu neputință a ne rostî asupra lor, de-ore-ce mandatele noastre nu se referesc la aceea, ca să reflectăm la scrisorile și reprezentațiunile celor de rit grecesc, sau a orî și cui, pentru-că mandatele noastre numai la aceea se referesc, că să ne alcătuim propria noastră autonomie. De aceea lucrul acesta absolute nu se ține de noi și noi nici nu putem discuta asupra lui, mă rog dară a primî propunerea presidiului (aprobări).

Dr. Ságli Gyula: Escel. Văstră Dle Președinte, stim. Congres! (întrerumperî vii: votăm! să auzim!) Înainte de a

mă rosti cutez a adresa și similită întrebare Escel. Sale Dluî Președinte, pentru-că răspunsul la acesta va fi hotărîtor asupra convicțiunii mele. Transpus'a Eminenția Sa Primatele aceste reprezentațiunii Congresului numai simplu spre a-le lua la cunoștință, sau spre a decide asupra lor? Acesta e mare deosebire, dacă aș fost transpus numai spre a fi luate la cunoștință, atunci mă alătur la propunerea presidială, ăr dacă ni-s'a transpus spre a decide asupra lor, atunci trebuie să facem ceva.

Referentul *Dr. Hoványi Gyula:* Eminenția Sa Primatele a transpus reprezentațiunile aceste pur și simplu Escel. Sale dluî Szapáry.

Dr. Ságli Gyula: . . . fără. ca să fi zis, că le transpune spre a fi luate la cunoștință?

Dr. Hoványi Gy.: Fără de nici o enunțiațiune.

Dr. Ságli Gy.: Ast-fel amîndouă se pot înțelge, și congresul, dacă ar voi, ar puté să le discute în cercul scîi de activitate, dar eu în starea actuală a cestiunii, acum când congresul a desbătut regulamentul de organizare a autonomiei regnicolare, când noi în acel regulament n'am făcut nici o dispușetiune, care să le pótă da asigurarea, că ei se vor puté organiza deosebit — fiind chemați la acest congres, și la care, dacă n'a venit, îi privesce pe ei: în stadiul de față, mă alătur la propunerea presidială și numai de aceea îl rog pe Escel. Sa dl președinte, să nu enunțe hotărîrea întocmai pe cum și-a formulat propunerea, pentru-că ast-fel ușor ar da prilej la neînțelegeri, ci să binevoască a și-o formula așa, ca în ea să nu se cuprindă nici o recunșcere a dorințelor și a pretensiunilor lor, ci hotărîrea simplaminte să se aducă așa: de vreme ce reprezentațiunile aș fost adresate Eminenției Sale și Eminenția Sa n'a rugat Congresul să se rostéscă asupra lor, de aceea Congresul cu stimă retrimite scrisorile Eminenției Sale, — alta să nu se măi spună.

Președintele: Ne fiind nime insinuat la cuvînt, așa dar nedorind nime să vorbescă pun întrebarea: Binevoiti

a Vă alătura la propunerea prezidiului de a se retrimite reprezentațiunile la Eminența Sa Primăteale spre rezolvare? (Da! ba!) Dnii cari primesc propunerea, mă rog să se scole (Se scólă). Majoritatea congresului se alătură și eă în acest înțeles și enunț hotărîrea.

După ce congresul a dat și acéstă dovadă de incapacitate de a se ridică la înălțimea marilor interese ale catolicismului și ale patriei, de lipsă de bun simț și de cuvîntă, el și-a încheiat lucrările, ér protestele Românilor uniți aă ajuns érá-și în mánile primateluî. Acesta, ne sciînd ce se facă cu ele, a cerut sfat de la Ministru.

Nu scim căpétat'a sfat, orî ba? Dar atâta scim, că primatele n'a răspuns încă nimic Mitropolituluî nostru.

Asemenea nu scim, că ce va hotări Maestatea Sa regele asupra statutuluî pregătît de congresul autonom.

Sperăm însă, că nici Maestatea Sa Regele, nici sfîntul Scaun apostolic nu-l va aprobă.

Maestatea Sa Regele, într'o cesțiune de organizație a acelei biserice, căreia și El aparține, nu va hotări, credem, nimic fără de a fi consultat pe capul bisericeî catolice, fiind vorba de o organizație, care nu samênă cu organizațiile nici unei biserice catolice din lume, ér sfîntul Scaun apostolic nu va aprobă acea organizație, pentru-că de o parte ea confiscă drepturile Românilor uniți de a fi în privința bisericească cu totul neatrînorî de latinii din Ungaria, ér de altă parte latinii nu profită mai nimic prin autonomia lor, căci dacă nu li-se dá în administrație

fondurile catolice, nu li-se cõcedde a-și conduce însi-și școlele secundare, și nu li-se permite a propune însi-și Maestății Sale persoanele, cari aă să fie numite în beneficiile episcopesci și canonicale, biserica latină n'a dobîndit aeva nimica prin statutul autonom, ce l'aă pregătît și așternut Maestății Sale, și autonomia ei se reduce la nisce congrese splendide și costisitoare, dar paralizate în ori-ce acțiune independentă pentru înaintarea intereselor ei.

Situația bisericeî catolice prin autonomia contemplată, s'ar afla într'o condițiune cu mult mai rea, de cât a confesiunilor acatolice din țară.

Dar să presupunem cazul cel mai réu, că adecă »statutul« congresuluî catolic va fi aprobat și la Roma și la Viena, și să ne întrebăm, că pentru cazul acesta, ce este de făcut?

Întrebarea acésta nu se pune acum mai întâi și eă am răspuns odată la ea în »Unirea« din Blaș, numerii 41—3 din 1899 sub titlul »Lupta în cesțiunea autonomiei.«

Sunt uni, cari cred că putem organiza și validită autonomia bisericeî române unite, separat de a Latinilor, fără nici o pedecă din nici o parte, de cât dóră din partea Archiereilor nostri. Cei de acéstă credință încă în 1899 provocaă pe Români uniți »să procedă în solidaritate cu tótă hotărîrea și energia la validitatea de fapt a drepturilor bisericeî, cerînd de la Mitropolitul și de la episcopii sufragani să *convõce marele sinod mixt* al provinciei mitropolitane.« Ast-fel să esprimă un venerabil bêtrân în »Gazeta Transilvaniei.«

Cei-ce ast-fel scriău nu avău însă în vedere bazele, pe cari să razimă participarea elementului mirean la administrațiunea bisericească, fie și numai în afaceri școlare, fundamentale și materiale. Ei nu bagă de samă, că spre a se puté convocá congresul mixt autonom al bisericeii catolice, a tost de lipsă concesiunea preainaltă a Maestății Sale. Tótă lumea ar trebui să scie, că sinódele și congresele mixte în biserica neunită a Românilor din Transilvania și Ungaria, nu se întemeiază pe canónele bisericeii orientale, nici pe dispoziții luate »~~motu~~ proprio« de Mitropolitul din Sibiu și episcopii lui sufragani, ci pe articolul de lege IX din 1868 și pe hotărîrea Regelui din 28 Maiu 1869. Asemenea ar trebui să scim, că cel dintăiu congres național bisericesc al Românilor neuniți a fost convocat pe baza hotărîrii regesci din 14 August 1868 și chiar și după votarea »statutului organic« și după aprobarea lui din partea regelui, congresul bisericesc nu póte fi nici astăzi convocat, de cât numai după anunțarea făcută mai înainte la Regele, și luarea aceleia la cunoștință.

Confesiunile protestante își aú asigurată autonomia prin legi și dispozițiuni mai înalte din secolii trecuți și mai virtos prin articolul de lege XXVI din 1791 și XX din 1848 și prin statute aprobate de capul statului.

Chiar și »statul catolic transilvan« nu se întrunesc în fie care an, numai pentru-că așa vrea episcopul romano-catolic transilvan, ci pentru-că, pe

cum am vëzut, este auctorizat a o face acesta prin hotărîrea regelui din 19 August 1867.

Din cele desfășurate aci este evident, că, după așezămintele țarei, episcopii pot convoca congrese, sau »sinóde mixte«, numai dacă aú asigurat acest drept prin vre-o lege ori prin o hotărîre regescă, și prin urmare mitropolitul și episcopii bisericeii românesci unite numai atunci vor puté întruni »sinóde mixte«, — dacă și acestea se pot numi sinóde — când vor avé asigurat acest drept prin o lege, ori prin o dispoziție regescă.

Dar va zice cineva, că Mitropolia noastră încă este inarticulată în legea țarei, pe cum se scie din articolul de lege XXXIX din 1868.

Acésta este adevărat, dar cine-și va lua ostenela să cetéscă acest articol de lege, care stă numai din câte-va cuvinte*), se va lămuri, că acolo este vorba numai de recunoscerea legală și constituțională a Mitropoliei înființate pe timpul absolutismului, dar nu asigură și organizarea autonomiei bisericesci cu participarea elementului mirean, cum s'a făcut acesta pentru greco-orientali prin articolul de lege IX din 1868 și prin statutul aprobat de Maestatea Sa.

Mai departe va zice cineva, că biserica unită încă este între religiunile recepte, și ca atare își póte exercita tóte drepturile sale asigurate prin canónele și așezămintele ei orientale.

Acésta este asemenea adevărat, numai cât canónele și așezămintele bisericeii orientale nu știu de

*) Se póte vedé mai sus, la pag. 146 n. 2.

congrese și sinóde mixte, ci numai de sinóde arhieresci, pe cun dovedesce acésta pravila și constituțiunea tuturor bisericelor orientale din Rusia, România, Grecia etc. unde nu întimpinăm congrese și sinóde mixte.

Ér dacă pe timpul, când s'a făcut unirea dăm de mai multe adunări, la cari aú luat parte episcopul, protopopii, preoții și deputații mirenii de la sate, trebuie să bágăm bine de samă, că acele întruniri n'aú fost sinóde în înțelesul strict al cuvântului, ca organe de ocârmuire și administrație bisericăscă, ci aú fost convocate spre un singur scop, ca adecă să se pronunțe în ceștiunea unirii, și ca mirenii încă să aibă ocaziune a se declara asupra ei prin deputații lor, neputându-se convocá întreg poporul până la cel din urmă individ.

Alte întruniri, cari le întimpinăm pe timpul episcopilor Klein și Aron, și la cari aú luat parte și mirenii și »nemeși« (boeri), aú avut caracter politic.

Este deci deplin dovedit adevărul, că Mitropolitul și episcopii bisericei române unite nu pot introduce în biserică »sinódele« și congresele mixte, fără a fi auctorizați spre acésta prin o lege, orî prin decret regesc.

Alții mai radicali cred, că în fața periclului, cu care este amenințată biserică noastră prin autonomia ungerăscă trebuie »să lucrăm din tóte puterile într'acolo, ca în momentul, când Ei (adecă Ungurii) ar decretá mórtea bisericei noastre unite naționale, Noi să ne înălțăm la nouă vieță în sinul bisericei noastre neunite naționale«. Ast-fél ne-a sfătuit D-nul

Dr. Alexandru de Vajda Vocevod¹⁾, și pe domnia sa l'a urmat și domnul Lucian Bolcaș în anul următor 1900, zicând: »să ne pregătim a șterge și noi biserica aceea, care nu ar mai fi biserica noastră, ci numai o punte spre perzare«²⁾.

Ceea ce ni-se propune însă prin cuvintele citate, nouă ni-se pare astăzi o imposibilitate morală. Ori-cât de înapoiat ar fi și astăzi poporul nostru în cultură, el totuși nu mai este pe trépta aceea, de jos, pe care se află în prima jumătate a veacului al 18-lea, când nesce impostorii ca Visarion și Sofronie aú fost în stare a face, la 1744 și 1760, cunoscutele pustiiri în sinul bisericei unite³⁾.

Nici clerul românesc unit nū mai este cel din prima jumătate a veacului al 18-lea, moștenit de la biserică slavo-bizantină-calvinită. Cine ar puté presupune, că clerul românesc unit de astăzi, crescut cu îngrijire în adevărurile religiunii, ce este chemat a o predica, nu ar păși cu zelul servitorului credincios întru apărarea bisericei sale, și nu ar cercá să împedecă trecerea în masse a poporului său la neunire? Ér dacă abstragem chiar de la feliuritele motive, cari determină acțiunile ómenilor, și considerăm numai legăturile întinse familiare, ce le are acest cler cu poporul credincios, ușor putem pricepe, că trecerea *tuturov* Românilor la neunire astăzi nimeni nu o mai póte făptui. În momentul, în care

1) »Tribuna« din Sibiu, nrul de la 7 Octobre 1899.

2) Chéștița autohtoniei p. 60.

3) Vézî scrierile mele, Episcopul Ioan I. Klein și Episcopii P. P. Aron și Dion. Novacovici.

uşurată s'ar porni mişcarea de trecere a Românilor uniţi la neunire, s'ar pute încinge o luptă inversunată între fiii aceluia-şi popor, şi această luptă poate ar degenera la brutalităţi aşa de mari, în cât statul s'ar vedé constrins, în interesul ordinii publice, a întreveni spre a face linişte, o linişte care pentru Românii ar însemna o înfrângere grea pe terenul bisericesc, cultural, naţional şi politic.

Dar să presupunem pentru un moment, că toţi Românii s'ar face neuniţi. În cazul acesta autonomia bisericeii române ar fi oare adăpostită de ori-ce primordie? Oare contrarii naţiunii române, cari astăzi voesc să răpescă autonomia bisericeii unite şi limba ei liturgică, ar fi atât de generoşi, în cât să respecte autonomia bisericeii neunite şi limba ei liturgică?

Să nu ne amăgim. Desfiinţându-se biserica unită, care are totuşi un razim oare-care în Roma, cea neunită încă şi-ar perde autonomia şi ar fi prefăcută într'un instrument de desnaţionalizare, pe cum a fost ea tot-dé-una înainte de unire ¹⁾, şi pe cum este ea pretutindenea, unde nu se află în rivalitate cu biserica română unită, ca d. e. în Bucovina, Basarabia, Bulgaria, Sârbia şi Macedonia.

Că desfiinţarea autonomiei bisericeii neunite ar urma după desfiinţarea bisericeii unite, este evident pentru ori-cine a urmărit studiul nostru, în care am vădut, că biserica unită a deschis calea şi la eman-

¹⁾ Veđi articolii mei: Lupta în Cestiunea autonomiei, în »Unirea« din Blaş, nr.ii 41—3 din 1899.

ciparea bisericeii neunite, şi prin urmare încetând cauza, va trebui să încete şi efectul.

Dar cum s'ar pute însufleţi cineva, Român fiind, pentru o biserică, care a fost adevărata cauză, că Românii din Ungaria şi Transilvania au fost grei prizoniţi şi nu s'au putut ridica la nici o importanţă politică înainte de unire, şi care, în ţerile române, a făcut pe Român rob tuturor hemesiţilor Orientului, ér astăzi poate fi o uneltă pentru cutropirea noastră de către colosul de la nord? Că pravoslavia a lucrat pururea în contra intereselor vitale ale românismului, ar trebui să o scie astăzi fie-care Român cult. Pentru cei-ce nu ar sci-o şi nu ar pricepe-o din cele desfăşurate mai sus, vrem a o dovedi cu puţine cuvinte şi aci, pe cum am mai dovedit-o într'alt loc.

Limba este nu numai distinctivul cel mai caracteristic al unui popor, ci şi mijlocul cel mai puternic pentru păstrarea individualităţii lui. Biserica bizantină ne-a atăcat tocmai această comoră nepreţuită, că-cî în locul limbei latine, ce am avut'o în viaţa noastră bisericescă şi religioasă mai multe veacuri, a introdus o limbă cu totul străină de firea limbei noastre: limba slavonă, care deveni şi limbă de stat în principatele române, exilând limba românească în coliba ciobanului şi la clasele cele mai de jos ale unui popor exploatat fără milă de toţi străinii, cari tocmai prin biserică străbăteau mai uşor la el. Prin înriurinta limbei slave fisionomia latină a limbei noastre s'a alterat aşa de tare, în cât înzădar s'au silit unii filologi a-i reda vechiul chip, şi la urmă

toți am trebuit să ne convingem, că direcțiunea urmată de ei ar făuri o nouă limbă neînțeleasă de poporul român, și pentru aceea am părăsit-o.

Mișcarea pentru validitatea limbei române în viața publică a Românilor nu a pornit din sinul bisericeii slavo-bizantine, ori greco-bizantine, ci de la propaganda catolică din veacurile 14 și 15¹⁾ și de la principiul reformații ai Transilvaniei, cari tocmai în biserică au întimpinat cea mai aprigă împotrivire.

Când principiul protestanții ai Ardealului dădeau porunci peste porunci pentru introducerea limbei și cărților române în biserică, arhieriei ei căuta fel de fel de pretexte spre a se feri de acesta, și unii dintre ei numai atunci simțeau o bucurie și mângâiere sufletescă, când puteau reedita câte o carte slovenescă. Pe cei din țările române mai mult zelul de a combate protestantismul și erorile vîrite în cărțile tipărite de acestia la noi în Transilvania, îi silia să editeze cărți românesce, er nu dragostea de limba poporului desprețuit în țările lui pôte mai mult, de cât în ale altora. Chiar și în veacul al 18-lea se mai aușia prin unele biserici sătesce din țările române limba slavonescă, er orașele și mănăstirile răsuna numai de limba grecescă.

Cu câtă îndârjire se luptă biserica slavo- și greco-bizantină în contra limbei românesce, ne dovedesce însa-și instrucțiunea ce a dat-o Dositei, patriarhul Ierusalimului, către episcopul din Alba-Iulia Atanasiu cu ocaziunea chirotonirii acestuia în Bu-

¹⁾ Veđi Ilic Bărbulescu, Studii privitoare la limba și istoria Românilor, p. 130 și urm.

curesci la anul 1698 : »Trebue Archieria Ta, slujba bisericeii, adecă ochtaiul, mineiele și alalte cărți, ce se cântă duminicile și sêrbătorile, și slujba de tôte zilele, să te nevoesci cu deadinsul să sê *cetescă tötă pe limba slovinescă* sau *elinescă*, eră nu rumânesce sau într'alt chip«. ¹⁾

Atunci când biserica slavo-bizantină a fost silită să tolereze și în scriere limba românescă, cea dintăiu nisuiță a sa a fost, să o îmbrace în costum slav, adoptând alfabetul cirilic și nu odată s'a întemplat chiar și aprópe de zilele nóstre, că nesce arhieriei români au afurisit pe cei ce se încercau a scóte din cărțile bisericesce slovele cirilice și a le înlocui cu literile latine. ²⁾

Vedënd noi slugărnicia, cu care un mitropolit »ortodox«, Miron Romanul, făcu să triumfeze cu ținuta sa una din legile politico-bisericesce făurite anume în contra noastră, și observând cum în necumpătatele lupte pentru o mitră se lapedă principiul profesate mai înainte, și cum mai vertos se cresce în scóle protestante un cler »ortodox«, care tocmai pentru contrazicerea, ce există între dogmele protestante și cele ortodoxe, nu pôte avé nici o credință și prin urmare este lipsit de ori ce basă etică, și luând aminte, că biserica orientală pretutindenia stă numai în serviciul statului, și despotismului, și că chiar organul bisericeii orientale »Telegraful Român« re-

¹⁾ Cipariu Acte și frag. p. 243.

²⁾ Veđi despre afuriseniile acestea, Barițiu, Părți alese din istoria Transilv. II. pag. 739.

comandă dăunăzilor credincioșilor din Arad, să-și aleagă ca episcop o persoană plăcută guvernului, tare mătem, că limba românească va putea fi cu timpul izgonită, prin ordin politic, din bisericile române, fără mare împotrivire din partea ierarhiei »pravoslavnică«, care n'a avut nici odată virtutea de a rezista tirăniei, și acesta se va putea mai ușor făptui atunci, când nu va mai exista — după cum doresc unii — rivalitatea ei cu biserica unită. Nici n'ar fi acesta o surprindere pentru cei ce cunosc firea bisericii neunite, căreia lipsindu-i caracterul universalității, îmbracă pretutindena caracterul statului, pe teritoriul căruia se află. De aceea în Rusia Români nu au biserică românească, ci rusă, în Sârbia — sârbă, în Bulgaria — bulgărească, în Grecia — grecească. În Macedonia, unde patriarhul grecesc exercită și anumite drepturi civile, Români nu pot ajunge de loc la un cler și episcopat românesc. Ce mirare ar fi dară, dacă în Ungaria s'ar înființa o biserică ungară neunită prin volnicia guvernului? Să nu ne uităm, că a fost un timp, când însuși Șaguna a preșidat ședințe consistoriale, ale căror procese verbale s'au redigat în limba magiară. Dar mai vârtos să nu ne uităm de ceea ce a fost biserica »pravoslavnică« înainte de unire.

Pe cum însă biserica bizantină a cercat să ne stingă limba, tot așa s'a încercat să ne nădușască și conștiința națională. Legăturile noastre cu biserica slavo-bizantină ne-au schimbat vederile asupra firii și menirii noastre așa de tare, în cât Români mult timp »se priviau și ei ca făcând parte din familia

popórelor de sud«¹⁾). Apoi cum ar fi putut să se nutrească conștiința națională în Români, când biserica, chiar și în țările române, îi creștea numai slavonesce, ér mai târziu grecesce?

Lipsa acesta de conștiința națională a smăcinat apoi elementul românesc în multe părți mai de tot, contopindu-l în Greci, în Sârbi, Bulgari, Muscali, Ruteni și Magari, în cât din poporul cel mare, care se scaldă odinioară în trei mări și-și răzima capul pe virfurile Carpaților nordici, astăzi au mai rămas nesce frânturi, cari în parte mare nu sunt stăpâne pe sórtea lor, ori sunt chiar amenințate în existența lor.

Unde limba slavă »făcea parte integrantă a ortodoxiei române, care era comună cu a tuturor popórelor slave din prejurul României«²⁾), și unde se nădușia conștiința națională, nu putea fi vorba de cultură națională. Noi am ajuns în orbita Răsăritului tocmai când acesta începuse a decăde, când locașurile vechi ale științei și civilizațiunii, în urma schismei, începuseră a deveni asile, nu pentru cultură, ci pentru nesce ómeni, cari se alipiau numai de formele împetrite ale religiunii, și în loc să fie însuflețiți de principiile dătătoare de viață ale creștinismului, erau conduși numai de ura nestinsă în contra catolicismului. Pe când Răsăritul apunea, pe atunci în apus sémînța bogată de cultură și civilizațiune aruncată de Roma catolică începea a răsări

¹⁾ Melchisedec, Viața și scrierile lui Grigorie Țamblac (în Analele Acad. r. seria II, t. VI s. II p. 67).

²⁾ Idem. ibid. p. 72.

spre a produce apoi fructele sale binecuvîntate. Noi ne-am lipsit de aceste fructe, am întrerupt comunicațiunea de idei cu popórele latine și cu universitățile lor înfloritoare, și ast-fel am fost lipsiți de posibilitatea de a înainta alături cu popórele civilizate și de a ține vie și viguroasă în noi conștiința originii și menirii noastre pe pământul vechiei Dacie. Ceî mai de frunte bărbați ai Românilor erau în serviciul unei culturî străine, și chiar și vechile mănăstiri și frumo-sele manuscripte păstrate întrênsele, întocmai ca și alte monumente arhitectonice, sunt mai mult o fală a slavismului și grecismului, de cât a Românilor exploatați de tótă lumea.

E drept, că după veacuri multe am avut și câți-va scriitori, cari n'au desprețuit limba românească, însă acésta nu avem să o mulțămim bisericeii slavo-bizantine, căci ceî mai de frunte scriitori moldoveni din secolul 17 și de la începutul secolului 18 și-au câștigat cunoscințele și au învățat a-și iubi limba strămoșească în scólele din Polonia *catolică* și în contactul lor intim cu acéstă țară. Asemenea se póte zice și despre scriitorii din Muntenia. Ei încă au început a prețuí cartea românească, nu pentru-că acésta ar fi fost prețuită vre-o dată de biserica slavo-bizantină, ci pentru-că străbătuseră și la ei ideile propagate, parte de unii Francesi, cari erau instructori pe la familiile boeresci, parte de feciorii boerilor, cari învățau carte în scólele Jesuiților din Ardeal.

Dar nu numai desastrele de până aci le-a adus asupra Românilor »ortodoxia«, ci tot ea este, care

a împedecat crearea unui mare stat românesc chiar din veacurile de mijloc. Ideea acésta a desfășurat'o fórte frumos Dr. Nerset Marian. »Mai înainte de a se desbina bisericele, năpădirea și statornicirea Bulgarilor în Dacia Aureliană risipi prin ținuturile de acolo populațiile românesci, dumicate și mai mult prin încrucișarea neconținută a semințiilor slavone propriu zise. Cu tóte acestea noi avurăm un ascendent mare asupra acestor barbari, luarăm parte la încreștinarea lor, înființarăm de dóuë ori împreună cu ei o împărăție puternică, și întorcându-ne împotriva Grecilor, pe cari furăm aprópe să-i părăsim și în materie religiósă, îi vedurăm pe acestia învinși și-i gonirăm înaintea noastră până la porțile Constantinopolei. De am fi rămas de mai înainte uniți cu Roma, de am fi păstrat vechea organizație ierarhică a Daciei și împreună cu dinsa vechea limbă și literatură a gînteii noastre, noi am fi isbutit de sigur a atrage în orbita noastră pe nisce neofiți, cari ne erau atât de pretinî, în acela-și chip cu care atraseră în orbita lor pe Vizigoți, frații nostri din Iberia, pe Franci, frații din Galia, pe Longobarđi, frații din Italia. Noi însă ne perdusem ierarhia primitivă de pe timpul lui Leon Isauric, împărat bizantin (a. 782), trecend sub jurisdicția patriarchiei din Constantinopole; în cât mai înainte de schismă, limba rituală deveni cea grecescă, ér după Ciril și Metode, cea slovenescă, întărită apoi prin ivirea și stabilirea schismeii. În chipul acesta am pierdut prilejul neprețuit de a ne asimila pe barbarii nostri formând cu dînșii o singură nație neolatina, și înființând mai curend saú mai

târziu un stat mare românesc, călare pe Dunăre și întins spre mézănópte până în centrul Ungariei actuale, ér spre mézázi până la țermurele mărilor. Cine ar îndrăsní, să-și închipuéscă sórtea eventuală a unui asemenea stat și înriurirea lui asupra istoriei ginteí latine și a întregéi lumí civilisate? Abstragénd însă de la o asemenea ipotesă, de altmíntrelea destul de plausibilă pentru cine cunósce legile istorice, este un lucru de cređut, orí cât de strălucite ar fi isprá-vile Voevođilor nostri sevírșite maí în deobște cu o singurá mână de ómení în contra semiluneí, că maí maí ar fi fost ele și maí roditóre, dacă nu ne desbina Pravoslavia de familia națiilor apusene, cu atât maí mult, că nu numai în periodul Crucíadelor, ci și în orí-ce altă vreme, inițiativa și impulsul direct a întreprinderilor menite a ocrotí creștinátatea întregă în contra infidelilor, a fost o specialitate a Pontifíceluí Roman, și de aceea nisuințele de apropiere religiósă între sfíntul Scaun și Domnitorií nostri, pe cum și silințele cele maí încordate ale acestora pentru cauza comună a Europeí, se întâmplară tocmaí atunci, când aceia-și domnitorií bătuseră la ușile Vaticanului pentru a cere și a obținé ajutóre. Dacă n'am fi fost înstráinați de la Roma, am fi avut să ne luptám maí puțin din partea Nordului și am fi avut maí multe alianțe din Partea Apusului. Ungurií și Leșú ar fi avut maí puține pretexte de a se bága în afacerile nóstre, și mult maí rar ne-am fi rugat de Turcí, să ne fie straje în contra creștinilor; ér în minutul cel înfricoșat, când căderea Vienei era să fi fost perirea civilisației moderne, n'ar fi fost

nevoit Șerban-Vodă să jóce rolul unui Mețú Fufețú în lagáruí lui Kara-Mustafa. În orí-ce cas bătăliile, carí puseră o stavilă definitivă sumeției musulmane, se încinseră, când zilele unui Ștefan și ale unui Mihaiú erau fórte departe și când Domniatele románesci înaintáu pe povírnișul decadinței: Turcul însu-și scie maí bine de cât orí cine, sub ale cărú auspiciuri bătăliile acelea se căștigará pentru Creștinátate și cine jucă într'insele rolul cel covírșitor¹⁾.

Dar ni-se va zice póte, că biserica neunită, dacă nu a fost în trecut, este de presente și va fi cel puțin de aci înainte un factor important în vieța nóstră națională. Noi însă și acesta o tragem la indoélă. În România biserica ortodoxă nu maí are aprópe nici o influință nici pe terenul social, nici pe cel cultural și cu atât maí puțin pe cel politic, ér pe cel religios adese-orí este maí hotărítóre vócea ministru-luí de culte și instrucțiunea publică, de cât a Sfin-tului Sinod. Preoții sunt desprețuiți de aprópe întregă societatea románescă. Ea nu susține nici o școlă, nici o instituțiune de binefacere, și pentru aceea nu dispune de nici o resursă morală orí intelectuală, cu care să se impună. Glasul eí — de se aude vre-odată — este nebăgat în samă chiar și în cestuini político-bisericesci. Aci biserica a devenit un fel de sucursală a administrațiunii de stat și un instrument în mâna diferitelor partide, carí se succed la guvern. În Bucovina nu prea vedem clerul

¹⁾ Pravoslavia Română față cu drépta credință romană pag. 56 și urm.

În fruntea luptelor politice și culturale românești, deși autonomia țării și starea lui materială bună îi deschide destul câmp liber spre acesta. Vedem însă și acolo, cum se câștigă tot mai mult teren din partea elementelor străine, și mai virtuos a celor slave. În Basarabia, Bulgaria, Macedonia și Sârbia biserica »ortodoxă« este factorul cel mai puternic pentru desnaționalizarea Românilor din acele țări. Rămâne numai biserica ortodoxă din Transilvania și Ungaria, care la aparință servește interesele Românilor. Zicem însă, că numai la aparință, de-orece ceea ce se face în sinul acelei biserici, nu se face în virtutea principiilor creștine, cari chiar și din partea bisericaniilor sunt desprețuite, ci numai în virtutea principiului național, care trezit și dezvoltat de Români uniți a străbătut și la Români neuniți, și acestia în urma împrejurărilor politice nefavorabile, neputându-și valida interesele naționale în organismul statului, cercă ocrotirea lor sub scutul autonomiei bisericesti, în cele mai multe cazuri în contra voinței bisericaniilor. Când însă împrejurările politice se vor schimba în favorul Românilor, biserica ortodoxă din Transilvania și Ungaria încă se va reduce la rolul celei din România.

Un pericol mare va fi însă pentru Români biserica ortodoxă atunci, când ținuturile locuite de ei, prin o nenorocire, de care să ne ferescă Dumnezeu, ar ajunge în posesiunea Muscalului. Atunci se va sci prețui unitatea catolică atât de desprețuită astăzi, dar va fi prea târziu. Atunci se va pricepe, că pentru ce un popor catolic, ca Polonii, poate să-și

păstreze individualitatea națională față cu toate mijloacele, cari le inventează inteligența și le aplică barbaria pentru nimicirea lui. Atunci se va vedea, că ce instrument puternic pentru desnaționalizarea noastră este biserica ortodoxă, a cărei cap este sfântul Țar. Atunci se va auzi, cum vor răsună bisericile noastre erau numai de accentele limbei slavone, care ne-a smăcinat atât de tare în veacurile trecute. Deie Dumnezeu, ca acesta să nu se întâmple, însă nu ne putem reține de la împlinirea datorinței sfinte de a atrage atențiunea tuturor acelor, cari își iubesc neamul, asupra acestui pericol amenințător.

La totă întâmplarea însă biserica ortodoxă nu este capabilă de a conserva poporul român creștinismul, care singur este garanța libertății popoarelor și a progresului lor. Este un fapt dureros, însă netăgăduit, că în clerul român ortodox de pretudineni tot mai mult dispare credința vechei biserici orientale. De când clerul acesta este crescut sau acasă sub influința ideilor voltairiane importate de pe malurile Senei, sau prin Germania în școlile protestanților și raționaliștilor, s'a putut observa, că el nu mai pune nici un pond pe principiile dătătoare de viață ale creștinismului, ci numai pe unele forme externe, bune ca mijloc de exploatare a unui popor, care încă nu a înaintat așa de mult în cultură, în cât să fie capabil a cunoaște amăgirea, în care este ținut. Am avut deosebite ocaziuni a conveni cu membrii de frunte din clerul ortodox și tot-de-una ne-am convins, că acest cler de nimic nu este așa departe, ca de învătătura sfinților părinți și a săborelor ecumenice

orientale în materie de religie. Unul dintre cei mai inteligenți preoți »ortodoxi« ne spunea în anii trecuți, că el nu crede nici măcar în divinitatea Domnului Christos. Ne-a uimit această mărturisire, și îndată i-am observat, că atunci dînsul pentru ce rămâne preot al unei biserici, care în tot cultul său divin adorază dumnezeirea Mântuitorului lumii? Tot așa fac și ceilalți preoți gr. or. în număr covârșitor. Dacă stai de vorbă cu ei, afli, că nu mai admit supranaturalul. Pentru ei dogmele sunt legende, minunile simbole, și dacă tu protestezi în contra acestei decădinte a unor ómenî, cari se profesază preoți ai unei religii, pe care nu pun nici un pond, ei îndată se uită la tine cu compătimire, creștindu-te un ignorant rămas de lume și necunoscător de progresele, ce le-a făcut știința, sau te desprețuesc, socotindu-te un fariseu, care numai în afară se arată, că mai crede lucruri, peste cari lumea luminată, după părerea lor, a trecut de mult la ordinea zilei. Științele sacre nu s'au cultivat atunci, când biserica ortodoxă dispunea în România de averi colosale, pe cari le mâncau nisce călugări ignoranți din Orient, și nu se cultivă astăzi, când statul României susține și facultate teologică la universitatea din București, ér dacă ici și colea se face câte-o mică încercare pe terenul acesta, te trezesci, că biserica »ortodoxă« română învață doctrine protestante, ori raționaliste și nici de cum doctrine, cari să fie în consonanță cu dogmele bisericești orientale. Cuvîntul lui Dumnezeu, care înainte de schismă a avut oratorii cei mai renumiți, astăzi în biserica ortodoxă românească nu se

predică mai de loc. Când Dr. Nerset Marian a zis, că ceea ce se păstrează încă »din vechea Pravoslavie, e numai o scórță crepată și scorburosă, reu spoilă pe din afară«, ¹⁾ el a spus un adevăr, care l'a recunoscut chiar în »sfîntul sinod« episcopul Dunării-de-jos cu aceste cuvinte: »Din nenorocire însă pare, că este un făcut: că atunci, când avem vre-o ocaziune, să spunem ceva bun pentru biserică, noi fugim, ne eschivăm, sau spunînd ceva, *acel ceva este cu totul contra bisericești și tradițiunilor ei.*« ²⁾

Biserica »ortodoxă« românească a sancționat pretutindenea divorțul din cauze fôrte ușore, și pe cum în România, așa a adoptat de curînd și în Transilvania și Ungaria legislațiunea statului în afaceri de căsătorie. Prin această însă ea a încurajat adulterul și poligamia succesivă, așa în cât în straturile mai înalte din societatea României se schimbă muierile mai așa de des, ca hainele. Ast-fel s'a surpat constituțiunea primitivă a familiei întemeiate pe indisolubilitatea căsătoriei, familia s'a prefăcut într'un cuib de discordie, nestatornicie, capriț, corupțiune și tot felul de rele adînc tăietóre în viața morală și în starea materială a societății. De altă parte simonia încuibată în biserica ortodoxă de sus până jos, a cărei jertfă în ultima analiză este tot bietul popor, — căci de pe el se scot banii cei mulți, cu cari se cumpără darul preoției și oficiile

¹⁾ Op. cit. pag. 44.

²⁾ Veđi »Unirea« a. 1893. Nr. 42, corespondința din București.

bisericesci, simonia, zic, tot mai tare clatină credința poporului în misiunea divină a bisericeii. Simonia și lipsa totală de spirit creștinesc în cler a dat apoi ansă la tinguiri înfricoșate chiar și în unele scrieri din zilele ultime, pe cari le ignoră chiar accia, cari știu, că s'a scris adevărul. Adugeți la toate acestea influința tot mai puternică a »spiritului modern«, care și la Români se lătesce tot mai tare producând o literatură imorală și voind a scôte pe Dumnezeu din toate instituțiunile sociale și politice, și în fața acestui torent periculos închipuți-vă o biserică, din care spiritul lui Christos dispăre, cum se gată uleiul din o candelă aprinsă: și apoi punându-vă mâna pe inimă, mărturisiți, dacă creștinismul nu este în primejdie de a dispăre cu totul din societatea românească?

Și care va fi urmarea? Acesta ori cine și-o poate închipui, dacă cugetă, că fără religiune nici individiu, și cu atât mai puțin poporele, nu se pot ferici. Nu vom cerca a dovedi acesta tesă, pentru-că ar trebui să ne estindem prea departe. Vom face însă câteva observațiuni. Este un fapt necontestabil, că matrimoniul acolo este mai fecund, unde religiunea este adinc înrădăcinată în inimile ómenilor, pentru-că numai acolo se respectă castitatea. Auctoritatea părinților poate sta numai în acele familii, unde este considerată din partea fiilor ca un reflex al auctorității divine. Fiii sunt fericiți numai acolo, unde părinții îi iubesc ca și când ar fi fiii lui Dumnezeu. Familia întrégă este liniștită și neînfrântă chiar și în mijlocul celor mai mari nenorociri,

acésta este bine, să și-o însemne toți, cari doresc înflorirea României. Unde stăpânesce legea lui Dumnezeu, legea omenescă nu are mult de făcut, și ast-fel libertatea politică este posibilă. Însă unde legea lui Dumnezeu nu mai regulăză acțiunile ómenilor, legea umană trebuie să pășescă tot cu mai multă forță și asprime, și ast-fel despotismul devine o lipsă neîncunjurată. Acela, care nu mai ascultă de glasul intern al conștiinței, trebuie terorizat în continuu de glasul puterii publice. Acela, care nu se mai teme de Dumnezeu, se poate ține în frâu numai cu téma de om. Acolo, unde réul nu se mai poate împedea cu frica de pedepsele vecinice, trebuie să se înmulțescă pedepsele vremelnice. Unde lucrarea preotului numai are efect, trebuie să se apeleze la acțiunea gâdelui. Unde poporul a devenit materie, singur despotismul mai este posibil, forța trebuie să înlocuiască dreptul, pentru-că nu se poate guverná, de cât prin forță. Adevărata libertate nu este de cât rezultatul adevăratei credințe și al adevăratei virtuți, ce o nutresce spiritul lui Dumnezeu în inimile ómenilor: »Unde este Spiritul Domnului, acolo e libertate«. Nisce ómenii, cari n'aú altă religiune, de cât cultul trupului și al intereselor materiale, și la cari spiritul de sacrificiu, basa ori cărei ordinii sociale, a trebuit să dispără și să facă loc egoismului celui mai nebun și sêlbatic, nu pot constitui un organism social puternic și nu se mai pot inspirá de ideale mari pentru națiune. Ei se depártéză tot mai tare unul de altul alergând fiesce care pe calea boldului și patimilor sale, până când recad în barbarie și sclăvie, cari

tot-dé-una sunt în flóre, unde domnesce necredința și corupțiunea. De aceea nici Româniî asupraî nu-și vor puté dobîndi libertatea, nici cei cari o au deja nu și-o vor puté păstrá timp îndelungat fără de religiune adînc săpatá în inimile poporului nostru¹⁾.

Ér acéstá religiune nu ni-o pôte păstra și nu ni-o pôte da în ziua de astázi biserica neunitá.

Ea cel mult va puté să-și repețescá rolul din trecut, pe care dl Iorga îl înfáțișezá cu aceste cuvinte: »Dar Cazaciî Țarului pravoslavnic au fost tot-dé-una stropiți cu aghiazma de binecuvîntare a clerului moldovean sau muntean, și mitropoliții, episcopiî, archiereiî în odájdii și-au fácut o datorie să steie la începutul drumului triumfal, străbátut de acesti cuceritori. În anumite împrejurári, ne-am apropiat de mórtea naționalá și prin pravoslavnicia nóstrá²⁾, care — adaugem noi — continuá și astázi rolul de a ne ținé într'o inferioritate rușinósá față cu popórele culte ale Apusului și nu contribue la organizarea nóstrá măcar în România într'o societate puternic închegatá și capabilá de a resistá influinței disolvante a elementelor străine.

Astfel stánd lucrul, ori-ce Român unit, dacá cumpènesce bine situația, nu se pôte nici-odată simți îndemnat, fie din motive religiose, fie din motive naționale a-și rupe legátura sfîntá cu Roma și a trece la așa numita »ortodoxie«. El trebuie să pricépa, că dacá alte popóre, ca Unguriî, Croațiî, Cehiî, — ca să nu amintim națiunile cele mari — și-au

¹⁾ Cestîuni, II. pag. 322 — 332.

²⁾ Cuvinte adevérate, p. 85.

putut păstra și-și păstrézá naționalitatea în sînul bisericeî catolice, tot asemenea și-o pôte păstrá și desvolta și el, ceca-ce îi aratá și trecutul bisericeî unite de 200 ani.

Eú însă merg și mai departe și zic, că si Româniî »ortodoxi« trebuie să se gándescá la o reformá radicalá pe terenul religios. »Venim — zice domnul Iorga — dintr'un trecut greú și trăim într'un present de primejdie, între dușmani și fără un singur adevérat prietin. Airea pôte fi vreme de petrecut, sau să iartá zábava. La noi, trebuie lupta din fie-ce clipá, necontenita muncá harnicá sub arme, strîngerea la un loc într'un mánunchiú, gata spre jertfire, a tuturor puterilor nóstre, căci din părăsirea acestor virtuți nu resultá pentru noi numai zábava și afundarea în umbrá, ci peirea. Alegerea e pentru noi acésta: *ori ajungem un popor model, ori pierim*«¹⁾.

Noi însă nu putem ajunge popor model numai cu virtuțile indicate de ilustrul scriitor. Ne trebuie și o bisericá, care să ne pótá schimbá moravurile bizantine și să fie ea însa-și cel mai puternic factor civilizátor. Dacá toți Româniî ar fi uniți cu Roma, dacá clerul lor ar fi crescut măcar în parte în instituttele catolice din Italia, Francia și Germania, ca să vadá și să învețe ce se face acolo din partea clerului catolic pentru binele și înaintarea popórelor, dacá prin bisericá s'ar strecura și la noi ideile cele sánétóse din apus, atunci am puté deveni și noi un popor model, și ne-am asigurá simpatii cu mult mai intime, mai întinse și mai adînci, de cât le putem

¹⁾ Cuvinte adevérate, p. 108 — 9.

avé la popóréle europenc, până ce nu suntem legați cu ele prin legătura cea mai puternică, care este religiunea.

Așadară în fața primejdiei, de care suntem amenințați prin autonomia catolică a Ungurilor, nu trebuie căutată salvarea noastră în nimicirea bisericii unite, ci în cazul extrem, când Maestatea Sa ar sancționa statutul lor autonom, — ceea-ce noi nu credem, să se pótă întâmpla, — atunci să facem, să nu ne atingă de loc acea organizație bisericească, punându-ne față cu ea în rezistență pasivă. Nu vom executá nimic din hotăririle lor. Îi vom ignorá ca pe nesce rătăciți și nevrednici de numele »catolic«, pe cum îi ignorám și în ziua de astăzi, până când se vor rușiná și nu vor mai pune piedeci la realizarea dorinței ferbinți a bisericii noastre de a se puté întruni într'un congres separat spre a-și organiza autonomia. Cu un cuvânt vom trăi și mai departe ca și când autonomia latinilor nu ar exista, pe cum nici nu există și în contra voiei noastre nu póte exista pentru noi. Vom mai așteptá și răbdá, că-cí suntem oțeliți prin suferințele și asupririle de veacuri, având nádejde, că Dumnezeu, pentru a cărui mărire suferim, se va milostivi a pune odată capét trufiei acelora, cari lucră, asuprind pe alții, în contra religiunii celei adevărate, pentru-că prin nesocotita și trufașa lor purtare față cu noi, înstrăineză popóréle orientale de la catolicism.

Afară de acéstă ținută pasivă, trebuie să ne folosim și de alte mijlóce spre a ne ferí și de primejdia, ce ar vení de la autonomia catolicilor latini, și de cursa, ce ni s'ar întinde de biserica neunită și anume:

1. Să se țină sinódele provinciale tot la trei ani, pe cum prescrie Sinodul provincial I. întrunit în Blaș la 1872. (Tit III., Cap. III.) Drepturile bisericeii noastre, ca și ale altor biserici, în continuu sunt încălcate și nesocotite. Trebuie deci, ca episcopii să se întrunescă măcar tot la trei ani cu ceialalți fruntași ai Clerului în Sinod provincial spre a discuta afacerile publice ale provinciei metropolitane și a se înțelege, cum să se apere biserica și instituțiunile ei de primejdiile, cu cari este amenințată din tóte părțile, și cum să se deslege problemele acelea, cari sfintele canóne le pune în sarcina sinódelor provinciale. Nu este de lipsă, ca sinódele provinciale să trateze la fie care întrunire multe obiecte, căci prin acésta sunt siliți cei chemați la sinod a lipsí timp îndelungat de la afacerile lor, ci este de ajuns a tratá în fie care sinod câte una ori dóuă cestiuni de importanță. Adeseori vor avé să se aducă hotăriri, cari se pot executá înainte de a fi înaintate spre aprobare la sfintul Scaun apostolic, cum sunt d. e. hotăririle urgente relative la apărarea drepturilor provinciei metropolitane, ori dacă ar fi vorba de cestiuni, cari nu pot formá obiect de discuțiune în Sinod, episcopii prezenți la Sinod ar puté hotári asupra lor în conferințele, ce le-ar ținé cu ocasiunea Sinódelor provinciale.

2. Să se convóce în tot anul Sinod diecesan în fie care diecesă fără excepțiune, dar fără a se pune la desbaterea Sinódelor o serie nesfârșită de obiecte. Chiar și numai descoperindu-se clerului starea generală a diecesei în fie care an, se va stirmi

intr'insul interesul față cu afacerile publice bisericesci și îndemnul de a lucra pe întrecute pentru bunăstarea religioasă, morală, intelectuală și chiar și materială a poporului credincios.

3. Sinódele provinciale să deie impuls și sprijin la crearea unei literaturii române științifice, istorice și beletristice, scrise în spirit creștinesc. Doi dintre arhieriei provinciei noastre metropolitane ar putea da și sprijin material în această direcțiune. Este timp îndelungat, de când s'a pornit acțiunea pentru înființarea unei societăți literare provinciale, dar lucrul n'a ajuns nici până la aprobarea statutelor. Astăzi o biserică, care nu scie trată în scris toate chestiunile științifice, sociale, politice, economice ale unui popor, își pierde influința, ce trebuie să o aibă asupra lui. Biserica românească unită, prin misiunea culturală, ce a îndeplinit-o în mijlocul poporului român, și-a câștigat simpatiile tuturor oamenilor cu judecată ne-preocupată. Misiunea aceasta nu trebuie să o lăsăm din mână. Din punctul acesta de vedere ne întristeză ținuta acelor preoți uniți, cari desprețuind limba bisericească și poporul lor, care i-a crescut și i-a înălțat pe unii la demnități înalte, nu se sfiesc a trată chestiunile, cari agitază obștea bisericească noastră, în altă limbă, de cât cea românească. Tot așa discreditează biserica și acei preoți, cari neavând ocaziune a studii în școlile române, nu-și dau silința a-și câștiga pe altă cale cunoștința perfectă a limbii românești, și ast-fel în casele și familiile lor nu întrebunțeză în conversațiune limba poporului, care-i hrănesce. Poporul nostru unit în unele părți este în contact

mai intim cu elementele neromâne, de cât d. e. poporul gr. oriental așezat în masse mai mari la granițele țării românești, și dacă el vede, că preoții săi îi desprețuesc limba, el încă începe a o desprețui, și ast-fel pe încetul vom avea și ast-fel de parochii, din cari preotul român va fi scos cu fluerături și cu ocări, cum s'a întâmplat nu de mult într'o parochie din comitatul Sătmarului. Cei ce-și iubesc biserica și se simțesc fericiți, că sunt membrii ei, nu se mulțămescă numai cu împlinirea cu pietate a funcțiunilor preoțesci, ci îmbrățișeze cu căldură toate interesele culturale și chiar și cele economice și materiale ale poporului și atunci nu vor mai asistă la tristul spectacol de a nu putea întări biserica nici măcar pe un domeniu episcopesc.

4. Sinódele diecesane să ieie în mână chestiunea creării de fonduri pentru sprijinirea bisericilor și școlilor în comunele mai sărace și pentru coperirea cheltuelilor de lipsă la o administrațiune bună, și promptă și la inspecțiunea desă a districtelor protopopesci prin persoane harnice din centru și prin exmiterea de comisari ori unde s'ar observa neglijință grea în oficiu și administrare necorectă a averii publice.

Așa cum suntem noi organizați astăzi, din punctul acesta de vedere, nu o mai putem duce. Nu este o societate pe lume, care să nu impună membrilor săi anumite jertfe materiale. Măcar taxele de membru trebuie să le plătescă ori cine, care intră într'o societate. În fața lipselor celor multe, cari le are astăzi societatea cea mare, biserica noastră, cu

tóte instituțiunile ei culturale, cum credem noi să o mai putem duce fără de a taxá clerul și poporul bisericeș? Nu vedem noi, cum Românii neuniți în sinódele lor și-au impus sarcini și și-au creat fonduri, din cari își pot plăti administrația costisitoare și-și ajută bisericile și șcólele cu sume mari? Noi trăim ca și când am aștepta, ca alții să ne facă tot de ce avem lipsă. Aũ trecut însă vremile acelea, când puteam spera și de la alții ceva ajutor. Astăzi suntem avisați numai la puterile nóstre. Scim, că și după unire clerul și poporul a fost neîntrerupt taxat aprópe întreg veacul al 18-lea până ce s'au putut înființă instituțiunile, cari ni-au rămas din timpul acela. De atunci până astăzi trebuințele aũ sporit și prin urmare érá-și trebuie să contribuim cu toții pentru coperirea acestor trebuințe nóuë. Este ade-vărat, că avem fundațiuni frumoșe, cari sunt depuse sub grija și administrația bisericeș. Dar tóte aceste fonduri și fundațiuni își aũ menirea lor specială, de la care nu ne este iertat a ne abate, ér nu menirea de a coperi spesele de administrație bisericeșă și de a ajuta bisericile și șcólele. Acele fonduri, din cari se pot coperi și ast-fel de trebuințe, ca d. e. fondul școl. în archidieceșă, și alte fonduri de asemenea natură, nici pe de parte nu sunt în stare a face față număróselor trebuințe.

5. Episcopatul nostru în solidaritate deplină, cu o sfortare extraordinară și pe lângă orí ce primedie, trebuie să facă tot ce-í cu putință pentru a scóte clerul de sub influința desastróșă a împărțirii de până acuma a ajutorului de la stat. Împăr-

țirea ajutorului de stat la cler numai atunci ar fi o binefacere pentru biserică, când banii nu s'ar împărți la persónă, ci s'ar da pentru dotarea stabilă a beneficiului parochial până la minimul prescriș de lege, fără considerațiune la persóna, care ocupă oficiul și beneficiul. Ast-fel preotul nu ar puté fi lipsit de ajutorul de stat, de cât din partea auctorității competente bisericesci și pentru motive canonice, cari trag după sine pedepsirea preotului cu subtragerea în parte, orí de tot a beneficiului parochial.

La noi însă guvernul, când a regulat cu ajutorul statului așa numita congruă a preoților confesiunilor acatolice, a întocmit ast-fel lucrurile, în cât dacă nu-í convine ținuta politică a unui preot, ușor póte găsi pretext pentru a-l lipsi de ajutorul de stat. Nimenea nu mai póte negá astăzi, că împărțirea acésta a ajutorului de stat a avut și are o influință stricáciosă asupra ținutei naționale și disciplinei clerului bisericeș neunite.

Cu atât mai stricáciosă a fost și este însă împărțirea ajutorului de stat, ce se dá preoțimeí române unite. O mulțime de preoți nu capătă nimic, alții, cari sunt fórté săraci, capătă de tot puțin, alții cu stare materială mai bunișóră capătă sume prea mari în proporțiune cu sumele date colegilor lor. Nu se ține așa dară samă de beneficiile parochiale, ci de considerațiuni personale și politice și adese-orí câte un amărit de notar comunal este în stare, prin denunțări nedrepte și veninóșe, a lipsi pentru tot-dé-una pe un preot onorabil de orí ce ajutor de stat.

Mai adaugă apoi și nedreptatea, că clerului român unit nu i-se dă în proporțiune nici pe de parte suma aceea, ce o capătă clerul românesc neunit, deși guvernul este obligat, ca până ce se va regulă congrua din averea bisericeii catolice, să deie și clerului unit ajutorul de stat așa, pe cum se dă clerului neunit și clerului celorlalte confesiuni.

Numai cine-și închide ochii, nu vede, că ce nenorocire este pentru biserica noastră ajutorul de stat împărțit în chipul indicat, și ce mare datorință și responsabilitate aū cei din fruntea bisericeii a face să înceteze cât mai curând această stare.

6. Episcopatul nostru trebuie se intervină chiar și în persoană la Maestatea Sa Regele, să permită întrunirea congresului provinciei noastre mitropolitane. În acest congres trebuie să se reguleze raportul bisericeii față cu statul, și să se organizeze în fie care diecesă administrațiunea școlelor, a unora dintre fondurile și fundațiunile diecesane și a altor afaceri economice cu sprijinul și conlucrarea permanentă a mirenilor. Cu alte cuvinte trebuie să ne asigurăm prin un statut autonom alegerea arhierieilor nostri, ér mirenilor să le deschidem în fie care diecesă un câmp de activitate cam asemenea celui ce-l vedem în autonomia bisericeii catolice transilvane.

Dacă se vor împlini acestea tôte, biserica română unită va fi și mai departe o mare binefacere pentru poporul românesc, pe care ea este chemată în prima linie a-l duce la unitatea religioasă și culturală cu centrul poporêlor latine.

III.

Diverse.

